

VÁCLAV BEDNÁŘ
BOHUMÍR INDRA
JIRÍ LAPÁČEK

KRONIKÁŘI
MĚSTA
HRANIC

Heißblixen, Comigj Granitze.

[illegible]

VÁCLAV BEDNÁŘ
BOHUMÍR INDRA
JIŘÍ LAPÁČEK

KRONIKÁŘI MĚSTA HRANIC

HRANICE
2004

OBSAH

Úvod | 7

Autoři pamětních zápisů a kronik | 21

Václav Preys | 21

Dismas Josef Ignác rytíř Hoffer | 25

Josef Heřman Agapit Gallaš | 29

– Gallašův popis okolí města Hranic na počátku 19. století | 31

– Gallašův popis města Hranic z roku 1811 | 35

Peregrin Pešl | 40

Antonín Dvořák | 45

František Rábl a Karel Kobr | 48

Josef Hrdina | 51

Ignác Böhm | 54

– Popis města z roku 1834 | 55

– Topografický popis města z roku 1844 | 62

Josef Žáček | 68

Kronikáři města Hranic | 94

Čeněk Kramoliš | 94

Emil Cigánek | 98

Alfons V. Musiol | 114

Vladimír Bartovský | 116

Ludvík Novotný | 121

Antonín Lang | 129

Emil Zábranský | 129

Alois Mariánek | 130

Roman Macura | 131

Petr Vystrčil | 131

Milan Golda | 131

Neznámé svědectví o 2. světové válce –

Alfons V. Musiol (20. 7. 1884–14. 1. 1966) | 133

Hranice za 2. světové války ve vyprávění současníků	149
Štábní kapitán Arnošt Hrbáč o okupaci Hranic v roce 1939	149
Jaroslav Damek o činnosti Úřadu ochrany práce	150
Ladislav Vlodek, akademický malíř, o svém nasazení do práce	155
František Faltýnek o poměrech v plynárně a vodárně	156
Dopisy Jindřicha Pírka příbuzným z vězení před popravou	160
Hellerova továrna na sukna	162
Továrna čerpadel A. Kunz	166
Alois Řezníček o poměrech ve vápence Skalka	170
František Šafář o poměrech v cihelně Josefa Grody	172
Činnost hranického Junáka	175
JUDr. František Vaněk o poměrech na hranickém soudu	177
Boh. Pavlíček o poměrech ve věznici okresního soudu	179
Historie Vojenské akademie během války	183
Činnost kriminální policie během okupace	192
Situace Československé církve na Hranicku	195
Dr. Šlachta o chodu samosprávy	197
Seznam ulic v Hranicích	199
Události v Hranicích po atentátu na R. Heydricha	202
Organizace protiletectvé obrany	203
Letecké útoky na Hranice	204
Přechovávání zbraní, udávání a tresty	208
Maďaři v Hranicích	210
Odjezd hranických Němců	210
Partyzáni	211
Ústup německé armády	212
Situace v lázních Teplice	216
Železniční stanice Hranice-severní nádraží	218
Železniční stanice Hranice-město	221
Jan Škrdla o městské policii	224
Josef Závodný o internačním táboře pro Němce	226
Michal Zeniuk o úkolech tzv. německého referátu	227

Literatura | 230

ÚVOD

Je v povaze lidského konání, že se někteří prozíraví a osvícení lidé snažili a snaží zachytit sled událostí, tak jak je jimi bezprostředně prožíván. Základ k tomu můžeme spatřovat ve společenské potřebě zaznamenat věci minulé i současné, které jsou důležité s ohledem na stát či obec, ale i v soukromé potřebě zachytit rodové a rodinné tradice, zde v úzkém vztahu s pamětmi rázu více osobnějšího.

Na tyto skutečnosti reagoval i zákon o pamětních knihách obecních z roku 1920, podle nějž i v současné době obce mají za povinnost vést obecní kroniku. Ve městě Hranicích položil tradici kronikářství Josef H. A. Gallaš na začátku 19. století, i když v archivních pramenech můžeme vysledovat zájem o zachycení pamětihodných událostí již dříve. Kronikářsky je zaznamenáno celé 19. století, novodobá kronikářská tradice pak byla položena Čenkem Kramolišem, který začal psát kroniku z rozhodnutí městské rady již v roce 1915 a pak v ní plynule pokračoval i po vydání zmiňovaného zákona. Prakticky po celé 20. století, s určitými výjimkami, kronikáři zaznamenávali významné události z historie obce. Jednou z výjimek jsou léta válečná 1939–1945, pro něž se nám však zachovaly výpovědi očitých svědků, které zaznamenal a chtěl použít pro dodatečné kronikářské zápisy Alfons V. Musiol. Zásluhou Václava Bednáře se nám v této publikaci dostává přehledu jeho života a edice některých výpovědí.

V předkládané práci byly použity mj. články, které uveřejnil na téma hranických kronikářů Bohumír Indra. Ten má nezastupitelné místo ve zpracování dějin Hranic a my bychom chtěli tímto uctít jeho památku.

* * *

Dotkneme se fenoménu označovaného moderní historiografií termínem **memoria**. Jde o výraz specifického pohledu na svět, který ve své podstatě představuje snahu o překonání smrti a zapomenutí „paměti“ a „vzpomínkou“. S tímto jevem se setkáváme po celou dobu lidské existence, je podložen teologicky, filozoficky i psychologicky. Jde o paměť

sekulární, především společenskou a historickou, v užším slova smyslu též paměť liturgickou jako vzpomínku na konkrétní osobu za účelem modlitby za blaho její duše. K memoria patří i snaha zachovat památku na sebe sama, zajistit si posmrtnou čest a „slávu“ (fama). Memoria má v různých kulturách specifické projevy a projevuje se obvykle v obrazech, pomnících, náboženských obřadech a v textech. Zde je jejím nejvlastnějším projevem dějepisectví a básnictví.

Název kronika pochází z řeckého slova, v jehož základu je slovo chronos, tj. čas. Tím je naznačeno, že díla, která jsou označována jako kroniky, zachycují události v nějakém časovém rozmezí a zároveň jsou určena k tomu, aby je uchovávala pro následující generace.

S ohledem na naše téma je možné předpokládat, že zpočátku si lidé zaznamenávali vždy jen určitou událost, podávající ji odděleně od ostatního společenského dění a nespojující ji s ním v souvislý tok vyprávění. Příkladem ojedinělého záznamu je zápis jakékoliv životní, společenské nebo přírodní události do kalendáře. Připojováním jednoho záznamu k druhému v řadě po sobě jdoucích let pak vznikl vyspělejší druh historického záznamu – **letopis** (anály, z latinského annales, tj. roky). Je pro něj charakteristická periodicita, poznamenávají se nejrozličnější události podobného druhu ve sledu let, a to původně ve volné, postupně vznikající skicovitě formě, bez výběru a vědomého řazení podle vnitřních souvislostí, příčinných vztahů a obsahových celků. Jejich pojítkem je toliko stejná doba, ve které byly zapsány, a též autor. Jsou dokladem prostě referujících, nehodnotících rané formy dějepisectví podávající prosté záznamy o událostech pouze mechanicky, tj. v chronologickém sledu podle jednotlivých letopočtů a bez ohledu na hlubší vnitřní a logické souvislosti mezi jednotlivými událostmi. Letopisy rovněž nevytvářely ani nerespektovaly žádnou zvláštní literární formu.

Snaha podávat dění v uceleném, souvislém a pragmatickém výkladu a v literární podobě skloubeného vyprávění se projevuje u **kronik**. Také ony zapisují fakta k jednotlivým letům, ale spojují je bohatší vyprávěcí formou v ústrojný celek a mají úmysl svým záznamem působit na přítomnost a budoucnost. Od pouhého písemného záznamu k letopisu a kronice vede tedy plynulá cesta a nepřetržitý rozvoj formy, obsahu a tendence.

Kronikou v původním významu je označován prozaický i veršovaný žánr středověkého písemnictví, v němž byly zachyceny dějinné události v chronologické řadě. Bylo dáno úrovní kronikáře, zda se do jeho líčení promítaly i vnitřní a věcné souvislosti popisovaných jevů. Často se tu mísily události historické s ústní tradicí, dochovanou v legendách a po-

věstech. Vedle kronik popisujících události významné pro celý stát (geografické hledisko, panovnícké zájmy), byly psány i kroniky lokální, tj. jiných menších území a útvarů, např. jednotlivých měst, později i kroniky rodové, rodinné a osobní. Jako hlavní forma středověkého a raně novověkého dějepiscectví byla kronika hojně pěstována až do 17. století.

S oběma typy historického sepisování se setkáváme poprvé v klášterech a na biskupských dvorech a při kapitulách. Tyto dvě formy navazovaly na antickou praxi, avšak dávaly jí jiný smysl. Spolu s legendami, tvořícími už přímý přechod k literatuře umělecké, byly kronika a analýzy hlavními druhy středověké historické literatury.

Kronika nemá být jen snůškou údajů a zpráv, nýbrž i příjemným a zábavným čtením. Součástí se stávají epizodické vsuvky, historiky a anekdoty, mravní úvahy, citáty a parafráze z bible, antických básníků a historiků i veršované vložky. U pisatele se předpokládá již vyspělejší a kultivovanější zájem o veřejné dění a uvědomělou snahu zachovat paměť na poznaná nebo prožitá fakta. Tento historický smysl sílí, jakmile se dostavuje povědomí společenské odpovědnosti psát pravdu, i když středověká kronika není svou povahou, procesem svého vzniku, záměrem a slovesným projevem dílem vědecko-badatelským, ale svého druhu vyprávěcím literárním dílem, které má tradičně ustálené literární normy, řídí se obecně uznávaným kódem požadavků a vyjadřuje se v přejímaných, tradičně fixovaných myšlenkových obrazech a slovních obratech.

Literárním žánrem zaznamenávajícím události soukromé povahy jsou **paměti** (memoáry). Paměti a vlastní životopisy (autobiografie) vznikaly z nižších biografických forem, jako byly náhrobní nápisy a pohřební řeči. Jako samostatný literární druh jsou charakteristické tím, že jde o písemně zaznamenané životopisné vzpomínky určité osobnosti na prožité události, minulé zážitky a setkání s různými významnými nebo jinak zajímavými lidmi: jako literární útvar stojí paměti na rozhraní mezi literaturou věcnou a uměleckou: zahrnují přitom širokou škálu rozmanitých literárních podob od prosté snůšky více nebo méně zajímavých skutečností až po díla vysloveně beletristická, tj. komponovaná se zřetelným uměleckým záměrem jako osobní výpověď o vlastním pohledu na prožívané události a podávaná fakta. Podle míry autorovy věrohodnosti a jeho faktografické spolehlivosti mohou paměti sloužit jako historické prameny, nebo zasahovat do vlastního vývoje beletrie.

Někdy je těžké vést zřetelnou hranici mezi vlastními paměťmi a autobiografií, neboť přechod mezi oběma těmito životopisnými formami je plynulý: paměti mají na rozdíl od autobiografie nesyžetovou výstav-

bu (volné seřazení témat, vybíraných podle určitého hlediska), důraz je kladen na vnější skutečnosti, méně na subjektivní aspekty autora. Zatímco pro starší období býval příznačným spíše zřetel kronikářský, biografický a historiografický, rozvíjí se zhruba od konce 19. století stále více aspekt literárně publicistický.

* * *

Vedle klasicky rozvinutých literárních forem existovaly různé záznamy úřední produkce s tímž účelem. Při úřadování města vznikaly městské pamětní knihy, které zprvu měly za cíl uchovávat opisy důležitých listin, zaznamenávat i další dokumenty s právním dopadem pro město a jiné pamětihodné události. Tak měly ráz administrativní. Většinou zásluhou městských písařů získaly některé ráz městských kronik.

Zvláštní kategorií kronik představuje tvorba lidových kronikářů venkova a měst. Začínaly se objevovat v českém měšťanském prostředí již v 16. století a neobyčejně se jejich počet zvýšil ve století 17. a 18. Je charakteristická formou postupných zápisů, souběžných s událostmi, nebo pamětí, zapsaných po delší době. Písmáci se většinou soustřeďovali na okruh místních událostí, ale projevovali zájem i o události národní a světové, zaznamenávající především jejich odraz v nejrozličnějších lidových prostředích.

Farní pamětní knihy známe hojněji od 18. století. Uchovaly dokumenty vyšších instancí a zprávy o místních církevních zařízeních: postupně se zajímaly také o obec a celou farnost a její život.

Už z 18. století se dochovaly ojediněle školní kroniky, jichž v následujícím období významně přibýlo a také obsahově se rozšířily.

Výše uvedené záznamy řadíme z hlediska historikovy práce mezi vyprávěcí prameny. Můžeme je definovat jako záměrně zachycené a dochované zprávy o událostech a jevech pro současníky a hlavně pro budoucnost (nemají tedy funkci správní a právní). Vedle již uvedených druhů k nim můžeme přiřadit ještě deníky a cestopisy.

* * *

Koncem 18. století nastaly uvolněnější poměry, které dávaly možnost osvícenějším mužům zajímat se o sepisování pamětihodných událostí. Úřední cestou se o zavedení kronik snažil hrabě Karel Chotek, nejvyšší pražský purkrabí, který se nechal informovat o nařízení k vedení pamětních knih v sousedním Bavorsku z roku 1829. Dále se obrátil na

všechny krajské úřady i na biskupské ordinariáty v Čechách, aby od nich získal podněty k zakládání a vedení kronik, nesetkal se ale s žádoucí odezvou. Přesto jeho přičiněním vyšlo guberniální nařízení z 31. srpna 1835 č. 5 952 o vedení pamětních knih a kronik duchovními a světskými obcemi (Führung von den Memorialien, Zeit- oder Gedenkbücher auch Chroniken bei den Geistlichen und Weltlichen Gemeinden). Ve 14 bodech se ukládal postup při založení kroniky a při jejím vedení. Kroniky měly být vedeny pod dohledem příslušných úřadů, a to v řeči německé nebo latinské. Knihy měly být uchovávány v obecním nebo jiném úředním domě, kronikářem měla být osoba schopná a vhodná.

Dále se doporučuje, aby kronika měla formát foliantu, byla psána na dobrém papíru a dobrým inkoustem. Na počátku kroniky bylo třeba uvést rok založení, jméno a funkci kronikáře a pak teprve zápisy. Každá kronika měla být vázaná v deskách s koženým hřbetem a rohy. V úvodu měla být zaznamenána stručná historie obce. Doporučeno bylo zachytit všechny události, které měly význam pro obec, ukázat na opravdový život obce, na zvyky a obyčje. Poznamenáno mělo být vše, co obec prodávávala – stavby, hospodaření, změny katastrálních hranic, sociální péče, kulturní život. Nutné bylo zaznamenat slavnosti, život významných osobností i pozoruhodné návštěvy v obci. Vhodné bylo poznačit přírodní zvláštnosti a také počet pokřtěných, svateb, zemřelých, celkový počet obyvatel apod. Zdůrazněno bylo, že zaznamenávat se mají jen takové události, které mají vztah k obci, a potlačit všeobecnosti.

Protože znalost psaní byla na venkově omezená, předpokládalo se, že kroniky povedou faráři. Farní kroniky byly v Čechách ojediněle zavedeny již podle nařízení arcibiskupské konsistoře pražské z roku 1735, ale poté, co se výše uvedené guberniální nařízení z roku 1835 objevilo v konzistoriálních kurendách, mělo dojít od 1. ledna 1836 na každé farnosti k založení nové kroniky. Ze staré pamětní knihy, kam byla zapisována nařízení konsistoře, nadační listiny, povinnosti farníků, seznamy správců farnosti apod., měly být opsány do nové farní kroniky kostelní inventáře, nadační listiny a především dějiny farnosti (topografie farnosti, popisy kostelů, farních škol apod.). Teprve od tohoto roku je možno sledovat jako důsledek guberniálního nařízení změnu, totiž že si kronikář všímá skutečných dějin obce a farnosti.

Na Moravě známe nařízení konsistoře č. 3 519 z roku 1835 o vedení jednacního protokolu a zařízení archivu, v němž byl zmíněn domácí protokol nebo pamětní kniha o událostech, které potkaly farní beneficium nebo jej potkají. Také předmětem kanonické vizitace byla kontrola vedení pamětní knihy (liber memorabilium). Podrobně byla povinnost

vést farní kroniku zachycena v arcibiskupském nařízení o vedení farních kronik z 23. ledna 1898.

Koncem 19. století bylo z nařízení některých společností povinností jednoho z úředníků závodu psát závodní kroniky. Vznikaly a psaly se kroniky dalších institucí, spolků a zájmových sdružení, pamětní kroniky železničních stanic.

Teprve ale **zákon č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních, z 30. ledna 1920**, spolu s **prováděcím nařízením č. 211/1921 Sb., z 9. června 1921**, k zák. č. 80/1920 Sb. položily institucionální základ k řádnému vedení obecních kronik.

Zákon o pamětních knihách je velmi stručný, má tři paragrafy. § 1 Každá politická obec jest povinna založiti a vésti pamětní knihu obecní. § 2 K založení a vedení pamětní knihy obecní zřízena budiž v každé obci komise. Zápisy provádí kronikář, ustanovený obecním zastupitelstvem, za přiměřenou odměnu. § 3 Provésti zákon ukládá se ministru školství a národní osvěty a ministru vnitra. Na něj navazující prováděcí nařízení uvádělo, že kroniku má každá obec, pokud si ji ještě nezavedla, uvést v život do konce roku 1922. Několik obcí se mohlo spojit k vedení pamětní knihy. Po formální stránce mělo jít o pevně vázanou knihu, jejíž listy měly být očíslovány a jejich počet uveden a potvrzen na titulní straně obecní radou. K tomu sloužila obecní pečeť, jejíž otisk bylo doporučeno provésti na každé desáté straně.

Účelem vedení pamětní knihy je zachovat místní dějiny pro poučení budoucích. V úvodu nově započaté kroniky měl kronikář uvést své jméno a povolání. Následoval stručný zeměpisný popis obce, doplněný přehledem dějin a charakteristikou po stránce hospodářské, demografické, sociální, zdravotní, kulturní, národopisné a náboženské. Události nadregionální byly zaznamenávány jen v případě, že se úzce dotýkaly života obce. Spíše se mělo popsat, jaký ohlas měly světodějné události v místě. Kronikář si zaznamenával jednotlivé události nejdříve do zvláštního sešitu a teprve po čase je měl zapsat do kroniky, přičemž vybíral věci pouze podstatné. Ku pomoci mu měly být úřední dokumenty, informace z místních spolků, průmyslových podniků apod., které měl dostávat za pomoci obce.

Osoba kronikáře byla vybírána mezi členy osvětové komise, učiteli apod., vždy ale mělo jít o osobu, která si byla vědoma vážnosti úkolu, měla pro to schopnosti, znalost místních poměrů a zvláště smysl pro pravdu.

V obcích nad 10 000 obyvatel se měl stát kronikářem odborník z archivu, muzea nebo knihovny. Jeho úkolem zároveň bylo sbírat do-

kumentaci k dějinám obce. Události zapisoval pravdivě za dozoru letopisecké komise, za což měl nárok na odměnu.

Kronika se ukládala do pevného a trvalého pouzdra na bezpečném místě, jímž byla školní budova nebo radnice, popř. městský archiv. Domů se kronika neměla půjčovat, popsaný svazek kroniky byl uložen v místním muzeu, archivu nebo knihovně.

Letopiseckou komisí tvořili starosta a dva, příp. tři občané, vybraní obecním zastupitelstvem. Jejím úkolem bylo kontrolovat úpravu kroniky a její zápisy, nařizovat doplnění zápisu po obsahové stránce. Pokud kronikář nesouhlasil s jejími rozhodnutími, rozhodovalo obecní zastupitelstvo. Komise podávala na konci každého roku obecnímu zastupitelstvu zprávu o vedení kroniky.

Do kroniky mohli nahlížet jen členové letopisecké komise. Jiné osoby tak mohly učinit jen na základě povolení obecní rady, která si vyžádala dobrozdání kronikáře. Odvolání se dělo u nadřízeného politického úřadu, který mohl povolení k nahlížení udělit v případě studijního účelu. Alespoň jednou za tři roky ale musela být kronika veřejně vyložena a přístupna všeobecně po 14 dní po předchozím veřejném vyhlášení. Do osmi dnů po čtrnáctidenním období vystavení mohl kdokoliv z občanů navrhnout věcný doplněk ke kronice. O návrhu rozhodovalo obecní zastupitelstvo.

U nadřízeného politického úřadu se vedl zvláštní rejstřík o pamětních knihách obecních. Okresní školní inspektor byl pověřen při každé školní inspekci prověřit, zda se v obci vede řádným způsobem kronika. To pak bylo poznamenáno do rejstříku. Provádění nařízení mělo platnost v republice s vyloučením území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Na základě **vynesení ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) z 5. prosince 1924, č. 136 608**, byly při okresních osvětových sborech organizovány kurzy pro kronikáře.

Tato zákonná ustanovení byla upravena **vládním nařízením ze 17. listopadu 1932 č. 169/1932 Sb., o pamětních knihách obecních**. Termín k založení kroniky tam, kde ještě nebyla vedena, byl stanoven na 1. července 1933. Oproti prováděcímu nařízení z roku 1922 zde došlo k několika dalším změnám nebo doplněním. Tak např. bylo uvedeno, že pozornost má být věnována jubilejním a jiným významným státním svátkům slaveným v obci. Kronikář měl při zapisování událostí dbát usnesení obecní rady, obecního zastupitelstva a to, co ustanoví dozorčí úřad. V případě námitek kronikáře vůči pokynům komise rozhodovala v první instanci rada, ve druhé s konečnou platností zastupitelstvo. Rada mohla odvolávat i letopiseckou komisí.

Zásadní změna nastala v případě dozoru, který prováděl nadřízený politický úřad, který vedl rejstřík o pamětních knihách obecních. Shledal-li závadu, byl oprávněn zjednat nápravu. Mohl uložit obcím, aby určitý zápis byl v kronice proveden, nebo naopak z kroniky vyškrtnut, pozměněn, opraven, doplněn, nebo náležitě upraven tak, jak úřad stanoví. Neuposlechla-li by obec, mohl úřad zjednat nápravu vlastními orgány na útraty obce. Předpis měl platnost i v zemi Podkarpatské, pokud její sněm nerozhodl jinak.

Vedení kronik bylo dále upraveno **výnosem MŠANO č. 23 409 ze 14. března 1933**. Jednalo se v něm o metodiku provádění změn v kronikách. Ve **výnosu MŠANO č. 34 961 z roku 1935**, vydaném v soulasu s ministerstvem vnitra, jako prováděcí pokyny, rušící pokyny ve výnosu MŠANO z 9. prosince 1926, č. 128 855, se jednalo především o zpřesnění ustanovení o dozoru nad vedením kronik. Byly uloženy nové povinnosti zemským úřadům v Praze, Brně, Bratislavě a Užhorodě, zdůrazněna povinnost vést rejstříky kronik, povinnost okresních úřadů provádět alespoň jednou za tři roky revizi.

Okupační moc měla strach z působení kronik na vlastenecké cítění, proto nařízením ministerstva školství a národní osvěty z 21. října 1940, č. 129 247.IV byly odevzdány obecní pamětní knihy k uložení do zemských archivů v Praze a Brně. V obcích byly založeny nové kroniky, tzv. válečné, které se musely vést přísně v duchu vnucené ideologie, a to podle výnosu MŠANO č. 127 703/40 IV/4 ze 4. listopadu 1940. Novinkou bylo ustanovení o zřízení kronikářské poradny s rozsáhlou odborně poradenskou činností u každého okresního osvětového sboru. Teprve po válce byly vráceny předválečné kroniky zpět obcím na základě výnosu ministerstva školství a osvěty č. B-150.617-III z 15. listopadu 1945.

Zemský národní výbor v Brně vydal 13. května 1948 nařízení ve věci dozoru nad vedením pamětních knih obecních. Směrnice ministerstva školství a kultury z 30. září 1950, č. 62.838/50-I/2, předznamenala ideologické ovlivňování kronikářských zápisů, což bylo naplno provedeno ve **směrnici ministerstva kultury ČSR o vedení kronik č. 69 421/1955, s účinností od 14. listopadu 1956**. K obsahu zápisů se zde uvádí, že se zaznamenávají údaje a zprávy, jimiž se líčí obraz obce na všech úsecích jejího života, zejména hospodářského budování, politický a kulturní život v obci. Události, které se týkají okresu, kraje nebo celého státu se zaznamenávají jen tehdy, jestliže se odrazily v životě obyvatel obce. Kronikářem měl být občan oddaný lidově demokratickému zřízení, který politickou vyspělostí a všeobecnými znalostmi

zaručuje řádné vedení kroniky. Ku pomoci mu byli spolupracovníci, a to ideový ve věcech ideologických a dokumentátor, pomáhající při sběru dokladů a zpráv.

Kronikář měl psát pravdivě, věrně a s důrazem na současnost (výstavba socialismu). Měl se přitom řídit pokyny rady MNV a pracovníků odboru školství a kultury rad ONV, KNV a ministerstva. K dispozici měl dostávat zprávy od orgánů státní správy, společenských organizací a dalších institucí. Zároveň ale měl pečlivě dbát na dodržování státního, hospodářského a služebního tajemství.

Ustanovení o vnější formě kroniky zůstávala vcelku beze změny. Poznámky o dění v obci si kronikář zapisoval do zvláštního sešitu v pořadí, v jakém se udály. Návrh zápisů za předchozí rok předkládal do 15. března následujícího roku školské a kulturní komisi MNV. Po projednání je předkládal radě MNV ke schválení. Následně přepsal zápisy do kroniky. Zápis za běžný rok musel být v kronice se všemi náležitostmi ukončen do konce dubna následujícího roku. Doklady sebrané při přípravě byly ukládány jako přílohy k zápisům. Kronika se vykládala každoročně v době od 9. do 24. května k nahlédnutí pro veřejnost, v případě připomínek občanů žádal kronikář radu MNV o rozhodnutí, zda k nim má přihlédnout.

Kronika byla využívána při osvětové práci, nahlédnout do ní se mohlo pouze v úřadovně MNV za přítomnosti kronikáře. Uzavřené svazky kroniky se zápisy staršími padesáti let se ukládaly do příslušného okresního archivu (později byla lhůta pro uložení uzavřených svazků zkrácena na deset let). Pro osvětové a badatelské účely mohou být tyto svazky kroniky předloženy kronikáři k nahlédnutí.

Směrnice pamatovala i na případ, kdy se v některé obci kronika ještě vůbec nevedla nebo byla dlouhodobě ztracená. Podle toho měla být ihned založena a předcházející roky doplněny ve třech stručných kapitolách – do roku 1945, léta 1946–1948, léta 1949–další.

Důraz na dokumentaci období současnosti byl v metodologii společný jak kronikám, tak i muzejní práci. Proto byla na muzea postupně převáděna odborně poradenská péče v oblasti kronikářství a tím i pravidelné svolávání aktivů, instruktáží a školení pod vedením odborů školství a kultury okresních a krajských národních výborů. V roce 1962 projednalo ministerstvo kultury základní materiál o stavu a dalším vývoji kronikářství, znovu připomnělo nutnost vést kroniky a současně doporučilo pověřit vlastivědná muzea s krajskou (oblastní) a okresní působností, která byla středisky muzejní a vlastivědné práce, aby se ve spolupráci s archivy stala odborně poradenskými středisky pro kroni-

káře. Doporučovalo se zřídit při nich příslušný poradní aktiv pro kronikářství, pořádající semináře, školení a poskytující přímou odbornou pomoc (instruktáže, aktivity).

V roce 1963 v rámci jednotné soustavy výchovy osvětových pracovníků byl vyhlášen základní kurz pro kronikáře a vydány pro něj podrobné osnovy. Začal také vycházet časopis Muzejní a vlastivědná práce. Při muzeích byly ustanovovány kronikářští metodici. Při Ústředním muzeologickém kabinetu byl zřízen Ústřední poradní sbor pro kronikářství.

Události let 1968–1969 názorně ukázaly, jak je to s proklamovanou pravdivostí zápisů do kronik. Ihned na počátku roku 1969 vydal Ústřední muzeologický kabinet pokyny pro národní výbory a kronikáře, jak zacházet s dokumentačním materiálem (přílohami) ke kronice. Dále vydalo ministerstvo kultury pokyny ke zhodnocení kronikářských záznamů za léta 1968 a 1969. Jejich podstatou bylo uvést „na pravou míru“ zápisy za uvedené období, pokud nebyly v souladu se zásadami politiky strany a vlády.

S ohledem na probíhající integraci řady obcí vydalo **ministerstvo kultury ČSR pod čj. 16 734/81.VI/3 z 1. října 1981 Metodické pokyny pro vedení kronik ve střediskových obcích a v obcích se zrušenými národními výbory.**

V 80. letech 20. století se organizačně kronikářství stabilizovalo v tom ohledu, že na ministerstvu kultury spadalo do VI. odboru, specializovaného na úsek muzejnictví, galerií, památkové péče a ochrany přírody. Vrcholným orgánem se stal Ústřední muzeologický kabinet při Národním muzeu v Praze, u něhož byl zřízen Ústřední poradní sbor pro kronikářství. Na okresech byly za kronikářství odpovědny okresní národní výbory, v nich pak odbory kultury. Při nich byly organizovány poradní sbory pro kronikářství, složené ze zástupců muzea, archivu, regionálních historiků, kronikářů, ale i zástupců odborové rady a družstevních rolníků. Pracoviště pověřené odbornou poradenskou činností v oblasti kronikářství bylo zřizováno v příslušném okresním muzeu, a to na základě vzorového statutu pro muzea vydaného ministerstvem kultury. Zde působil okresní metodik pro kronikářskou práci, který vedl dokumentaci o kronikářství, připravoval soutěže, zajišťoval vydávání metodických materiálů a hodnotil kronikářskou práci s ohledem na určení ročních odměn pro kronikáře.

Po listopadu 1989 přešla povinnost péče o kroniky zpět na obce podle zákona č. 367/1990 Sb., hlava 2, oddíl 1, § 13,2. Nepodařilo se ale zachovat metodickou činnost muzeí vůči kronikářům.

O organizaci kronikářství na hranickém okrese máme zprávu ze 22. dubna 1925, kdy Okresní osvětový sbor v Hranicích uspořádal kurz pro obecní kronikáře v zasedací síni radnice. Sešli se kronikáři ze všech českých obcí soudních okresu Hranice. Okresní hejtman dr. Ferdinand Janiš přečetl a vysvětlil zákon o kronikách, Čeněk Kramoliš pak na jím vedené kronice názorně vysvětlil přítomným, jak má být zařízena, co do ní psát a jakým způsobem. Podal četné ukázky z dějepisného a národopisného oddílu, což si přítomní zaznamenávali. Ve výkladu následoval starosta města a zároveň kustod Josef Šindel, který vysvětlil uspořádání obecního archivu a zavedl přítomné do místního muzea, kde podal výklad k vystaveným exponátům.

Péči o dozor nad kronikami měl památkový referent, ve 40. letech jím byl Antonín Stojan, který navštěvoval obce a nechával si předložit kroniky, které následně posuzoval. V Hranicích na radnici měl kronikářskou poradnu, kde poskytoval informace o vedení kronik.

Po válce měl být do konce roku 1948 doplněn rejstřík o pamětních kronikách vedený na Okresním národním výboru v Hranicích. Pro kronikáře byly konány krajská školení kronikářů (ve dnech 27.–29. března 1953 ve Šternberku) a okresní aktivity (18. dubna 1953 v zasedací síni ONV v Hranicích).

Z konce roku 1953 pochází zpráva o stavu kronikářství na okrese. Dozor vykonával okresní knihovnický referent, jímž byla Vlasta Grillová. Na okrese se vedl kronikářský rejstřík, kronika se nacházela v každé ze 70 obcí na okrese. Rozdílný ale byl stav zápisů, v některých kronikách byl proveden již i za rok 1952, jinde ale byli pozadu, nebo kroniku vůbec nepředložili. Poradnu pro kronikáře vedl Miloslav Semerád, zaměstnanec MNV. Bylo konstatováno, že v případě jedné obce ze Záhoří bylo hodnocení únorových událostí 1948 politicky nesprávné, takže musel být proveden dodatečný vysvětlující zápis. Doporučená struktura ročního zápisu měla tuto podobu:

1. Charakteristika roku	9. Náboženství
2. Politický život	10. Sociální péče
3. Veřejný život	11. Zdravotnictví
4. Hospodářství	12. Tělesná výchova a sport
5. Doprava	13. Svazarm
6. MNV	14. Bezpečnost
7. Obyvatelstvo	15. Národopis
8. Kultura	16. Nálezy přírodovědecké

Okresní osvětovou komisí byli 4. února 1952 schváleni kronikářští důvěrníci, v Hranicích jím byl Miloš Semerád, vrchní strážmistr ve výslužbě, kterému byl svěřen dohled nad kronikáři v Hranicích, Černotíně, Hluzově, Zbrašově, Velké a Lhotce.

Po reorganizaci správy vedl na okrese Přerov od roku 1963 agendu kronikářské činnosti Vlastivědný ústav v Přerově (později Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského) spolu s odborem kultury ONV v Přerově. V muzeu byl určen jeden pracovník jako okresní metodik pro kroniky, k jehož úkolům patřilo vedení základní agendy kronikářské činnosti, metodické vedení kronikářů a jejich odměňování. Kronikáři byli zprvu odměňováni podle systému platného od roku 1963, spočívajícího na počtu napsaných stran čistopisu, počtu fotodokumentačních příloh a ostatní osvětové práci s kronikou. To odpovídalo měsíční částce 300–500 Kčs. V roce 1974 vydal severomoravský krajský národní výbor nový pokyn, podle něž částka měsíčně dosáhla výše 1 461,50 Kčs. Proplácelo ji od téhož roku muzeum ze svého rozpočtu.

V roce 1963 byl také vytvořen systém okrskových kronikářů, kteří měli na starost určitý obvod a současně z nich byla vytvořena sekce pro kroniky jako okresní poradní orgán pro kronikářskou činnost.

V roce 1976 vykazoval okres Přerov 128 obcí (po provedené integraci 49), v nichž působilo 111 kronikářů. V roce 1981 bylo evidováno 65 kronikářů (z toho 31 psalo do kronik obcí s národními výbory a 34 do kronik integrovaných obcí). Na přelomu let 1981 a 1982 byla provedena reorganizace v souladu s unesením vlády č. 390 z 19. prosince 1979, která ukládala, aby do roku 1985 byly vedeny kroniky ve všech obcích s národními výbory. V důsledku toho se snížil počet kronikářů na 36 v obcích s národními výbory a 12 v integrovaných obcích. V roce 1984 pracovalo v okrese 40 kronikářů, z toho 7 v obcích bez MNV. K 1. lednu 1990 působilo stále 41 kronikářů.

V polovině 70. let 20. století schválilo předsednictvo OV KSČ v souladu s obecně přijatými principy „Systém dokumentace současnosti v okrese Přerov“, do něž byli zahrnuti i kronikáři. Ti se podle toho měli soustředit na shromažďování materiálů dokumentujících rozvoj socialismu. Jednou z cílených akcí např. byla fotografická dokumentace výstavby v obcích okresu.

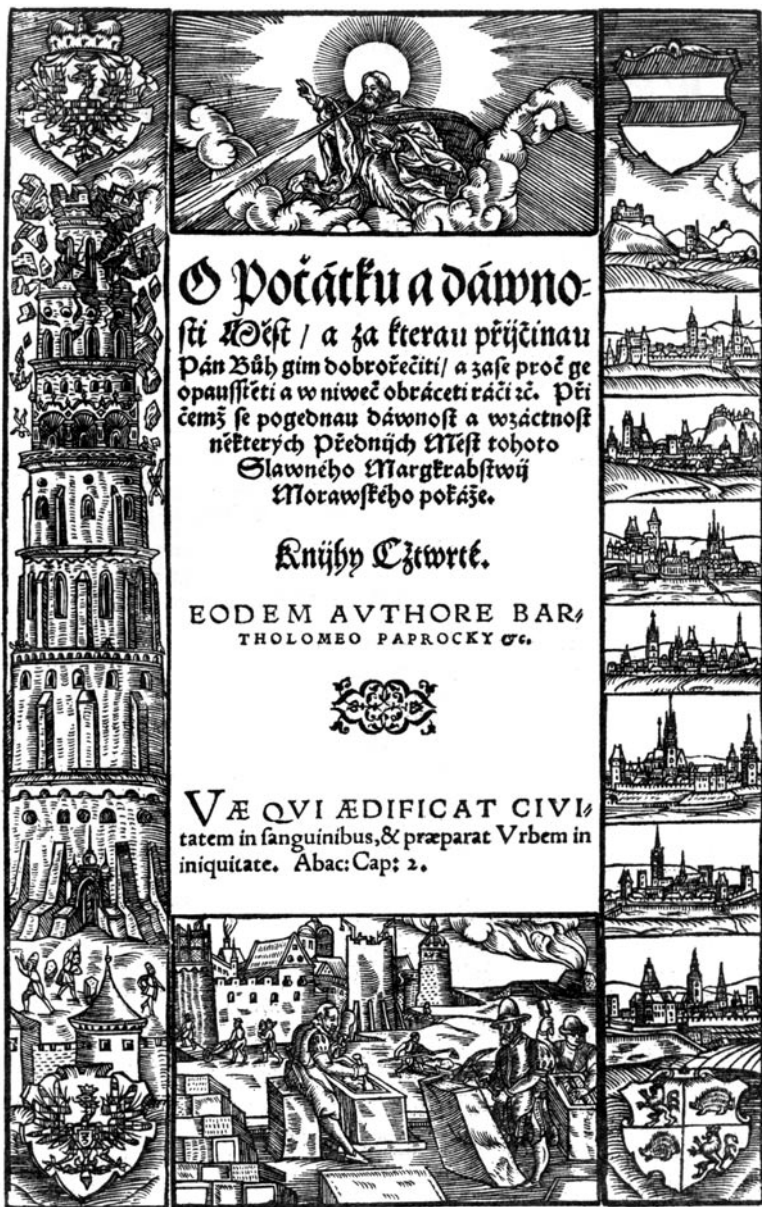
Objevovaly se snahy organizovat kronikářství jednotných zemědělských družstev, brigád socialistické práce, pionýrských skupin a na závodech.

V roce 1973 byla zorganizována I. celonárodní soutěž kronikářů, po níž následovaly další, doprovázené soutěžemi na nižších úrovních.

Po roce 1990 byly činěny pokusy pomoci kronikářům pořádáním setkání, na nichž se probíraly zkušenosti. Jedno z nich, pořádané referátem kultury Okresního úřadu v Přerově, proběhlo 6. října 1999 na hranickém zámku. PhDr. Jiří Lapáček, ředitel Státního okresního archivu v Přerově, seznámil 19 přítomných kronikářů z Hranicka s metodikou psaní obecních dějin. Představil také dosud vydané publikace s touto tematikou.

* * *

Následující přehled autorů pamětních zápisů a kronikářů nám představuje osobnosti, které díky svému rozhledu zanechaly budoucím generacím památky na svou dobu. Z nich můžeme sestavit velice podrobný obraz dění v Hranicích v době minulé. Tato skutečnost vynikne i ve srovnání s jinými městy. Nelze si proto než přát, aby v takto nastoupené dráze pokračovali další kronikáři, kteří si budou vědomi té skutečnosti, že svým spisováním pomáhají udržovat povědomí o historických událostech, ale i o každodenním životě města a jeho obyvatel.

•• Titulní list 4. dílu O městském stavu knihy Bartoloměje Paprockého Zrcadlo slavného markrabství moravského, vydané v Olomouci 1593. Napravo od shora dolů vyobrazen Starý Jičín, Hranice, Lipník, Přerov, Vyškov, Prostějov, Litovel, Moravská Třebová.

AUTOŘI PAMĚTNÍCH ZÁPISŮ A KRONIK

Václav Preys

Za první pamětní zápisy se vztahem k Hranicím můžeme považovat poznámky, které si pořizoval Václav Preys. Zapisoval své záležitosti do exempláře Stigeliova kalendáře k jednotlivým dnům s označením letopočtu. Zdá se však, že některé zápisy česky, německy a latinsky byly provedeny dodatečně, čímž vznikají určité nepřesnosti. Záznamy prováděl o sobě a své rodině i svém působení v Hranicích v letech 1595–1608. Nyní je tato kniha uložena v Moravském zemském archivu v Brně, fond G 10, inv. č. 743.

O jeho mládí nevíme nic bližšího. Podle zápisků přišel z Paskova do Ústí nad Orlicí 12. července 1565 jako pomocník při sboru, odtud se dostal do Lanškrouna, pak 19. září 1572 do Mladé Boleslavi, kde pobyl rok. Roku 1574 dlel na čas ve Fulneku, 1575 se zúčastnil v Praze jednání o českou konfesi a stonal na mor několik měsíců. Dne 29. října 1576 se odstěhoval do Tuchoměřic, kde tehdy byla zřízena nová budova sboru a odtud byli spravováni i bratři v Praze. V Tuchoměřicích žil do roku 1581, kdy byl určen do Fulneku. Z Prahy vyjel 11. července, do Fulneku dorazil 16. července spolu s bratrem Pavlem Jessenem.

Ve Fulneku se rozhodl, že se ožení, nevěstou byla Markétka, dcera fulneckého měšťana Jana Šípa. Zemřela roku 1585, o rok později se znovu oženil s Evou Zobelovou z Fulneku. Dne 23. září 1591 se přestěhoval do Lanškrouna. Od 30. dubna 1595 se s ním již můžeme setkat v Hranicích. Václav Preys zemřel patrně v roce 1617, protože správcem sboru v Hranicích roku 1618 byl již Pavel Hladík. Zápisky se vztahem k Hranicím obsahují tyto skutečnosti:

Ještě v roce 1595 zemřela Preysovi 13. prosince v Krásně jeho sestra Estera, manželka Jana Cahlova, Preys byl přítomen při jejím úmrtí. Příštího roku 1596 byla za Preysova správcování bratrského sboru stavebně rozšířena budova sboru u potoka Veličky a přistavěn nový kůr. Základy k rozšíření budovy sboru byly položeny podle Preysova zápisu 25. května 1596. Hospodářové sboru byli tehdy Daniel Smetana, Jan Kopytko, Jan Pachole jinak Kunčický.

Už 8. června 1596 se Preysovi narodil v Hranicích syn Pavel, kterého pokřtil 12. června jáhen bratr Mikuláš Polešovský. Kmotry byli Jan Slivka, Matouš Měrka, paní Eliška Pražmová z Bílkova a Dorota Kostková. Ale už 4. září 1596 mu manželka Eva zemřela a příštího dne byla pochována na bratrském hřbitově v Hranicích na předměstí. Preys nebyl při její smrti přítomen v Hranicích, právě se vracel domů ze shromáždění všech bratří v Třebíči. Po smrti druhé manželky se Preys rozhodl znovu oženit. Za manželku si vybral Annu, vdovu po bratrském knězi Václavu Kostkovi-Filonovi v Horních Dunajovicích, který pocházel z bratrské rodiny Kostků v Hranicích. Vyjel tam s povolením z domu bratrského v Hranicích 16. dubna 1597 spolu s Matějem Sabinem, radním písařem v Drahotuších (známým bratrským literátem), Janem Kunčickým a Janem Kolářovým k jednání vdovy Anny Kostkové k stavu manželství. Dosáhli povolení dunajovické vrchnosti k sňatku a propuštění vdovy Anny z panství a 21. dubna byl sňatek uzavřen v dunajovickém sboru tamním správcem sboru Janem Bojkovským. Do Hranic se vrátil 26. dubna a téhož dne byly přivezeny i Anniny věci.

Dne 10. července 1597 zapsal Preys úmrtí paní Elišky Pražmové z Bílkova v Hranicích, která byla pochována v sklípku na bratrském hřbitově vedle své zemřelé sestry paní Maruše Pražmové. Obě sestry měly od roku 1572 v Hranicích velký měšťanský dům na náměstí u zámku, byly horlivými členkami bratrského sboru a jeho mecenáškami. V roce 1583 vystavěly na hranickém bratrském hřbitově zděnou čtyřbokou hrobku, osvětlenou v přední stěně okénkem s kamenným ostěním s letopočtem 1583, kterou hranický bratrský malíř Jan Červenka ozdobil na čelní stěně k městu malovanými velkými postavami Adama a Evy, boční stěny malbou biblických sloupů a ozdobným vlysem s českými citáty žalmů z bible, o životě, smrti a vzkříšení. Po zrušení hranického hřbitova v 17. století byl objekt hrobky v 18. století stavebně upraven na obytný předměstský domek po prolomení dvou oken v čelní stěně a na bocích, dochováno jen zazděné okénko s letopočtem 1583 a část vlysu českých žalmů mezi květy a akantovými listy restaurovaného památkovým ústavem (dům čp. 265 na rohu Hřbitovní ulice).

V roce 1598 zapsal Preys 11. července narození svého syna Eliáše, pokřtěného 20. července. Kmotry byli Matouš Měrka, Jan Slivka a Anna Pišková. Velké změny v dosavadní přízni hranických vrchností k bratřím nastaly postoupením hranického a drahotušského panství Janem Jetřichem z Kunovic na Uherském Ostrohu švagrovi Zdeňku

•• Pohled na město Hranice v hradbách před třicetiletou válkou. (Zvětšený dřvořez velikosti 3,5 × 2,3 cm od Jana Willenbergera z graficky orámovaného titulního listu 4. dílu O městském stavu knihy Bartoloměje Paprockého Zrcadlo slavného markrabství Moravského, vydané v Olomouci 1593.)

Dřvořez věrně zachycuje podobu význačných stavebních dominant panoramatu města: nový renesanční zámek postavený v 60. letech 16. st. s vysokou válcovitou věží s ochozem a střílnami, vystavěnou na bývalé městské hradební baště, zakončenou kuželovitou střechou. V r. 1604 byla věž zvýšena na tzv. trubačskou věž s otevřeným ochozem pro zámeckého trubače a opatřena zvonem, trojkřídlý zámek zkrášlen arkádovým nádvořím. Renesanční městská radnice s vysokou čtyřbokou věží vystavěnou r. 1571 s ochozem a bytem pověžného, věžními hodinami s 2 cimbály, opatřena kopulí. Věrně je zachycen vzhled starého gotického farního luterského kostela s vysokou třípatrovou zděnou čtyřbokou věží se zvony, opatřenou štíhlou jehlancovitou střechou se 4 nárožními věžičkami, která stála na boku vysoké gotické chrámové lodi. Farní kostel byl spálen a pobořen r. 1645 dělostřeleckou palbou při dobývání města švédskou armádou Königsmarkovou. Níže čtyřboká renesanční městská brána Dolní (Motošinská) s mostem přes hradební příkop. Celé opevnění bylo r. 1645 při obléhání a dobývání města Švédy podminováno, vyhozeno do povětří a zničeno.

Žampachovi z Potenštejna za jeho panství Nový Světlov na jižní Moravě, k němuž došlo 6. listopadu 1600. Žampachovou manželkou byla Anna Marie z Kunovic, Jetřichova sestra. Ta zemřela 5. června 1602 v Opavě, jak uvádí Preys, „navracející se od jakési svaté vody ze Slezska. Razeno jí bylo od manžela i jiných, aby nejezdila, ale neposlechla“. Aby se mohl znovu oženit s mladou Němkou, hraběnkou Kateřinou z Gutenštejnu, odpadl Žampach 8. prosince 1602 od bra-

Dismas Josef Ignác rytíř Hoffer

Dismas Josef Ignác rytíř Hoffer (1696–1747) vystudoval v Praze práva a jako licenciát obojího práva vstoupil do státní služby při moravském zemském soudu. Zde postupoval v hodnostech: roku 1719 se stal menším písařem při moravských zemských deskách, roku 1729 místopísařem a roku 1738 byl povýšen na zemského místosudího. V této hodnosti působil až do své předčasné smrti. Byl neúnavným sběratelem památek a podkladů pro českou, ale především pro moravskou historii, genealogii a dějiny práva. Tiskem vydal svou licenciátskou disertaci *Jura mulierum ex jure canonico, civili, feudali Boemico et Moravico deducta*, Praha 1718, a téhož roku tamtéž i spisek *Catalogus promarchionum seu capitaneorum Moraviae*.

Jeho životním zájmem bylo sepsání úplných dějin Moravy. K dosažení tohoto cíle mu napomáhalo už jeho postavení, které mu umožňovalo přístup k pramenům. Roku 1727 se obrátil na moravská města, kláštery a fary se žádostí o poskytnutí archiválií, opisů pamětí a podobných materiálů pro připravované moravské dějiny. Do roku 1730 takto shromáždil velkou sbírku německých, českých a latinských relací o dějinách moravských obcí, prostých i ověřených opisů listin, výtahů z pamětních knih a análů, náhrobních nápisů aj. Množství materiálu získal i excerpcí pramenů a dobové literatury. Na základě těchto písemností zpracoval pak Hoffer témata z oborů, které ho zajímaly, v řadě drobnějších i rozsáhlých spisů, jež vesměs zůstaly netištěny. Hofer se obrátil také na představitele Hranic. Nyní se složka s dochovanými materiály nachází v Archivu města Brna v Mitrovského sbírce, oddělení Hofferian, sign. A 1.22.

Jedná se o dva dopisy, které městská rada adresovala Hofferovi. V prvním z nich z 21. května 1727 odpovídali Hofferovi na jeho dopisy, v nichž je žádal, aby mu podali zprávu o městě a jeho obyvatelích, kterou by použil ve své Moravské historii nebo kronice. Sdělovali, že v městských památkách a archivu nemohli nic vhodného najít, neboť zápis v městských knihách uváděl toto: *„Léta 1647 za purgmistrův Martina Zákřovského a Václava Jedličky tyto rejstra městský jsou vyplacený z města Holomouce, nebo byly vzaty z domu radního od lidu švejského od Königsmarka: Pán Bůh rač to dát, aby se ta věc nestala. Kdežto poníže Tomáš Šatánek a Martin Kolář tehdejší sousedé města Hranic podepsáni jsou.“* Z toho je zřejmé, že městský archiv byl Švédy zcela zničen a žádné pamětihodnosti a listiny, které Hoffer požadoval, nebyly k dispozici, kromě knížky, která byla v rukou hranického kapla-

na, z níž vyplývalo, že Hranice měly být postaveny v roce 1291 Chvalem. Odkud ale ten záznam pochází, nebylo radě známo. Snad ale před několika lety zemřelý pavlovický farář Jan Středovský, který pojal stejný záměr jako Hoffer, v něm pokročil již dále. Smrt mu ale zabránila dílo dokončit, pozůstalost koupil velehradský klášter. Proto rada doporučila, aby se Hofer obrátil tam. Zároveň poslala na jednom listu vyobrazení městského znaku.

Podruhé psali Hofferovi 13. srpna 1728 jako odpověď na jeho dopis ze 17. července 1728, v němž je žádal o pořízení a zaslání plánu nebo mapy města s vyznačením významných budov, které by použil ve svém díle Moravské kroniky. Hraničtí psali, že takový pohled nechají zhotovit, doufajíc, že se mu bude líbit. Ve věci lázní (teplíc) a propasti psali, že se o nich zmiňoval Jordan z Klausenburku.

Hoffer sám pak vypracoval německé pojednání, které zde volně parafrázujeme:

Weisskirchen, česky Hranice

Tomáš Pešina z Čechorodu napsal v díle *Mars Moravicus v pojednání o olomouckém kraji* na 65. straně o městě Hranicích: *Hranice byly založeny kolem roku 1291 Chválkem, opatem kláštera hradištského. Město je však jistě starší a zakladatelem byl nepochybně někdo jiný než již uvedený opat Chválek. Podle listiny vydané roku 1250 Václavem, králem českým, opatu Robertovi a klášteru Hradisku a podle opisu této listiny, vydaného tiskem roku 1716 v Brně, byl tehdy mezi jmenovaným klášterem a královským městem Olomoucí spor o milové právo. Listina je uvedena pod číslem 24 v příloze: Ustanovujeme, aby ve všech městech Knínicích, Svitavách, městě Hranicích, Střelné i na vesnicích starých a nově vysazených byla plnou měrou platná tato práva: právo trhů, jakož i právo svobody, a toto právo aby bylo prováděno nyní i v budoucnu, jak je to ve všech městech a vesnicích, patřících k našemu panství.*

Toto královské privilegium je datováno roku 1250 a Hranice jsou v něm jmenovány jako jedno z měst patřících k panství. Tedy nemohly být založeny až Chválkem, opatem hradištským, protože uvedené privilegium je o 41 let starší. Je opsáno z originálu královských zemských desk, které jistě požívají více víry než soukromý historik. Co se týká již zmíněného Chválka, opata hradištského, který prý založil roku 1291 Hranice, Pešina se odvolával na Kristiána Hirschmentzla, předního moravského historika, řeholníka velehradského kláštera. Odvolává se na jeho historickou relaci o opatech kláštera Hradiska, v které píše, že

•• Pohled na Hranice po jeho poválečné stavební obnově na počátku 18. století. (Perokresba J. H. A. Gallaše, rekonstrukce pohledu na město podle svědectví otce Františka Gallaše, hranického sochaře, a vlastních vzpomínek z dětství pořízená roku 1811 jako příloha 3. dílu rukopisu „Památky města Hranic“. Knihovna kláštera v Rajhradě.)

Na levém okraji můžeme spatřit obecní hospodu na předměstí (později kino) před troskami pobořené Horní brány městské, panské sýpky a pivovar (přestavěný na starý zámek), stavebně opravený vrchnostenský zámek, s 2 věžemi, vystavěnými r. 1671. Druhá věž v protějším rohu budovy zámku s průjezdní branou, uzavírající po poboření Horní brány městské vstup do města a zámku, byla zbořena r. 1784 při stavbě císařské silnice přes město do polské Haliče. Vysoká věž městské radnice opravená po švédském bombardování r. 1645. Budova městské fary a farní kostel sv. Jana Křtitele rekonstruovaný v 60. letech 17. stol. na troskách spáleného a pobořeného starého gotického kostela. Po vystavění nového barokního farního chrámu na velkém náměstí v letech 1753–1764 byl starý kostel u fary zbořen a odstraněn, nyní zde stojí školní budovy. Níže věže malé Motošinské městské brány, znovu postavené, uzavírající vstup do města. Zbořena a odstraněna byla při stavbě císařské silnice městem r. 1784 pro umožnění průjezdu těžkých nákladních povozů městem do Haliče a naopak. Dole před městskými hradbami na pravém břehu potoka Veličky pod zámek barokní kostelík sv. Šebestiána, vystavěný r. 1680 za moru knížetem Dietrichštejnem na troskách býv. bratrského sboru. Po zrušení kostelíka 1786 přestavěn na sklad soli. 1923 upravený na sbor Církve československé evangelické. Vedle panská zahrada vystavěná 1628 jako květná zahrada knížecí na místě předměstských domů, spálených a pobořených při obléhání a dobývání města v letech 1626 a 1627, zahrada zrušena a rozdělena v 19. století.

Heřman, čtvrtý opat kláštera Hradiska, získal v době svého úřadování od roku 1202 do roku 1216 klášteru město Hranice s přináležejícími vesnicemi, lesy a pastvinami. Opat Chválek město zastavil světským pánům. Teprve Beneš, také opat jmenovaného kláštera, roku 1395 město Hranice vykoupil ve prospěch kláštera zpět. Za Václava, 25. opata, byly Hranice spolu s městem Kyjovem násilně klášteru odňaty husitskými kacíři spolu s mnoha jinými statky. V tomtéž roce kacířští olomoučtí měšťané pod vedením jistého zemského podkomořího Viléma Oblera a pod vedením nejvyššího rakouského vojevůdce vévody Albrechta rozbořili během 14 dnů celý klášter Hradisko a srovnali jej se zemí. Po tomto neštěstí následovala ztráta již uvedených měst Hranic, Kyjova a jiných. Město Hranice obdržel Vilém Obler.

Abraham Hossmann ve svém díle „O původu a vystavění moravských měst, klášterů a zámků“ píše, že kdysi Poláci pod vedením knížete Měška upadli roku 994 násilně na Moravu, nenapadli jen dnešní Horní Slezsko, nýbrž i celé Opavsko, ba donutili dokonce k vydání i město Olomouc. Ale Boleslav, kníže český, poslal na pomoc ohrožené Moravě udatného bojovníka Krasotu Suchoradského. Ten s mnoha tisíci svého vojska a za pomoci Moravanů napadl Poláky, kteří tábořili pod Helfštýnem, pevným hradem moravským, a zahnal je až za moravské hranice, kde je porazil. Je domněnka, že tam, kde byli Poláci poraženi, vytvořili své hranice s Moravou a na tom místě že byly roku 995 vystavěny Hranice. Město podrželo toto jméno Hranice jen v řeči české. Německy se nazývají Weisskirchen. Jméno to vzniklo od těch, kteří se za panování Ferdinanda I. usadili na Moravě a nebyli znali češtiny. Tito přistěhovalci přejmenovávali stará města a místa německými názvy, které však nijak nesouvisely se starými českými jmény. Máme o tom posud několik dokladů. Tak na příklad Slavkov byl jmenován na Austerlitz, Břeclav na Lundenburg, Hustopeče na Auspitz, Zábřeh na Hohenstadt.

Tomáš Jordan z Klausenburku ve svém pojednání o léčivých vodách moravských se zmiňuje na stránce 204 a následující o mnoha podivných a pozoruhodných věcech v městě Hranicích. Nedaleko města jsou lázně. Proti lázním na druhé straně řeky Bečvy je strmý kopec a na jeho vrcholu je velká díra, která sahá až k úrovni kopce. Nepodobá se ani jeskyni, ani propasti, končí jezerem, naplněným smrdutou zelenou vodou. Bylo zvykem házet k smrti odsouzené zločince do jezera. Našli se odvážní mladíci, kteří se dali spustit do propasti. Chtěli vyzkoumat hloubku jezera, ale vlastní silou se nikdo na dno jezera nedostal. Lázně patřily k předměstí Hranic a užívalo se jich příležitostně ke koupání. Kyselka, která tam pramení, obsahuje mnoho solí a jiných nerostných látek. Více se o tom zmiňuje Tomáš Jordan z Klausenburku.

Nedaleko lázní je ve skále úzký prostor, z kterého stále vystupují jedovaté výpary. Letí-li kolem tohoto jedovatými výpary naplněného prostoru pták, spadne mrtev dolů. Také na lid výpary působí, dostanou závrať a špatně se jim dýchá. Lázně dal otevřít a k potřebě upravit Jan Kropáč z Nevědomí, hranická vrchnost roku 1571.

V 5. svazku Theatri Europæi na straně 938 je zmínka o tom, že roku 1645 byly Hranice téměř bez boje dobyty generálem Koenigsmarkem. Byla také dobyta četná jiná města, jako Lipník, Jablunkov, Krnov, Těšín a Bruntál. Roku 1646 odňali císařští Švédům města Hranice a Lipník.

Město Hranice leží na řece Bečvě. Je to malé, ale pěkně položené hrazené město. Náleží knížecímu rodu Dietrichštejnů. Od Olomouce je vzdáleno 4 míle, od Lipníka 1 míli cesty. Městem vede zemská silnice z Krakova do Vídně.

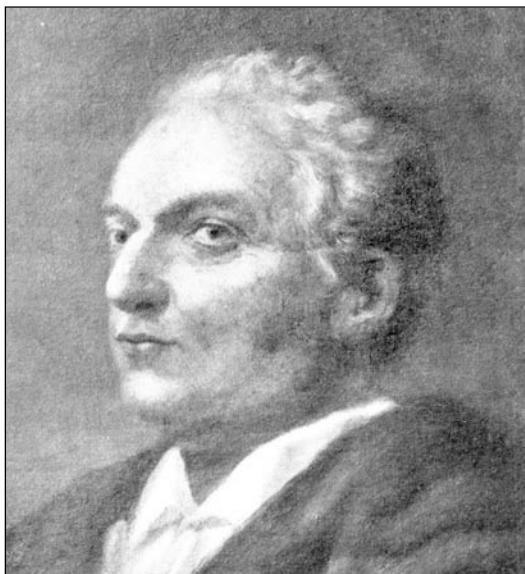
Josef Heřman Agapit Gallaš

Hranický obrozenecký spisovatel Josef Heřman Agapit Gallaš se narodil 4. dubna 1756 v Hranicích. Jeho otec zde byl sochařem a malířem, umělecké nadání zdědil i mladý Gallaš. Matka si ale přála, aby se stal knězem, proto od roku 1768 studoval v Lipníku na piaristickém gymnáziu, v Olomouci filozofii a dva ročníky bohosloví. V říjnu 1778 odjel do Vídně, kde se chtěl původně věnovat malířství. Seznámil se tu ale s vojenskými lékaři a to jej přivedlo rovněž na dráhu vojenského lékařského praktikanta (1782–1784). Byl ustanoven ranhojičem a působil v Uničově, odkud byl přeložen do Vídně a v roce 1786 ustanoven vrchním lékařem u generálního štábu. Při svém působení v Jaroslavi v Haliči téměř oslepl, vyléčil se, ale na vlastní žádost odešel v roce 1791 na předčasný odpočinek, který trávil až do své smrti v Hranicích 15. února 1840.

Provozoval zde lékařskou praxi, ale pracoval též jako malíř pokojů. Nemoci jej i dále pronásledovaly. Na druhé straně se snažil přivést do města osvětu, v roce 1811 proto založil při faře knihovnu, učil školní děti kreslit a vyřezávat, v části svého domu otevřel špitál, dal podnět k založení nadace pro chudé děti a vzorné učitele. Udržoval čilou korespondenci s významnými osobnostmi v Čechách i na Moravě.

Ve čtyřiceti letech začal psát básně a plodem jeho tvorby se stala první moravská česky psaná básnická sbírka „Múza moravská“, vydaná tiskem roku 1813. Vedle toho zanechal řadu českých i německých prací z nejrůznějších oborů, které nebyly vydány tiskem. Zabýval se také s velkou láskou historií rodného města a zpracoval šestisvazkové dějiny města Hranic pod názvem „Památky města Hranic, jež pracně shromáždil a v chronologickém pořádku budoucnosti k užitku sepsal a zachoval Josef Heřman Agapit Gallaš léta Páně 1811“, dovedené do konce 18. století. Nyní je dílo uloženo v Moravském zemském archivu v Brně, fond Benediktini v Rajhradě, inv. č. 4095–4100, kart. č. 490.

Tato práce, pro niž získal cenzurní povolení k tisku, nenašel však nakladatele, sestavená kronikářským způsobem z kusých písemných i tištěných materiálů, jež měl Gallaš k dispozici, má dnes jen historický význam. Pouze ty části rukopisu, v nichž Gallaš zachytil a popisuje

současný stav a vzhled města a jeho okolí, zaměstnání, život obyvatel apod. mají dosud hodnotu soudobého pramene. Protože český rukopis mu nechtěl nikdo vydat, pořídil Gallaš roku 1812 stručný německý výtah, který se mu však podařilo teprve roku 1836 vydat tiskem nákladem knihtiskaře Aloise Skarnitzla v Olomouci. Dílko „Kurzgefasste Geschichte der k. k. kreisämtlichen und fürstlich Dietrichsteinschen Schutzstadt Weisskirch ec.“ o 96 stranách malého formátu představuje první tiskem vydané dějiny města Hranic.

Gallašův český rukopis z roku 1811 použil však hranický kaplan Libor Scholz a vydal roku 1864 k stému výročí vysvěcení farního kostela v Hranicích pod tímž názvem „Památky města Hranic“ první české dějiny města vlastním nákladem tiskem Amálie Škarniclové v Hranicích, rozšířené o další údaje a popis okolí města.

Gallaš zachytil roku 1811 v úvodní části svého rukopisu celou topografii města Hranic v menších kapitolách, nazvaných Matematicko-geologická poloha města, Fyzická poloha města, Povaha povětří a země, Způsob města Hranic v předešlém a nynějším čase, Obchod a manufaktury, Dobrý stav hranických obyvatel, Luxus, Náboženství, duchovenstvo, školy, Řízení politické, úřady a regálie městská. Všechny tyto kapitoly byly v německém vydání Gallašových dějin města r. 1836 vypuštěny.

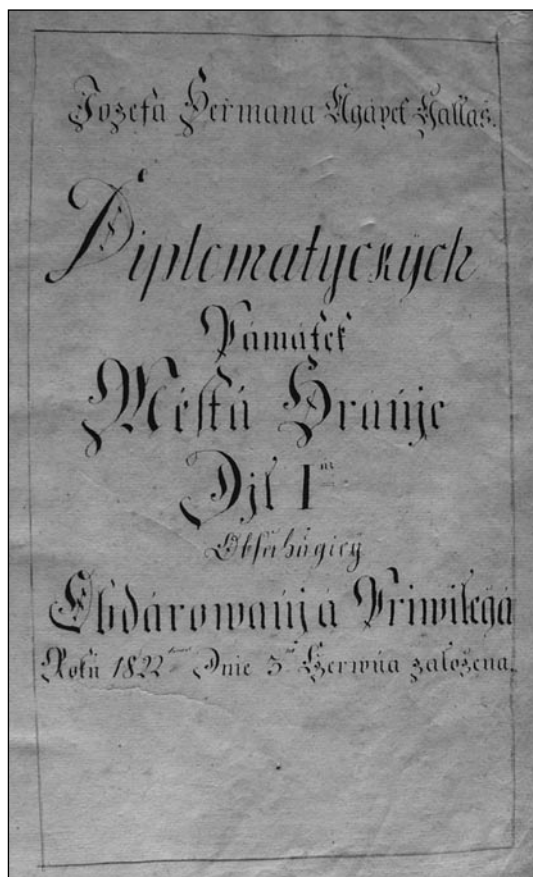
Gallaš podává cenné zprávy geologické a archeologické. Jeho hodnocení lidové tradice o podzemních jeskyních černotínských bylo např. potvrzeno jejich objevem roku 1866 Königem, Prchalem a hranickým malířem Tadeášem Miliánem, kteří provedli na čunu jejich průzkum a zmapování, jež pak Milián popsal a vyobrazil v článku Die neuen Felsengrotten bei Weisskirchen, ein Stück Unterwelt, otištěném v Notizenblatt der hist. statist. Section der mähr. schles. Ackerbaugesellschaft, Brno 1870, č. 9.

Neméně cenné jsou Gallašovy věrohodné zprávy o nálezech zlatých předmětů v druhé polovině 18. století při orání na polích Hluzovského kopce, dosvědčující rozrušení předvěkých hrobů starého osídlení Hluzovského kopce, dosud neproověřené a nezhodnocené.

*„Lesové, jež kryjí hornaté amfiteátrum, otevřené jen na západní straně, jsou dubiny a břízy, bučiny, bory, jedliny a smrky, mezi nimiž semotam strmí nahoru vysoké a lysé skály aneb vyhlédají pustinky, přioděné nízkým křovím a jalovčím. Skalnatá podstata těchto nepříliš vysokých hor je ve straně západní vápenná a obsahuje ve svém asi půl míle dlouhém oblouku tu tak nazvanou **Skalku, Hluzovský kopec, Měchovec malý a velký** (dnešní Velká a Malá Kobylanka) **pak Hůrku a Svrčov**, kterýž ale jakož i pod ním ležící Svatojánská skála zjevují zrnitý kámen. Na Skalce se láme kámen na pálení vápna a na stlaní císařské silnice, na Hluzovském kopci spatřují se v lomu zavždy zkamenělé skořepiny mořské. Tento vápenný kámen či raději skořepinový mramor, jenž se zde k stavění láme a ve velkých horizontálních tabulích, nakloněných z východu k jihu, je více žluté než modravé barvy a pravděpodobně spodní hluboká podloha celého hranického podkraje, ku kterémužto domnění dává mi příčinu má vlastní zkušenost. Neb když jsem r. 1794 v mé zahradě, která je dobré půlhodiny cesty vzdálená od oné hory a v západním předměstí Hranic leží (jde o Gallašův domek čp. 162 v Gallašově ulici) nechal kopati studnu, nalezla se v hloubce asi 5 sáhů (přibližně 10 m) příliš tvrdá skála, z níž s velkou prací odtržený kámen jevil v jádře promodralou barvu, na povrchu však byl obrostlý tlustým škraloupem širokopleskatých mořských skořepin žlutočervené barvy.“* Gallaš uvádí dále, že částku tohoto kamene, kterou zobrazil akvarelem na celé straně rukopisu, představující skupinu srostlých ulit, daroval prefektu král. gymnázia v Těšíně Leopoldu Janu Šeršníkovu pro jeho kabinet přirozených věcí. *„Týž Hluzovský kopec, který leží na východní straně vsi Hluzova, stojí od dávných časů u zdejších prostých obyvatel v obecné pověsti, že v něm přiro-*

zenost přivalila mramorovou tíží velké poklady zlaté rudy a ryzího zlata, které zde havíři kdysi před drahnými časy dobývali, odkudž prý pod ním povstaly jeskyně a bludiště, pracně jejich rukama ve skalách tesané, což ale je a zůstane pouhé domněnání, které povstalo odtud, že někteří hluzovští a černotští rolníci orajíce na jeho hřebetě tak šťastní byli a někdy částechku onoho drahého kovu našli, z něhož se v mé přízní nalézá prsten z ryzího zlata, který jistý černotský sedlák r. 1760 na své roli vyoral a Karlu Anderlovi, měšťanu zdejšímu, otci mé manželky, prodal.“ (Gallaš zaznamenal v druhém rukopisu Fyzické památky města Hranic, uloženém tamtéž, inv. č. 4142, kart. č. 493 „nález značné částky zlata, podobného chumáči mosazného drátu“, který vyoral roku 1750 selský pacholek na poli na Hluzovském kopci. Domníval se, že jde o mosaz a nabídl „drát“ židovi v Hranicích. Ten chtěl však ještě kus drátu, který měl pacholek omotán kol širáku, nechtěl jej však prodat. Spor před vchodem do Židovské ulice pozoroval ze zámku panský vrchní, který po rozmluvě s pacholkem, že drát prodal za 4 groše židovi a po zjištění, že má na širáku zlatý drát, odebral se s ním k židovi, který drát právě vážil. Žid musel zlato vrátit pacholkovi, za něj mu prý vrchní zaplatil 150 zlatých. Nepochybně šlo o točené náramkové „dráty“. Podobných nálezů na Hluzovském kopci bylo jistě více, zůstaly však utajeny.)

Pokračuje pak: „Nevzpírám se sice, že by v břichu hory nějaké jeskyně nemohly býti, nemohu však dáti víru tomu, že by rukama havířů byly vytesány, neboť díra ta, jež má býti příchodištěm do nich, nic podobného na sobě nezjevuje. Ti pak lidé, kteří se chlubí, že skrze ni do těch podzemních sklepů lezli a jejich bludiště s velkým nebezpečím svého života prošli a jak praví, i nějaké havířské nástroje jako korýtko tesaná a malé lampičky našli, nezdají se mi být tak pravdomluvní, abych jejich výkladům mohl věřiti. Šlo nepochybně o stopy starších hledačů pokladů, kteří do jeskyň pronikli. A byť by i taková bludiště a jeskyně pod onou horou skutečně byla, zda z toho následuje, že by byla dílem lidských rukou? Zdaliž divotvorná moc přírody nevytvořila v Lounských a Křtinských horách až k podivu hrozné a krásné podzemní sklepy a labyrinty? Kdo však neměl příležitost k jejich spatření, pak jen naše **Hranická propast** udělí ti dosti světla k pochopení, jak takové podzemní jeskyně bez našich kladiv, motyk a kylohořů přirozenou mocí povstaly. Opustíme však již domnělé podzemní jeskyně a popatřme raději na krásné dary, které se v **Černém lese** blíže vesnice Kunčic hojně nacházejí, ony totiž drobné a hrubé křišťálu podobné kamínky Quarzum crystalisatum, jimiž se zde kdysi nalézali obrostlí celí skalnatí hrbolové, jako to tak nazvané kočiči stříbro Spatum gypsæum

••• Titulní list Diplomatických památek J. H. A. Gallaše. SOkA Přerov.

diaphanum vulgo Glacies Mariæ. Kromě nich se zde nachází v rozsedlinách bělavá moučka, která není nic jiného, než utuchlý s lesní hlinou smíšený gyps (sádra). Nejvyšší výška tohoto hornatého oblouku měří od stopy až nahoru asi 30 sáhů (přibližně 57 m).

Mezi tím a jižním obloukem je krátké, úzké údolí, přes něž se Bečva v lenivém běhu haduje, semotam zúžená a velmi hluboká, na jejímžto levém břehu prýští hojné prameny kyselavé hojitelné vody, což se i v řece pozoruje. Zde blízko lázně je ve skále malá, nyní ale hlinou zavalená díra, z níž kyselá jedovatá pára vychází, podobná oné ve Vlaších tak nazvané Psí jeskyni zvířata zabíjející. Na pravé straně téhož údolí spatřuje se nahoře ona tak nazvaná **Kmotrova díra čili Propast**. Výš nad ní v lese svrčovská skála. Mezi Propastí a Svrčovem

strmí malá skalina, která sluje **Čertova kazatelnice**, z druhé strany Svrčova druhá větší drsnatá skála, která od kamenné sochy sv. Jana Nepomuckého, na ní vystavěné, sluje **Svatojánská**. Toto údolí slouží hranickým obyvatelům nejen v ohledu Teplice nýbrž i v ohledu své romantické krásy k nejveselejším procházkám a letnímu vyrazení, neboť je velmi bohaté na rozmanité polní okrasy, jež zde příroda malířsky rozestřela.

Hory jižního oblouku jsou mnohem vyšší a lesnatější nežli východního, a podstata jejich skalnaté masy je zrnitá a velmi tvrdá. Některé odtržiny zjevují ve svém jádře železnobarevnou bleskavost, odkudž od zdejších lidí slují železná kamení. Týž oblouk bere svůj počátek nad vsí Zbrašovem, která na malém kopci nad Teplicí leží. Prostřední část těchto hor, která sluje **Křivé**, je nejvyšší a může od své stopy, již běží řeka Bečva, až k svému svršku obsahovati 60 sáhů (asi 114 m). Západní konec téhož oblouku je z této strany do údolí velmi příkrá hora, jejíž vrch kryje prastarý opevněný hrad Helfštýn. Na stopě těchto hor táhnou se od Teplice až ke Křivému něco přes čtvrt míle **Hranické paseky**, to jest rolemi a štěpnicemi promíšené palouky, po nichž až k Týnu, vesnici ležící pod hradem Helfštýnem, následují louky a háje, jež všechny až potud Bečva objímá, a pak vyšlá z údolí k Přerovu vedle Lipníka a odtud do Moravy chvátá.“

Gallaš popisuje pak druhý oblouk hor na pravém břehu Bečvy proti jejímu toku až ke vsi Podhoří a pokračuje: „Údolí naše se skončuje v oné protržnině neb úzkém kamenitém údolí, jež sluje **Podhořské**, přes něž se valí nehrubý potok vedle vsi Podhoří a Jezernice k Bečvě, jehož odtržený pramínek dodává vodu **Jezerskému rybníku**. Tyto hory jsou ještě o něco vyšší než ony jižní a ve své podstatě břidličného kamene, z nichž se dva potoky **Velička a Ludyňa** skrze lesnaté a kamenité údolí srážejí, které když se přivaly zvodní, bývají velmi prudké a škodlivé. Kromě těchto dvou potoků a **Jezerničky**, která dělí toto podlouhlé okrouhlé prostranství, obklíčené horami, od lipenského podkraje, šplouchají přes něj mnozí potůčkové a strouhy, které všechny vesměs s nimi spojené přijímá Bečva. Ludyňa pohybuje ve svém celém běhu jeden mlýn dvojího složení, Velička pět a jednu valchu, Bečva jeden a valchu, Jezernička dva mlýny. Tyto tři potoky Ludyňa, Velička a Jezernička dávají vodu svými odtrženými pramínky rybníkům a sice Ludyňa **Hranickému rybníku u Horního dvora**, Velička **Veličskému rybníku** a Jezernička **Jezerskému rybníku**. **Rybníky Drahotušský a Slavičský** bývají ovodněny z jiných menších potůčků.“

Následující cenný popis města Hranic z roku 1811 umožňuje srovnání změn stavebního vzhledu města, jeho rozlohy apod. s pozdějšími popisy města i dnešním stavem.

„Způsob města v předešlém a nynějším čase.

Hranice se dělí na město a předměstí. Město je položeno na plytkém pahorku, protaženém od severu k jihu, jehož východní a jižní stopu obtéká potok Ludyně, západní potok Velička, které na Motošíně mezi zahradami spolu spojené upadají nad stavem do Bečvy. Oba potoky slouží předměstím, skrze něž tekou, jakož i městu k velkému pohodlí. Město, jež má způsob dlouhého, v jižní straně poněkud rozšířeného čtyřhranu, bylo kdysi znamenitou třemi zdmi a hlubokým příkopem ohrazenou pevností, za oněch totižto časů, kdy ještě prach a jeho ohnivě zbroje nebyly v obyčeji. Druhá zeď kromě zámecké ohrady čítala na straně východní 5, na jižní 3 a na západní opět 5 bašt. Zámecká ohrada (zeď) měla svých vlastních a větších 4 bašty, které se až podnes ještě spatřují, totiž ony 2, zavřené v západní straně (po zboření starého zámku a pivovaru r. 1959 znovu postavené a rekonstruované), na straně východní pak jedna vedle panských sýpek (za zadním domem čp. 549 v Zámecké ulici, zbořená v šedesátých letech) a druhá na konci západním městské zdi (byla v úrovni první zámecké bašty za domem Honzíkovým čp. 639 v Zámecké ulici, zbořena koncem 19. stol.). Příkop byl mezi druhou a třetí zdí městskou na stopě pahorku, z něhož ještě nějaké znamení v té hlubině pod mostem brány Motošínské pozůstává (klenby byly objeveny při stavební úpravě odbočky dálnice do města roku 1970).

*Brány měla ta pevná ohrada tři, **Horní, Motošinskou** a tu tak nazvanou **Fortňu** (dříve nazývaná brána Mlýnská nebo Černotínská na konci ulice Svatoplukovy nad mostem), které před časy byly velmi opevněné, opatřené železnými mřížemi a zdvihacími mosty, zvláště Horní brána a Motošinská, z nichž každá měla dvě vysoké věže neb bašty, jak přiložené vyobrazení vysvětluje (Gallašova kresba se v rukopise, bohužel nedochovala a nebyla dosud nalezena ani v opisech tohoto rukopisu), kteréžto věže Motošínské brány v ohledu své ouzkości přišly k zboření roku 1784, když se zde císařská silnice zakládala, aby se nákladním vozům větší prostranství způsobilo. (Horní brána byla zbořena až v polovině 19. století). Z oněch městských zdí pozůstávají ještě v jižní a západní straně dvě takové celé (jižní hradby zbořeny r. 1968), ve východní straně jen jedna a ta je již sem tam probořena.*

Ta ohrada zavírá v sobě 123 domů (kromě domů židovských) a vrchnostenský zámek, který v severní a nejvyšší straně města leží. Od zámku protahuje se z obou stran k jihu v něco nerovné řadě domovní zděné podloubí (Zámecké náměstí, ulice Janáčkova a Zámecká, hlavní náměstí, ulice Radniční a Svatoplukova), kteréž opět dvě příčné řady domů, opatřených podloubími, napříč ležících (severní a jižní strany náměstí) ono nimi zavřeně prostranství dělí na dva rynky (náměstí), Hlavní totižto a Zámecký.

Hlavní rynek má způsob podlouhlého vřkol podloubím obkličeneho čtyřhranu (podloubí měly tehdy všechny domy na náměstí), kteréžto podloubí nejen městu k znamenité ozdobě a pohodlí, nýbrž i k velkému užítu celé hranické obce, ba i obecnému prospěchu vlasti slouží, poněvadž zimního a deštivého času trhy pohodlně pod ním mohou být drženy a v časích válečných velké množství vojenského magazínu (zásob) zde lépe než v dřevěných kůlnách a bezpečněji může být složeno. V prvním a druhém onehdejším ruském tažení proti Francouzům (roku 1798 a 1805) stálo zde pod ním mnoho tisíc koní, opatřených před deštivým povětrím, pro něž by všechny koňské i kravské chlévy spolu i se stodolami nebyly stačily, což velmi ušetřilo dobytka zdejších obyvatelů, že ze svých chlévů nebyl vyveden. V dolní jižní polovici téhož rynku stojí farní kostel a v horní polovici přímo proti jeho vratům kamenná socha Neposkvrněného početí Panny Marie, mezi ní pak a kostelem na pravé straně (západní) kamenná cisterna (kašna) a malé jezírko, ohrazené zděným plotem (pro hašení požárů, odstraněny v druhé polovině 19. století).

Na **Zámeckém rynku**, jenž asi třetinu onoho v sobě obsahuje a je velmi nerovný a úzký, nachází se též kamenná cisterna (kašna, odstraněna v druhé polovině 19. století) při straně **Židovské ulice** (Janáčkovy) a zříceniny Žampachovského domu, vypáleného a pobořeného v čas švédské vojny (za třicetileté války v druhé čtvrtině 17. století), jenž je velmi smutný kontrast k zámku. Z jaké příčiny té ohavnosti památka ještě až dosavad se zachovává, dokonale pravdy se nemohu dovědět. (Šlechtický dům Adama Žampacha byl roku 1621 zabaven knížetem Dietrichštejnem, za třicetileté války pobořen vojáky. Vrchnost teprve počátkem 19. století postoupila pobořený dům městu výměnou za jiný objekt, roku 1820 postaven tu hostinec „U zlatého slunce“, později objekt Lidové školy umění.)

V jižní straně za radním domem (radnice) je též malý plac při městské zdi mezi farou a normální školou (dnešní Školní náměstí), na němž kdysi stál farní kostel (zbořen po postavení nového farního kostela na

náměstí r. 1765), při němž kromě fary a školy stojí při cestě knížecí špitál (chudobinec, čp. 37 pod školou). Od téhož špitálu běží vedle fary na východ **Farní ulice**, za níž pak něco dál k východu **ulička Růžová** (název podle starých městských lázní v této uličce), kdež se městský záalář neb tak nazvaná šerhovna nachází (čp. 55 Na náspech). V straně severní leží mezi branami (mezi Horní branou a vnitřní branou Zámeckou s vysokou věží nad ulicí, věž zbořena r. 1829) **ulička Zámecká**, která v sobě jen 6 malých domů obsahuje, jež na levé straně při městské zdi leží. Vpravo téže ulice jsou panské maštale (chlěvy), pivovar, sýpky a palírna (vše zbořeno r. 1959).

Předměstí obsahuje v sobě 270 domů, neb jak zde slují, chalup a pozůstává z následujících ulic. **Horní ulice** leží též na onom pahorku, protaženém od severu k jihu, majíc na západní straně na vrchním severním konci Horní dvůr (vrchnostenský, zbořen r. 1972, čp. 334), v jižním obecní hospodu (čp. 368, naposled hotel Černý orel s kinem Svět), na východní straně ulice leží takměř uprostřed Světlíkův dvůr neb ona bývalá fajánská fabrika knížecí (dvůr šlechtické rodiny Světlíků, koupený vrchností, přestavěn na knížecí manufakturu fajansí, činnou od r. 1783 do r. 1805, později přeměněna na byty pro židy, čp. 743 až 753 na rohu ulice k plynárně). Na stopě téže strany běží žlab Ludyně od Horního rybníka, při něm se nachází Malý mlýnek na jedno složení (zbořen v první polovině 19. století), který počátečně k mletí frity fajánské sloužil (sklovitá glazurová směs pro knížecí manufakturu). Pod Světlíkovským dvorem je ten tak nazvaný Malý mlýn, jenž leží vlevo **Bělotské ulice** od města (Vánův mlýn, zbořen r. 1981), máje dvoje složení a kašník. Bělotská ulice, přes níž běží poštovská silnice (císařská) počíná se mýtním domem (čp. 372 na nám. 8. května, zbořen r. 1979), pod nímž leží židovský krchov (hřbitov) na pravé straně od města, pod nímž se Ludyně točí k Mikovému dvoru (pozdější Václavíkův grunt čp. 86) do **Čaputovské ulice**. Na východním konci Bělotské ulice je panská cihelna (vlevo od silnice k Bělolínu), něco níž pod ní naproti Světlíkovského dvora je panská vápenka.

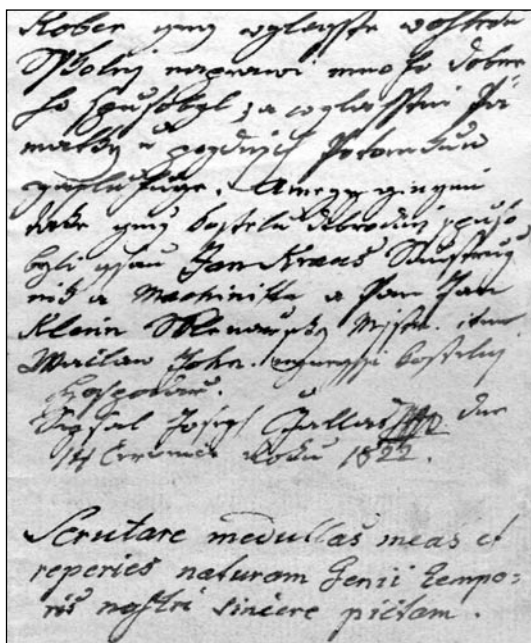
Na stopě západní pod Horní ulicí běží žlab Veličky, při němž se pod panským dvorem (Horním dvorem) nachází Horní mlýn trojího složení s pilou na desky (přestavěný později na mlékárnu a Číhalovu pilu čp. 334). Níže pak pod ním je panská rybárna (čp. 333, dříve tzv. haltěře), pak od ní blíž k městu na téměř žlabu valcha, též vrchnostenské stavení (Kratochvílův mlýn čp. 346 v Hakenově ulici). Na konci téhož žlabu je ten tak nazvaný Klichovský mlýn (Ležákův mlýn, zbořený r. 1980), jenž má dvoje složení a kašník. Mezi valchou a Klichovským

mlýnem je řad **Novosadu** pod hrází téhož mlýnského žlabu (pozdější ulice Na hrázi, zbořená r. 1980). V téže západní straně pod Horní ulicí a městem leží **Klichovská ulice**, kteráž od času první vojenské konskripce (r. 1771) sluje **Kamenná** (dnes ulice Gallašova na obou březích Veličky, domy na levém břehu zbořeny r. 1980). Tato ulice, přes níž Velička běží, počíná se Knězovým dvorem (pozdější tzv. Farářův dvůr na konci ulice Nerudovy) a skončuje se panskou zahradou na pravé straně téhož prudkého potoka (dnes blok domů od ulice Čechovy po ulici kap. Jaroše), z něhož se před dvaceti lety prostředkem stavu voda zděným žlabem do panské zahrady hnala, kterýž stav přímo pod obecní hospodou ležel (strouha pod bratrským sborem zřízena již v 16. století, vedena jí voda přes ulici Čs. armády, ulicí Trávníckou na Drahotušský rybník, nad nímž ty tak nazvané Borové lávky stály (původně Zborové lávky, zřízené přes Veličku v druhé pol. 16. stol. pro příchod z města Horní branou do bratrského sboru za Veličkou). Blíže těchto lávek či mostu stál vedle panské zahrady kostel sv. Šebestiána (původně bratrský sbor), z něhož nynější solní sklad pozůstává (r. 1923 přestavěn opět na bratrský sbor). Za touž ulicí na téže straně leží vpravo za mostem **ulice Drahotušská**, běžící na západ, která se skončuje Novou hospodou (čp. 191 „U jelena“, naposled „U Fitzů“). Za touž ulicí asi čtvrt hodiny cesty leží pod poštovskou silnicí (císařskou) Trávnícký mlýn (Wellartův, později sklady a provozovny Ingstavu), jenž patří k Drahotuším a má čtvero složení. Pod touž silnicí leží k jihu stav Bečvy, jímž se voda k témuž mlýnu žene hlubokým žlabem.

V levé straně od Klichovské ulice mezi Drahotušskou ulicí a městem je **předměstí Motošín**, které asi 30 domů v sobě obsahuje a které ze západní strany Velička, v jižní pak Ludyně zavírá. Na jeho prostraném place stojí kamenná socha sv. Jana Nepomuckého, kteráž kdysi na onom prostranství v městě stála, kde nyní farní kostel stojí (socha přemístěna za městský hřbitov). V straně jižní je **ulice Černotská** (Černotínská), přes níž běží cesta od Fortny k Teplicím.

Ve východní straně pod městem je **ulice nazvaná Na dlážce** (byla vydlážděna již v 16. st. pro pohřební průvody z města na bratrský hřbitov), pod ní ulice Čaputovská, skrze něž Ludyně běží. Tyto dvě ulice dělí od sebe **ulička Krchovská** (Hřbitovní) a potok Struhovna (Struhovka), která upadá do Ludyně. Čaputovská ulice dědí své jméno od panského dvora, jenž sluje Čaputův (čp. 277 dvůr Jarošův, zbořen) a leží uprostřed ní.

Zde sluší také připomenout **Kostelička Narození Panny Marie** pod lesem, při němž se čtrnáctero kapliček zastavení křížové cesty

••• Zápisky na svitku papíru, pořízené Gallašem, a vložené do bány radniční věže. SOKA Přerov.

nachází a profanýrovaná (tj. znesvěcená) **kaple sv. Antonína Paduánského** (byla r. 1824 opět obnovena) spolu s bývalou chaloupkou poustevníka (zbořena) a domkem kostelníkovým (stojí podnes). Výš nad týmž kostelem k jihovýchodu je na Hluzovském kopci nově vystavěná chaloupka (jediná!), od níž je rozkošný výhled přes celé hranické okolí.

Teplíce obsahují v sobě láznici, při níž se vynachází krásná **kaple sv. Peregrina** a hospoda. **Na Pasekách** jsou ještě 3 chaloupky, patřící k městu, jež nádeníci obývají. R. 1797 počítalo se v Hranicích podle vojenské konskripce ve městě 123 domů křesťanských a 18 židovských, na předměstí 258 domů. V nich se nacházelo ve městě osob mužských 479, ženských 618, v předměstích osob mužských 967, ženských 1 046, **v Židovni** (v Židovské ulici) osob mužských 190, ženských 212, celkem pak mužských hlav 1 636, ženských 1 876, všech vesměs 3 512 osob. Od toho času zmohlo se město jak v čeledích tak i v domech znamenitě. Podle další vojenské konskripce r. 1804 bylo ve městě 410 domů křesťanských s 3 722 obyvateli, židovských domů 21 (přibýly 3 domy v Mlýnské bráně, prodané vrchností židům) s 387 obyvateli. Celkem měly Hranice 431 domů a 4 109 obyvatel.“

Peregrin Pešl

Uvědomělí hraničtí měšťané si po Gallašově vzoru zakládali knihovny českých knih a nechávali si opisovat pamětihodnosti. Ve 20. letech 19. století byl v Hranicích nejlepším českým písařem soukenický mistr Peregrin Pešl († 17. 3. 1836), písař soukenického cechu. Své neobvyklé křestní jméno, které se udrželo v rodině dlouhou dobu, dostal podle sv. Peregrina, patrona poutníků a cestujících, jemuž byla roku 1775 zasvěcena nově postavená barokní kaple v lázních Teplicích nad Bečvou s oltářním obrazem sv. Peregrina, malovaným roku 1777 malířem Františkem Sebastianim.

Předek rozvětvené rodiny Pešlů v Hranicích, měšťan Václav Pešl (původně Peš = Pösch), byl perníkářem a voskařem a zemřel v Hranicích 13. ledna 1674 ve věku 66 let. Byl pochován ve starém kostele u fary v kapli sv. Trojice, postavené roku 1671 nákladem jeho manželky Anny. Roku 1661 povolila mu městská rada, aby jako perníkář mohl dělat a prodávat také voskové svíce v Hranicích, poněvadž se tomuto řemeslu vyučil. Byl to první usedlý svíčkař v Hranicích, vyrábějící a prodávající ve městě svíce ze žlutého i bílého vosku pro osvětlení domácností hranických měšťanů.

Pešl zažil ještě konjunkturu, ale i počínající úpadek soukenického cechu v Hranicích. Podle gruntovních knih koupil 13. března 1811 předměstský dům-chalupu čp. 298 na konci Bělotínské ulice od Jana Maděry za 2 020 zl. vídeňské měny. Peníze na kup domu mu půjčil měšťan Antonín Dvořák. V té době bylo ve městě ještě 365 soukenických mistrů a 23 obchodníků sukny, kteří vozili sukno na trhy do Uher, do Trnavy a Pešti, odkud bylo prodáváno dále do Turecka. V roce 1834 bylo v Hranicích již jen 121 soukenických a postřihačských mistrů a jen 5 kupců suken. Založení tovární výroby sukna ve 30. letech v Hranicích přivodilo rychlý úpadek a zkázu řemeslné výroby sukna v Hranicích. Toho se Pešl již nedožil, zemřel 17. března 1836. Vdově Barboře, dceři řemenářského mistra Ferdinanda Peciny, zanechal chalupu v Bělotínské ulici v ceně 400 zl. a pět dětí, dvacetiletou Barboru, sedmnáctiletého syna Peregrina, patnáctiletého Josefa, jedenáctiletého Ferdinanda a šestiletou Karolinu. Nejstarší jeho dcera Anna, vdaná za Josefa Bergera v Hranicích, zemřela před otcem a zanechala manželovi dvě děti. Podle pozůstalostního spisu zůstal vdově po zemřelém též soukenický veřtat (stav) v ceně 1 zl. 6 kr., jeden spřádací stroj s 24 vřeteny v ceně 1 zl. 20 kr. a jedno brdo na 60 chodů v ceně 25 kr. Pešlův český testament v pozůstalostním spise je psán nebožtíkem krasopisně oz-

dobným písmem s kreslenými iniciálami, jak je známe z dochovaných rukopisných památek, jím psaných. Dům připadl vdově a dětem a byl jim připsán do gruntovní knihy 16. srpna 1839.

Pravnuk Peregrina Pešla stejného jména byl v Hranicích posledním soukenickým mistrem, pracujícím řemeslným způsobem na výrobě sukně do třicátých let 20. století v Čaputově ulici čp. 672/279. Pracoval sám dále i po rozpadu a likvidaci strojového družstva soukeníků v Hranicích roku 1920, založeného v roce 1902 zbylými 17 soukenickými mistry na obranu proti ničivé konkurenci Hellerovy továrny.

Peregrin Pešl pořizoval nejen zápisy do cechovních knih, čistopisy různých listin a písemností soukenického cechu, ale jako člen literátského bratrstva při farním kostele vedl i knihy bratrstva, pořizoval opisy zpěvníků pro kostelní kůr a byl jako písař vyhledáván i měšťany. Např. pro sbírku českých historických rukopisů měšťana Antonína Dvořáka (1786–1850) pořídil opis městských privilegií, starých pamětních knih měšťanů, různých listin i celých starých městských knih. Z toho všeho se dochovala jediná vázaná kniha z roku 1823 obsahující doslovný opis staré české gruntovní knihy města Hranic, zvané Manuál, založené v roce 1585 a vedené do roku 1638. Nyní je uložena ve Státním okresním archivu v Přerově, fond Archiv města Hranic, inv. č. 52. Na titulní straně je tento nápis: „*Slovutný opis velmi pamětné hranické městské knihy z XVIho a XVIIho století, gruntovní zápise v sobě obsahující, kterouž z vlastenecké vážnosti opsati nechal měšténín téhož svého otcovského města Hranic léta Páně MDCCCXXIII.*“

Na stranách 275–278 jsou opsány staré listiny z báně radniční věže, nalezené v ní při opravě věže a snětí makovice roku 1822. Bylo to jedenáct listin z let 1571–1738. (Později tento opis přetiskl B. Indra v Záhorské kronice 1929/1930.) Nalezené listiny byly vráceny zpět do báně a přiložena k nim nová listina. Podobně se stalo při nové opravě věže v roce 1869, nově přiložená listina obsahovala popis událostí v letech 1823–1869, dodány byly i další památky. Při další opravě radniční věže roku 1930 bylo z makovice věže vyjmuto 5 pouzder, dřevěná skříňka a 2 papírové balíky. Soupis dokumentů pořídil Čeněk Kramoliš, kronikář města. Po dokončení oprav byly do báně vloženy pamětní záznamy, pořízené Kramolišem do roku 1930, a fotografie a jiné památky, ale nejstarší listiny z let 1571–1738 již nebyly vráceny do báně, ale odevzdány dr. Bohuši Vybíralovi, tehdejšímu řediteli Studijní knihovny v Olomouci, hranickému rodákovi, aby pořídil přepis a otiskl je, tak jak to učinil již v případě listin z let 1739–1885, nalezených v báni Kostelíčka při jeho opravě v roce 1929. Článek s názvem „Staré písemné památky

v bání Kostelíčka u Hranic“ vyšel v Časopise Vlasteneckého musejního spolku v Olomouci v roce 1929. K otištění listin z let 1571–1738 ale nedošlo, nyní jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Přerově, fond Archiv města Hranic, inv. č. 1095-1097, karton č. 1.

Při opravě radniční věže v roce 1979 byly zde nalezeny jen mladší listiny a materiály z let 1822, 1869 a 1930, jejichž soupis pořídil a otiskl v lednovém čísle Zpravodaje města Hranic a lázní Teplice nad Bečvou roku 1980 prof. Ludvík Novotný.

Když byla roku 1829 zbořena tzv. malá zámecká věž, pod níž se vjíždělo do úzké Zámecké uličky, opsal Pešl do knihy i nalezenou listinu, vloženou do bání při opravě této věže roku 1671, pobožené i s druhou, podnes stojící trubačskou věží zámku, za třicetileté války. Opis je nadepsán *„Roku 1829 dne byla tato věže při zámku rozbourána, v ní nalezené památky následující“*. Po zboření Malé zámecké věže byl originál listiny z roku 1671 odevzdán roku 1829 do registratury hranického velkostatku a nyní je uložen v Zemském archivu Opava, pracoviště Olomouc, fond Velkostatek Hranice.

Pro barvířského mistra Karla Kobra opsal Gallašovy práce do dvou svazků nazvaných *Memoriál I* a *Memoriál II*. V prvním svazku se nachází „J. H. A. Gallaše Diplomatických památek města Hranic díl I., obsahující obdarování a privilegia, roku 1822 dne 3. června založená“. Sám Gallaš nakreslil do knihy barevný znak Hranic, postavu poustevníka Jurika, zakladatele města, a celkový pohled na město v 1. polovině 18. století. Druhý svazek obsahuje Porovnání a fundační listiny, tj. úřední příписы města Hranic z let 1820–1827 a Gallašovy nadační listiny, opis jeho Památek města Hranic z roku 1811, dále opisy listin z bání radniční věže, Gallašovu pověst o propasti u Hranic aj. V roce 1905 byly knihy rodinou darovány městskému muzeu, v roce 1942 převedeny do městského archivu, v současnosti jsou součástí fondu J. H. A. Gallaš, inv. č. 17–18 ve Státním okresním archivu v Přerově.

Pešl je mimo jiné také autorem českého pamětního listu pro hranického faráře Františka Šubrtu, která byla vložena do bání Kostelíčka.

„Památka

V kterým čase a skrze koho kaple svatého Antonína Paduánského na hřbitově k hranické farnosti připatřících dědin Černotín, Hluzov a Zbrašov blíž až posavád pozůstávajícího kostelíčka Marii Panny (posvěceného) svůj počátek vzala, není více k vyšetření, an se téměř všude starověkosti trátí. Z příčiny, že dílem pikardi, kteří již léta Páně 1585tým zde vlastní zbor (jehož celou zevnitřní postavu, jak druhdy

byla, pan Jozef Heřmann Gallaš, spisovatel Muze moravské, vyřejsovanou má), jenž nyní domek panu Leopold Blahynky přínáležejíci z něho učiněn jest – aji knihární zdejší zanechat měli (?), – an na dlažce Nr. 265 vystaven stojí a celý zevnitř veršemi novozakonými popsán a malbou po stěnách ozdoben byl; jichž pozůstatky posavad patřiti lze) se hranické fáry zmocnivše, ji až do roku 1622 opanovali, fární a jiné pamětní knihy pobrali a zkazili; dílem že i ty, které by oně zhoubě ušly, aneb v napotomným čase od zdejšího duchovenstva znešené byly, skrze onen 22ho března roku 1724 zniklý přenáramný oheň zahynuly, protož i také z nejvetší částky roku 1769 znovu opsané býti musily.

Z těch ale starobylých památek jen následující krátké podotknouti nám se zachovalo: V kostelních oučtech od roku 1662 (?) se o kapli sv. Antonína zmínka činí, dle nichž neznámý dobrodinec třicet fr. na opravení této kaple odkázal a ve vydání se skutečně 47 fr. k tomu cíli (a konci) vynaložených uvádí; od té doby se jakoříč každoročně v oučtech na tuto jmenovanou kapli vynaložené outraty udané nacházejí.

Roku 1778 počínají se již kaple sv. Antonína vlastní oučty vésti, jejichž celá mohovitost pozůstávala ve 130 fr. na kapitálech a 29 fr. 30 kr. na hotovosti. Na jaký způsob tato mohovitost zrustla, se nyní říci nemůže, poněvadž nám předcházející oučty scházejí. Roku 1783 její peněžitost již na 206 fr. 16 kr. 3 denáry zrustla, z níž se však ještě tohoto roku 150 fr. dle vyššího (čili slavného) guberniálního dovolení od 30ho září 1783 k ozdobení hlavního oltáře, ne jejího, nýbrž jak se právně domníváme, městského chrámu vynaložilo. Roku 1786 pozůstávalo ještě 55 fr. 38 kr. při té nadřečené kapli, poněvadž ale dle gubernálního určení v Brně od 10ho máje 1786 Nro. 8 905/2 103 k zavření přišla a dle obsahu tohoto určení veškerá mohovitost takových kostelů, zřízené náboženství kasy (Religionsfond) připadla, byla jmenovaná mohovitost v 50 fr. pozůstávající na dlužebným, původně od Wacława Rypara vyhotoveným listě s 5 fr. 38 kr., císař. král. krajskému ouřadu dle recepise od 27ho červně 1786 k dalšímu ustanovení odevzdána. Tato kaple byla roku 1788 od hranické vrchnosti koupena a ty za ní zpeněžené 40 fr. náboženský kase doručené.

Při ní nacházející se křížová cesta byla od jednoho mnicha řadu svatého Františka, jménem Šebestiána Srženskeho, rozeného Poláka z Krakova, vystavena, kterýžto mnich dle řehuly třetí řádu svatého Františka Serafinského co pustevník čtrnácti let při této nadvržené kapli svatého Antonína strávil, an i potom, jsa v Polsku na kněžství pomazán – sem se vrátiv s dovolením vrchnostenským poustevnické

sobě ustaviv obydlí, k jehož zachování 1 000 fr. odkázal, v němž i roku 1766 dne 9ho listopadu život svůj, pro Hranice vždycky znamenitý, dokonal. Když napotom pustevníci, dle Nejvyššího nařízení zemského, všudy k zakázání přišli, obdržela hranická chudobní kasa dle kšaftu zakladatele samého Šebetiána Srženskeho onych 1 000 fr., z nichž oučinku se vsutku až posavád domácí chudobní radují a paměť onoho polského dobrodince žehnají.

Dle základního upsaní ode dne 20ho červně 1739 odkázal Karel Horsetzký na tuto křížovou cestu 50 fr. a jiní dobrodincové zvýšili toto založení s jinými 50 fr., kterýž kapitál podnes v jedné domestikální památce pod Numerem 10 844 v kostelní kase se nachází, z něhož se pořádné oučty vedou.

Od roku 1788 byla kaple sv. Antonína zavřína, a dokavádž dobrou střechu měla, za prachovnu sloužila; když napotom střecha zhníla, vždy co dne větší a větší zkázy od deště a větru trpěla, jen pevné sklepení (kvelbování) její vzdorovalo schrknutí svému až posavád.

Zbožní lidé, kteří k vzdělávajícímu rozjímání umučení Páně se častokráte zde scházivali, toužebně svou žádost kapli sv. Antonína opravenou zřítí najevo dávali. V jménu všech přednesl jejich zbožný a chvalitebný oumysl velmi zasloužilý hranický kostelní hospodař a měšťan pan Václav John slavné vrchnosti, nynějšímu knížeti panu Františkovi z Dietrichsteina, v jehož jméně pan hrabě Josef Vratislav co plnomocný správce a ředitel těch panství a skrze spoluoučinkování hranického pana faráře, an tento znamenitý lístek tejkající se kaple sv. Antonína k další památce původně v německým jazyku sepsal a do moravského přeložil Josef Fiala, bývalý kaplan pitinský, jakož i skrze hranického vrchního pana Stencla, dyrektora Rohoržky a justiciára pana Karla Císarže byly ty zříceniny roku 1824 onym dobrodincům k dalšímu vystavení odevzdané, kteří dle své možnosti a vůle k vystavení jejímu napomáhali, aby do bývalého stavu přivedena býti mohla, spojená byvše (jsouce) s křížovou cestou bohabojným duším k vzdělání sloužila.

Zprávu nad tím všem vedl jmenovaný pan Václav John. Sbírka však tak hojna vypadla, že mnohem krásnější nyní stojí, jako kdy. Kdo všecko a jak mnoho na peněžitosti k výstavě její přispěl, v následujícím rejstříku čísti muže.

František Šuberth, farař.
V Hranicích dne 29ho srpna 1824

Rukopisem Perigrina Pešla, písaře cechu soukenického.“

Antonín Dvořák

J. H. A. Gallaš ovlivnil také hranického kupce Antonína Dvořáka, který se narodil v Hranicích 2. června 1786. Podle vlastních zápisků o původu své rodiny, jež zachycují osudy měšťanské rodiny za dvě století, přišel jeho praděd Pavel Dvořák, rodem z Loučan u Konice, do Hranic roku 1716 a koupil od městské rady za 76 zl. po moru 1715 vymřelou prázdnou chalupu čp. 294 na předměstí v Bělotínské ulici. Byl vyučeným knihařem v Olomouci, kam ho vzala na učení jeho olomoucká teta, která mu také pomohla usadit se v Hranicích a otevřít zde knihařskou dílnu. Byl to první usedlý knihař v Hranicích. Také jeho syn Antonín Dvořák, narozený 1724 v uvedené chalupě, se stal knihařem a otevřel si mimo to kramářský obchod s různými cetkami a devocionáliemi. Byl prý šetrný a koupil již 1754 na náměstí velkoměšťanský právovárečný dům čp. 23, položený výhodně v blízkosti kostela (stál tehdy na dnešním Školním náměstí u fary), k němuž patřilo i 20 měřic pole a předměstská chalupa čp. 164 blízko farní stodoly v dnešní Nerudově ulici. Když byl roku 1764 postaven nový farní kostel na hlavním náměstí, prodal dům čp. 23 a koupil velkoměšťanský dům čp. 96 na druhé straně náměstí proti vchodu do kostela a přenesl sem i svůj krám a knihařství. Po jeho smrti 1776 připadl dům synu Dominikovi, ten jej však pustil strýci Baltazarovi Dvořákovi za 1 800 zlatých, aby jako měšťan a kontribuent byl osvobozen od vojenské služby. Baltazar Dvořák zřídil v domě obchod železem, první toho druhu v Hranicích. Dominik Dvořák najal už roku 1785 v domě čp. 93 obchod smíšeným zbožím od vdovy zemřelého obchodníka Jana Jiřího Bergra, rozené Křenkové, a v roce 1792 dům i s obchodem koupil za 4 500 zl. Tento velkoměšťanský dům čp. 93, patřící před třicetiletou válkou šlechtickému rodu Chorynských z Ledské, s honosným portálem za válečných let zcela zpustl a hrozil zřícením. Chorynští se ho proto zřekli a dům připadl obci. Zbyla z něho jen zděná hlavní zeď a domovní štít, ostatek domu byl pak přistavěn celý dřevěný. Roku 1736 koupil dům měšťan Jan Křenek, který jej zcela znovu postavil. Toho roku dům klenutil, roku 1773 postavil patro, ve dvoře zděný sklep a nad ním dvě světnice. Jeho dcera se provdala za obchodníka Bergera, který v domě otevřel obchod smíšeným zbožím. Také Dominik Dvořák tu mnoho stavěl a v roce 1794 postavil klenbu loubí domu. Stavební historie domu, zachycená Dvořákem, prokazuje, že zdivo podloubí hranických měšťanských domů na náměstí, podnes dochovaných, pochází většinou až z 18. století. Dominik Dvořák odstoupil dům roku 1809 svému synu Antonínovi, který provozoval v domě

dále obchod smíšeným zbožím. Zůstal dlouho svobodný a věnoval se literárním zálibám a oblíbené historii. Oženil se až roku 1831 již čtyřiačtyřicetiletý s Terezií Večeřovou, jedenadvacetiletou dcerou hranického kupce a velkoměšťana. Z manželství vzešlo šest dětí, jež však většinou zemřely v mládí v věku na tuberkulózu. Antonín Dvořák sám zemřel 3. srpna 1850 ve věku 66 let. Jeho manželka Terezie zemřela na cholera rádicí ve městě roku 1866 ve věku 56 let. Dům připadl dceři Ernestině, vdané za hejtmana dělostřelectva Viléma rytíře z Werchin, a synu Gotthardovi.

Dvořák se za svobodných let stýkal nejen s Gallašem, ale udržoval písemný styk s mnoha přáteli a nadšenci, majícími stejné literární a historické záliby. Z roku 1820 se dochovaly tři dopisy jeho přítele, Gallašova vnuka, kněze Františka Šerého, který byl tehdy vychovatelem a hofmistrem na dvoře hraběte Strachvice v polských Kravařích v pruském Slezsku a později dlouhá léta farářem v Lešné u Valašského Meziříčí. Dvořák např. koupil a poslal Šerému na jeho žádost toho roku vydanou knížku fyzika krajského úřadu v Hranicích dr. Karla Nesrsty o lázních Teplicích, s dvěma rytými pohledy na lázeňskou budovu a propast podle Gallašových kreseb.

Pod dojmem Gallašovy činnosti začal sbírat horlivě historický materiál k dějinám města. Pokud jej nemohl získat v originále, dával si jej opisovat a zachránil nám tak řadu informací, které lze nalézt ve fondu J. H. A. Gallaš v Zemském archivu Opava, pracoviště Olomouc. Lze je rozdělit do tří skupin: opisy nápisů, náhrobků, kronikářské zápisy a rukopisy historických prací.

V prvním případě se dochoval sáček lístkových výpisů a kreseb, většinou psaných Dvořákem, který Gallaš nadepsal „Sbírka pamětních spisů a vyobrazení erbů v městě Hranicích se vynacházejících“. Byly Dvořákem pořízeny v letech 1819–1830 a jejich přínos lze spatřit v tom, že je v nich zřejmý zájem o zachycení současnosti.

Na lístcích malého formátu vhodných k chronologickému nebo tématickému řazení si Dvořák zaznamenával události, které vypsal z městských knih, ale i děje, jichž byl sám svědkem.

„R. 1715 dne 2. augusty, tj. srpna, byla řeka Bečva tak rozvodněná, že až nad starou pecí (v Teplicích), v které se voda ke koupání nahřívávala, 3 střevice vystoupila, jak nad tou pecí zaznamenáno bylo. To vynáší podle nynějšího stavení o 1 střevis níže, jak přední pavlač. Ta stará pec byl v r. 1814 zbořena a nová vzadu vystavěna.“

„Roku 1723 dne 19. marty o svačinách vyšel oheň v nynějším domě Nro 18 v městě u nějakého Palle, kováře, děvečka jeho z neopatrnosti zapálila, za kterou nedbanlivost podle tehdejšího práva do trdlice dána byla. Vyhořelo 14 domů na té straně od Nr. 6 až do 20.“

„R. 1799 nastala móda neb stroj mužských osob dluhé galhoty neb spodky nohavice, ne ale na uherský, nýbrž na francouzský způsob nositi. Střevíce a boty u mužských i ženských velmi špičaté. R. 1803 začaly se u mužských i také ženských ostríhané hlavy nositi, říkali těm ostríhaným hlavám Titusové hlavy a r. 1804 augusty v parádním ležení u Tuřan blíž Brna přijel princ Karl, tehdejší nejvyšší správce naší armády, do toho ležení a měl také ostríhanou hlavu. Podle něho to celé ležení, pozůstávající ze všech regementův moravských, totiž 10 pěších a 2 rejtarských regementův, všichni hlavy ostríhali a skrz to naši vojáci velkého zameškání, který skrz dlouhé vlasy nošení, kterému copy říkali, ušanováni byli, neb jeden každý ráno i hodinu strávil, než svou hlavu spravenou a pudrem zaprášenou měl, i mnozí trestáni byli.“

„1805 dne 3. prosince, tj. den po bitvě u Slavkova, přijela sem o 6. hodině večer naše císařovna na své retirádě do Frýdku, sestoupila ve Frantíkovském domě (dům čp. 19 na náměstí, byla v něm pošta), kde v jeho pokoji zůstala během přepřahání koní. K její ochraně přijelo sem 8. prosince 800 kozáků, kteří nás po 10 dnů velmi obtěžovali.“

Dvořák znal dobře i archivní prameny, na jejichž základě vylíčil historii tzv. solárny, bývalého bratrského sboru, nebo vlastní historii rodu v Hranicích. Měl k dispozici dnes již nezvěstné pamětní záznamy hranického měšťana Kozelského z počátku 18. století aj. Sám zažil a mohl tak popsat závěrečné boje právovárečného měšťanstva s předměstskými svobodnými dvořáky v Horní ulici související s městským pivovarem a stavbou městské pálence. Dvořák je autorem dvou pamětních spisů, německého a českého, odlišného obsahu, které pořídil 28. a 31. srpna 1824 při obnově báně kaple sv. Antonína u hranického Kostelíčka. Sám pak opsal knihu literátského kůru, založenou v roce 1728. Peregrin Pešl pro něj opsal, jak výše uvedeno, opis městských privilegií (Manuál). Zdá se, že některé jeho práce byly otištěny v brněnské Moravii a v časopise Hesperus.

Součástí fondu Archiv města Hranice, inv. č. 133, ve Státním okresním archivu v Přerově je pamětní kniha, kterou začal psát hranický měšťan a obchodník sukny František Rábl. Narodil se roku 1772 v Hranicích, byl jediným synem měšťana a úspěšného obchodníka sukny Karla Rábla, který roku 1761 položil základy k rozmachu hranického soukenictví úspěšným vývozem hranického sukna na trhy do Pešti. Jeho příkladu následovali pak další hraničtí soukeníci, kteří se dali na obchodování sukmem, mezi nimi i jeho syn František. V roce 1809 bylo v Hranicích již 11 obchodníků sukny, vyvážejících hromadně do Uher, pro něž pracovalo ve městě a na předměstích na 400 soukenických mistrů, 9 postřihovačů, 2 valcháři a 2 barvíři suken. Karel Rábl, původně chudý předměstský soukeník, se domohl úspěšným obchodem sukny značného majetku a roku 1768 se přiznal k Otilii, mladé vdově po měšťanu Karlu Chrámkovi, která mu odevzdala velkoměšťanský dům po nebožtíkovi na předměstí čp. 97. V roce 1794 odevzdal Karel Rábl dům v ceně 2 500 zl. rýn. svému synu Františku Theodoru Ráblovi, obchodníku sukny, vymínil si však v domě doživotní výmínek pro sebe a manželku. František Rábl se oženil 15. února 1802 již třicetiletý s Annou Kateřinou, dcerou c. k. zemského výběřčího z Janovic Tomáše Koliska. Obchodování sukny prováděl v Hranicích do roku 1818, zadlužil se však tak, že mu byl dům v tom roce v dražbě prodán, a Rábl, pronásledovaný věřiteli, musel odejít z Hranic a zemřel v roce 1839.

Rábl byl přítelem J. H. A. Gallaše a nadšen jeho příkladem sběratele a zpracovatele historie rodného města založil roku 1812 vlastní pamětní knihu materiálů k dějinám města Hranic. Při odchodu z Hranic zapsal do ní 26. srpna 1818, že pohnutkou k založení pamětní knihy byla láska k rodnému městu. Omlouvá se, že zapisoval různé pamětihodnosti a opisy dokumentů, jak se mu dostaly do rukou, bez chronologického sledu nebo věcného pořádku, není historikem. Shromažďoval jen materiály k dějinám města. Nyní nemocen fyzicky a roztrpčený nezasloubenými pomluvami nemůže dále psát a odevzdává knihu k dalšímu obohacení příteli Karlu Kobrovi. Připojil ještě Rozloučení, popisující večer v Hranicích. Toto rozloučení, psané na stranách 117–120, chybí, bylo později vytrženo.

Jde vlastně o sbírku opisů různých listin, historických zpráv a podobných informací k dějinám Hranic. Na první stránky opsál v roce 1812 nejstarší dějiny města do roku 1622, jak je uveřejnil Gallaš v brněnském časopise Hesperus. Přidal popis povstání města a opis privilegia kardi-

••• Druhý list knihy Gedächtnissbuch der Stadt Weisskirchen verlegt im Jahre 1812. SOKA Píerov.

nála Dietrichštejna pro Hranice z roku 1628. Sestavil rovněž v chronologickém přehledu nejdůležitější události od třicetileté války do konce 18. století, čímž napodobil Gallaše a jeho Památky. Nejvýznamnějším záznamem se jeví informace z roku 1761 o počátcích obchodování hraničným sukrem v Uhrách, podniknutého jeho otcem. Roku 1805 protáhli městem Rusové na svém tažení proti Francouzům a zanechali zde posádkou pluk donských kozáků. Roku 1813 dosáhl krajský hejtman Chotek, v městských kruzích velmi oblíbený, toho, že v zimních měsících byla podloubí městských domů osvětlena olejovými lampami. Roku 1814 projel městem dne 24. září ruský car Alexandr cestou na Vídeňský kongres. Je zde i záznam o založení Gallašovy kostelní knihovny v roce 1815 (roku 1811 byla založena jako veřejná, ale zmiňovaného roku jako knihovna při farním kostele). Poměrně rozsáhlý je popis zdražení životních potřeb, ke kterému došlo v roce 1817, protože tehdy uvázl zcela obchod sukrem a způsobil obchodníkům sukrem velké finanční ztráty, vedoucí až k ztrátě životních jistot. Ceny obilí stouply u pšenice a žita

na 25 zl., měřice ječmene na 16 zl., ovsa na 9–10 zl., brambor na 10 zl. papírových peněz. Papírové peníze měly kurz ke konvenčním stříbrným penězům 330 : 340. Bída dostoupila takové míry, že chudáci museli jíst houby a traviny, což zase vyvolávalo střevní onemocnění. Díky energické výzvě krajského hejtmana Aloise Gläsera, aby lépe zabezpečení pomohli nejvíce ohroženým, snad bylo zabráněno rozšíření úplavice postupující od Jablůnkova. Subskeptci bylo vybráno 1 120 zl. papírových peněz, které byly rozdělovány měsíčně k získávání potravin pro nejubožejší od 15. března do konce srpna. Podle Rábla si velké zásluhy vydobyl obchodník sukeny Jan Blaschke, který se zavázal, že bude poskytovat 60 soukenickým mistrům práci za mzdu od března do konce srpna, ačkoliv nebyla žádná naděje na odbyt sukna. Nadto zaměstnával dalších 50 soukenických mistrů. Ze zápisů vyplývá, že tehdy již všichni mistři pracovali výlučně ve mzdě a byli zcela závislí na obchodnících suknem, kteří jim dodávali materiál a odebírali od nich surové výrobky k dalšímu zpracování.

Rábl opsal i řadu listin, které se týkaly narovnání města o vodovod s Hornouličany, výčepu pálenky, ostrých sporů právovárečných měšťanů s předměšťany roku 1792 a provedeného narovnání, pořídil opis nadační listiny Sukupovy na chudé studenty, nadace Josefa Skurského z roku 1772 na vydržování třetího duchovního v Hranicích z darovaného kapitálu 4 000 zl. Rábl měl v ruce i originál zprávy městského primátora o hranické exekuci roku 1627, kterou si opsal, i městská privilegia a nadační listiny.

Na Rábla navázal v roce 1818 barvív suken Karel Kobr. Byl rovněž velkým nadšencem pro historii města a přítel J. H. A. Gallaše. Do knihy zaznamenal k roku 1817 vystavění fortny z města k potoku Veličce vedle židovského templu (v rohu náměstí u spořitelny) a roku 1818 fortny z Horního podloubí k Čaputovu dvoru. V tomtéž roce Kobr založil školní nadaci pro premianty hranické školy. Roku 1817 pronájmem obecní cihelny a vápenky byly opatřeny peníze k renovaci městské radnice, započaté toho roku. Vnitřní stěna novostavby na dvoře radnice se však 22. října 1818 zřítíla a musely být opatřeny nové prostředky. V roce 1822 byl objeven mramorový lom na Hluzovském kopci a jeho objevitel tvrdil, že po celé Moravě a Slezsku není nikde mramor téže kvality. Kobr připsal později ještě opisy některých významných přípisů krajského úřadu v Hranicích městu o hranické škole, pálení cihel aj., ustal však potom v dalších zápisech, protože od roku 1822 mu opisoval písař cechu soukenického Peregrin Pešl krásným rukopisem Gallašem zpracované dějiny města Hranic „Památky města Hranic“ a pořídil i diplomatář

městských privilegií a významných listin do dvou mohutných foliantů, vázaných v kůži, označených Memoriál I a Memoriál II. Oba folianty s knihou Ráblovou se po smrti Kobrově 1839 a jeho manželky roku 1865 dostaly do držby Kobrových dědiců, kteří je roku 1869 darovali městu. Po zřízení městského muzea v Hranicích roku 1905 byly odevzdány do muzea spolu s jinými starými městskými knihami.

Většina Ráblových a Kobrových zápisů v pamětní knize do roku 1800 je známa z rukopisů Gallašových a také ostatní opsané dokumenty se dochovaly v originále v archivu města nebo velkostatku Hranice. Přesto kniha obsahuje mnoho zpráv a materiálů původních, ale hlavní její cena spočívá v tom, že dokládá vlastenecký vztah hranických měšťanů k historii vlastního města, probuzený Gallašem, kulturní zájmy a snahy mnoha Hraničanů na počátku 19. století.

Josef Hrdina

Narodil se 4. listopadu 1781 v Sazovicích na Moravě a studoval v Kroměříži a v Olomouci. Ještě za studií v Olomouci byl požádán rektorem lycea, aby vyučoval studenty filozofie, teologie a lékařství na lyceu češtinu jako honorovaný privatista v nepovinných kurzech. Hrdina vedl kurz češtiny na lyceu od roku 1808 do roku 1811 a míval v semestrech až 100 posluchačů. Přispěl tím nemálo k rozšíření znalosti češtiny. Zároveň jej to svedlo dohromady s Václavem Stachem, bývalým profesorem češtiny na generálním semináři v Olomouci. Ten byl jazykovým reformátorem, který zaváděl do spisovného jazyka mnoho nových podivuhodných slovních výrazů a tvarů a byl zavilým nepřítelem gramatických a jazykových zásad Josefa Dobrovského.

Po vysvěcení na kněze roku 1811 působil Hrdina nejprve jako kaplan v Kelči, později na různých místech na Valašsku. V roce 1831 se pokusil získat místo profesora češtiny na stavovské akademii v Olomouci, ale po neúspěchu požádal o dočasné penzionování, v roce 1835 bylo změněno na trvalé. Pobýval pak do roku 1844 na Kopečku u Olomouce, následně až do konce svého života v Hranicích.

Zde se až fanaticky věnoval sepisování rozměrných děl náboženských, překladům latinských historických i německých knih do stachovské češtiny, zpracovával i historická témata, ale jen velmi malá část vyšla tiskem. Cenné jsou jeho paměti, sepsané roku 1840, informující o poměrech na olomouckém lyceu a semináři v prvních třech desetiletích 19. století.

Hrdina Jozef

1840:

Spisovatel mnohých Česko-slovenských, řečnických, tvárnických, a
dogmatických obsahů. Nth, se narodil na den 4 Prosynca roku 1781.

Hrdina Joseph, Verfasser von vielen Böhmisch-slawischen, Theils
grammatischen Theils dichterischen und geschichtlichen Büchern, war am
4. Dezember im Jahre 1781 geboren.

Do Hranic přišel Hrdina 1. srpna 1844, protože jej sem táhly lázně, kde se trvale léčil. Marné bylo veškeré úsilí duchovenských úřadů dostat jej z Hranic, nemocného a stále churavějícího se zastala i městská rada. Hranický dopisovatel německého kulturně literárního měsíčníku novojičínského Die Biene J. K. Rippar psal roku 1852 dvakrát o Hrdinovi, a to, když vydal roku 1851 tiskem v Hranicích český Žaltář a podruhé,

když 13. května 1852 v Hranicích zemřel. Podle úmrtní matriky zemřel ve věku 72 let v domě na náměstí čp. 83, který patřil tehdy měšťanu Karlu Šidlovi. Většina jeho rukopisů se dostala do olomoucké univerzitní knihovny, některé i do Gallašovy hranické knihovny.

Z početné řady Hrdinových rukopisů, uložených dnes v Olomouci ve Vědecké knihovně, mají k Hranicím přímý vztah dvě rozsáhlá díla, církevní topografie města Hranic a Hrdinovy vlastnoruční zápisky z let 1841–1852. Církevní historie Hranic má tři svazky I. dílu, který začal psát roku 1846. Nazývá jej sám „Hranické dějůvectví“, svazky nazývá „spinka“. Kromě životopisů svatých – patronů hranických kostelů, oltářů, soch a podobně obsahuje i historické události o stavbě, opravách s cennými údaji z původních stavebních účtů, dnes ztracených, hranického kostela, Kostelíčka atd. Zajímavé jsou jeho zprávy o záměně plánů kostela v Hranicích s dvěma věžemi za plán kostela, který měl být postaven v Polné, i zprávy o osudu barokních soch v Hranicích, čerpaných však jen z tradice. Kniha v oddělení rukopisů Vědecké knihovny v Olomouci má signaturu II 272.

Cenný pro nás je zejména druhý rukopis jeho kronikářských záznamů, jež zapisoval pravidelně do knihy, kterou založil roku 1825 jako lokální kaplan v Želechovicích, jež sloužila dříve jako zlatá a současně černá kniha želechovických školáků. Rukopis má signaturu M 385. Hrdina do ní zapsal nejen mnoho životopisných údajů o sobě a lidech, s nimiž se stýkal, o literatuře, ale i o počasí, co četl v novinách, hranické události atd. Zápisy psané česky i německy doplňují nám nejen životopisný obraz po roce 1840, ale obsahují i mnoho cenných zpráv k historii města atd. Podávají podrobnou informaci např. i o archeologických nálezech, zejména roku 1845 o nálezu kostí velkých zvířat (mamutů) v černotínském vápencovém lomu, v němž 12. února našli dva lamači kamene u Bečvy více předních zubů a stoliček, žeber a stehenních kostí mohutných zvířat. Hrdina popisuje vzhled a stav nálezů i váhu některých kostí dosti podrobně. Krátce předtím našli titíž lamači poněkud výše blíže k vrcholu hory hmotné pozůstatky velkých lidí, o nichž se Hrdina domnívá, že pocházejí z doby před potopou světa. Tato zpráva o nálezu pozůstatků diluviálního člověka a kostí ulovených zvířat u Černotína–Teplic je významným potvrzením jeskynního sídliště pravěkých lovců u Hranic, jejichž dočasný pobyt u Hranic byl zatím potvrzen jen nálezy několika pazourkových nástrojů mezi kostmi v jeskyňce v Hluzovském kopci nad dnešním vápencovým lomem hranickým roku 1925 a nálezy četných nástrojů pravěkých lovců roku 1946 pod Kobylankou, dokládajícímu tu delší pobyt lidí starší doby kamenné, resp. jejich tábořiště.

V Hluzovském kopci se lámal kámen od roku 1844 na stavbu Severní dráhy Ferdinandovy a později i na další stavby na této dráze. V únoru 1845 se přitom přišlo na dlouhé podzemní jeskyně pod kamenolomem, které později roku 1866 prozkoumal a popsal hranický Tadeáš Milián. O stavbě dráhy samé, která se začala vyměřovat roku 1843 od Lipníka k Hranicím, uvádí Hrdina, že na ní pracovalo velmi mnoho lidí dosti nešťastně a mnozí přišli při stavbě i o život. Při stavbě hranických mostů spadlo jednou a zabilo se 14 dělníků, kromě toho ze stavby dráhy se zabilo dalších 20 osob a mnozí další se těžce zranili. Dne 23. srpna se zavřely poslední oblouky hranického mostu a v sobotu nato se to oslavovalo po celou noc až do rána. Hrdina, který píše na jiném místě o soustavných akcích boje proti pití kořalky, nezapomněl poznamenat, že se přitom vypilo 6 beček piva. První jízda po mostě byla uskutečněna 31. října, 8. listopadu pak byla slavnost a 9. listopadu jela první lokomotiva (Hrdina píše „parotahoun“) přes most s řadou malých vozíků, jež dříve používali dělníci na stavbě pro dopravu materiálu. V roce 1846 si obšírně všimá i politických událostí v Polsku a popisuje podrobně transporty polských uprchlíků přes Hranice po porážce povstání a od-suzuje nepřátelskou náladu hranických měšťanů a židů, projevovanou vůči transportovaným.

Hrdina zaznamenal i mnohá stará vyprávění hranických občanů. Tak zapsal 18. ledna 1846 vyprávění měšťana Antonína Zuny, které jako svobodný slyšel vyprávět „od jednoho opisovače a sběratele starých spisů“ o tzv. železné bráně u Bělotína a pověsti k ní se vztýčící za tažení Prusů roku 1741 na Hranice a Odry. Oderští měšťané prý na památku záchrany města před Prusy postavili tuto železnou bránu, jejíž „krmoly“ z pilířů je možno dosud vidět za Bělotínem u vápenky. Jak sám poznamenal, provedl Hrdina záznam této pověsti trojmo, jedno vyhotovení pro měšťana Antonína Dvořáka, druhé pro Karla Kobra a třetí pro městskou radu v Hranicích.

Ignác Böhm

Když v roce 1834 připravoval Gregor Wolný vydání historicko-topografického popisu Moravy podle jednotlivých krajů, sestavil pro magistráty měst, vrchnostenské úřady a faráře heslový dotazník o současném stavu jednotlivých obcí a měst, pro popis památek kostela apod. Dotazníky byly zaslány prostřednictvím zemského gubernia v Brně všem krajským hejtmanům a ti je rozeslali jednotlivým vrchnostem, městům

a farám ke zpracování. Zpracované zprávy měly být opět vráceny krajským úřadům, které pečovaly o jejich shromáždění a vrácení Wolnému. Jedním z nejhodlivějších podporovatelů této poloúřední akce byl krajský hejtman Přerovského kraje v Hranicích Jan Schrötter, sám velký zájemce o historii, který pečoval o řádné vyplnění dotazníků a jejich urychlené dodání Wolnému. Jako první svazek místopisu Moravy zpracoval proto Wolný kraj přerovský a děkuje v úvodu Schrötterovi za jeho zájem a pomoc. Na hranickém panství zpracovali požadované statistické údaje pro všechny venkovské obce vrchnostensští úředníci, kteří měli všechny potřebné údaje k dispozici, popisy kostelů pořídili faráři a lokální kaplani. Popis města Hranic si vyžádala vrchnost od městské rady, která svěřila práci starému správci městské policie Ignáci Böhmovi. Ten pořídil za pomoci šestaosmdesátiletého radního a bývalého dlouholetého purkmistra města Maxmiliána Kulíška a podle svých představ popis všech ulic, náměstí, mlýnů, valch, řek a potoků, lávek na území města s údaji, jež se mu zdály být nejdůležitější, totiž co je povinna opravovat svým nákladem vrchnost a co obec. Popis Böhmův, psaný česky, nebyl zřejmě vrchnostenským úřadem použit a zůstal proto založen ve spisech vrchnostenského archivu. O popis byl patrně potom požádán J. H. A. Gallaš. Také popis kostela byl farářem Radou pořízen velmi ledabyle, bez požadovaných konkrétních údajů a musel být nepochybně přepracován. Také tento prvopis zůstal v registratuře vrchnosti, nyní Zemský archiv Opava, pracoviště Olomouc, fond Velkostatek Hranice, inv. č. 2508, kart. č. 474.

Böhmův popis, zachycující vlastně Kulíškovy paměti, má kronikářskou hodnotu. Přes všechny nedostatky sepsal Böhm dílo, které nás dnes dobře informuje o stavu města Hranic před 150 lety a je i cenným dokladem mluvy hranických měšťanů ve 40. letech 19. století.

Město Hranice mělo v roce 1834 celkem 413 domů kromě pasek a 23 domů židovské obce, která byla samostatná, měla své vlastní představené a domy číslované římskými číslicemi. Pro dokumentární hodnotu popisu tehdejšího stavu města uvádíme u všech ulic pořadí domovních čísel, prokazující, které domy a čísla zejména v předměstských ulicích byly postaveny po roce 1834, kdy bylo provedeno nové číslování domů ve městě i na předměstí, platné dodnes. Všechna domovní čísla vsunuta do běžné číselné řady domů byla postavena v letech 1804–1834.

Hlavní náměstí (Böhm píše důsledně plac nebo rynek) mělo 44 domů. Tabulka s označením náměstí byla upevněna na rožním domě čp. 119 Karla Frantíka. Na městský rynek patřily domy, které měly vý-

hled na náměstí, a to čp. 119–122, pak čp. 4–21, na radniční straně čp. 71–77, na druhé straně náměstí čp. 83–97. K **Zámeckému rynku**, který Böhmu nazývá Šlosplac, jak se tehdy říkalo, patřilo dvacet domů. Označení náměstí bylo upevněno na domě čp. 111 Jana Blaschkeho a patřily k němu domy čp. 1 (zámek), 2, 3 a dále domy čp. 98–118 a čp. 429. Je pozoruhodné, že vlastně celá dnešní Zámecká ulice se počítala k zámeckému náměstí, protože dům čp. 118 proti zámku byl postaven teprve poč. 19. století a vytvořil tak ulici, která dříve nebyla, takže domy Horního podloubí měly volný výhled k zámku a do Židovské ulice. **Radnická ulice**, které se říkalo Ratuská, měla rovněž 20 domů. Označení měla na radnici čp. 71 a začínala čp. 22 Dolního podloubí a vedla až po čp. 37, tj. až k Dolní bráně městské, a z druhé strany domy čp. 67–70. Na tuto ulici navazovala **ulice Farní**, do níž se počítalo 16 domů. Označovací tabule byla na rožním domě čp. 66 Josefa Švejdy. Ulice začínala na druhé straně farou čp. 38 a šla po čp. 44 a na druhé straně zpět čp. 59–66 a patřil k ní nově postavený dům čp. 436 na rohu proti faře.

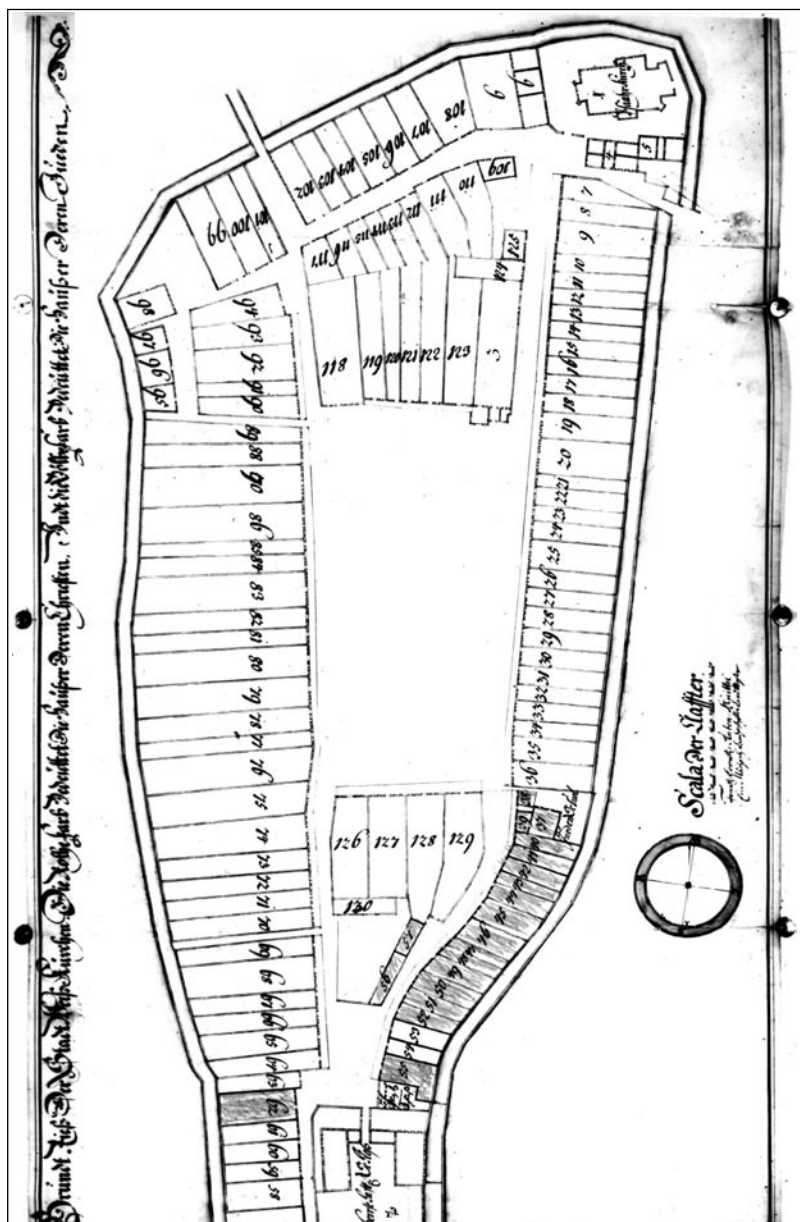
Z náměstí vycházela **Černotská ulice**, zahrnující celou dnešní ulici Svatoplukovu, Na náspech a Teplickou. Byla druhou nejdelší ulicí města, čítala 64 domů. Označení bylo na domě čp. 82 a pokračovala po čp. 78, dále čp. 57–50, rožními domy čp. 58 a 45, 47 a zpět k městu 48 a 49, dále podél potoka čp. 392–395 a za mostem čp. 225–232, 233–238 a zpět k městu čp. 239–241, 415, 440, 242–246, 439, 438, 437, 449, 432, 247–258 a čp. 431. Na Černotínskou ulici navazovala **ulice Čaputova**, obíhající kolem celého města dnešní ulicí Komenského. Měla celkem 55 domů. Začínala nahoře u mýtnice čp. 372 a pokračovala čp. 373 po pravém břehu Ludyně až po čp. 381, 448, 382 až po čp. 390: pak na druhé straně od Černotínské ulice čp. 259–265 a dále Hřbitovní ulicí čp. 266–269, 414, 441 a zpět čp. 270–273, 430, 274 a dále Čaputovou ulicí až po čp. 291. **Bělotínská ulice** měla 17 domů a označení na rožním domě čp. 292 Jana Starocha a pokračovala domy čp. 293–297 a zpět na druhé straně čp. 298 až po rožní dům čp. 308. Tu od konskripce r. 1804 nebyl postaven žádný nový dům.

Horní ulice, nejdelší ulice města, měla 69 domů. Její označení bylo umístěno na domě čp. 368, hostinci Černý orel Martina Homme. Začínala od rožního domu Bělotínské ulice čp. 308 a pokračovala až po čp. 314, 450, 315–319, 429, 435, 320, 422, 321–325, 434, 327–332, pak se domovní čísla vracela na druhé straně k městu čp. 333–366, 419, 367–371. **Klichovská ulice**, nazývaná tak podle starého mlýna Klichovských, zabírala pozdější ulici Čechovu, Na hrázi, Gallašovu

a Nerudovu. Měla 46 domů. Označení bylo na domě čp. 177 Františka Kratochvila. Proti toku Veličky patřily k ní na levém břehu Veličky domy čp. 134–139 (mlýn), dále domy ulice Na hrázi a Gallašovy čp. 140–161, dále Nerudovy čp. 162–166 a zpět po druhé straně čp. 167 a 179. Také tato ulice nedoznala od konskripce roku 1804 žádných změn. Zbývaly dvě předměstské **ulice, Motošínská** zahrnovala celý Motošín, Mostní ulici a část ulice 28. října až k Veličce. Měla 33 domů. Označení bylo upevněno na domě čp. 215 Tomáše Jakoba. Ulice začínala hned pod Dolní branou městskou prvním předměstským číslem 123 (vnitřní město mělo čp. 1–122, kromě domů židovských) a pokračovala čp. 124–129, dále Čechovou ulicí čp. 130–133 a zpět čp. 180–183 a zpět od Veličky druhou stranou na Motošín čp. 212, 213, 433, 214–224, 428, 396, 397–398. Za Veličkou pokračovala Motošínská ulice **ulicí Drahotuškou**. Její označení bylo upevněno na domě čp. 211, barvírně Jana Morgensterna, a měla celkem 29 domů. Začínala na druhé straně ulice čp. 184 až po čp. 191, pak zpět čp. 192–194, ulicí Trávníckou čp. 195–197, 413, 198–202 a vlastní ulicí Drahotuškou zpět čp. 203–211. Obě ulice Motošínskou a Drahotuškou spojoval kamenný „císařský“ most, jak připomíná Böhm, který opravoval erár, protože přes něj vedla císařská silnice.

Město mělo 413 křesťanských domů, zbořením některých a postavením nových domů, jež dostaly nová konskripční čísla, dosáhlo však 441 popisných čísel.

Cenný je Böhmův popis mlýnů, valch a potoků. Mlýny byly při městě tři, a to **Horní mlýn**, který stál na konci Horní ulice pod Horním dvorem na mlýnské strouze, vedené od Velického mlýna. Měl čp. 334 a držel jej tehdy Karel Ertl. Mlýn měl troje složení a pilu. Strouha, jíž se říkalo též **Olšovský potok**, odbočovala z Veličky u Velického stavu za dědinou Velkou. Strouha sloužila původně k přívodu vody do příkopu kolem hranického hradu (zámku). Z mlýnské strouhy byla vedena část vody před Horním mlýnem čtyřmi troubami na haltýře na ryby čp. 335, ostatní voda byla vedena strouhou dále pod Horní valchu, kde se spojila s vodou strouhy, jdoucí na valchu, a byla vedena na Klichovský mlýn, pod nímž vpadala do Veličky. **Klichovský mlýn** čp. 140, který držel tehdy Josef Jakubka, měl rovněž troje složení. Za mlýnem u strouhy byly lávky na 3 dřeva přes vodu jdoucí do mlýna. Tyto lávky byla povinna opravovat vrchnost, protože po hrázi strouhy šel veřejný chodník pro lidi, jdoucí od Potštátu do města a z města do Horního mlýna, k haltýřům nebo do Horní valchy. Za lávkou byl splávek, neboli výpust, lávku přes tuto výpust byl povinen opravovat

..• Plán města Hranic z roku 1727, pořízený pro tzv. separaci (oddělení) Židů. Moravský zemský archiv v Brně.

mlynář. Voda strouhy, která upadala pod mlýnem do Veličky, šla odtud na tři barevny suken, ležící na Veličce, Josefa Juzy čp. 133, Jakuba Fridla čp. 183 a Jana Morgensterna čp. 211. Odtud tekla do Bečvy. Třetí mlýn, tzv. **Malý mlýn**, ležel na opačné straně města na tzv. **Střítežském potoku**, který měl u Hranic jméno Ludyně (Böhmm píše Ludyň). Böhmm potvrzuje, že Střítežský potok ztrácí své jméno u jedné vrchnostenské louky, patřící k Hornímu dvoru, a odtud nese jméno Ludyň. Z tohoto potoka byla vedena voda na velký rybník zvaný **Hamerník** (ležel pod ním v 16. století měděný hamr) nedaleko domu Karla Klose čp. 336. Potok Ludyně a voda, odtékající z rybníka, byla vedena dále k městu na Malý mlýn čp. 307 o jednom složení, který držel Anton Kurfiřt. Mlýn měl vlastní stav na potoce pod zahradou Antonína Blažka čp. 324, jímž vypouštěl zbytečnou vodu. Z Malého mlýna šla voda pod „císařský“ most v Bělotínské ulici a dále do gruntu Josefa Václavíka čp. 286 na jeho mlýn, zvaný stupárna, který byl zařízen na tlučení sádry, a pokračovala dále do ulice Čaputovy pod zděný most s dvěma oblouky, ležící blízko fortny z města u čp. 285. Tento most býval dříve dřevěný. Vrchnost byla povinna dávat na stavbu a opravy materiál (dřevo, kámen), město platilo řemeslníky a nádeníky. Odtud tekla Ludyně ulicí až k domu čp. 275, kdy se spojila s potokem, který Böhmm i Kulíšek nazývají Juhyň (už Gallaš ji nazývá **Strouhovna**). Přes potok Juhyň vedly dřevěné lávky na 4 dřeva. Odtud oba spojené potoky byly vedeny kanálem pod kamenný most se dvěma oblouky u čp. 391 v Černotínské ulici, jímž šla cesta z města do Uher na Valašské Meziříčí, do Kelče, Holešova a dále. Také tento most byl dříve dřevěný. Od kamenného mostu šla voda úzkým potokem na barevnu suken Karla Kobra čp. 424, pak pod dřevěný most, přes nějž se jezdilo z města na velký most přes Bečvu. Vedle tohoto mostu byly postaveny malé lávky pro lidi, protože most nestačil pro povozy a dobytek. Za tímto mostem upadala Ludyně do Bečvy v zahradě pod čp. 220, kde také Velička, obtékající město z druhé strany, ústila do Bečvy.

Přes Bečvu vedl velký dřevěný most na dva vozy široký. Materiál na stavbu a opravy dodávala vrchnost, město platilo řemeslníky. Pod městem byl na Bečvě velký stav, kterým se chytala voda na Trávnícký mlýn čp. 188, který držel Karel Prokeš, a dále na Trávníckou valchu. Trávnícký mlýn měl čtvero složení a ležel už na pozemcích Drahotuš. Voda za mlýnem šla hlubokým příkopem na Trávníckou valchu, která šla na 3 páry hunků, z valchy upadala do Bečvy. Užitek ryb brala jednak vrchnost, jednak město Hranice. Vrchnost užívala Bečvu v pachtu

od vrchnosti kelečské od tzv. špičské trouby, již kdysi šla voda z rybníka do Bečvy, za časů Böhmových však už z rybníka byla louka. Druhé znamení začátku té vody bylo za hluzovským lesem. Vrchnost užívala řeku až k tzv. Žampachovské skále. Odtud patřil užitek z řeky Bečvy městu Hranicím až po Veličku, kde vtékala do Bečvy. Od Veličky měla právo rybolovu v Bečvě opět vrchnost až k drahotušské hranici u obecního pastvika drahotušského.

Zajímavý je také Böhmlův popis mostů a lávek, jež byla povinna opravovat vrchnost. Především to byly tzv. Zborovské lávky v Klichovské ulici přes potok Veličku. Böhml vysvětluje název lávek tak, že se jí chodilo do bratrského sboru na pravém břehu Veličky, který později kníže proměnil v kostelík sv. Šebestiána a Rocha a po jeho zrušení u solnici. Hned pod lávkami byl vysoký bedněný stav, jímž se hnala voda z Veličky strouhou do panské zahrady na pravém břehu Veličky. Něco vody ze strouhy bylo zachyceno v rybníčku panské zahrady na polévání zeleniny, prodávané ve městě, ostatní voda šla do čp. 187 v Drahotušské ulici a vycházela tu příkopem, který za časů Böhmových byl ještě zřejmý, odtud šla voda strouhou přes drahotušská pole kolem Drahotuš až na Slavičský rybník. Protože kostelík sv. Šebestiána, později solnice, patřil vrchnosti a také voda strouhy z Veličky vedla na panský rybník, byla vrchnost povinna zborové lávky opravovat. Gallaš nazývá tyto lávky Borové. Na základě porovnání s městem byla vrchnost povinna udržovat také most dřevěný na Malý Drahotuch, protože přes něj vozila potřebné dřevo a materiál na opravu na Bečvě.

Všechny tři mlýny, Trávnícký, Horní i Malý, patřily dříve vrchnosti a mlynáři platili z mlýnů roční nájem. Dokud nebyly mlýny zákupní, v Trávníckém mlýnu mlelo málo lidí z Hranic. Mlynáři žádali proto vrchnost, aby jim dala ke mlýnům nějaké pole, aby se uživil. Horní mlynář dostal od vrchnosti louku v Šovejdech a roli na Špitálce u Veličky. Malý mlynář roli hned u mlýna a louku od Večeřovského gruntu a roli, kde cihelna stojí, též od Večeřovského gruntu. Za to pustila vrchnost Večeřovi svou roli od Světlíkovského dvora, ležící za vápenkou. Trávnícký mlynář dostal od hranické obce tzv. Chmelník, kde hraniční měšťané pěstovali už v 16. století chmel pro svou potřebu, když vařili pivo. Za ten Chmelník vyhandlovali s vrchností roli za Čaputovým dvorem, kterou měl pak František Číhala z čp. 278. Vrchnost při tom ujednání dala městu potvrzení, že most na Malý Drahotuch bude vždy opravovat na svůj náklad. Když koncem 18. století všichni tři mlynáři vrchnostenské mlýny zakoupili, zůstaly jim i role.

Programm

der Fahnenweihe am 24. September 1848 in Weiskirch.

Um 6 Uhr Morgens Tag-Reveille mit Musik.

Um 7 Uhr Versammlung der National-Garde bei der Caserne.

Um 8 $\frac{3}{4}$ Uhr Abrückung der National-Garde nach dem Festplatze.

Um 9 Uhr Aufstellung aller fremden Garden bei dem Fahnenzelte.

Zur selben Stunde Versammlung der Damen bei der Fahnenpathin.

Um 9 $\frac{1}{4}$ Uhr Abfahrt derselben nach dem Festplatze.

Um 9 $\frac{1}{2}$ Uhr beginnen die kirchlichen Ceremonien, nach deren Beendigung sämtliche Garden vor den Gästen defiliren.

Nachmittags um 4 Uhr ist Musik auf dem Stadtplatze.

Abends um 8 Uhr beginnen die Festbälle.

Gedruckt bei A. Skarnitzl's Erben in Weiskirch.

Také lávku u stavidel na strouze pod velkým stavem, již se šlo do Trávnícké valchy, byla vrchnost povinna opravovat, za to měšťané na obou stranách strouhy byli povinni trpět v čas čištění strouhy na sáh zšíří vyhazování bláta ze strouhy. Vrchnost byla povinna opravovat i lávky Motošínské pod fortnou židovskou přes Veličku k čp. 133. Společně ujednání na opravu město s vrchností i na opravu lávky přes Veličku do Klichovské ulice od čp. 182 k čp. 133. Tuto lávku skoro každý rok vzala voda a také roku 1834 byly lávky stržny. Podobná dohoda byla i na opravu dřevěného mostu za Bečvou u Kořínkovy zahrady čp. 405. Jím se šlo na paseky a do knížecího lesa pro šutr a na Křivé. Tu byla stále stojící voda z lesa a z pasek bez odtoku. Další most opravovala vrchnost v Černotínské ulici u obecní cihelny čp. 238 na cestě do Teplic a Meziříčí. Pod tím mostem šla voda z lesů a polí za náhlých přívalů do Bečvy. Na cestě na Zbrašov si vymohli Zbrašovští na vrchnosti, že převzala povinnost opravy mostu přes velkou „debř“ na cestě, již tekla potok a velké vody z lesa přes cestu do té debře, na dva sáhy hluboké.

Ze zprávy Böhmovy se také dovídáme, že za Bečvou „na Kamenci“ postavila obec velký „okol“ pro divoké koně, který obec sama udržovala a opravovala. V něm byli dočasně umístěni koně, hnaní z Haliče na trhy do Olomouce a Vídně.

Böhmův topografický popis města nepodává údaje o tehdejší židovské náboženské obci, která byla zcela samostatná, měla své představené a podléhala přímo vrchnosti. Její domy ležely čp. I (dnes čp. 741) proti zámku, čp. II (dnes čp. 737) mezi zámkem a čp. III–XV (synagoga) v tehdejší Židovské ulici (dnes Janáčkova čp. 736–728), čp. XVI a XVII (židovské lázně) na druhé straně Židovské ulice (dnes zbořeně), čp. XVIII židovský špitál (dnes zbořený) stál pod mlýnem při Bělotínské ulici, na jejíž druhé straně byl židovský hřbitov, dále domy čp. XIX, XX a XXI, postavené po roce 1802 na místě bývalé vrchnostenské olejny čp. 64 a v sousedních zahradách postavené domy čp. XXII a XXIII (dnes zrušené).

* * *

Pro srovnání uvádíme popis města Hranic z roku 1844. V letech 1817–1850 byla pro novou úpravu pozemkové daně a zpracování tzv. stabilního katastru každé obce provedena řada přípravných prací. Z činnosti distrikčních komisí, pracujících v různých oblastech země, vzešlo několik pomocných elaborátů, které jsou velmi významné pro po-

poznání hospodářského a sociálního života venkova i měst na konci feudalismu v době nástupu nových hospodářských forem. Pro nás nejcennějším elaborátem je základní tzv. katastrální odhadní operát, zpracovaný pro každou obec, který kromě podrobného popisu současného stavu obce, počtu obyvatel a stavu dobytka, popisu všech řek a potoků, škod jimi způsobovaných, přehledu kultur a pěstovaných produktů, rozpisu pozemků podle bonitních tříd, záznamu o vedlejších výdělkových možnostech obyvatel obsahuje např. pro město Hranice i podrobný popis stavu průmyslové výroby, obchodu apod. Katastrální vceňovací operát města Hranic byl pořízen a ukončen 10. listopadu 1844 odhadním komisařem Karlem Jaquetem, přezkoušen a potvrzen inspektorem Kuzelem. Je to úřední pramen, zachycující popis ještě poddanského města Hranic a jeho obyvatel po všech stránkách s přesnými statistickými údaji před revolučním rokem 1848, který byl přelomem v dosavadním vývoji města i v životě jeho obyvatel. Je uložen v Moravském zemském archivu v Brně, fond D 8.

V první části podává elaborát současný topografický popis města. Je vzdáleno 5 mil od Olomouce, leží na poštovní ulici, vedoucí do Haliče. Plošná výměra území obce města Hranic činí celkem 2 738 jiter 1 170 čtverečních sáhů (1 jitro = 0,575464 ha, 1 čtverečný sáh = 3,596 652 m²). Čtverhranné náměstí je obklopeno na všech stranách domy s podloubími, uprostřed stojí farní chrám. Město bylo dříve obklopeno příkopy a zdmi, z nichž je dosud vidět jen málo zbylého až na městskou bránu na severní straně města (tj. Horní brána), která dosud stojí. S městem souvisí přímo na severu Horní ulice, proti východu, jihu a západu jsou předměstí Motošín a Drahotušská ulice. Jižně města na levém břehu Bečvy leží izolované malé usedlosti, od vrchnosti emfyteuticky zakoupené, zvané paseky, které patří k území města. Pole leží všemi směry, zčásti v nížině, zčásti na návrších. Lepší louky jsou severně a jižně potoka Ludiny nebo Račího potoka a na potoku Kunčickém. Zahrady jsou většinou u domů, některé leží též izolované proti jihovýchodu a jihu. Pastviny jsou většinou jižně v údolí Bečvy. Lesy jsou východně a jižně, zčásti na strmých stráních. Sídlo vrchnosti je ve městě. Je tu fara a škola, jejichž patronát patří vrchnosti. Je tu též synagoga a židovská škola. Město je sídlem krajského úřadu pro Přerovský kraj, pak komisariátu c. k. finanční stráže a c. k. fiskální kamerální pokladny, je tu vojenská posádka, zpravidla dvě kompanie pěchoty, a pošta. Město má vlastní představený úřad a měšťanské právo výčepu piva, mají vlastní pivovar a pálenici. V okolí je pozoru-

hodná propast, nazývaná Gevatterloch, která je 40 sáhů hluboká a po schodech lze sejít pohodlně až k hladině jezírka.

Řeky a potoky. Bečva vystupuje každoročně vícekrát z břehů, zaplaví sousední pole, přikryje je zčásti pískem a šterkem a strhává značné kusy půdy. Tyto škody mohou stále zasahovat dále, protože nejsou učiněna žádná zabezpečovací zařízení. Velička teče od Velké dvěma rameny a žene dva mlýny. Na jaře při tání sněhu a při velkých deštích vystupuje potok z břehů, což se děje v roce častěji, a zaplaví sousední pozemky, čímž způsobuje značné škody. Čaputovský potok jde od Velké pod jménem potoka Ludiny, je pak v určitém úseku zván též Račí potok (Krebsbach) a jméno Čaputovský potok dostává až v Hranicích od vrchnostenského dvora Čaputovského a ústí do Bečvy. Pohání jeden mlýn, zaplavuje sousední louky a způsobuje při průtržích mračen a povodních odnášením půdy značné škody. Potok Juhyně teče východně od vsi Kunčic na jihozápad a ústí jižně do Čaputovského potoka. Slouží k zavodňování luk a nemá žádný vliv na okolní polnosti.

Silnice a cesty. Poštovní silnice vede do Haliče. Komerční silnice do Potštátu a Budišova vede předměstím Horní ulice. Je udržována obcemi a je v dosti dobrém stavu. Komerční silnice z Hranic do Valašského Meziříčí se táhne po pravém břehu Bečvy. Je udržována obcemi a je v dobrém stavu. Okresní silnice přes obec Zbrašov a na Holešovskou komerční silnici jde k jihu přes příkrou výšinu. Je dosud ve stavbě. Úsek silnice na území hranické obce je již hotov a je v dobrém stavu. Komerční cesty jsou ještě do Strážce, Kunčic, Hluzova a Paršovic, které jsou však ve špatném stavu. Železnice z Lipníka nad Bečvou do Moravské Ostravy je v současné době ve stavbě.

Obdělávané, nepoužívané a nepoužitelné pozemky. Výměra obdělávaných pozemků činí 2 475 jiter 7 sáhů, nepoužívaných pozemků 40 jiter 1 179 sáhů, nepoužitelných 222 jiter 1 584 sáhů. Půda je více průměrná než lepšího stupně a pro zlepšení zemědělství by bylo nutné mnoho vykonat. Orná půda je obhospodařována trojpolním systémem. Úhor se používá k setbě píce a okopanin. Ornice je vesměs vlhká a na čištění polí od plevelů většina majitelů málo dbá. Také hnojení je většinou jen slabé. Louky se na jaře očistí jen hráběmi, pastviny jsou ponechány přírodě. Lesy jsou obhospodařovány zčásti kácením, zčásti probírkou. Nedostatek hnojiva je způsoben nedostatkem pastvin. Majitelé usedlostí se kromě zemědělství zabývají také řemeslem a kultivací půdy přenechávají čeledi. Nedostatkem je též dodržování starých zvyklostí, které brání použití pokroku zemědělské praxe. V obci je orné půdy 1 695 jiter 568 sáhů, luk 182 jiter 522 sáhů,

zahrad 156 jiter 930 sáhů, pastvin 169 jiter 74 sáhy, vysokých lesů 189 jiter 1 195 sáhů, nízkých lesů 81 jiter 1 518 sáhů. Luk je nedostatek a nestačí na krmivo pro výrobu hnojiva. Setba píce by se proto měla zvýšit. Také lesy nepostačují pro potřeby obce, proto jen nutné dřevo většinou kupovat odjinud. Lesy patří zčásti vrchnosti, zčásti poddaným. Vrchnost prodává část dřeva v Hranicích, zbytek spotřebuje pro vlastní potřebu.

Produkty. Na polích se pěstuje ozimá pšenice, ozimé žito, ječmen, oves, brambory a jetel. Výjimečně na malých dílech se pěstuje hrách, vika a zelí. Na lukách seno a otava, v zahradách jablka, hrušky, švestky, třešně, ořechy a zelenina. Výše položené lesy jsou osázeny smrky, jedlemi a borovicemi, níže položené lesy buky a něco duby, břízami a zčásti též osikami a lípami.

V zemědělství se používá obyčejný pluh a rádlo, brány s železnými hroty, vůz na hnojivo, vidle na hnojivo, lopaty a motyky, kosa a srp, hrábě, žebříňák na svoz, cepy, pojízdný..., prosévací koše, obilní lopaty a fukar na čištění obilí. Zimní plodiny se sadí v říjnu, letní v březnu a dubnu. Zimní plodiny se sklízí v červenci a srpnu, letní v srpnu a září. Senoseč začíná v druhé polovině června, otava koncem srpna a začátkem září. Na polích a v zahradách se pěstuje dostatek pšenice, žita, ječmene, ovesa, brambor a ovoce pro vlastní potřebu. Část obilí se prodává na trhu v Hranicích, též ve Valašském Meziříčí a v Novém Jičíně, přebytek ostatních produktů se spotřebuje v Hranicích.

Tržiště. Týdenní trh se koná v Hranicích každý pátek. Zdejší majitelé statků navštěvují také trhy v Novém Jičíně a ve Valašském Meziříčí podle toho, jaké výhody se jim naskýtají v tom kterém městě.

O obyvatelstvu se dovídáme, že ve městě žije 2 439 mužů a 2 709 žen křesťanského náboženství a 386 židů a 390 židovských žen, tj. 5 148 křesťanů a 776 židů, celkem 5 924 obyvatel. Křesťanských domů je 501, židovských 37, celkem 538 domů, bytových stran 1 303 křesťanských a 154 židovských, celkem 1 457 domácností. Z toho je zaměstnáno v zemědělské výrobě 962, v řemesle 240, v zemědělství a řemesle 170, 85 v žádném z těchto oborů. Strava chudšího obyvatelstva pozůstává z brambor, zelí, krup, pohanské kaše, chleba, hrubých moučníků, koláčů, mléka, másla, sýrů a někdy z masa. Majetnější mají lepší stravu a jedí denně maso. Ve větších hospodářstvích mají 2 mužské a 2 ženské služebné.

Stav dobytka je 168 koní, 3 volí, 176 krav, 42 telat, 150 ovcí, 80 prasat. Koně jsou prostřední dlouhé stavby, rohatý dobytek poměrně

•• Kostel Narození Panny Marie (Kostelíček). Nakreslil a litografoval prof. Jan Pinkava, učitel kreslení a krasopisu na hranickém gymnáziu. Vyšlo v litografickém ústavu Josefa Eberleho a spol. ve Vídni pod názvem Ansichten von Mähr. Weisskirchen und Umgebung. Mähr. Weisskirchen, Forster's Verl. 1878.

dlouhé a silné stavby, ovce jsou obyčejné, hrubovlnné rasy, vepřový dobytek je malý polského chovu, který je zakupován od handlířů sem přicházejících. Koně jsou používáni k zemědělským pracím a pro povoznictví na silnicích, volí pro zemědělské práce. Mléko a máslo se spotřebuje zčásti doma, zčásti prodá ve městě. Ovce se chovají pro vlnu, která se použije doma na oděv nebo se prodá soukeníkům, ovce se prodávají též řezníkům. Vepřový dobytek je chován jen pro vlastní potřebu. Větší hospodářství mají tento stav dobytka: 3 koně, 7 krav, 3 telata, 2 vepře. Chov pernaté zvěře je všeobecně malý.

Majitelé půdy se dělí na držitele dominikálních domů, rustikálních domů, rustikální měšťanské svobodníky (dvořáky) a rustikální svobodníky. Poddanské příděly půdy jsou u 78 velkoměšťanů 1 jitro domovního gruntu, u 352 maloměšťanů 1/3 jitra domovního gruntu, 27 sedláků svobodníků (dvořáků) má 30 jiter půdy. Kromě toho je tu ještě 1 vrchnostenský zámek s 24 vrchnostenskými budovami, 1 farní dům, 1 dům školy, 1 dům špitálu, 3 obecní domy, 3 mlýny, 1 vrchnostenský pivovar a pálenice, 1 městský pivovar a pálenice, 37 židovských domů. Ve vnitřním městě, ohraničeném hradbami, jsou 4 budovy o 2 poschodích, ostatní obytné domy mají zčásti 1 poschodí, zčásti jsou přízemní, postavené z cihel a kamení, kryté břidlicí, cihlami nebo šindelem. Hospodářské budovy jsou postavené zčásti z cihel a kamene, zčásti ze dřeva a pokryty šindelem nebo jen slaměnými došky. Stav těchto budov je dobrý. Proti ohni je pojištěno 76 budov u různých pojišťoven.

Průmyslová výroba. V Hranicích jsou 4 jirchářství, jež zaměstnávají pravidelně 6 dělníků a zpracují ročně asi 2 800 ovčích koží. K tomu potřebují 16 centnýřů velrybího tuku, 32 centnýřů hrudky a 40 sáhů měkkého dřeva.

Výroba sukna zaměstnává pravidelně 246 dělníků na 79 stavech. Vyrábějí ročně 3 012 kusů sukna různého druhu. Na to se zpracuje 1 004 centnýřů ovčí vlny. **Koželuži** jsou dva, zaměstnávají pravidelně 3 dělníky a zpracují ročně asi 1 500 telecích koží. K tomu potřebují 100 centnýřů třísla, 4 centnýře velrybího tuku, 6 centnýřů vápna a 7 sáhů měkkého dřeva. **Barvírny** jsou 4, jež zaměstnávají pravidelně 30 dělníků. Barví se ve 12 výklopech a 18 kotlích ročně 6 800 kusů sukna různého druhu. K tomu spotřebují 900 sáhů měkkého dřeva, 900 měřic kamenného uhlí a 249 centnýřů barvířského dřeva. **Pálenice (vinopalny)** jsou dvě se 4 kotli a zaměstnávají pravidelně 12 dělníků. Vyrábějí ročně 1 092 věder třicetistupňové pálenky. K tomu potřebují 8 736 měřic brambor, 546 měřic ječmene, 220 sáhů tvrdého a 190 sáhů měkkého palivového dříví. **Pivovary** jsou rovněž dva s 2 pávnemi, jež zaměstnávají 8 dělníků. Ročně vyrobí 7 411 věder obyčejného piva, k čemuž potřebují 3 705 měřic ječmene, 10 centnýřů chmele, 120 sáhů tvrdého a 250 sáhů měkkého dříví. Jedna **fabrika na rosolku** s 3 kotli zaměstnává ročně 6 dělníků. Vyrobí 800 věder rosolky. Spotřebuje ročně 500 věder třicetistupňové pálenky, 120 centnýřů cukru, 100 centnýřů medu a 130 sáhů tvrdého palivového dřeva. Jedna **výrobní octa** s 1 kotlem zaměstnává 6 dělníků. Ročně vyrobí 700 věder octa. Spotřebuje ročně 100 věder pálenky, 13 centnýřů medu a 15 sáhů tvrdého palivového dříví. **Cihelny** jsou dvě s 2 pecemi. Při nich je zaměstnáno pravidelně 16 dělníků. Ročně vyrobí 300 000 cihel. K tomu potřebují 300 sáhů měkkého dřeva. **Vápenky** jsou také dvě s 2 pecemi. Při nich jsou zaměstnáni 4 dělníci. Pálí ročně 4 000 měřic vápna. Spotřebují k tomu 50 sáhů tvrdého a 400 sáhů měkkého palivového dříví. **Mlýny** jsou při městě 3 s vrchní vodou, jeden z nich má 3 chody.

Je pozoruhodné, že pouze barvírny používaly již kamenné uhlí, dovozené formanskými povozy, ostatní průmyslové podniky používaly dosud výlučně měkké nebo tvrdé palivové dříví, stejně jako všechny domácnosti. Ale už v dalším desetiletí po dokončení a otevření Severní dráhy Ferdinandovy roku 1847 se zvýšila s nedostatkem dřeva poštávka a používání kamenného uhlí.

Vlastní odhad naturálního výnosu pozemků pro nový výměr pozemkové daně byl proveden odhadní komisí podle polohy a bonity pů-

dy jednotlivých parcel. Veškerá pole byla rozdělena podle protokolu do 3 daňových tříd (po reklamaci do 4), louky do 2, pastviny do 1, vysoký les do 2, nízký les do 1 daňové třídy.

Josef Žáček

Josef Žáček se narodil 19. března 1838 v Hranicích jako syn soukenického mistra Antonína Žáčka a jeho ženy Veroniky, roz. Procházkové, dcery pekaře. Pocházel z české rodiny, ve školách se však zdokonalil v němčině a přijal místo písaře u nově zřízeného Okresního úřadu v Hranicích. V roce 1862 se oženil s Josefínou Baránkovou, dcerou pekaře z čp. 370. Svědky svatby byli mu sám přednosta Okresního úřadu v Hranicích Josef Jiříkovský a další písař okresního úřadu Ferdinand Slezák. Po smrti městského tajemníka Josefa Trubriga, který zemřel 3. prosince 1864 ve věku 54 let (tajemníkem byl od roku 1850, dříve byl účetním obce a vedoucím gruntovní knihy), přijal Žáček roku 1865 místo městského sekretáře hranické obce a zůstal jím pak téměř po 40 let. Zemřel 5. dubna 1906 ve věku 68 let. Jeho hrob je podnes dochován na městském hřbitově u zadní zdi a je udržován.

Pamětní zápisy za léta 1824–1869 Žáček sestavil chronologicky roku 1869. Městský písař Jan Hansmayer je opsal na dva a půl metru dlouhý papírový pás a podepsali starosta a všichni členové městské rady. Jedná se vlastně o výběr a výtah událostí z knihy protokolů schůzí městského výboru z let 1821–1859, která je podnes dochována. K nim Žáček ještě připojil záznamy z posledních let. Papírový pás, stočený do cívky, byl 19. června 1869 vložen do plechového pouzdra a spolu s fotografiemi radnice před opravou a dalšími písemnostmi a tiskovinami, vloženými do dřevěné skříňky a dvou balíků, uložen i se staršími pamětními listinami z let 1571, 1587, 1625, 1738 a 1822, vloženými při dřívějších opravách radniční věže do 4 plechových pouzder, znovu do makovice radniční věže. O jejich dalším osudu viz výše.

Žáčkovy pamětní záznamy, vložené roku 1869 do báně, jsou psány německy, stručně, pouze záznamy z let Žáčkova úřadování z let 1865–1869 jsou obsáhlejší.

Týkají se záležitostí městské správy, školy, vojenských událostí, požárů, živelních pohrom, epidemických nemocí i stavebních přeměn města, význačných návštěv apod. Proti zápisům protokolů městského výboru uvádějí mnoho dalších významných údajů, Žáčkem doplněných, mají proto dokumentární hodnotu. Některé Žáčkovy záznamy, opsané

do pamětní knihy, založené roku 1876, byly použity roku 1905 Vojtěchem Bartovským v jeho knize Hranice, vydané tiskem r. 1906.

Roku 1876 byl Žáček pověřen vedením knihy záznamů význačnějších událostí města pro založení městské kroniky po příkladu jiných měst. Městský kancelista Jan Hansmayer, který už v roce 1869 pořídil opis Žáčkem sestavených záznamů, použil pro vedení záznamů prázdnou formulářovou knihu četnických hlášení obcí, kterou autentizoval protažením provázků celou knihou a opatřil vzadu na deskách pečeti obce, svým podpisem a datem 30. října 1876. Kniha, kterou nadepsal Nottizen von Weisskirchen, měla obsáhnout pamětní záznamy o městě od vydání obecního zákona roku 1849 a konstituování nové správy města v roce 1850 do současnosti a měla být vedena pravidelně dále.

Hansmayer vynechal v nově založené knize prvních šest stran pro zápisy událostí od roku 1850 a začal psát zápisy až od roku 1852. Jeho zápisy do roku 1869 jsou vlastně pouhým výtahem Žáčkových záznamů z pamětního listu, pořízeného toho roku pro vložení do báně radniční věže, jsou však stručnější a obsahově chudší, původní zápisy z roku 1869 jsou pramenně hodnotnější. Zápisy v poznámkové knize z roku 1876 jsou psány několikerou rukou. Hansmayer psal zápisy do roku 1878, zápisy za rok 1879 jsou psány druhou rukou, další písař zapsal zápisy za léta 1877–1898 a čtvrtá ruka připsala několik záznamů od roku 1898 do roku 1901. Později nebylo již v zápisech pokračováno až na dva české zápisy, připsané v roce 1919 a 1920.

Záznamy za léta 1869–1876 jsou rozsahem i pojetím obdobné Žáčkovým zápisům pamětního listu z roku 1869, zápisy z pozdějších let jsou značně stručnější a týkají se převážně církevních záležitostí, požárů, povodní a stavebních záležitostí. Ačkoliv nelze spolehlivě prokázat, že jejich autorem je Žáček, lze předpokládat, že bez jeho přímé účasti a souhlasu jako sekretáře města nemohli městští písaři do knihy nic zapisovat. Kniha je nyní součástí fondu Archiv města Hranice, inv. č. 134, ve Státním okresním archivu v Přerově.

V zápisu vloženém do báně věže se objevily následující skutečnosti:

V roce 1824 zaznamenal Žáček velký požár ve městě, při němž vyhořela i budova fary. V roce 1834 byla střecha kostelní věže, krytá dosud plechem, strženým větrem, pokryta břidlicí. Příštího roku 1835 byla 6. dubna nasazena nová pozlacená makovice na velké kostelní věži a 9. září 1839 pozlacená makovice i na malé věži kostelní. Přitom hrála hudba, na Bečvě byly odpáleny moždíře a dětem shazovány z věže obrázky a perníkové lodičky. Zda byly do nových bání vloženy nějaké pamětní listiny, Žáček neuvádí, je to však pravděpodobné.

Žáček zaznamenal i úmrtí J. H. A. Gallaše 15. února o půl páté ráno **1840**.

V roce **1844** strhla opět rozvodněná Velička všechny 3 mosty, ležící pod židovskou fortanou.

Když v roce **1844** navštívil Hranice arcibiskup Sommerau-Beck, byl u nové hospody na konci Drahotušské ulice vítán slavobránou. Poněvadž se v Hranicích velmi rozmohlo pití pálenky, hlavně u chudšího obyvatelstva, což mělo tragické následky v mnoha rodinách, zahájili kněží soustavný boj proti alkoholismu kázáním a skládáním slibů odřeknutí se pití kořalky. První kázání proti nadměrnému pití kořalky měl v Hranicích 10. února **1845** farář Rada a po kázání složil několik set lidí slib, že se odříkají pití pálenky.

Jiná událost, která vzrušila Hraničany, se stala 28. února **1846**, kdy po zhroucení polského povstání byli vezení přes Hranice tři přední vůdci povstání do Olomouce do internace, každý zvlášť na jednom voze, stráženi 4 muži vojenské stráže. Hned nato pochodoval Hranicemi 10. března na cestě do Haliče pěší pluk č. 4 se štábem a 13. března 8. pluk.

K roku **1846** zapsal, že 29. března přenocovala na hranické poště v Drahotušské ulici čp. 186 ruská carevna na své další cestě na Nový Jičín.

Z politických událostí, jež Žáček nikdy neuvádí v širších souvislostech, zaznamenává podrobně utvoření Národní gardy roku **1848** v Hranicích, pozůstávající ze 2 kompanií, každé o 100 mužích, s vlastní čtyřicetičlennou hudební kapelou. Velitelem obou kompanií se stal penzionovaný hejtman Anton Hasourek, žijící v Hranicích, a veliteli kompanií Jan Morgenstern, majitel domu čp. 211, a František Václavík, majitel továrny na sukno a domů čp. 86, 129 a 286. Národní garda měla vlastní skvostný prapor, stuhy na prapor věnovala majitelka velkostatku Hranice–Lipník Gabriela kněžna z Dietrichštejna, rozená hraběnka Vratislavová z Mitrovic. O tom, že Národní garda sloužila věrně císaři pánu, svědčí událost, zaznamenaná Žáčkem – 6. prosince převzala do Hranic dopravených 120 maďarských husarů (z valašskomeziříčských pramenů víme, že jich bylo jen 57), kteří dezertovali z Prahy a na cestě do Uher k podpoře Košutova povstání byli národními gardisty z Valašského Meziříčí obklíčeni v Choryni a zajati. Přesto, jakmile se poměry uklidnily, byly Národní gardy i hranická roku 1851 císařským nařízením rozpuštěny a zbraně i prapor musely se odevzdat vojenskému eráru.

Uvádíme zde dále v překladu z německého jazyka zápisy ve výše uvedené knize:

Šest stromů u kašny u školy bylo zasazeno 5. dubna 1852.

Dne 3. listopadu 1852 přesídlila náborová okrsková kancelář císařského pěšího regimentu č. 1. z Hranic do Nového Jičína.

Městská kasárna, jak dnes stojí, byla zřízena v létě 1852 a muselo k tomu každé domovní číslo přispět 15 zl. konvenční měny.

Dne 18. února 1853 byl císař František Josef ve Vídni napaden nožem jistým Libeným s vražednými úmysly a přitom zraněn na zádech. Libený byl pověšen.

Obě zdejší vojenské výchovné školy se začaly stavět v květnu 1853.

Dne 1. července 1853 v pátek večer mezi 6. a 7. hodinou vystoupil potok Velička takovým způsobem a voda dosáhla takovou výši, že podobný případ, co sahala lidská paměť, nikdo nezažil. Škoda tím způsobená byla velmi vysoká.

Od července 1853 existuje v Hranicích mostní mýto a musí být každých pět let nově...

Stávající purkmistr Franz Genser koupil ve Vídni poprsí císaře Františka Josefa za 24 zl. konvenční měny a bylo vystaveno 19. prosince 1853 v obecní kanceláři.

Dva kameny u hlavního jezu byly zasazeny 13. dubna 1854.

Dne 24. dubna 1854 se konal sňatek Jeho veličenstva císaře Františka Josefa I. s princeznou Alžbětou v Brixenu. Tento den byl slaven nejen v Hranicích, ale v celé rakouské monarchii slavnostním způsobem. Bylo pondělí a velmi chladno, protože od rána do večera vál ostrý severní vítr, který přinesl také sníh, ale jen trochu.

Dne 19. srpna 1854 v neděli mezi 6. a 7. hodinou večer vystoupila Bečva následkem několikadenního deště na Valašsku takovým způsobem z břehů, že celý Motošín a Drahotuše stály ve vodě, a na polích,

domech a ostatních předmětech způsobila velmi mnoho škody. Voda byla tak vysoko, že i na silnici u Teplíc stála přes 7 stop a šla přes zahradní zeď u střelnice. Podobný stav vody byl prý v roce 1813.

Zdejší farní hlavní škola vstoupila v život 1. říjnem 1854, zatímco do té doby tu byla jen triviální škola.

V měsíci únoru 1855 protrhl odchod ledů a velká voda vodní jez trávníckého mlýna uprostřed. Tím vzniklá mezera obnášela 70 stop.

Nově postavený most přes Bečvu, tak jak nyní existuje, stál podle zdokumentovaného účtu 10 316 zl. 49 kr. konvenční měny.

Alej topolů stojící na břehu Bečvy byla 16. února 1856 prodána v dražbě a stromy musely být během 8 dnů pokáceny a odklizeny.

Dne 1. července 1856 se do nádherně zbudovaného vyššího výchovného ústavu pod vedením majora ženijního štábu Josefa Češky nastěhovali chovanci. Tito byli pod velením kapitána Maximiliana Langhofa srdečně pozdraveni od městské obce Hranice a doprovzeni z nádraží do budovy s muzikou. Pro Hranice bylo toto odpoledne polovičním svátkem a večer uspořádala střelecká společnost na střelnici bál, který byl hojně navštíven.

Obě mýtní závory v Horní a Černotínské ulici byly postaveny dne 1. srpna 1856.

Dne 31. srpna 1856, v neděli, byla posvěcena farářem Ignácem Šumberou kaple ve zdejším vyšším vojenském ústavu.

Dne 30. září 1856 o 10. hodině v noci vypukl v Horní ulici požár, který zcela strávil domy a kůlny, a sice č. 325, 328, 329, 330, 331, 336, 337, 338, 339 a 340. Také 3 panské kůlny za horním dvorem padly plamenům v plen. Ostrý vítr ještě podpořil toto neštěstí.

Hranický špitál byl pozdvižen 1. listopadu 1856 na veřejnou nemocnici.

Farář Ignác Šumbera, po té co byl jmenován děkanem v Lipníku, tam 15. listopadu 1856 odešel.

Na obecním shromáždění 25. ledna 1857 bylo majoru ženijního štábu Josefu Češkovi propůjčeno právo čestného občana města Hranic.

Farář P. Vysoudil, nástupce faráře Ignáce Šumbery, který byl jmenován děkanem v Lipníku, přišel 12. února 1857 z Bělotína do Hranic.

Vnitřek zdejšího kostela nechal vybít na své náklady Josef Jakesch, majitel domu č. 6 v červenci 1858.

Dne 6. srpna 1858 byla jezdecká školní budova zcela vyklizena. Toho dne odcestovali po železnici poslední chovanci a dozorčí personál do svého nového místa určení v Emsu v Horním Rakousku.

Dne 10. srpna 1858 asi kolem půl desáté dopoledne shořely v Horní ulici domy č. 318, 411 a 319.

Socha Matky Boží na náměstí byla v srpnu 1858 pozlacena a náklady s tím spojené uhradil měšťan Josef Jakesch, majitel domu č. 6.

Obecní kancelář přesídlila 22. listopadu 1858 z domu č. 72, majitelem Rudolf Pulka (?), do domu Františka Václavíka č. 86.

Dne 1. listopadu 1858 byla v celé rakouské monarchii zavedena místo vídeňské měny a konvenční měny rakouská měna.

V červenci 1859 byla nově pokryta šindelem brána, kde začíná židovská ulice, a udělány nové kamenné a dřevěné stupně.

Trojúhelník náměstí, totiž od sochy Matky Boží až k domu č. 20, byl v létě 1862 vydlážděn, náklady na dláždění obnášely 1 300 zl. rakouské měny. Při této příležitosti byl zásobník vody u kašny zakryt dřevem, čímž se stalo požadované překlenutí této zásobárny nemožným.

Dům č. 15 na náměstí patřil zdejšímu staviteli Klementu Zastěrovi. Ten nechal tento dům v roce 1861 zcela strhnout a postavil nový dvouposchodový dům, který byl dokončen v roce 1862 a otevřen jako ubytovací hostinec. Prvním nájemcem tohoto domu byl Josef Miláček.

Důstojnický pavilon zde v Hranicích se začal stavět v roce 1860, byl dokončen v roce 1862 a v létě téhož roku se sem nastěhovali důstojníci.

Prvním, který se do budovy nastěhoval, byl generálmajor rytíř von Schmidt, velitel dělostřelecké akademie.

Cesta od mostu přes Bečvu až k Císařské ulici byla v létě 1862 opravena nepotřebným kamením získaným z příležitostného dláždění náměstí. To znamená, že byla zvýšena a opatřena příkopy, zatímco dříve existující cesta byla na podzim a na jaře sotva sjízdná.

V roce 1863 byla nyní existující židovská synagoga zcela znovu postavena, zatímco dřívější synagoga byla již zchátralá a příliš malá.

Dne 16. listopadu 1863 byl v Hranicích císař František Josef a navštívil pouze dělostřeleckou akademii. Tento den byl deštivý a nepřívětivý. Odpoledne ve 4 hodiny odcestoval císař zvláštním vlakem po železnici do Vídně, poté co z Vídně do Hranic přijel v půl deváté dopoledne.

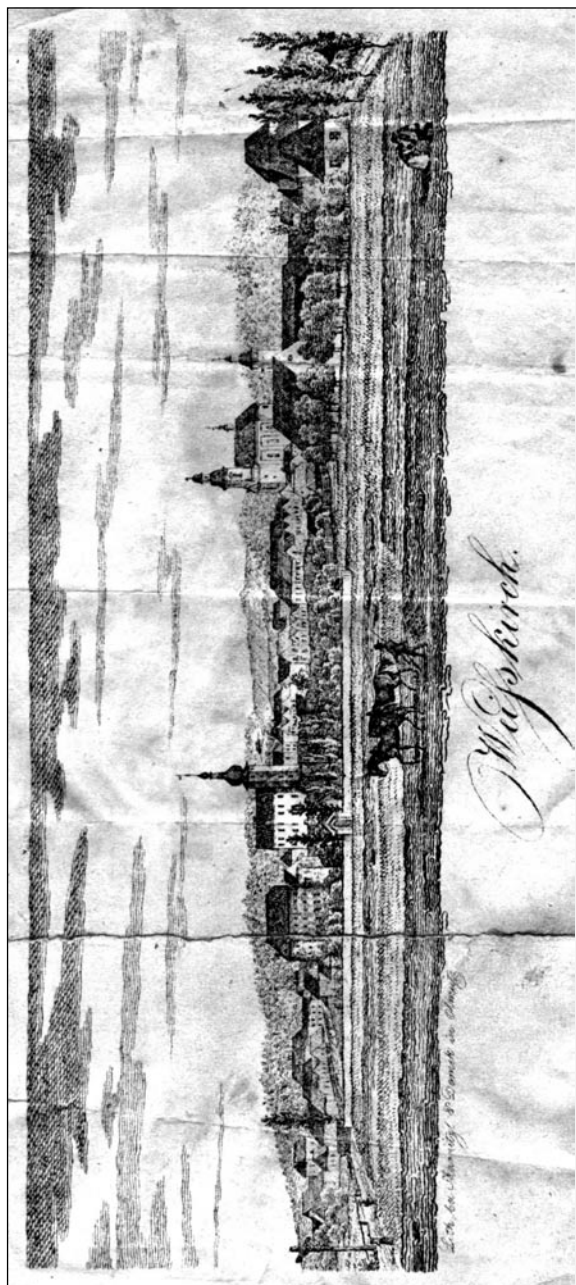
Dne 24. června 1864 bylo slaveno v Hranicích stoleté výročí dokončení výstavby a vysvěcení zdejšího farního kostela slavnou mší svatou.

Dne 1. září 1864 byl postaven kamenný kříž vlevo u hlavního vchodu do farního kostela. Jakub Trusil, majitel ... č. 444 koupil tento kříž v Olomouci za 250 zl. rakouské měny a ten pak věnoval kostelu.

S osvětlením města petrolejem, zvláště se zřízením a rozestavěním lamp, se začalo v lednu 1865 a sice za energického působení starosty Franze Blaschkeho.

Farní ulice, mnoho let vzor špíny a nečistoty, byla opravena v létě 1865, opatřena kanálem a vysypána štěrkem.

Zdejší všeobecná nemocnice v Klichovské ulici č. 170, která tehdejší časovým poměrům pro svoji odlehlost a omezené prostory pro přijímání nemocných neodpovídala, byla přeložena v měsíci červenci 1865 do stávajících městských kasáren č. 366. MUDr. Wilhelm Wolf byl ordinářem a ranhojič a porodník Wilhelm Owsny byl zaměstnán jako špitální lékař.

•• Pohled na Hranice od západu, litografie pořízená u firmy Skarnitzl a Domek v Olomouci. První polovina 19. st. Vloženo do bány radniční věže. SOKA Přerov.

V roce 1865 strhla majitelka panství baronka von Hatzfeld existující teplické lázně, zchátralé, staré a tehdejšími poměrům nevyhovující, a místo nich nechala vystavět zcela nově nynější lázně.

Vybírání poplatků za stánky na týdenním trhu, jak se teď provádí v Hranicích, začalo od 1. dubna 1866.

Most přes Bečvu byl v červnu 1866 zcela odstraněn a nový postaven. Náklady činí 3 300 zl. rakouské měny, dřevo na to dala obec.

Dne 25. června 1866 se přestěhovali chovanci zdejší dělostřelecké akademie po železnici do Vídně, a to v důsledku války s Prusky.

Dne 27. července 1866 v noci kolem 11 hodin nastoupil do Hranic pruský oddíl v síle 20 mužů od 41. pěšího regimentu, který přišel z Nového Jičína. Dne 28. ve 4 hodiny odpoledne přibýlo 721 mužů a v 6 hodin odpoledne zase 750 mužů, kteří 30. července ráno odpochovali k Přerovu. Dne 30. července v půl 12. v poledne dorazilo pět ubytovatelů od 44. pěšího regimentu. Batalion samotný v síle 760 mužů dorazil do Hranic ve 2 hodiny odpoledne. Večer přišlo dalších 760 mužů.

V Drahotuších se ubytoval 30. července také jeden pruský batalion.

Dne 30. července v 11 hodin večer byli Prusové v Hranicích a Drahotuších zalarmováni, dali se na pochod směrem k Lipníku, vrátili se ale přibližně za 1,5 hodiny zase do svých kvartýrů, poté co se ukázalo, že to byl jen planý poplach. Dne 31. července odpochovaly oba bataliony z Hranic a Drahotuš k Přerovu, obrátily se ale a šly do Kelče.

Celkem bylo v Hranicích ubytováno 208 důstojníků, 6 845 mužů a 437 koní, kteří museli být od domácích bezplatně a dobře zaopatřeni. Také jim byl přistaven velký počet příprěží, a to zadarmo.

Dne 1. srpna přišly zase 2 bataliony od Přerova a byly zde ubytovány a odpochovaly druhý den na Nový Jičín.

Dne 2. srpna zde byl ubytován ještě jednou 1 batalion, potom pěší baterie, 3. srpna odpochovaly dále k Fulneku.

Nejen Hranice samotné, ale i okolní obce trpěly krutě od pruských oddílů (?), zvláště od jezdeckta musely hodně trpět.

Každému pruskému vojákovi muselo být dáno: na snídani – káva nebo praženka s chlebem, v poledne 24 lotů masa, zelenina a 1 holba piva, večer zelenina a sklenice piva, potom na celý den 1,5 libry chleba. Při odchodu kromě snídane kus chleba a uzenka nebo špek. Domácího stál jeden pruský voják denně 1 zl., důstojník denně 2 zl.

Dne 6. října 1866 se do Hranic zase vrátili chovanci dělostřelecké akademie.

V důsledku pruské invaze v létě 1866 a vzhledem k prokázanému vlasteneckému chování penzionovaného nadporučíka Franze Blaschkeho, který byl tehdy starostou v Hranicích, propůjčil mu císař František Josef zlatý záslužný kříž s korunou a toto vyznamenání mu bylo slavnostně předáno 24. října 1866 před celým shromážděným výborem v obecní kanceláři okresním hejtmánem Antonem Laurentem.

Dřevěný kryt kašny na náměstí, používaný během zimních měsíců, byl nově pořízen v listopadu 1866. Pořízení stálo 100 zl. rakouské měny.

Zdejší poštovní úřad, který byl velmi mnoho let v Drahotušské ulici, a sice v domech č. 186 a později v č. 190, byl k 1. květnu 1867 přeložen do domu č. 68 a 69, což je nyní hostinec, který koupil poštovní Karl Müller od stávajícího majitele Antona Nowaka.

Zdejšímu faráři Petru Vysoudilovi byla po smrti faráře Jana Rady propůjčena drahotušská fara. Farář odešel na místo nového určení za doprovodu množství lidí 23. května 1867.

Dne 24. července 1867 kolem 4 hodin odpoledne vypukl oheň v hospodářských budovách Jana Zámorského č. 293, v důsledku toho shořely také domy č. 294, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303 a 304 spolu s 8 kolnami.

Dne 4. září 1867 odpoledne ve 4 hodiny přišel z Bělotína pro Hranice určený farář Anton Wagner.

V sezení obecního výboru dne 23. dubna 1868 byli ministr zahraničních věcí baron Beust, potom ministr vnitra doktor Karl Giskra jmenováni čestnými občany města Hranic.

V létě roku 1868 byla vydlážděna zcela nově průjezdní cesta od domu č. 33 až do poloviny kostela. Vůbec v tomto létě bylo odstraněno vícero dláždění, např. u školy, ve hřbitovní ulici.

V důsledku přesídlení okresního hejtmanství a berního úřadu v září 1868 z prostor na radnici do zámku, byla obecní kancelář, umístěná do té doby v domě č. 86, dne 29. října 1868 přemístěna do radniční budovy. Při této příležitosti byly všechny pokoje a lokality uklizeny a upraveny, psací stoly, skříně, pulty, dveře, okna a podobné věci natřeny a pokoje a komory pronajaty stranám.

V měsíci květnu 1869 bylo instalováno telegrafní vedení z nádraží až do zdejší poštovní budovy č. 68 a 69 a již 14. téhož měsíce byl telegraf uveden do provozu.

Krytina na zdejší radniční věži byla již pro své stáří zcela poškozená. Vzhledem k tomu byl v létě 1869 pojat úmysl pořídit zcela novou krytinu. Následně byla naplánována v létě 1869 zcela nová krytina. Dřevěné části shnily, dříve existující měděná krytina byla sňata a nahrazena silným plechem. Dřevěné části na věži byly nahrazeny kvalitními prkny a fošnami. Při té příležitosti musela být sňata makovice. Ta byla nově pozlacena a 19. června 1869 za přítomnosti velmi mnoha zdejších obyvatel znovu nasazena tesařem Franzem Ripparem z Drahotuš. Množství plechu použitého na krytinu obnášelo 15 centnýřů a stálo 195 zl. Sejmutá měď byla zase prodána a tím kryta část nákladů. Také ciferník radničních hodin byl nově udělán.

Také zdejší hřbitov byl v létě 1869 podroben obnově. Obvodní zeď, tu a tam zřícená, byla vesměs postavena a významně zvýšena, protože předtím sloužila tak říkajíc jako průchod. Horní díl téhož hřbitova, tedy ten ležící proti kostelíku sv. Antonína, který dříve nebyl používán k pohřbívání, protože tehdejší farář se stále vyjadřoval, že v hloubce několika stop se dojde na vodu, což se ale vůbec neprokázalo jako pravdivé, byl zplanýrován, osázen stromy a připraven k pohřbívání. Byla zřízena i studna a založena nová cesta ke hřbitovu. Zkrátka, tak jak vypadá hřbitov dnes, pramálo existoval až do roku 1869, a nic se

neudělalo pro to, aby byl připraven ke svému určení jako svaté pole. Starosta Franz Blaschke si získal zvláštní zásluhu jak o obnovení radniční budovy, tak i o obnovu hřbitova, protože jen díky jeho snaze a jeho činnosti došlo k provedené obojího.

Dne 4. července 1869 uspořádal zdejší spolek Beseda lidové shromáždění nebo tzv. meeting. Ačkoliv k tomu bylo pozváno velmi mnoho spolků z okolních obcí, tak se jich dostavilo jen velmi málo, což bylo ale připisováno trvale deštivému počasí. Shromáždění se konalo na Bečvě, byla zřízena tribuna, z níž někteří řečníci drželi své projevy k shromáždění.

Dne 5. července 1869 odpoledne konaly zde se zdržující spolky výlet na černotínské vřesoviště a bavily se tam až do večera. Ještě téhož dne večer odjela většina železnicí domů a následující den byl pro Hranice zase takový, jako obvykle, a vše ve starých kolejích.

Dělostřelecká akademie, která zde existovala od roku 1858, byla přeložena do Vídně a nahrazena ženijní akademií z kláštera Bruck [Louka] u Znojma. Na základě toho odjeli chovanci dělostřelecké akademie 28. září 1869 v úterý vlakem do Vídně, přičemž již několik dní předtím tam bylo odesláno veškeré zařízení a přístroje.

Chovanci byli doprovázeni od budovy akademie k nádraží s hudbou, k průvodu se přidalo velké množství zdejších obyvatel.

Dělostřelecké školní oddíly v Praze, Olomouci, Krakově a Liebenau byly sloučeny v jeden pod názvem „vojensko-technická škola“ a poté co zdejší budova akademie byla určena k ubytování této školy, byla přeložena do Hranic. Chovanci školy přibyli do Hranic začátkem října 1869 a velitelem institutu byl major Polanský.

Dne 24. října 1869 vypukl v místním hostinci U Slunce čp. 118 oheň. Byla to neděle a konala se tancovačka. Bylo velké štěstí, že zrovna tehdy panovalo bezvětrí, jinak by shořelo celé vnitřní město a židovská ulice.

Tovární budova v Drahotušské ulici čp. 211, patřící Maxi Hellerovi, byla v létě 1869 od základu nově postavena, poté co dřívější barvírna nacházející se v domě a ostatní místnosti byly zbořeny.

Za starosty Františka Václavíka, majitele soukenické továrny v čp. 286, byla v létě 1870 Horní ulice na obou koncích zplanýrována, vy-

čištěna a vysypána šterkem. Dříve nebyla tato ulice pro pěší, zvláště na jaře, vůbec schůdná, protože kvůli nerovnosti se zde tvořily kaluže vody, které byly patrně ještě do pozdního léta. Také byla za starosty Václavíka v létě 1870 zřízena Černotínská ulice v dnešní podobě. – Také tato ulice byla velmi nerovná a na jaře těžko průchodná.

Prádelnu konopí, nacházející se v současnosti v domě čp. 428 na Motošíně, postavili zcela nově v létě 1870 Louis Noeggerath a Max A. Wolf. V tomto domě byla dříve barvírna patřící Ferdinandu Kobrovi, který se musel vzdát živnosti a dům prodat.

V létě roku 1871 za faráře Antona Wagnera byla podlaha ve zdejší kostele vyložena krásnými čtvercovými bílými a modrými kameňy do dnešní podoby, poté co dřívější podlaha, zcela jistě ještě z roku 1764, kdy byl kostel postaven, se stala velmi špatnou a na mnoha místech zcela vyšlapanou, takřka s dírami. Možná by tento špatný stav trval velmi mnoho let, kdyby neměl olomoucký arcibiskup kníže Fürstenberg přicestovat při příležitosti birmování do okolních obcí a přitom neměl prohlédnout a navštívit kostel v Hranicích.

(Do Hranic přijel teprve v roce 1872.)

Nyní zde v Hranicích existující slovanské reálné gymnázium bylo uskutečněno díky snahám a osobnímu vlivu starosty Františka Václavíka u ministra vyučování ve Vídni a vyvoláno v život dnem 1. října 1871.

Dlouholetý svár a roztržka mezi Němci a Slovaný v politickém ohledu, podporované ještě více novinami, byly konečně smírně ukončeny v roce 1871. Vykonáním volby do zemského sněmu, při níž bylo slovanské obyvatelstvo ve většině, se tato záležitost vyrovnala. Na základě toho byl starosta František Václavík zvolen slovanským obyvatelstvem Hranic, Kelče a Lipníku 521 hlasy zemským poslancem a za několik dní potom odcestoval do Brna. Večer před jeho odchodem mu zdejší obyvatelstvo uspořádalo průvod s pochodněmi a hudbou. Byla to pozornost, které se nedostalo žádnému jinému starostovi v Hranicích, na znamení toho, v jaké úctě jej zde měli a jakou náklonnost si mezi zdejším obyvatelstvem získal.

Arcibiskup olomoucký Friedrich zemský hrabě von Fürstenberg poctil svou návštěvou během birmovací cesty v roce 1872 také Hranice. Přijel 1. června 1872 odpoledne ve 4 hodiny, byla to sobota, za

zvuků zvonů. Uvítací slavnost nebyla ze strany obyvatelstva právě slavnostní, ale přijali jej přece jako arcibiskupa. Dne 2. a 3. června 1872 vykonal ve zdejší farním kostele biřmování a 4. téhož měsíce v 8 hodin ráno za vydatného deště odejel ve voze taženém čtyřmi hřebci do Partutovic, aby se i tam zúčastnil biřmování.

Dvouposchodový dům čp. 204 a 205 v Drahotušské ulici vystavěl zdejší civilní inženýr Zacharias Herrmann v roce 1871 zcela nově a na jaře roku 1872 jej obýval. Oba dřívější přízemní domy čp. 204 a 205 byly ubohé baráky, které on koupil a hned strhl.

Zdejší farář Anton Wagner byl jmenován farářem v Lipníku a hned tam 13. července 1872 odejel.

Kamenný most vedoucí přes potok Ludinu proti Černotínské ulici, který již byl zchátralý a po kterém se již nedalo jezdit těžkými povozy během stavby druhé koleje, nadto i velmi úzký a od Černotínské ulice i velmi strmý, byl v létě 1872 snesen a vystavěn zcela nový dřevěný most se zábradlím, který byl tak široký, že se na něm mohly dva vozy vyhnout, což dříve nebylo. Starosta Václavík má zásluhu na tom, že tomu dřívějšímu špatnému stavu bylo odpomoženo a nynější most postaven, protože on zařídil provedení mostu.

Dne 19. října 1872 odpoledne v půl páté sem přibyl do Hranic jmenovaný farář Franz Grossmann z Bělotína, a sice místo faráře Antona Wagnera, který byl jmenován farářem v Lipníku.

Dne 22. dubna 1873 odpoledne ve 4 hodiny shořelo osm stodol u hřbitova a domy čp. 269 a 270.

Zdejší obecní gymnázium existující od 1. října 1871 bylo dnem 1. října 1873 převzato do státní správy. Tato pro Hranice potěšitelná skutečnost byla osobní zásluhou starosty Františka Václavíka, který učinil všechno možné, aby toto gymnázium přešlo do správy státu.

Dobrovolný hasičský sbor existuje v Hranicích fakticky od léta 1874. – Již dříve udělilo místodržitelství povolení k podané žádosti o takovou instituci, ale vlivem nastalých okolností mohl tento hasičský sbor zahájit činnost teprve v roce 1874. Zakladatelem sboru byl JUDr. Fritz Plachký, zároveň advokát, a duší všeho. Jen jeho úsilím se tato instituce stala tím, co od něčeho takového lze očekávat.

•• Hranické náměstí s kostelem a radnicí. Autor Jan Pinkava.

Mýtnice stojící u mostu přes Bečvu byla postavena v červnu 1874 zdejším civilním inženýrem Zachariase Hermannem nákladem 330 zl. rakouské měny. Prvním nájemcem tohoto mostního mýta se stal městský policejní sluha Ferdinand Jeřábek a zaplatil za první rok nájem ve výši 362 zl. rakouské měny.

Dům čp. 122 na náměstí, tzv. masné krámy, který snad existoval od založení města, ale po mnoho let existoval jako ruína, koupil v létě 1874 civilní inženýr Zacharias Herrmann, nechal jej až do základů strhnout a znovu postavit, jak dnes stojí.

Herrmann si v tomhle ohledu získal mnohé zásluhy o město. On také koupil v roce 1872 dva domy čp. 204 a 205 v Drahotušské ulici (ubohé baráky), zboursal a zcela nově postavil. Dále nově postavil v roce 1871 čtyři domy na cestě do Trávníckého mlýna a stavbou všech těch domů významně zmenšil nedostatek obytných domů.

Dříve existující kadetní jízdní školy ve Vídni, Praze, Lvově a Pešti byly sloučeny v jednu a ta přeložena do Hranic. Institut sestával při příchodu do Hranic ze 14 důstojníků, 141 poddůstojníků a mužstva,

240 chovanců a 120 jezdeckých koní. Chovanci sem přibyli v posledních dnech měsíce září a v prvních dnech měsíce října 1878, když již dříve sem byly dopraveny po dráze některé potřeby. Velitelem této jízdní kadetní školy byl podplukovník baron Gömery von Istvan od 5. husarského regimentu.

V neděli 12. ledna 1879 po půl dvanácté, zatímco byla velká část členů dobrovolného sboru hasičů na bále ve spolkovém hotelu, zazněl poplach a hořela stodola pana Anderse. V půl druhé ráno se již nebylo třeba obávat dalšího nebezpečí a jednotka se stahovala. Dříve než dosáhli zbrojnice, vypukl požár na jiném místě Horní ulice, hořela stodola perníkáře Wolného spolu se zásobou obilí.

V neděli 16. února 1879 ve 12 hodin v noci shořela stodola s kůlnou a prasečím chlívkem sedláka Kaufmanna na Hrázi.

Dne 4. dubna 1879 se slavilo 25. výročí Jeho veličenstva císaře nejen v Hranicích, nýbrž v celé rakouské monarchii. Toho dne napadl sníh a bylo velmi uplaidno. Na památku byla na Bečvě zasazena lípa, která se nachází uprostřed louky.

V roce 1879 v měsíci květnu byl vymalován náš farní kostel malířem Karlem Křepelkou z Fulneku. Oltáře byly renovovány a pozlaceny pozlacovačem Theodorem Bergerem z Nového Jičína. Na jaře 1880 byl kostel zcela dokončen.

V létě 1879 byl postaven kanál v Židovské ulici, část nákladů ve výši 299 zl. zaplatila židovská obec.

Dne 31. července 1879 večer v 7 hodin vypukl v dřevěné kůlně čp. 88 Johanna Winklera oheň, ale omezil se jen na tento objekt.

Dne 26. srpna 1879 vypukl ráno v půl čtvrté ve skladu p. A. Hankeho oheň. Díky rychlému zásahu hasičského sboru byl oheň brzy uhašen.

Dne 1. září 1879 v 5 hodin večer vypukl neopatrností učně v krámu u pana Tesaříka oheň od rozlitého petroleje. Díky rychlému zásahu hasičského sboru byl oheň brzy uhašen.

Dne 12. září 1879 v půl dvanácté večer shořela stodola pana Jakeše u hřbitova.

Dne 24. září v půl sedmé večer vypukl neopatrností pacholka v č. 852 v Horní ulici oheň, jemuž padly za oběť jen kůlna a přilehlá stáj.

Zvon Ave Maria našeho farního kostela byl v roce 1877 přelit a slavnostně znovu pověšen na věž. Na zvonu je nápis: Ave Maria. Anno salutis 1551 confecta 1877 stipendiis parochianorum Hranicensium ex eadem vetusta materia est transfusa. Na druhé straně: přelitý od Emila Webera v Brně. Za v. p. P. Františka Hajdučka, administrátora, za p. Franze Blaschka – měšťanosty, a za Josefa Pausa a Františka Kleina, kostelních hospodářů.

Dne 10. června 1880 přijel císař František Josef do Hranic, navštívil náš farní kostel, kde byl přijat velebným panem P. Josefem Čechem česky. Když Jeho veličenstvo odcházelo z kostela, oslovilo pana faráře česky: „Velebný pane, kolik máte zde kostelů.“ Odpověděl pan farář: „Vaše Veličenstvo, jeden.“ „Jak je starý ten kostel?“ „Vaše Veličenstvo, 120 roků.“ „Velice se mně ve vašem kostele líbí.“ Přezehnal se a šel k svému vozu.

V roce 1885, 21. září, zabil blesk Franze Nitschmanna, narozeného 28. února 1869, syna hospodáře Josefa Nitschmanna, bydlícího v domě čp. 337, Nádražní ulice, při orání na horním poli spolu s párem koní.

V roce 1886 vyhrála obec Drahotuše proces, že c. k. jízdní škola patří do Drahotuš.

V roce 1887 byl v Gallašově ulici přes potok Veličku postaven dřevěný most, jakož i dřevěná lávka pod Židovskou ulicí.

V roce 1887 bylo provedeno nové číslování domů.

V roce 1887 byly obecní a domovní podíly na Velkých Drahotuších koupeny od c. k. jízdní kadetní školy k jezdecké škole. K tomu účelu dala hranická obec všechny své obecní podíly polí spolu s loukou, měřici za cenu 210 zl.

V roce 1887 byla nově udělána okna presbytáře a na chóru farního kostela s malbou na skle, k čemuž přispěli i zdejší obyvatelé.

V roce 1888 dala obec Hranice za odstoupení c. k. jízdní kadetní školy obci Drahotuše 2 000 zl. a tato škola byla natrvalo přivtělena k městu Hranicím.

V roce 1888 se konala na Velkých Drahotuších první jezdecká soutěž.

V roce 1888 byl postaven nový dřevěný most v Čaputově ulici přes Ludinu se zděným parapetem a železným zábradlím, stejně jako dřevěný přechod k pivovarské bráně, kde dříve byl zděný most, který byl snešen.

V roce 1888 byla na Struhlovsku na obecních pozemcích postavena nová prachárna pro zeměbranu a domobranu.

V roce 1888 byl potok ve Fröblově ulici (dříve Dlážka) ohrazen zábradlím ze železných tyčí.

V roce 1888 postavil Carl Steskal v Habsburské ulici vpravo jednopatrový dům.

V roce 1888 koupila obec od paní Lechowitschové a Pelzové dva domy ke stavbě chudobince, který byl směněn s urozenou paní kněžnou von Hatzfeld za starý chudobinec na Školním náměstí.

Na tomtéž domě byla pořízena nová brána s kamenným schodištěm do Čaputovy ulice.

V roce 1888 odkoupila obec od paní Anny Budíkové dům čp. 270 s přilehlými dvěma měřicemi polí k rozšíření zdejšího hřbitova.

V roce 1889 byla postavena nová jatka řezníky Josefem Pausem, Janem Synkem, Carlem Litschmannem starším, Carlem Litschmannem mladším, Heinrichem Holasem, Karlem Krémářem, Leopoldem Poláškem, Antonem Dombekem, Františkem Masníkem, Leopoldem Fischerem, Franzem Pausem, Johannem Lowakem, Janem Malíkem.

V roce 1889 koupila obec dům čp. 437 v ulici Františka Josefa od pana Noe Strosse ke stavbě nových kasáren pro c. k. 17. oddíl zeměbrany spolu se skladištěm pro domobranu. Stavba bude dokončena v roce 1890.

V roce 1889 byl nově postaven jednoposchoďový dům čp. 50 slečnou Marií Krausovou. Dům čp. 417 byl zbourán.

V roce 1889 byl vykoupěn panem Johanem Schidlem dům čp. 216 na Štěpánském náměstí za 2 500 zl. ke stavbě dívčí měšťanské školy.

V roce 1890 byl k témuž účelu vykoupěn Janem Orlem za 3 200 zl. dům čp. 217 na Štěpánském náměstí.

V roce 1892 byl k témuž účelu zakoupen panem Josefem Machačem dům čp. 218 na Štěpánském náměstí za 2 232 zl.

V roce 1890 v únoru byly na věž radnice dány nové hodiny od hodináře Josefa Kohlerta z Kraslic v Čechách a stojí asi 900 zl. Při instalaci hodin 18. února Kollert onemocněl a 25. února zemřel na zápal plic v 11,45 hod. Jeho mrtvola byla vdovou Nathalií Kohlertovou 26. února drahou převezena do Kraslic v Čechách.

V roce 1890 byl zbořen starý chudobinec. Při nově postaveném křídle obecné školy byla při výkopových pracích nalezena dobře vyzděná studna, která vevnitř byla suchá, ale s pevnou klenbou. Během stavby hlavní zdi musela být studna zasypána. Poté co nemohla být dosažena požadovaná šířka školních místností, koupila obec od občana Antona Ballische díl jeho valu za 2 500 zl., stavba bude dokončena v r. 1891.

V roce 1890, 13. října, vypukl u Jana Synka čp. 164, Polní ulice, oheň a dům zcela shořel.

V roce 1890 daroval občan Franz Petschner obci půl zahrady v Teplické ulici ke stavbě zemské nemocnice. Druhou půlku odkoupila obec od jeho syna Julia Petschnera za 800 zl. rakouské měny. K této stavbě byl koupen také dům čp. 238 pana Ferdinanda Homoly za 2 440 a zbořen.

V roce 1890 postavil stavitel Alois Jambor v Nádražní ulici čp. 573 na novém místě obytný dům.

Dne 28. ledna 1891 vypukl u Franze Polaschka čp. 290 v Čaputově ulici oheň a zcela shořel díky nedostatku vody a chladu.

Dne 4. března 1891 vypukl oheň v knížecím Hatzfeldtském domě pro zahradníka čp. 179 v Gallašově ulici a shořel spolu s kůlnou a krávinem.

V roce 1891 v měsíci září převzala úřední komise novou všeobecnou nemocnici.

Dne 27. září za velkého procesí slavnostně posvěcena, přičemž byla přítomna veškerá honorace a mnoho set lidí a obyvatel Hranic. Díky starostovi panu Dr. Fritzovi Plachkému za jeho obětování při stavbě. Byl přítomným publikem třikrát pozdraven.

Cihelná stodola byla odkoupena panem Johannem Kleinem mladším od obce za...

V roce 1891 byla z podnětu starosty pana Dr. Fritze Plachkého položena nová silnice u zeměbraneckých kasáren. Dále pak u panské zahrady až ke skladu soli vysypána šterkem. Zároveň byly provedeny renovace ve všech ulicích.

V roce 1892 byla zcela adaptována stará obecná škola stavitelem Franzem Andersem a Aloisem Jamborem. Stavba by mohla být hotova v roce 1893.

V roce 1892 prodala obec městskou cihelnu panu Johannu Kleinovi za 1 900 zl.

V roce 1893 postavil pan stavitel Franz Anders jednoposchoďovou budovu v Nádražní ulici čp. 313 ke svému bytu.

V roce 1895 byla postavena důstojnická budova v zeměbraneckých kasárnách stavitelem Aloisem Jamborem a Franzem Andersem, stavba bude dokončena v roce 1896 pod vedením pana inženýra Franze Hauba.

V roce 1895 byla postavena městská plovárna na pravém břehu řeky Bečvy naproti Friedrichovu dvoru stejným stavitelem.

V roce 1895 se začalo s novým vodovodem, křížová studna byla postavena, vedení po městě a ulicích bude dokončeno v roce 1896 staviteli Rumplem Niklasem a Waldekem. Za vedení městského inženýra pana F. Hauba.

V roce 1895 byly vyzděny základy lesnické školy mezi ulicemi Juríkovou a místním nádražím. Stavba s parkem bude dokončena v roce 1896 stavitelem Aloisem Jamborem a Franzem Andersem. Vedení měl městský inženýr Haub.

V roce 1895 zbořil pan Richard Večeřa část svého hospodářství čp. 348 v Nádražní ulici a postavil přízemní budovu stavitelem Aloisem Jamborem a Franzem Andersem.

V roce 1897 byly položeny chodníky v Radniční, Rudolfově a Dietrichsteinské ulici a sneseny dva pilíře na radniční věži, v radnici byl udělán ze tří kleneb a jedné místnosti zasedací sál, vedení měl městský inženýr Franz Haub.

V roce 1897 byla zase postavena kasárna domobrany za stavitele Aloise Jambora a Franze Anderse.

V roce 1897 koupil pan Robert Forster dům čp. 74 na městském náměstí, zboural jej a zcela nově postavil. Řídil inženýr N. Herrmann.

V roce 1897 zboural pan Jan Kopecký dům čp. 358 v Nádražní ulici a postavil jednoposchoďový dům pomocí stavitele Aloise Jambora a Franze Anderse.

V roce 1897 koupil pan Prokop Zapletal dům čp. 384 v Čaputově ulici, zboural jej a postavil tříposchoďovou budovu zásluhou stavitele J. Müllera.

V roce 1897 byl dům čp. 17 na městském náměstí zbourán panem Jakobem a zcela nově postaven staviteli Jamborem a Andersem.

V r. 1897 byla postavena vila pana Eduarda Zámorského u mostu přes Bečvu staviteli pány Aloisem Jamborem a Franzem Andersem.

V roce 1897 byla postavena nová cihelna pány Antonem Lívou a Cyrelem Itcelim na pasece pana Itceliho.

V roce 1897 byla postavena nová cihelna pana Čajky, inženýra z Nového Jičína, na horním poli.

V roce 1897 shořel dům čp. 354 v Nádražní ulici a byl postaven nový stavitelem Aloisem Jamborem a Franzem Andersem.

V roce 1897 postavil pan Heinrich Krubella na své, dříve Pařízkově zahradě vilu za vedení městského inženýra Franze Hauba.

V roce 1897, 28. až 30. července, byla velká voda, která způsobila velké škody. Zvláště na polích u Milotic, Kamence [u Zámorsk, zanikl], Černotína, Ústí a Hranic sebrala mnoho obilných snopů a dřeva. U Černotína–Kelče chtěl syn pachtýře Johann Sumbal z Kamence přejít proud po mostě, byl vlnou smeten do koryta, byl ale lidmi z vápenky zachráněn spolu s pacholkem, jen pár koní s vozem padly za oběť a utopily se.

V roce 1897 bylo uděláno železné zábradlí na mostě přes Bečvu. Vedl městský inženýr Franz Haub.

V roce 1897 koupil pan Zuker dům čp. 292 v Gymnaziální ulici, strhl jej a postavil jednoposchodový dům. Stavitelem byl Wilhelm Prochaska.

V roce 1897 koupil pan Josef Bartosch dům čp. 372 v Nádražní ulici, snesl jej a zase postavil jednoposchodový dům prostřednictvím stavitele Aloise Jambora a Franze Anderse.

V roce 1897 koupil pan baron Baillou v Jurikově ulici pole, na kterém postavil vilu projektovanou panem inženýrem Leopoldem Herrmannem.

V roce 1897 ve dnech 6.–8. října napadl sníh, doprovázený větrem v síle orkánu, který způsobil velké škody na domech a lesích. I v obecním lese částečně vyvrátil 43 silných stromů, nebo je v různé výšce polámal.

V roce 1897 postavila židovská obec školu skrze inženýra pana Leopolda Herrmanna.

V roce 1897 koupil pan Josef Balcařík dům čp. 385 a postavil si nový dům v Čaputově ulici.

•• Plán Hranic z knihy Hranický okres, Brno 1909.

V roce 1897 koupil pan Ludvík Král dům čp. 253 v Teplické ulici a postavil jednoposchoďový dům skrze stavitele pana Aloise Jambora a Franze Anderse.

V roce 1897 strhl pan Johann Klein dům čp. 82 (Měšťanská ulice) a postavil nový dům na stejném místě prací stavitelů pana Aloise Jambora a Franze Anderse.

V roce 1897 bylo staré vězení v radnici adaptováno na zasedací síň a byla hotová teprve v červnu za vedení městského inženýra Franze Hauba.

V roce 1897 byl v Jurikově ulici postaven dům správkyně panství paní Julie Schmerda z Velkých Lazníků u Lipníka. Stavební místo o dvou měřicích stojí 2 000 zl.

V roce 1898 strhl stavitel Franz Anders starý dům v Teplické ulici čp. 254 a postavil nový jednoposchoďový obytný dům.

V roce 1898 postavil pan Antonín Honzík ve své zahradě na bečevních pasekách nový obytný dům.

V roce 1898 postavil pan stavitel Franz Anders v zahradě za svým domem čp. 310 v Nádražní ulici dům na švýcarský způsob.

V roce 1898 postavil p. Josef Blaschke na své pasece obytný dům.

V roce 1898, 26. června, byla na Školním náměstí postavena socha císaře Františka Josefa a odhalena. Při této slavnosti byla na městském náměstí čtena oslavná řeč, potom byla socha císaře Františka Josefa slavnostně posvěcena, přičemž dělali důstojníci c. k. kadetní školy s kadety, rovněž důstojníci c. k. vyšší reálné školy spolu s chovanci a oddíl zeměbrany špalír. Přítomni byli úředníci c. k. okresního hejtmanství, okresního soudu a berního úřadu, městské zastupitelstvo v čele se starostou panem JUDr. Fritzem Plachkym a mnoho stovek obyvatel. Akci měl na starost městský inženýr pan Franz Haub.

V roce 1898 koupil stavitel A. Jambor v Teplické ulici zchátralý dům, strhl jej a postavil nový jednoposchoďový dům.

V roce 1898 byl postaven dům zahradníka Černého z lesnické školy poblíž stanice místní dráhy Hranice. Stavební místo stojí 800 zl. za měřící.

V roce 1898 koupila obec dům čp. 361 paní Adamíkové a čp. 362 paní Dočkalové v Nádražní ulici za účelem stavby školní budovy české obecné školy. Se stavbou se začalo a má být hotova v měsíci květnu 1899.

V roce 1898 byly přestavěny tři domy pánů Šídla, Orla a Machače na Štěpánčině náměstí na školní budovu německé chlapecké obecné školy. Stavba má být předána v měsíci květnu 1899. Obě školní budovy byly postaveny inženýrem Zemanem z Bystřice pod Hostýnem.

V roce 1898 obec nechala položit ve všech ulicích nové kamenné kanálové roury. Stavba bude dokončena teprve na jaře 1899.

V roce 1898 byla obcí nově vydlážděna Měšťanská ulice a chodníky, stejně jako chodníky v Habsburské ulici, ulici Františka Josefa až k oběma c. k. vojenským ústavům. Vedením oprav byl pověřen městský inženýr pan Franz Haub.

V roce 1898 byla prodána na tři stavební parcely Jehleho zahrada panu staviteli Franzi Andersovi a stolaři Andreasi Andersovi.

V roce 1898 nechala obec udělat nové železné zábradlí na mostě přes Bečvu.

V roce 1898 zemřel v Brně zemský poslanec dr. Adolf Promber, na jeho místo byl zvolen starosta dr. Fritz Plachky.

V roce 1898, 23. července, oslavil zdejší městský farář Josef Čech své padesátileté kněžské jubileum.

V roce 1899, 13. září, byla převzata nově postavená škola na Štěpánčině náměstí a v Nádražní ulici a 20. 9. vysvěcena.

1901 Biřmování v Hranicích. Od 24. až do 29. června 1901 dlela Jeho excelence knížearcibiskupská milost dr. Theodor Kohn kníže arcibiskup z Olomouce v Hranicích za účelem daru sv. biřmovací svátosti.

•• Pohled na vojenskou vyšší reálku. Autor Jan Pinkava.

Dne 24. června slavnostní přijetí u čestné brány na náměstí Stefanie, kde byl vystavěn triumfální oblouk, od všech zástupců zdejších úřadů, učitelstva a spolků, od celého důstojnického sboru ve špalíru batalionu zeměbrany. Proslovy měli monsignore dr. Symerský česky, pan okresní hejtman Galusek německy a česky, poslanec a starosta dr. Plachky německy.

V noci z neděle 11. ledna na pondělí 12.ledna 1920 pršelo tak silně, že oba potoky Velička i Ludina vystoupily ze svých břehů a zaplavily všechny okolní ulice a domy. Voda hnala se prudkým tokem a vnikala zálužně do domů. Obyvatelé ani netušili, jakého mají hosta. Povětšinou skákali z postelí přímo do vody. V mnohých domech vystoupila voda na půl metru výše (u hostinského Humplíka v domě K. Beera v Masarykově třídě stála ještě den po povodni ve sklepech voda ve výši 2 metrů). Škoda je veliká. Není snad pamětník v Hranicích, který by mohl říci, že snad kdy tyto dva potoky tak se rozvodní, zvláště pak v takový čas – v lednu.

Dne 3. ledna 1920 otevřena zde byla voj. akademie pro vzdělání důstojníků. Umístěna byla v budově bývalých voj. ústavů.

V měsíci květnu 1919 zrušena byla zdejší židovská obec a připojena k městu Hranicím pod jednotným názvem Hranice. Dosazena byla správní komise a vládním komisařem byl starosta obce Karel Strnadel, vrch. insp. drah v. v., 85letý, vrtošivý kmet. Dne 21. března 1920 konala se volba nového obecního zastupitelstva. Proti volbě však byly stranou sociálně demokratickou podány námitky, které však zem. správou politickou byly zamítnuty a volba potvrzena. Dne 23. května 1920 odbývána volba starosty a zvolen za starostu legionář-poručík Tomáš Skácel. Ten den poprvé vytýčen byl na balkoně radnice rudý prapor.

KRONIKÁŘI MĚSTA HRANIC

Čeněk Kramoliš

Souvislá řada kronik města Hranic začíná v roce 1915, a to péčí ředitele školy a pak okresního školního inspektora Čenka Kramoliše. Ten se narodil 7. prosince 1862 v Rožnově pod Radhoštěm. Jeho otec Michal byl řezníkem a matka Anna, roz. Stučková, byla dcerou učitele. Obecnou školu navštěvoval v Rožnově, nižší gymnázium ve Valašském Meziříčí a učitelský ústav v Příboře, kde roku 1882 maturoval. První jeho působiště bylo čtyři roky v Krásensku u Vyškova, dva roky byl správcem školy v Marefách u Bučovic a od roku 1889 byl 16 let nadučitelem dvoutřídní školy v Kloboučkách u Bučovic. Roku 1892 se oženil s Julií Šmídovou, dcerou rolníka z Bystrovan u Olomouce. Kramolišova dcera Milada se provdala za známého akademického malíře prof. Františka Süssera v Brně.

Roku 1896 vykonal Kramoliš zkoušku pro učitele měšťanské školy a roku 1905 byl přidělen na měšťanskou školu ve Vyškově.

Od 1. ledna 1908 nastoupil úřad okresního školního inspektora v Hranicích, kde se stal roku 1911 ředitelem dívčí měšťanské školy a dívčí odborné školy. V letech 1913–1918 zastával funkci revizora účtů města Hranic a v roce 1919 byl zvolen za člena školského odboru téhož města. Zúčastňoval se pilně hranického veřejného života v předsednictvu okresního osvětového sboru, knihovní radě, kuratoriu hudební školy B. Smetany a zvláště jako starosta a duchovní vůdce Občanské besedy Jurik. V roce 1926, kdy odešel na odpočinek, byl jmenován čestným občanem města Hranic. V roce 1935 se odstěhoval k provdané dceři do Brna, kde zemřel 16. června 1949.

Své literární vlohby začal Kramoliš uplatňovat brzy – jeho první tištěnou prací byl článek „O vrbařství“ z roku 1882. Posílal své příspěvky do různých časopisů – Našeho domova, Obzoru, Záhorské kroniky, Vlastivědného sborníku pro mládež župy olomoucké aj. Tento historický prozaik se rozhodl psát „lehkým slohem“ a „bez velikého líčení a popisování“ a každý děj knihy prožíval a procítil.

... Čeněk Kramoliš. Výroční zpráva odborné školy pro ženská povolání v Hranicích 1931–32.

Vedle Valašska se v jeho pracích často objevují Hranice a jejich okolí. Tak např. Hranicím věnoval román „Za bouře a blesků“ z roku 1931, představující dějepisný obraz z počátku třicetileté války, podobně jako historickou povídku „Čtyři pání“ a román „Přelom“.

Hranicím se věnoval i v knize „Válečné vzpomínky školního inspektora“ z roku 1927 a znovu podrobně ještě ve „Vzpomínkách“ vydaných v Olomouci roku 1948.

Uplatnil se též jako historik, pro Vlastivědu moravskou zpracoval roku 1890 „Okres bučovický“, roku 1907 „Okres rožnovský“. Rodnému Valašsku věnoval knihu „Z kroniky města Rožnova“. Redakčně i autoricky zpracoval „Ročenku města Rožnova p. R. a osad v okrese“ a také „Almanach valašského roku v Rožnově“ z roku 1925.

Hranicím přispěl do Památníku k padesátému výročí Sboru dobrovolných hasičů v Hranicích z roku 1925 prací „Stručné dějiny města Hranic“. Byly znovu otištěny v „Almanachu krajinské výstavy Pobečví v Hranicích 1927“. Tam ještě uveřejnil i „Památnosti města Hranic a okolí“. Byl také redaktorem „Zpravodaje krajinské výstavy Pobečví“.

Své zkušenosti z učitelského působení vtělil do „Sbírky předpisů a rad“, kterou vydal v Knihovně učitelské v Ivančicích roku 1895, a také do „Příručky pro učitele“ z roku 1911.

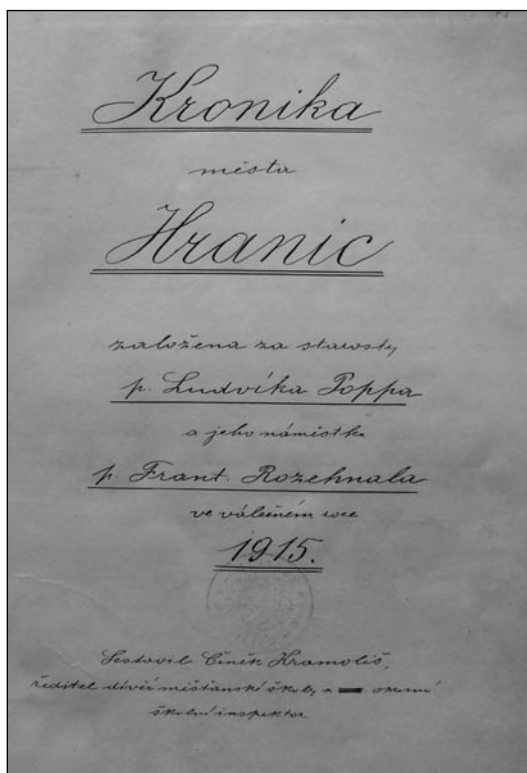
V roce 1915 se Čeněk Kramoliš rozhodl psát z popudu městské rady kroniku. Začal úmrtím prvního českého hranického starosty JUDr. Františka Šromoty 26. října 1912 a v psaní pokračoval až do konce roku 1917. Tehdy přestal ve vedení kroniky, zřejmě nespokojen s tím, že nemohl napsat to, co si skutečně myslel. Jako oficiální zdůvodnění ale uvedl, že kronika jím psaná je více „všeobecnou“ a málo „hranickou“ ve smyslu uvádění konkrétních osob, které padly, údajů, kolik město dodávalo koní, dobytka, obilí apod. Protože takové údaje nedostával, chtěl přenechat psaní kroniky některému z obecních úředníků. Po tříleté přestávce, po vydání zákona o kronikách, byl z rozhodnutí rady 10. prosince 1920 znovu ustanoven městským kronikářem. Vynechané roky 1918–1919 pak dopsal dodatečně. Kroniku vedl až do dubna 1935, tedy celkem 23 let.

Zápisy v kronice byly psány rukou, většinou samotného Kramoliše, některé, např. dodatečné zápisy z let 1918–1922 jinou rukou, některé dodatky napsané strojem byly do knihy vlepeny. Události jdou za sebou v časové posloupnosti, text byl opatřen mezititulky, na konci svazku byl sestaven věcný rejstřík.

Díky encyklopedickým znalostem historie a národopisu, vytříbenému vkusu při výběru dat a událostí, obdivuhodné schopnosti domýšlet a předvídat vývoj zaznamenávaných dějinných procesů a zvláště praxí dlouholeté autorské erudice je Kramolišova „Kronika města Hranice“ výjimečným literárním dílem, které svým obsahem, ale také poutavou formou zaujme nejen profesionální historiky.

Tyto superlativy platí v plné míře i pro popsání dobové atmosféry 1. světové války, stejně jako pro odsudky tehdy mnohými tak zvaně pokrokovými intelektuály obdivované bolševické revoluce v Rusku. Když se 28. července 1914 u sochy císaře Františka Josefa sešlo „obecenstvo města“, aby za „neutuchajícího volání slávy“ podpořilo vyhlášení 1. světové války, Kramoliš věrně popsal průběh shromáždění, ale na závěr připojil poznámku: „*Šli jsme domů s různými pocity.*“ Formálně zůstal loajální při popisu událostí v duchu dobové propagandy, ale na konci roku 1914 skončil větou: „*Kronikář je nucen psáti věcně a opatrně; neví, nedostane-li rozkaz kroniku předložit.* – – “

Koncem ledna 1924 odmítl oficiální provolání vlády ČSR, které oceňovalo přínos V. I. Lenina pro světové dělnické hnutí a napsal zcela nekompromisně: „*Komunistická internacionála ztratila svého vůdce a učitele, mezinárodní proletariát utrpěl největší ztrátu od smrti Karla Marxe, pravilo provolání vládní. Ale tisíce a statisíce nešťastníků zavražděných a hladem zemřelých, nepočítaje v to ty, jimž majetek*

••• Titulní list Kroniky města Hranic, psané Čeněkem Kramolišem. SOKA Přerov.

byl sebrán, jinak o něm soudí. – Kdyby nebyl přijel do Ruska, byl by na svou nezhojitelnou nemoc zemřel ve Švýcarech, kde se zdržoval na počátku války, a Rusko mohlo zůstatí veliké, silné a my bychom byli jeho spojenci. Nutné opravy socialistické a hospodářské by se dostavily též jako v jiných zemích.“

Uvádíme zde Předmluvu ke kronice, v níž Kramoliš popsal, s jakým záměrem přistupoval k psaní:

„Jak důležité je pro národ, aby měl sepsány své dějiny, z nichž by potomci čerpati mohli poučení a z toho zase by vyplynouti mohla láska k národu a nadšení pro vlast, tak též potřebno je, by každá obec a zvláště každé město mělo svou obecní kroniku čili místní písemné dějiny, aby pro potomky zachovalo se, co se důležitého v obci stalo, kteří mužové v dobrých i zlých časích správu města vedli, co se za kterého výboru potřebného ve prospěch města nebo širšího okolí zařídilo, aby

potomci nejen to věděli, ale též aby na základě místních dějin nabyli úcty a lásky k obci a zachovali v dobré paměti muže, kteří se o město zasloužili.

Z těchto příčin usnesla se městská rada, by kronika byla založena a požádán podepsaný, by ji sestavil.

Kronika měla by býti sepsána od nejstarších dob, nebo alespoň od nastoupení nového českého zastupitelstva r. 1903, ale podepsaný, ač rád by tak učinil, jelikož miluje Hranice, jako by byl rodákem zdejším, nemůže tak učiniti, poněvadž je tak úředně zaměstnán každého dne, že jen v prázdninách mohl několik půldnů místo na zotavenou věnovati sestavení a napsání této kroniky. – Ostatně staré věci obce a dějiny jsou obsaženy v knize „Hranice“, kterou sepsal odb. učitel Bartovský.

Kronika začíná úmrtím prvního českého starosty Dr. Fr. Šromoty a nastoupením nového starosty Lud. Poppa. – Bude-li míti sestavovatel později více času, doplní kroniku též událostmi od nastoupení českého představenstva 1903 až do založení této kroniky.

V Hranicích dne 24. srpna 1915.“

Emil Cigánek

Narodil se 31. prosince 1873 ve Staré Plesné ve Slezsku. Otec pocházel z Partutovic a byl nadučitelem, avšak Emil Cigánek vyrůstal u strýce v Moravské Ostravě. Jeho otec totiž v roce 1883, ve věku 39 let, podlehl infekci skvrnitého tyfu a maminka zůstala sama se sedmi dětmi ve věku 2–13 let. Obecnou školu vychodil v Moravské Ostravě, v letech 1882–1891 navštěvoval matiční gymnázium v Opavě. Po ročním pobytu v kněžském semináři v Olomouci studoval v letech 1892–1895 na filozofické fakultě pražské univerzity. Získal aprobaci pro český a německý jazyk a od 1. října 1895 působil po 17 let jako profesor na státní reálce v Novém Městě na Moravě až do roku 1912.

Dne 28. května 1912 jej hranické městské zastupitelstvo zvolilo ředitelem obnoveného českého městského reálného gymnázia, od 1. ledna 1920 postátněného. Ve funkci zůstal až do 31. prosince 1933, kdy odešel na vlastní žádost do důchodu. V červnu roku 1939 se odstěhoval k příbuzným do Pardubic, kde posléze 2. července 1949 zemřel.

Za svého života byl znám jako pilný kulturní pracovník, člen řady spolků, zvláště byl dlouholetým starostou Občanské besedy JURIK, místopředsedou okresního osvětového sboru, členem Sokola, knihovnické rady, kuratoria městské hudební školy aj.

••• Emil Cigánek. 25 let českého státního reál. gymnázia v Hranicích 1912–1937.

Vedle pedagogické získal proslulost i svou literární činností. Již za pobytu v Novém Městě na Moravě vydal tiskem roku 1907 Průvodce po Žďárských horách a literární studii o životě a díle spisovatele a ředitele reálky v Novém Městě na Moravě Leandra Čecha.

V Hranicích se zvláště zabýval dějinami gymnázia, již např. po prvním roce na gymnáziu ve výroční zprávě za rok 1912–1913 uveřejnil stať „Snahy města Hranic o českou střední školu“. K 25. výročí školy v roce 1937 zpracoval dvě podrobné studie „Založení českého městského reálného gymnasia v Hranicích roku 1912“ a „České obecní reálné gymnasium 1871–72 a Německé gymnasium“.

Zvláště jej zaujala postava hranického rodáka J. H. A. Gallaše, jež ocenil již v listopadu 1913 přednáškou při stém výročí vydání Gallašovy Múzy moravské. V desáté výroční zprávě za školní rok 1929–1930 podal veřejnosti vyčerpávající studii „Gallašova knihovna“.

Po odchodu do důchodu se Cigánek začal intenzivně zabývat hranickými dějinami po roce 1800. Ze sebraného materiálu zpracoval dvě

studie, a to pro Památník Sokola v Hranicích z roku 1937 popsal vznik a půlstoletý vývoj spolku a podobně obšírně sepsal kroniku Občanské besedy Jurik v letech 1862–1939, dochovanou v rukopisu.

Po odchodu Čeňka Kramoliše se ujal v květnu 1935 funkce městského kronikáře, kroniku vedl do roku 1939. Od městské rady dostal oproti tehdy zavedenému postupu dovolení psát kroniku na stroji na volných arších, které měly být po třech letech svázaný do pevné knihy. Městské účtárně bylo uloženo, aby pro Cigánkovu potřebu zakládala do zvláštní slohy všechny plakáty a vyhlášky. Podobně byly ukládány i jiné tiskoviny, spolková hlášení a fotografie.

Letopisecká komise byla zvolena usnesením městského zastupitelstva 24. července 1936. Zasedli v ní Štěpán Fuciman a P. Ant. Fabík.

Druhý svazek jím psané kroniky obsahuje roky 1935–1937. Je vázaný v tmavohnědé kůži a titulní list je zdoben městským znakem malovaným vodovými barvami akad. malířem Vlodbkem. Zápisy z roku 1938 spolu s Cigánkovým životopisem a popisem událostí od Mnichovské dohody do července 1939, který Cigánek dodatečně ze starých poznámek dopsal až v Pardubicích, byly svázaný do třetího svazku teprve po roce 1956. Také kronikářské záznamy dr. Cigánka snesou přísné měřítko.

O práci si zapsal do svých životních vzpomínek 20. dubna 1948: „Převzal jsem kroniku v květnu 1935. Práce ta mne bavila, ale vyskytovalo se mnoho obtíží, například při získávání dat od různých úřadů, i v obci samé, každý sliboval, že mi dodá, oč požádám, ale nakonec jsem si vše musel ze zápisů vypisovat sám. Nebylo to jiné ani se spolky, jejichž zprávy bych byl rád pojal do kroniky. Dosavadní vedení kroniky neodpovídalo ve všem požadavkům vysloveným v nařízeních a ve vysvětlivkách k nim, jak je podává dr. Černý ve spisku Kronikář. Upozornil jsem na to, byla mi slíbena podpora, ale skutek utek. Také shromažďování různých dokladů časových: tisků, vyhlášek, plakátů, fotografií atd. se nedělo systematicky, jak to mělo být, kronikář spoléhal na správu musea, že o to pečuje, ukládalo se však jen to, co kustos dostal do rukou, o pravidelné dodávání a zařadování nebylo postaráno. Ani to se mi nepodařilo úplně napravit. Psal jsem kroniku čtyři léta 1935–1938, až v Pardubicích jsem načrtl události do července 1939 a poslal poznámky obci. Za rozháraných poměrů hranických nebylo tak snadno zapisovati, co se dělo v městě, zvláště ve správě obecní. Ačkoli jsem se snažil zachovat naprostou věcnost ve vypravování, sotva budou všichni spokojeni, až budou mé řádky čísti. Po změnách říjnových 1938 nebylo radostno psáti kroniku a při tom bylo třeba veliké opatrnosti, abych se nedostal do rozporů s novými názory. Bylo

k smíchu, když se někdo dotazoval, zapsal-li jsem tu neb onu současnou událost, o níž se nesmělo mluvit. Všechny zápisy v konečné úpravě jsem předložil letopisné komisi, jak to žádá vládní nařízení, dosud se tak nedálo a nikdo se o to nestaral, jakkoli i v tom směru platí přesná ustanovení. O paměti města se vůbec málokdo staral, obec si zvolila letopiseckou komisi, ale co dělá, nikdo se neptal, ani členové komise sami. Stačilo, že se našel ochotný občan, který vedl kroniku se zálibou a z ochoty bez jakýchkoli nároků. Za celých dvacet roků kronika nebyla vyložena, aby do ní mohlo občanstvo nahlédnout, jak bylo nařízeno, a nikdo z občanů toto své právo nereklamoval, není pochyby, že by byl obecní úřad každému bez rozpaků vyhověl. Revize byla v kronice zaznamenána jen jednou, byla tedy péče dozorcích úřadů také nepatrná. Upozornil jsem několikrát na tyto okolnosti, zůstalo však při starém. Při každé změně ve správě obce jsem oznámil novému starostovi, že svůj mandát si ponechám jen se souhlasem nové správy a byl jsem znovu žádán, abych psal kroniku dále. Neprojevovala se tu horlivost jako při obsazování jiných funkcí obecních. Vyslovil jsem svůj podiv před městským tajemníkem a ten mi se smíchem řekl: „Nebojte se, že o tuto práci bude někdo stát, kronikářství nic nenesé, leda nějakou nepříjemnost.“ Zákon sice ustanovuje honorování kronikáře, ale ani já ani Kramoliš bychom nebyli odměny přijali. Na dotaz v té věci jsem odpověděl tajemníkovi, že žádných nároků nemám. Při loučení se starostou obce jsem ho upozornil, že bude rozřešit otázku kronikáře v souvislosti s muzeem a knihovnou, poněvadž při tom může být postaráno o to, aby se tyto instituce dostaly do rukou zkušeného odborníka, nedá se myslit, že se trvale může spoléhat na ochotníky. Tento názor jsem opakoval i dříve několikrát před odpovědnými činiteli obecními. Veřejná knihovna, muzeum, obecní kronika jsou zařízeními tak důležitými, že nezbytně volají po řádném odborném vedení. Hranice podle počtu obyvatel měly mít samostatného úředníka pro knihovnu, ale zdálo se mi příliš nákladné vydržovati úředníka jen pro tento účel, spojení s muzeem a kronikou by se ustanovení zvláštního úředníka obci dobře vyplatilo.“ – Dnešní názory na tyto úkoly obce, jak se mi aspoň zdá, se velice změnily ku prospěchu kulturního vývoje měst a nebude se tak šetřit na kultuře jako dříve.“

Následující řádky napsal Cigánek dodatečně na základě svých vzpomínek a zaslal je do Hranic. Ostatně součástí kroniky se v době, kdy ji psal, nemohly stát, protože v nich popisoval vztahy mezi hranickými Čechy a Němci.

„Vzpomínky z let 1938 a 1939

Průběh nejdůležitějších událostí těchto let jsem zaznamenal, pokud to bylo možno, v kronice města Hranic, po skončení světové války jsem si zapsal některé doplňky, jež do kroniky nepatřily nebo nemohly být do ní pojaty, jako doklady nálady naší v době veliké národní pohromy, z nich některé vybírám.

Po květnové mobilizaci 1938 bylo jasno, že se blíží osudné rozhodování o budoucnosti naší republiky, a často jsme na společných procházkách uvažovali s přítelem, okr. hejtmanem Wachsmuthem, o naší neblahé situaci, pokaždé naše hovory vyzněly obavami před blízkou budoucností. Co přišlo, potvrdilo měrou nečekanou naše obavy.

O prázdninách jsem seděl ve společnosti dvou vysokých důstojníků z MNO, kteří byli v zkoušce v akademii, a hovořili jsme o událostech, které nás čekají. Jeden z nich, můj bývalý žák z Nového Města, plukovník Karel Čapek (:byl popraven Němci jako spolustrůjce odboje v Brně:) hrdě prohlásil: „Nic se nebojte, my jsme tak připraveni, že je rozsekáme na hadry“, ale tato útěcha mne neuspokojila, poněvadž jsem nespolehal jako on na pomoc našich velikých přátel na západě a viděl jen nepřátele na hranicích: Němce, Poláky, Maďary a neméně nebezpečné nepřátelské občany vlastního státu a nebylo na žádnou stranu úniku, i když jsme se ujišťovali, že Rusové nás neopustí.

Večer před sv. Václavem nastala chvíle, kdy jsme se měli dovědět o mnichovské rozhodnutí; zástupy občanů hranických proudily po náměstí a očekávaly, kdy rádio přinese čekanou zprávu. Konečně se z rozhlasu ozvalo, že se podrobujeme vůli velmocí, abychom zachránili světový mír. Těžko vypisovati náladu, jež se nás zmocňovala v těchto chvílích největšího zklamání. Spílalo se kdekomu, našim vůdcům, naší politické rozháranosti, našim spojencům. Než bouře odporu ztichla, rozrušení občané se rozešli a v hospodských kroužcích se pokračovalo dále v prudkých rozhovorech.

Marně se ozývaly umírněné hlasy, že by bylo za daných poměrů šílenstvím pustit se v nerovný boj. Poukazovalo se i na záruku Hitlerovu, že bude chránit republiku v nových hranicích; nikdo však jeho slovům nevěřil. Seděl jsem v kroužku, v němž znovu a znovu se přetřásaly různé možnosti, zvláště prudce se ozývaly hlasy, takový zbabělý ústup že neměl být připuštěn, že se vojenské vedení chovalo zbaběle apod. Nepomáhaly omluvy, tu jsem konečně podotkl: „Tak se postavte v čelo odporu a vydejte národu heslo, aby se zdvihl proti rozhodnutí vlády i armády!“ – a bylo po rozhorlování. Křičelo se proti stanovisku vlády, ale nikdo neměl odvahy postavit se proti němu

a rozvířiti odpor se zbraní v rukou, poněvadž konec konců každý viděl bezmocnost takového vzdoru.

Za chvíli se začaly rozvíjeti plány do budoucnosti, legionářský podplukovník, jméno mi uniklo z paměti, odsuzoval, jak nás Anglie a Francie zradily, proč nás nutily, abychom se vyzbrojovali až po zuby. Postavíme se v budoucnu proti nim a nabídneme Německu své vojenské prostředky v boji proti západu; bude rádo, když v nás najde tak vyzbrojeného spojence. Zasmál jsem se takovým nápadům a poznamenal, že sotva Němci na něco takového počítají a že ve svém sebevědomí nebudou toužiti po spojení s námi jako rovnocenným partnerem, jemuž by sotva po dřívějších zkušenostech věřili. Zrodilo se ten večer a tu noc všelijakých plánů do nekonečna, ale posléze se všichni rozešli do svých domovů a nepochybuji, že velická část největších buřičů uléhala v klidném vědomí, že mohou bez nebezpečství leteckých útoků strávit dnešní noc, jež se za jiných okolností mohla proměnit v peklo hrůz válečných.

Naši Němci chodili od toho dne se vztyčenými hlavami, těšíce se, že přišel jejich den. Věděli jsme o jejich tajných stycích i o častých výletech mladých Němců do sousedního Bělotína a připomínali si všechna podezření, jež jsme chovali. Mne samého různé drobné příhody utvrzovaly v přesvědčení, že takové tajné hnízdo odporu německého bylo pod námi v přízemí bytu hodináře Swiderského. Již od r. 1934, co jsem zde bydlel, jsem pozoroval, že i v noci zacházely do jeho bytu záhadné postavy. Sotva jsem daleko od pravdy, řeknu-li, že to byly nekalé zlatnické obchody, jež nesnášely denního světla a daly se vyřizovati jen za tmy, obchůdek byl příliš malý a nestačil pro blahobytný život rodiny, tajné obchody byly nutné. Ale časem se vyvinuly z těchto obchodů tajné schůzky, navazující na hitlerovské přípravy, kynul z nich zisk nemenší než z nebezpečných jednání obchodních. Ať jsem vstoupil kdykoli do krámu kvůli záležitostem bytovým – jeho majitel zastupoval svého příbuzného, domácího Sterze –, vždy jsem tam zastihl někoho z hranických Němců. A kdykoli jsem se zadíval z okna, abych pozoroval ruch na ulici, vždy jsem spatřil zacházeti do krámu místní Němce, o nichž sotva bych byl soudil, že je sem vede zájem obchodní. Do krámu vstupovalo i hodně vojáků, myslil jsem zprvu, že přicházejí za obchodem, ale záhy jsem poznal, že to byli hlavně vojáci němečtí, a dostávali zde zprávy o tom, co se chystá, nebo i přinášeli zprávy pro výzvědnou činnost. Příhodilo se mi častěji, když jsem se vrátil v pozdější hodině z hostince, že jsem se srazil s odcházejícím hostem, jednou docela, právě když jsem tiše vstupoval na schody, otevřely se dveře

Schmerz erfüllt geben die Unterzeichneten die tieftraurige Nachricht von dem endlichen Dahinscheiden ihres geliebten Kindes, der

Tschechoslowakei.

Dieselbe verschied am Samstag, den 1. Oktober 1938 nach langem, qualvollen Leiden, an einer Blinddarmoperation, versehen mit den salbungsvollen Reden ihrer Minister, ergeben in den Willen des Führers im 20. Lebensjahre.

Die feierliche Beisetzung findet in der Zeit

vom 1. bis 10. Oktober 1938

durch die deutsche Wehrmacht statt.

Die feierliche Beisetzung findet am 28. Oktober 1938 statt.

Gest. am 1. Oktober 1938.

Am stillen Beileid bitten:

Gottwald, Dimitroff,
Grozny,
Wlaschew.

Der Völkerbund,
Hitler.

Hitwinow-Gintelfein,
Stalin,
Cetel.

Verdigungsanstalt: Wenzel-Jalich & Co., norm. Majorat.

•• Posměšný leták oznamující zánik Československa. Říjen 1938. SOKA Přerov.

bytu Swiderských a zahlédl jsem houf divných postav, jež se chystaly k odchodu a rychle se schoulily ve tmě, jak mne shlédly. Při letmém pohledu se mi zdálo, že vidím před sebou známé postavy hranických mladých Němců. Tušil jsem, že se tu děje něco nekalého, a nedal jsem se zmásti omluvami tajemných schůzek, že si přicházejí někteří známí poslechnouti rozhlas. Jednou jsem si zahrál trochu na detektiva. Ve dnech největšího napětí jsem viděl, jak vstupuje do krámu mladý Schlattauer, který přijížděl na návštěvu svých rodičů z Berlína, otec byl pensionovaný rakouský důstojník a bydlel v zámku; mládenec odevzdal Swiderskému několik listků a odcházel do Drahotušské ulice. Nelenil jsem a vydal se za ním, ale zmizel mi někde v ulici a s nepořízenou jsem se vracel na náměstí. A tam jsem zahlédl mladého pána, jak hovoří živě s obchodníkem Mlčochem nedaleko radnice. Jak mne spatřil, rozloučil se s ním a zamířil přímo ke mně, až mne to překvapilo.

Ještě více mne překvapila jeho otázka: „Co říkáte tomu lumpovi?“ Postřehl jsem ihned, koho míní, protože byla v proudu nějaká důležitá akce Hitlerova, ale dělal jsem nechápavého, takže konečně jmenoval

Hitlera. Zadíval jsem se na něho ostře a řekl: „Vy přece žijete v Berlíně a jste v jeho službách?“ Rozpačitě se vymlouval, že tam má pěkné místo, s nímž se nemůže rozloučit, že by však raději se co nejdříve odtud dostal, jen ohledy na rodiče jej prý zdržují. Zaražen mne po několika zdvořilých větách opustil a už jsem ho v Hranicích neuviděl. Poznal jsem tohoto jinak sympatického mladíka při úředním jednání, když žádal jako bývalý žák německého gymnasia o duplikát vysvědčení. Hovořil jsem s ním tehdy o různých otázkách našeho života a od té doby se choval ke mně velice uctivě. Jaký byl jeho osud za světové války, nevím. Můj detektivní pokus vyzněl tehdy naplano, postěžoval jsem si s tímto nezdarem okresnímu hejtmánovi a ten mne těšil, abych si z toho nic nedělal, četnictvo prý má podobných okolností zjištěno celou řadu, ale proti účastníkům se nesmí nic podnikat, poněvadž mají úřady příkaz vyhýbat se krokům, jež by dráždily Němce. Cizina nám spoutala ruce a chtěla rozhodnout náš poměr k Němcům. Domnívala se, že tím přispěje k urovnání našich odvěkých sporů s Němci a docílí základu k světovému míru. Všim tím se jen podporovala troufalost našich Němců a veškeré jejich jednání směřovalo proti trvání republiky, jsouc podporováno Hitlerem. Vědělo se o jejich zrádných rejdech, ale naše vládní kruhy se neodvážily k rázným krokům. Nejkrajnější ústupky v úřadech jim dávaly do rukou stále větší moc a němečtí úředníci sloužili říši.

V Hranicích se také pátralo po tajné vysílačce a její sídlo jistě nebylo daleko od úřadoven politického úřadu, možná že někde v zámku, kde bydlely rodiny oddané nacistům. Ostatně divil jsem se, nač potřebovali tajnou vysílačku, když nic nepřekáželo přímým stykům a rychlé výměně potřebných zpráv. V zámku bydlel kapitán Hartmann, který sloužil věrně rozkladným snahám německým, ač měl děti v českých školách; po odtržení Sudet ihned se odstěhoval do říše. V armádě mělo Německo mnoho důvěrníků a často jsem se divil, jaké vážnosti se těšili němečtí důstojníci i vojáci u našich důstojníků i bývalých legionářů. Častěji jsem o tom mluvil v důvěrných stycích s předními důstojníky naší posádky a vždy slyšel stejné vysvětlení, že na ně může naše armáda úplně spoléhat. Nedal jsem se přesvědčit a byl jsem proniknut názorem, že se v rozhodné chvíli ukáže pravá tvář jejich, že veškeré naše vojenské záležitosti jsou v Německu dopodrobna známy. Připadalo mi skoro naivním tvrzení některých důstojníků, že němečtí kolegové nemají přístupu k nejtajnějším spisům armádním, když jsem viděl, že v čele pluku stojí Němec, že hlavní slovo v dělostřeleckém pluku má podplukovník Němec, jemuž pohodlný Čech rád přenechával vedoucí

úlohu a chlubil se, jak v něm má výborného zástupce. Je nepochybné, že Němci projevovali vojenské službě více pozornosti než naši lidé, to tkví v jejich vojácké povaze, a u nás využítkovali své horlivosti k přípravě věcí budoucích, o nichž byli dobře informováni. Říkalo se, že nejvíce Němců se přiděluje k dělostřeleckým plukům, které nejsou ve válce v tak přímém styku s nepřítelem, nemohl jsem pochopiti účel-nost takového opatření, když jsem uvažoval o nesmírném významu dělostřelby ve válce.

Nedlouho před říjnem 1938 jsem dal mladému nadporučíkovi, který byl vojákem tělem duší, otázku, co soudí o německých vojácích, dojde-li k srážce s Německem. Odvětil na to, že jsou to naši nejlepší vojáci a že jim naprosto věří. Dalším hovorem jsem poněkud zviklal jeho přesvědčení a přiznal se, že mu dosud opravdu nenapadlo o tom přemýšlet a že věří německým vojákům, když vidí, jak poctivě konají své povinnosti. Taková lehkověrnost převládala v důstojnických kruzích, a kdo se hlouběji zamyslel nad cizími prvky v naší armádě, trnul při pomýšlení, střetneme-li se se svými sousedy, jak vratké jsou základy naší branné moci. Po několik let působili na význačných místech velitelských v Hranicích tři důstojníci, kteří měli manželky Němky, jedna se vůbec české společnosti vyhýbala, protože s ní nechtěla naše dámy mluvit německy, druhá chodila pilně do společnosti a lámala češtinu, jak se dalo, třetí mluvila jen česky, třeba dosti tvrdě, a rodinu vychovávala poctivě česky. Dovedeme si představit, jak se chovaly tyto dámy, když žily v městech s větší německou společností, např. v Opavě. Pracovalo se s největším úsilím, aby byly odstraněny z armády všechny zbytky starého rakušáctví, bylo to nutné, i když tím trpěli mnozí naši dobří lidé, kteří si naříkali trpce na odstrkování, ale nedalo se zabrániti, aby do důstojnických kruhů nepronikaly nové nebezpečné prvky cizáctví. Nebylo to vinou důstojníků, ale příčiny tkvěly v polovičaté organizaci republiky po stránce národnostní, jež byla trvalou hrozbou do budoucnosti. Víra i našich nejvyšších osobností, že Němce připoutáme k republice krajní smířlivostí, byla mně vždy při nejmenším nevysvětlitelná a všichni poznali pozdě svůj omyl.

Po odtržení cizích živlů od republiky se šířilo mínění, že se republika změní v čistě národní stát, a těšili jsme se, jak se zbavíme zbytků cizinců, ale záhy se ukázalo, že to naši nepřátelé nepřipustí a že se chystají po dosavadních úspěších k dalším útokům. Na našem území zůstaly menšiny německé, za to však do německých hranic byly zabrány statisíce Čechů. Při dobré vůli se snadno dalo výměnou docílit, abychom žili na území čistě českém, ale to se přičilo cílům Hitlerova Mein Kampf.

Tento spis měl být dán do rukou našich lidí, aby si přečetli, kam spějeme. Vzpomínám si, jak častěji opakoval v hovorech učitel Míček, že se má nařídit, aby každý Čech pozorně tuto knihu přečetl a ne ji zakazovali. Naše německé menšiny byly předvojem, který měl připravovat další akce proti nám. Marně byly naše naděje, že dobrovolně půjdou za svou láskou do říše. Moje manželka nemohla odolati, aby našemu správci domu, který se rozplýval radostí nad vývojem poměrů, nedala otázku, kdy se bude stěhovat do říše. Zasmál se jí: „Proč bych odtud odcházel? Teď nás čeká Němce v Čechách a na Moravě nová úloha. Hitler nám přikazuje, abychom setrvali na svých místech, že nás čeká nová práce pro německví, za niž budeme bohatě odměněni!“ Tak jsme se dočkali toho, že se jejich zbytky chovaly ještě zpupněji než dříve, protože věděli, že za nimi stojí Hitler, který potrestá každé i předstírané bezprávní na nich spáchané. Lituji, že mi z paměti vypadly příhody, při nichž odvážní jednotlivci se nedali zdržeti přísnými zákazy vládními a po zásluze ztrestali některého domýšlivého němčeka. Pokoušeli jsme se oživit heslo Svůj k svému, jež bylo druhdy tak účinnou zbraní v boji proti Němcům, ale hned se takové pokusy zakazovaly, že to jsou projevy nepřátelství proti našemu ochránci! Měli jsme svázány ruce, nebyli jsme pány ve svém. Tak tak že se podařilo v Hranicích snížit počet německých tříd a přenést měšťanku do Bělotína, ježto pro ně nebylo dětí a Hitler nemohl připustit, aby z říše chodily děti do školy do Československa, naopak se to beze všeho podporovalo, německá děvčátka jezdila pyšně z města do Bělotína.

Vrátím se ještě do prvních dní říjnových 1938. Od 1. do 10. října jsme v rozhlase sledovali vymezování nových hranic, jež se blížilo od západu k nám. Žili jsme na samém jazykovém pomezí a jičínský výběžek zabíhal až k nám. Když se demarkační komise blížila k nám, tázal jsem se jednou večer Dr. Sajdáka, který byl té doby služebně zaměstnán v Jičíně, kdy dojde na Jičín. Vysmál se mi, že Jičín a Opavsko zůstane republice, politická správa v Jičíně dostala prý určitou zprávu z Prahy, kde se dotazovala, má-li připravovat stěhování. A druhý den se hemžily hranické ulice uprchlíky z Jičina i Opavska. Prchali před zvěrstvy, jež jim hrozila, jakmile bylo prohlášeno, co bude zabráno. O těchto událostech vypravuji v kronice. Jímala nás hrůza, když celé Jičínsko, Opavsko, velká část Kravařska bylo odtrženo od republiky. Zábor zasáhl na několika místech i na území hranické a našimi Němci se šířily zvěsti, že budou zabrány i Hranice až po Bečvu, ba deputace hranických Němců se vypravila do záborového stanu a prosila, aby říše připojila i Hranice. Vojenští zástupcové i úředníci politické sprá-

vy, kteří jezdili denně k delimitační komisi, vypravovali s odporem o zpupnosti německé, jež se vůči nim projevovala každým pohybem, jejich námitek si nikdo nevšímal, zástupci cizích států se chovali hůř než lhostejně k diktátu, co stanovil Hitler, to se dělo. Všichni jsme si oddechli, když byla akce skončena, oddechli si i ti, kteří zůstali na zabraném území, neboť jejich utrpení bylo nejhorší, když se ujaly vlády hordy domácích nacistů a mstily se na našich lidech, kteří stáli v popředí, teprve když převzala moc vojenská správa, nastaly poněkud klidnější a snesitelnější poměry. Podnikli jsme široce založenou akci k záchraně tří českých obcí severně od Hranic, jak o ní vypravuji v kronice. Byla to radostná práce v dobách národního smutku, tím radostnější, že byla korunována překvapujícím úspěchem, který budil jiskřičku naděje, že přece jen to nebude tak zlé. Nejlépe o podrobnostech práce byl informován Antoš Čajka, který ji vedl, a jistě neopomene vyložit i dokumentárně její průběh.

Naše naděje, že se ponenáhlu vrátíme ke klidnějšímu životu, se nespĺňovaly, nebylo nám přáno volného vývoje. Měli jsme samostatný stát, který se podobal spíše vězení, každý náš krok byl znesnadňován zavilými nepřáteli vnitřními, proti nimž nebylo obrany. Vládě se vyčítala slabost, a přece bylo zřejmé, že má svázány ruce zákroky ze sousedství, které živili němečtí spoluobčané. Oni také rozšiřovali pověsti o krocích, které proti nám Německo chystá a horlivě je sdělovali našim ustrašeným lidem.

Z hranického gymnasia odešel student Hartmann, o jehož otci byla zmínka dříve, a pokračoval ve studiích v Novém Jičíně, přijel za svými bývalými kamarády na jejich věneček, a když kdosi se zdráhal přijmout německou marku, smál se mu: „Za nedlouho budete bráti německé marky rádi, až vás připojí říše.“ Studenti by se byli málem vrhli na posměvávka, který prozrazoval, jak se mluví v Německu o našem zabrání. – Do mlýna na Kačeně přišel nějaký Němec ze sousední vsi, mlýn byl na samých hranicích. Na poznámku panímámy, že musí do mlýna přes hranice, podotkl, že to nebude dlouho trvat a budeme zase pod jednou střechou. Odporovala jeho slovům, že přece Hitler chrání naše hranice, ale souseď se dušoval, že neuplyne ani rok a jeho slova se splní. Takové hovory byly jen nevinnými projevy proti zpupnému vystupování jednotlivců, kteří se už viděli v říši a svými řeči popuzovali k incidentům uměle vyvolávaným, aby v nich Německo mělo záminku k ráznému zakročení.

Dočkali jsme se 15. března 1939. Měli jsme večer schůzi besední u Skřidlu a v krajním rozrušení poslouchali v rozhlase štváčské proje-

vy slovenských šílenců z Vídně o blížícím konci republiky; zvěsti došlé od Ostravy, jak se shromažďují německá vojska na hranicích, utvrzovaly obavy, že stojíme před rozhodnutím, ba možná, co jsme si o tom povídali, už překročily hranice. Nemohl jsem té noci usnouti a čekal, že se ozve nad našimi hlavami co chvíli hukot letadel. Ještě za tmy se ozvala trubka na náměstí Svobody. Spěchal jsem k oknu, co se děje, a vyslechl hlášení, že v nejbližších hodinách obsadí německá armáda město, aby se obyvatelstvo chovalo klidně a varovalo se každého projevu odporu, protože by byl krvavě potřen. Se zařatými zuby jsme po dvou hodinách pohlíželi z uzavřených oken na vjezd vítězné armády bez boje, vyzbrojené až po zuby a připravené zdrtit každý odpor bez milosti. Moravskou branou šly jen proudy, obsazující východní části republiky, a neméně řady vojska všech zbraní proudily ze severu, ze západu, z jihu všemi cestami, jež směřovaly k srdci naší vlasti. Vše bylo do podrobností připraveno. Nedávno jsme se smávali, když naši Němci prozrazovali, kde kdo bude postaven v čelo správy, a teď jsme se přesvědčovali, že to nebyly liché řeči. S přesně vymezenými úkoly vstupovali na naše území nejen vojáci, ale i ti, kdo nahrazovali v úřadech nespolehlivé Čechy. Byl to smutný den, jakoby příroda sama plakala nad osudem národa. Za husté vánice sněhové bylo obsazováno území republiky a také příští dni sníh a bláto nás nutily, abychom jen z oken se dívali na neobvyklé divadlo. Přenechali jsme našim německým spoluobčanům, aby vítali vítěze, a oni se také přičinili ze všech sil, aby ozdobou svých domů i hloučky na náměstí projeвили radost nad svým osvobozením. Mezi prvními stáli ti, kteří dosud v podzemí pracovali proti nám a navenek si počínali jako dobří přátelé. Stáli tu všichni ti místní mrzáci, mezi nimiž ofaborované děvy do ochraptění provolávaly Heil Hitler!, aby silou hlasů nahrazovaly nepatrný počet. Hraniční Němci, kteří potom jako v horečce pobíhali městem, prohlašovali, že k večeru bude projížděti Vůdce Hranicemi, až se bude vraceti z Pražského hradu, a že se tu zastaví, aby přijal hold svých věrných. Jejich horoucí přání se nesplnilo, netoužil spatřiti skrovný zástup svých ctitelů. Ještě tehdy nebyli připraveni na způsoby, jak sehnati k podobným scénám houfy českých lidí, zapomněli na to anebo čekali, že sami ze své vůle přijdeme se poklonit jeho velikosti.

Ze všech výjevů, jež jsem viděl na ulicích hranických v tento den i ve dnech příštích, mne nejvíce dojalo, když stanuly na náměstí vojenské kuchyně a volaly chudáky, jimž republika nedala najíst, aby přijali pohostinství německých vojáků a nasýtli se jídlem z jednoho hrnce. Našlo se několik stvůr, jež přispěchaly, aby se najedly, ale byly

mezi nimi i slečinky německé v lidových úborech, jež měly rozmnožit hladové davy, výjev byl fotografován, snad se najde snímek, který potvrdí má slova.

V příštích dnech nabývaly ulice obvyklého rázu, jen vojenské oddíly oživovaly hlavní ulice a zabíraly místa pro ně určená. Procházeli jsme se městem bez překážky a sledovali změny, zašli i večer do hostinců, kde jsme zasedali na svá místa vedle stolů obsazených německými vojáky, leckde se s nimi zapřádaly i hovory.

Silnice vedoucí městem skýtala dlouhé dny stejný obraz, nekonečné řady vojenských vozidel všeho druhu, děla nejrozmanitějších ráží projížděla městem, ani jsme nechtěli věřit, že toho všeho bylo potřebí proti nám, když po prvních krocích bylo zřejmé, že není obavy před sebemenším odporem. Zvědavý občan si dodal odvahy a optal se vojáků, kteří se zastavili při krátkém odpočinku na ulici, kam vlastně jdou. „To my nevíme, kde se zastavíme, snad potáhneme do Uher, do Rumunska, na Balkán až někam k Černému moři.“ Konečně ustal rachot těžkých vozů a v městě se usadila posádka, aby zabrala vojenské objekty. Území republiky bylo v nejkratší době obsazeno a počala se odvážeti válečná kořist. Všechno, co patřilo armádě, mělo býti podle úmluvy neporušeno odevzdáno vítězům. A zase hřmotila po dláždění veliká nákladní auta, v nichž se odváželo vše, co se našlo ve vojenských budovách a skladištích. To vozy jezdily opět směrem k Ostravě. Po kolikáté už se letos vystřídalo takové stěhování sem a tam, po kolikáté hlomozily pod okny našeho bytu v Radniční ulici těžké vojenské vozy! Nebylo příjemné tu bydleti.

V Hranicích byla válečná kořist neobyčejně bohatá: akademie, divize, kasárna chovaly milionové hodnoty válečného materiálu. Vozy označené značkou WH byly vítány posměšnými poznámkami „Věnoval Hácha“, tak jsme si ulevovali vtipem při pohledu na rabování republiky, jež byla dána na pospas mocnému ochránci. Reptalo se proti důstojníkům, že nezničili, co se zničit dalo, anebo někam neukryli zbraně a střelivo. Příslušníci armády se vymlouvali, že vojenská čest je zavazuje splnit všechny podmínky smlouvy, podepsané prezidentem, že nemohou riskovati svou budoucnost ničením vojenského majetku. Přes to přese všechno se hovořilo, jak se odváželo potajmu z kasáren, co se odvézt dalo, potraviny, součástky výzbroje, náčiní z důstojnických jídelen a zábavních místností, o němž prohlašovali důstojníci, že je pořídili z vlastních peněz a že je odvázejí s německým svolením. Povíдалo se mnoho o velikých zásobách, jež nashromáždili ve svých bytech ti, kdo měli klíče ze skladišť, napěchovaných zbožím bez podrob-

ných seznamů. Lidé měli radost, že přece jen něco zůstalo v českých rukou. Při přejímání se všude žádaly přesné záznamy, ale převzaté předměty se házely do aut páté přes deváté: knihy, drahocenná kuckátka, ozdobné předměty, sportovní potřeby atd. Všechno to řádění se posuzovalo jako krádež ve velkém a bylo jedno, kdo si co vezme. Divili jsme se, že se odvážel i veškerý nábytek: postele, židle, stoly, skříně, vždyť se dalo čekat, že se ve vojenských budovách opět ubytuje vojsko a že tu nenajde nejnutnějších zařízení. Tento vývoz vojenského majetku trval týdny, a když jsem se přestěhoval v červenci do Pardubic, zase jsem viděl vozy vyjíždějící z tamních kasáren směrem k hranicím s kasárenským zařízením, lidé doprovázeli jejich odjezd posměšnými poznámkami: „Berušky zase jedou.“ Když potom za války se usazovali v kasárnách němečtí vojáci, neměli nač pověsiti mundury. Při nákupu skob si ulevoval voják hrubě o tom, jak jsme kasárna vyrabovali, a nedal si říci, že to udělali jejich lidé, že po odevzdání budov do nich český člověk nevstročil. Tato zaručená příhoda dokazuje, jak důkladně se rabovalo. Německá důkladnost zacházela až do směšnosti. Co se rozkázalo, to se vykonalo, třebaš zdravý rozum kázal, že by se mělo někdy počínati s větší rozvahou. Všechn vojenský majetek byl odvezen. Byla to válečná kořist, získaná nejsnadnějším způsobem, tím cennější, že se dostala do rukou vítěze neporušena, takřka bez výstřelů. Bylo dobyto dalšími boji daleko větších kořistí, ale sotva která se dala tak snadno zařaditi do příštích bojů jako kořist z Čech a Moravy.

Rozchod naší pyšné armády se odbyl hladce. Postavení našich důstojníků v době, kdy armáda likvidovala, bylo málo záviděníhodné. Mnozí naši lidé kroutili nad tím hlavami, že bez nejmenšího odporu se podrobovali rozkazům vlády. Voják prý musí poslouchat, proto poslouchali se sevřenými rty, když rozkazoval takový národní hrdina, za jakého byl prohlašován generál Syrový. Ještě slyším hlasy ve dnech svatováclavských, že Syrový se vládě nepodrobí! Hrdinství legií ožívalo ve vzpomínkách jen jako krásný sen, který nás kdysi uváděl v nadšení. Nepodařilo se mi zjistiti, co bylo na řečech šířených o výjevu při odevzdávání akademie, že kterýsi legionářský důstojník vystoupil a ohrazoval se, že postup německý se nemůže týkat legionářů, protože jsou vojskem mezinárodním. Německý velitel prý si ho ani nevšiml a pokračoval v práci. Důstojníci se málo objevovali na ulicích, jen když byli voláni povinnostmi do posledních služeb cizincům. Uniformy byly nahrazovány civilními oděvy, aby jejich majitelé mizeli v davu. Uvažovali jsme, jaká bude jejich budoucnost, když se tak rozplynuly naděje v kariéru, jaká se jim nedávno slibovala. Byl jsem

překvapen odpovědí jednoho z nich, když jsem projevil obavy o jejich nejbližší budoucnost. Zarazila mne jistota, s jakou odvětil, že nemá nejmenších obav, poněvadž se Hitler zaručil, že se postará, aby jejich existence byla dobře zajištěna.

Vývoj událostí ukázal, že vskutku přešli příslušníci armády bez obtíží do nového života, že by k tomu byl něčím přispěl Hitler, nevím, leda že se jen na jeho rozkaz přičiňovala naše vláda a naše průmyslové kruhy, aby důstojníci co nejlhdyji bez finančních ztrát přecházeli do civilních zaměstnání.

Krátce před odstěhováním z Hranic jsem se šel rozloučit k Urbanovým do Velké, kde i za první světové války bývalo naše útočiště, a zastihl jsem tam posledního velitele akademie Zahálku s jeho pobočníkem Řípou, rozpovíдали jsme se o současných událostech a nešetřili slov, projevujících odpor k nevolaným ochráncům. Byly vyslovovány naděje, že Němci dojdou zasloužené odplaty v budoucí válce, nejradikálněji mluvili rebelanti oba Urbanovi, otec i syn, jaká bude naše pomsta. Bylo mně chvílemi až horko z prudkých slov a ohlížel jsem se, aby někdo nezvaný nenaslouchal nebezpečnému hovoru u sousedního stolu, seděli jsme ve veřejné hostinské místnosti. Velice mne překvapila slova kapitána Řípy, že je zvědav, jak se jednou národ odmění důstojníkům za jejich oběti posledních dní, nechápal jsem, co tím míní, neboť se důstojníci chovali docela trpně a teprve v budoucnosti měli ukázati svou obětavost pro národ, to bylo všeobecné přesvědčení. Odbojová činnost všech, zvláště těch, kteří položili život za vlast, jako generál Zahálka, byla jistě dokonale oceněna.

Sjednocování národa pod jediným praporem bylo jedinou světlejší stránkou národního života po okupaci, ale odporné činy zrádců národa, kteří nevěděli, jak by se zapsali do přízně nových vládců, kalily toto semknutí všech vrstev našeho lidu. Nosily se všeobecně odznaky NS, vyvěšovaly všude štíty s touž značkou, abychom dokazovali, že nás je více než Němců s hákovými kříži, ozýval se častěji nový pozdrav Vlasti zdar, v tom všem jsme napodobovali naše nepřátele, jen nacistické zvedání pravice nám bylo proti mysli.

Hlouček zuřivých mladíků německých procházel hned první den městem se žebříkem a zamaloval židovské firmy, občané se tomu usmívali jako klukovskému kousku, litovali těch židů, kteří rozhodně prokázali v posledních letech kladný postoj k republice, ale přáli potupu těm, kteří až do poslední chvíle se hlásili k německu a byli v letech bojů o Hranice nejpevnější oporou německé menšiny, ovládající město.

4. června se konal tradiční den české písně za účasti všech škol, průvod městem byl zakázán, slavnost se nesměla konati v sadech jak obvykle, ale jednateli Besedy Lukešovi se podařilo obelstít Němce přeložením slavnosti do zahrady sokolovny, jež byla veřejně přístupná jako park.

S těžkým srdcem jsem odjížděl 28. června z Hranic, abych blíže rodiny vyčkával dalšího vývoje událostí. Když jsem stál před domem u zavřeného vozu, přiběhl ke mně bývalý ředitel německé měšťanské školy Steigel a vřele se se mnou loučil. Byl to jeden z rozumnějších Němců, který byl přístupný klidnějšímu nazírání na náš poměr s ním. Jak se zachoval v pozdější době, nevím. Při svém odjezdu jsem pohlížel ještě na věci budoucí s určitým optimismem a nebyl bych věřil, že Němci tak krutě zasáhnou do našeho života, ač jsem od dětství pocítoval jejich zášť proti všemu českému v Opavě, v Ostravě a potom i v Hranicích. Sledoval jsem vývoj poměrů v Hranicích, pokud to bylo možné, a hluboce mne dojímaly zprávy o neblahém osudu četných milých přátel. Nebylo to lepší ani v novém bydlišti, v Pardubicích, ale ani ve chvílích největšího pokoření neopouštěla nás naděje, že nastane obrat.

(podepsaný Emil Cigánek)“

Alfons V. Musiol

Odchodem Emila Cigánka nastalo období obtížného hledání jeho nástupce. Pan Stojan, který byl nejdříve jmenován kronikářem, práci neprováděl, proto byl v září 1940 vyzván Antonín Souček, vrchní aktuární tajemník. Ten ovšem jmenování odmítl s poukazem na to, že je v Hranicích krátce a má mnoho jiných povinností. Proto dokonce vyzvala městská rada okresního školního inspektora, aby přeložil odborného učitele Bohumíra Indru do Hranic, a to právě kvůli vedení kroniky, ovšem bez úspěchu. O problém se zajímal i německý vládní komisař, který o své vůli jmenoval kronikářem dr. Rudolfa Kowarzika. Léta okupace a první roky po osvobození nebyla do kroniky zaznamenána.

Teprve 12. září 1945 jmenoval místní národní výbor profesora hospodářské školy ve výslužbě Alfonse Musiola, aby se zpětnou platností dopsal Kroniku města Hranice od roku 1939 do 1. června 1946. Vedením kroniky po 1. květnu 1946 byla 28. června 1946 pověřena Matylda Semerádová, ředitelka obecných škol. V říjnu 1946 byla také ustanovena nová letopisecká komise ve složení: dr. Stanislav Palát, předseda MNV, profesor Brotan, špkt. Souček, Alois Bagar, Jindřich Těšík.

V červnu 1946 rozeslal Musiol vybraným institucím dopis, v němž je vyzval, aby na základě přiložené osnovy ve lhůtě dvou měsíců zaslaly požadované informace. Postupně mu došla řada odpovědí, v jednacím protokolu k tomu účelu zavedenému, bylo do února 1949 celkem 500 čísel.

Ústní vyprávění, zapisovaná těsnopisecky, pak přepisoval na stroji. Vzniklo tak celkem 37 referátů o 107 stranách, z nichž zhotovil stručné výtahy, které měly být textem obecní kroniky jako tzv. doplňky. Z vlastní rodinné kroniky, kam psal během okupace, pořídil stručný výtah, který měl tvořit vlastní text obecní kroniky pod názvem ČSR ve 2. světové válce, o 74 stranách. Od jednotlivců a korporací došlo celkem 36 příspěvů, které obsahovaly 142 stran. Na základě těchto pramenů sestavil do konce roku 1948 vlastní text kroniky v rozsahu 79 čtvrtarchových stran a k tomu připojil jako doplňky dalších 126 stran, tedy celkem 215 stran.

Svou práci představil Musiol poprvé na schůzi letopisecké komise 19. ledna 1948. V lednu 1949 se konaly dvě schůze ve dnech 24. a 31., na kterých Musiol přečetl zápisy pro léta 1939–1943. Další schůze v únoru se nekonala a poté přišlo rozhodnutí rady MNV, aby v práci dále nepokračoval.

Stalo se tak na zásah člena letopisecké komise Miloše Semeráda, který pod dojmem vyslechnutých zápisů adresoval městské radě 2. února 1949 posudek, v němž především napadl již rozhodnutí jmenovat Musiola kronikářem, protože po celou válku v Hranicích nebydlel. Dále vytkl, že se v kronice objevují v míře nadbytečné události nadregionální. Celkově vyzněl posudek zamítavě: *„Kronika tak, jak je sepsána p. prof. Musiolem, těmto ustanovením naprosto nevyhovuje. O Hranicích je tam psáno nepatrně, a to ještě s nesprávnými daty. Zato je tam psáno téměř celé světové dění válečné tak, jak bylo psáno v protektorátních novinách, nebo jak bylo hlášeno propagačně zahraničními rozhlasy. Jest plné smyšlenek, pověstí a neopírá se o žádná přesná data, nebo archívy. Je to kronika taková, jaká nemá býti. Pisatel ji sám nazývá pokusem. Je to ovšem pokus nezdařilý.“*

Až do roku 1956 kronika nebyla vedena, i když se činily pokusy nalézt vhodnou osobu. V souvislosti s tím je příznačné, že podle nařízení ONV v Hranicích musela rada navrhnout ke spolupráci s kronikářem ideového spolupracovníka a dokumentátora, oba uvědomělé straníky a důkladně vyškolené v historickém materialismu. Za tím účelem se obrátila na městské vedení KSČ.

Vladimír Bartovský

Teprve od roku 1956 pokračoval v psaní JUDr. Vladimír Bartovský, který se narodil 15. června 1904 v Hranicích. Jeho otec Vojtěch Bartovský, rodák z Bolevce u Plzně, přišel do Hranic v roce 1900 jako odborný učitel měšťanské školy a byl autorem knihy „Hranice“, vydané v roce 1906 a o tři roky mladší knihy „Hranický okres“.

Vladimír Bartovský navštěvoval hranické gymnázium, maturoval v roce 1923 a zapsal se na právnickou fakultu Masarykovy univerzity. V roce 1927 byl promován na doktora práv a nastoupil jako soudní praktikant u Okresního soudu v Hranicích. Dále pobyl v Novém Jičíně, Bystřici pod Hostýnem a Frýdku, už jako okresní soudce. V roce 1930 se oženil, v roce 1936 byl jmenován státním zástupcem v Moravské Ostravě. Po válce byl s účinností od 28. října 1945 jmenován prezidentem republiky viceprokurátorem, ale choroba (angina pectoris) jej donutila odejít do invalidního důchodu. V té době také přesídlil do rodných Hranic. Zde vstoupil do zaměstnání jako právní referent Hranické cementárny, kde strávil tři roky. V červnu 1955 byl stížen infarktem a definitivně skončil s právnickou praxí. Od 20. června 1956 žil již natrvalo z invalidního důchodu. Zemřel náhle 5. května 1958.

Své první verše, povídky a causerie uveřejňoval tiskem ve Studentském časopisu vydávaném Borovým v Praze a později v brněnských Moravských Novinách. Stal se členem redakční rady Záhorské kroniky, kde uveřejnil řadu článků z kulturní minulosti Hranic, zvláště je třeba zmínit studii o minulosti hranických cechů. V roce 1924 vzniklo z popudu typografů Družstva knihtiskárny v Hranicích vydavatelské sdružení „Bartovský“, které vydalo podruhé monografii Hranice pod názvem „Hranice, lázně Teplice“.

V roce 1930 začal psát do Lidových novin fejetony a povídky. Výbor z nich vyšel pod názvem „Rekurs“ v Opavě v roce 1936 a obsahoval povídky o beskydských tuláčích. Bartovský je také autorem práce 75 let závodu Sigma Hranice 1883–1958.

Na vyzvání místního národního výboru, usnesením rady z 20. prosince 1956, se ujal funkce kronikáře, ale do své smrti stačil zapsat jen rok 1956, jím připravený zápis roku 1957 je psán již Ludvíkem Novotným.

Bartovského záznamy jsou psány rukou a tvoří úvodní část nového svazku kroniky. Byly uspořádány do těchto kapitol:

Hospodářský život

Politický a veřejný život

Výstavba obce

Hmotná úroveň obyvatelstva – obchod a spotřeba výrobků, zdravotnictví

Kulturní poměry – školy, divadla, tělovýchova a sport, zasloužilý pracovníci

Přehled o počasí, živelní pohromy a p.

Přehled meteorologických poměrů v Hranicích za rok 1955 a 1956

O způsobu psaní Bartovský uvedl: „Jestliže se ujímám na žádost rady místního národního výboru psaní kroniky města Hranic, činím tak s vědomím, že téměř dvacetiletá přestávka nejde přehlédnout za měsíc ba ani za rok. To už není kronika, to jsou dějiny. Začnu proto psát kroniku zapsáním událostí od r. 1956 včetně. Chybějící zápisy se pokusím nahradit široce založenými referáty z roku 1956 a snad později použít materiálu shromážděného Alfonsem Musiolem a zařadit před stránky vyhrazené pro rejstřík samostatný oddíl, který obsáhne oněch 20 let, v nichž městská kronika nebyla psána. Tento postup je ostatně také doporučen v „Příručce pro kronikáře“ vydané v nakladatelství „Orbis“ v r. 1956.

Pokud jde o formu zápisů, rozhodl jsem se, že upustím od análových zápisů, jak je pěstovali moji předchůdce Kramoliš a Cigánek. Chronologický způsob psaní má sice jistý archaický půvab a je u četných obecních kronik běžný, ale kronika takto psaná je málo přehledná. Domnívám se, že kronika rozdělená do samostatných kapitol shrnujících události podle jejich věcného obsahu je přehlednější a živější. Zvýšená práce s tímto způsobem psaní spojená se vyplatí nejen čtenáři kroniky, ale i kronikáři, který má na konci roku dokonalý přehled o všech událostech a při ročním časovém odstupu i lepší možnost jejich hodnocení na závažné a méně významné. Přidržím se proto formy zápisů rozdělených na věcné kapitoly. Pokud jde o kroniku z r. 1956, kterou píšu retrospektivně, nebude to u některých hesel jen vylíčení událostí z r. 1956. Mezera 20ti let, která v kronice města Hranic zeje, nutí mne k tomu, abych se tu a tam aspoň co nejstručněji zmínil o tom, co předcházelo před rokem 1956. To platí hlavně o průmyslových podnicích a z těch zase o „Hranické cementárně, národním podniku“, jedné z nejmodernějších továren toho druhu ve střední Evropě vybudované v letech 1949–1954.

Konečně chci zdůraznit, že přistupuji k pokračování v díle mých předchůdců v psaní kroniky s přáním, abych se jim přiblížil a aby mou práci nesla láska k mému rodnému městu.“

Z kronikářských záznamů dr. Bartovského uvádíme text popisující vznik JZD. Je samozřejmé, že jde o dobou podmíněný zápis, který ovšem má především faktografickou hodnotu:

„Ustavující schůze JZD

Pondělí 23. září 1957 bylo dnem v historii našeho města velmi významným. V tento den prosadil se socialismus v městě Hranicích i na tom úseku, který se doposud držel stranou socializace našeho hospodářství, ačkoliv sousední obce vykročily většinou odhodlaně i v tomto směru po nové cestě tolik doporučované jak Komunistickou stranou Československa, tak i vládou republiky. Po dlouhém váhání rozhodli se také zemědělci v Hranicích ke společnému hospodaření v jednotném zemědělském družstvu.

Byl to nevlidný podzimní den, větrný a deštivý a přece malá zasedací síň starobylé hranické radnice se ke čtvrté hodině odpolední zaplnila zástupci složek veřejného života, zemědělci i hosty, kteří přišli, aby byli svědky chvíle, která znamená nesporně mezník nejen v životě hranických zemědělců, ale i závažnou kapitolu v kronice města. Za ONV v Hranicích byl oficiálně přítomen náměstek předsedy s. Jaroslav Stáňa, vedoucí zemědělského odboru ONV s. Sita, zemědělský instruktor ONV s. Houb a Ing. Bláha, okresní výbor KSČ zastupoval tajemník s. Viktor Langer, MNV byl reprezentován předsedou s. V. Drahotušským, tajemnicí s. V. Grillovou, náměstkem předsedy s. M. Ryškou, předsedou zemědělské komise s. A. Terhem a členy MNV s. A. Sypťákem a K. Tutkou.

Přesně v 16. hod. 30 min. zahájil předseda MNV s. Drahotušský z pověření rady MNV ustavující schůzi JZD v Hranicích srdečným přivítáním všech přítomných, zvláště pak zemědělců. V další části své řeči připomněl, že jedním z hlavních bodů programového plánu MNV pro volební období 1957–1960 na úseku zemědělské politiky bylo přesvědčovat zemědělce v našem městě, aby svá hospodářství zapojili do socialistického sektoru v JZD. Rada MNV, stálá zemědělská komise, výbor žen i plenum MNV se socialisací zemědělství zabývaly na všech svých schůzích a po hovorech se zemědělci bylo přikročeno k získávání jich ke vstupu do JZD.

V další části své řeči poukázal předseda s. Drahotušský na to, že část zemědělců správně pochopila cestu, kterou ukazuje KSČ a vláda, totiž, že jediné společným hospodařením mohou plnit úkol jim uložený – zvyšovat rostlinnou a živočišnou výrobu bez lidské dřiny za maximálního použití zemědělských strojů a oznámil, že ke dni 23. září 1957

podepsalo přihlášky ke vstupu do JZD v Hranicích 24 místních zemědělců se 113,70 ha zemědělské půdy. Pak hovořil vážně k přítomným zemědělcům a kladl jim na srdce, aby ukázali svou dobrou práci ihned po založení JZD těm hospodářům, kteří zůstali ještě stranou, že to jde a že to jde lépe než hospodářství jednotlivce. Rada MNV a všichni členové MNV i výboru žen jsou si vědomi, že založením JZD nekončí jejich práce; budou mít nejvyšší zájem o nejlepší výsledky práce družstva a budou i nadále přesvědčovat další zemědělce o nutnosti vstupu do družstva. Družstevníkům budou také pomáhat podle svých sil všichni pracující našeho města.

Svůj projev zakončil předseda s. Drahotušský výzvou k novým družstevníkům, aby zanechali malicherných sporů osobních, měli na zřeteli rozvoj celku a rozvinuli široce zemědělskou výrobu.

Po tomto zahajovacím projevu promluvil k zemědělcům zástupce ONV náměstek předsedy s. Stáňa. Také on vyzdvihl význam dnešního dne pro socializaci města Hranic a celého okresu a poukázal na to, že to byla KSČ, která v čele Národní fronty ukazovala a ukazuje cestu k socialistickým formám života.

Po volbě účastelů hlasů bylo přistoupeno ke schválení přihlášek přihlášených členů družstva. Přihlásili se a byli také jednomyslně přijati tito hraničtí zemědělci:

Kunovská Marie,
Slimáček Jindřich,
Slimáčková Anastazie,
Fojtíková Antonie,
Křístek Karel,
Dohnal Alois,
Šimerová Marie,
Večeřa Richard,
Večeřová Ludmila,
Švarz Rudolf,
Švarzová Jiřina,
Škrobálek František,

Synek Antonín,
Synková Věra,
Pražák Josef,
Kubeš Josef,
Kubešová Julie,
Bučková Aloisie,
Klivar Ladislav,
Pešl Jan,
Hanzlíček Zdeněk,
Hořín František,
Šípová Josefa,
Tutha Karel.

Pak bylo přikročeno k volbě pětičlenného představenstva včetně předsedy. Rada MNV v Hranicích navrhla za předsedu JZD maloze-
mědělce a býv. podnikového ředitele nár. podniku Moravskoslezské
vápenice v Hranicích s. Karla Tuthu. O tomto návrhu se rozpředla
debata, poněvadž někteří z přítomných zemědělců byli toho názoru, že

s. Tutha jako malozemědělec nemá tolik zkušeností v zemědělské praxi jako zemědělci hospodařící na větších hospodářstvích. Předseda MNV poznamenal, že jde jen o návrh rady MNV a že si noví družstevníci mohou sami navrhnout předsedu. Družstevník Kubeš pak poukázal na to, že ve svých prvních počátcích bude družstvo potřebovat hlavně organizační schopnosti předsedovy a ty že jsou u s. Tuthy plně zaručeny. Nato byl většinou 22 hlasů proti dvěma zvolen předsedou s. Karel Tutha, který volbu přijal a vhodně poznamenal, že opouští zaměstnání, které mu poskytovalo dobrou existenci, a přijímá funkci, která bude pro něj znamenat jen starosti, ale přesto doufá, že se on i ostatní družstevníci svornou prací dopracují toho, že JZD jim zaručí všem spokojený a bohatý život.

Jako další členové představenstva byli jednomyslně zvoleni družstevníci Hanzlíček, Švarz, Dohnal a Kunovská. Za členy revisní komise byli zvoleni A. Fojtíková, R. Večeřa a V. Synková. Účetní a pokladník i skladník budou voleni na první členské schůzi družstva.

Po skončení voleb ujal se slova s. Ing. Bláha, který jasně a přehledně vysvětlil úkoly JZD a podal rozbor vzorových stanov JZD.

Nato se družstevníci jednomyslně usnesli na tom, že nové JZD bude družstvem III. typu, t. j. družstvem se společným hospodařením rostlinné i živočišné výroby, kde jsou členové odměňováni podle pracovních jednotek, které v družstvu odpracují.

Velká debata se rozvinula o době, kdy nové družstvo zahájí činnost. Někteří družstevníci se přimlouvali za to, aby družstvo zahájilo společné práce již dnem 1. října 1957, jiní zase poukazovali na to, že z technických důvodů bude výhodnější započítí se společným hospodařením až 1. ledna 1958. Při hlasování se 3 družstevníci zdrželi hlasování, 8 jich hlasovalo pro zahájení od 1. října 1957 a 13 od 1. ledna 1958. Podle tohoto hlasování zahájí tedy JZD v Hranicích svou činnost dnem 1. ledna 1958.

Ustavující schůzi ukončil zástupce OV KSČ s. V. Langer, který prohlásil, že už dlouho nebyl tak šťasten jako dnes, kdy hraničtí zemědělci projeví založením JZD v Hranicích svůj souhlas s politikou strany a vlády a pochopili, že přechod k socialistické velkovýrobě v zemědělství je ekonomickou nutností celého našeho národního hospodářství a nad to přispívá podstatně ke zvyšování životní úrovně zemědělců samotných. Pečlivost při volbě předsedy a obsáhla a věcná diskuse na ustavující schůzi dává záruku pro zdar práce nového družstva, jemuž s. Langer přeje jménem KSČ hodně úspěchů a blahopřeje novým družstevníkům k odhodlanému kroku do nového lepšího života.

Předseda MNV s. Drahotušský končí o 19. hodině tuto památnou schůzi přáním, aby novým družstevníkům kvetla na družstevních lánech bohatě pšenice.

Průběh schůze byl velmi pohotově vyslán městským rozhlasem s. tajemnicí Grillovou a s. Koudelkovou, takže všichni občané města, i ti z nich, kteří bydlí na pasekách u Kostelíčka, pod Hůrkou či pod Křivým byli informováni o všem, co se v zasedací síni při ustavující schůzi odehrálo a mluvilo. Po posledních slovech s. předsedy Drahotušského, která se ozvala z pouličních amplionů téměř současně ve chvíli, kdy je proslovil, vyhrávala novým družstevníkům do podzimního večera ještě hudba na cestu do nového života.

Jednotné zemědělské družstvo v Hranicích je co do pořadí 47. družstvem v hranickém okrese.

Tolik o založení družstva zapsal dr. Bartovský.“

Ludvík Novotný

Ludvík Novotný se narodil se 4. května 1921 v Ludgeřovicích na Hlučínsku, do Hranic se přistěhoval 1. října 1927. V letech 1932–1940 absolvoval hranické reálné gymnázium, ve školním roce 1940/1941 navštěvoval abiturientský kurz při obchodní akademii v Moravské Třebové. Za okupace pracoval jako administrativní pracovník u firmy Kunz v Hranicích. Po osvobození studoval v letech 1945–1948 na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity češtinu a filozofii, později si dálkovým studiem od roku 1957 na Fakultě společenských věd Palackého univerzity v Olomouci aprobaci rozšířil o dějepis. Od 1. února 1948 byl ustanoven profesorem na gymnáziu v Přerově, od 1. září 1949 byl přeložen na sociálně zdravotní školu, později Střední zdravotnickou školu v Hranicích. Zde působil až do odchodu do důchodu v roce 1980, další dva roky pak učil na zkrácený úvazek. V roce 1982 vážně onemocněl, chorobě potom podlehl o deset let později 16. ledna 1992.

Hned v počátcích vydávání kulturního časopisu v Hranicích roku 1958 se stal jeho přispěvatelem, bohatá byla jeho přednášková činnost v rámci Odborového svazu pracovníků ve školství a Socialistické akademie. Dlouhá léta pracoval ve školské a kulturní komisi MěstNV v Hranicích. Publikoval také často v Novém Přerovsku, ve Vlastivědných listech Severomoravského kraje, v Ostravském kulturním zpravodaji, v časopise Národní výbory.

Vydal několik samostatných publikací o Hranicích a lázních Teplících nad Bečvou v letech 1963, 1965 a 1980, byl autorem pojednání Hranice v literatuře z roku 1969.

Do funkce kronikáře byl schválen na schůzi rady MNV 24. června 1958, pořídil zápis za rok 1957 z podkladů od dr. Bartovského a funkci dále zastával až do roku 1982, v letech 1970–1976 nebyla ale kronika psána a ani zápisy z posledních dvou let již neprovedl.

Novotný pokračoval v rukopisných záznamech, strukturovaných podle příkladu svého předchůdce, jeho přínos lze vidět v tom, že založil přílohy ke kronice, tj. obrazový materiál, pozvánky a jiné příležitostné tiskoviny, které pocházejí z let 1957–1986.

Jako ukázkou jsme vybrali popis situace při zrušení hranického okresu v roce 1960 a poměrů po vpádu okupačních vojsk v srpnu 1968.

„Politický a veřejný život 1960

Územní reorganizace

V roce 1960 se v politickém a veřejném životě našeho města velmi zřetelně odrazily významné historické události, které se hluboce dotkly života všeho našeho lidu. Především zasedání ÚV KSČ ve dnech 13.–14. ledna 1960 přineslo historické usnesení o přestavbě územní organizace státu a o dalším prohloubení socialistické demokracie, o činnosti a výstavbě národních výborů.

Další důležitou událostí byly volby do Národního shromáždění a národních výborů dne 12. června a přijetí nové socialistické ústavy.

V tomto jubilejním roce 15. výročí osvobození naší republiky sovětskou armádou díky důslednému provádění politiky strany a vlády splnili jsme druhý pětiletý plán a vytvořili tak pevný základ ke splnění cílů XI. sjezdu KSČ – dovršení výstavby socialismu v naší zemi.

Velmi podstatně se našeho města dotkla územní reorganizace, při níž Hranice přestaly být okresním městem. Převážná část území hraničského okresu byla i s městem Hranicemi začleněna do okresu přerovského. Jen obce Heřmanice a Dub byly připojeny k okresu Nový Jičín a obec Velký Újezd a Zákřov byly včleněny do okresu olomouckého. Hovořilo se také o odtržení Hustopeč n/Beč., Poruby a Vysoké, avšak na žádost Hustopečských k připojení těchto obcí k vsetínskému okresu nedošlo. Po zrušení Olomouckého kraje se celý nový okres přerovský stal součástí Severomoravského kraje se sídlem KNV v Ostravě.

Likvidace okresních institucí proběhla v Hranicích postupně, nejvíce v březnu 1960, ukončena byla v podstatě v červnu.

Nejdříve byla provedena podle směrnic ÚV KSČ nová úprava stranických orgánů. Dne 6. března se konala městská konference KSČ v sále kulturního domu HCV. Předsedou MV KSČ byl zvolen František Papica, pracovník OSP v Hranicích. Provedenou organizací se rozšířila úloha MV KSČ v politickém, veřejném a hospodářském životě města. Do 19. března byl z Hranic odstěhován sekretariát OV KSČ, ve dnech 19. a 20. 3. se konala v Přerově okresní konference KSČ, na níž již byli přítomní zástupci organizací KSČ z celého připravovaného nového okresu.

Dne 25. března se konalo také závěrečné zasedání okresního výboru ČSM, na němž bylo provedeno zhodnocení práce všech skupin ČSM.

25. března se rovněž konalo závěrečné zasedání rozšířeného okresního výboru ČSČK. Dále byl zrušen OV a sekretariát SČSP a OV SPB.

Rovněž lidový soud v Hranicích skončil v polovině března svou činnost, od 28. března se všechny jeho spisový materiál i se všemi pozemkovými knihami a zařízením stěhoval do Přerova. Jen právo ověřovat spisy a podpisy přešlo na MěstNV. Odstěhovalo se i státní notářství, činnost advokátní poradny omezena na 1 den v týdnu.

Také okresní oddělení veřejné bezpečnosti i dopravní inspektorát do konce března přesídlily do Přerova.

3. dubna byl zlikvidován okresní výbor Svazarmu.

Postupně byla také odstěhována Státní banka, okres. voj. správa.

V té době již také probíhala postupná likvidace ONV. XVIII. závěrečné řádné zasedání ONV se konalo v Hranicích dne 3. června 1960

v sále Osvětové besedy. Byla na něm mimo jiné přednesena závěrečná zpráva o činnosti ONV v Hranicích za volební období 1957–1960 a o konečném dořešení územní organizace a vyhodnocení nejlepší členové volených orgánů a pracovníci ONV.

I. plenární zasedání ONV v Přerově se konalo v pondělí 20. června 1960. Předsedou ONV byl zvolen s. Jan Hlava, do té doby vedoucí tajemník OV KSČ v Hranicích.

Jako poslední okresní složka byl zlikvidován v létě po II. celostátní spartakiádě okresní výbor ČSTVS.

O přidělení uvolněných budov a místností rozhodovala zvláštní dislokační komise. Podle příslušných směrnic měly být uvolněné místnosti přidělovány pro školské, bytové a zdravotnické účely.

Budova OV KSČ (býv. hotel Moravia) byla přidělena zemědělské učňovské škole, budova soudu adaptována pro II. osmiletou školu, její zadní část (bývalá věznice) ponechána pro městské oddělení veřejné bezpečnosti.

Dosavadní sídlo ONV – zámek – byl hned po likvidaci ONV obsazen ředitelstvím družstva Jednoty pro celý nový okres, budova zemědělského odboru ONV (býv. hudební škola) v Janáčkově ulici byla rezervována pro zdravotnické účely, do konce roku 1960 však zůstala prázdná, v místnostech soc. odboru ONV (v býv. spolkovém hotelu) byly zřízeny kanceláře n. p. Severomoravský průmysl kamene.

Budova okresní vojenské správy v Čechově ulici (býv. Munduska) přidělena n. p. Pramen, který zde má své okresní ředitelství. Do budovy OV ČSČK na Motošín se přestěhovaly kanceláře vedení Komunálních služeb města Hranic.

Uvolněné místnosti po Státní bance na rohu náměstí KG a Janáčkovy ulice obsadil inspektorát Státní pojišťovny pro celý okres. Dosavadní místnosti pojišťovny na náměstí KG čp. 16 byly adaptovány na byty a v přízemí zřízena prodejna cukrovinek. Místnosti po OV ČSM zůstaly rezervovány pro státní spořitelnu. Místnosti po okresní správě silnic v budově na Přísadech byly svěřeny zvláštní škole.“

„21. srpen 1968 a pobyt sovětských jednotek v Hranicích

První zpráva o vstupu vojsk států Varšavské smlouvy na území ČSSR došla v časných ranních hodinách 21./8. 1968 přes poštu předsedovi MěstNV J. Hlavačkovi. Od rána projížděly městem sovětské jednotky, po osmé hodině projela město skupina sovětských tanků, které pak zaujaly postavení na náměstí a v ulici 1. máje před závodem Sigma I. a u kasáren.

Hned ráno zasedal MěstNV KSČ, který rozhodl svolat zástupce Národní fronty na radnici. Mezitím v 10,15 hod. se dostavili na radnici zástupci sovětské armády a vyžádali si svolání představitelů města na 11 hodin. V 11 hodin byla zahájena porada s velitelem sovětské jednotky pplk. M. D. Podzorovem, který přečetl výzvu k dělníkům, rolníkům, úředníkům, ke všem občanům města, současně také přečetl vyhlášku č. 1 z 21. srpna 1968 o 9 bodech, jež měla zajistit normalizaci poměrů ve městě.

Představitel MěstNV v odpovědi prohlásil, že všichni přítomní pevně stojí na zásadách socialismu a přátelství s SSSR, jak bylo prohlášeno v Čierne nad Tisou a v Bratislavě. Jménem všech představitelů města projevil nesouhlas se vstupem spojeneckých vojsk na naše území a ujistil, že klid a pořádek ve městě je zajištěn. Podobně hovořili také zástupci MěstNV KSČ, Národní fronty, Čs. svazu žen, OV KSČ a závodů.

V průběhu jednání se shromáždil před radnicí zástup občanů, ve 12 hodin houkaly sirény. Jednání na radnici skončilo v odpoledních hodinách, velitel sovětského oddílu slíbil, že stanovisko představitelů Hranic projedná se svým velením.

Ve veřejnosti zavládlo veliké vzrušení, šířily se různé poplašné zprávy a zejména se rozrostla značná nákupní horečka, jež se projevila nejdříve překotným nákupem základních potravin, pak i průmyslového zboží.

Na MěstNV byla hned od 21. srpna organizována stálá služba, v níž se střídali členové rady a pracovníci MěstNV. Do rána 22. srpna 1968 se ve městě objevila hanlivá hesla a nápisy, urážející sovětské představitele a sovětskou armádu. 22. srpna 1968 zasedal MěstV KSČ, výbory základních organizací KSČ v závodech a rada MěstNV.

Dopoledne se také konalo mimořádné plenární zasedání MěstNV, na němž byla podána zpráva o situaci ve městě a o jednání s představiteli sovětské armády. Zástupce n. p. Sigma uvedl, že 21. srpna se v podniku pracovalo jen omezeně, ale 22. srpna už byl obnoven pravidelný provoz. Zástupce ČSD uvedl, že dráha má nepřerušovaný telefonní styk, ale doprava je značně nepravidelná. Rozvinula se široká podpisová akce, pod rezoluce, odeslané ze závodů, posádky a organizací bylo shromážděno na pět tisíc podpisů dezorientovaných občanů.

Při nové návštěvě na MěstNV pplk. Podzorov odvolal vyhlášku č. 1. z 21. srpna. Sovětské tanky byly staženy na okraj města na Struhlousko k trati, za Jaselské kasárny a do třídy Sovětské armády a lázně Teplic nad Bečvou.

Pro nastalou nákupní horečku byl omezen prodej některých potravin a stanoven zákaz prodeje lihovin.

23. srpna 1968 odpoledne se uskutečnil aktiv funkcionářů základních organizací KSČ z města a okolních obcí, na kterém promluvili delegáti XIV. ilegálního sjezdu KSČ. Z Hranic se sjezdu zúčastnil inž. J. Hrubý, dr. Plšek a Fr. Kirnig. Přítomným byla rozdána prohlášení ilegálního 14. sjezdu KSČ.

Ve 12 hodin byli pracující houkáním sirénou vyzváni k hodinové stávce. V ulicích města se objevila další urážlivá hesla a dokonce nápisy, žádající neutralitu našeho státu. Odpoledne nezodpovědně byly vápnem a barvou zatřeny všechny ukazatele cest, někde byly odstraněny i tabule s označením názvů ulic a domovních čísel. K večeru došlo na radnici opět k jednání s představiteli sovětských vojsk o situaci ve městě. Přitom sovětsští zástupci znovu žádali o zachování klidu a pořádku. Od 23. prosince také nehrála kina ani nebyly pořádány žádné kulturní podniky, ve městě byl naprostý klid.

24. srpna 1968 se konalo mimořádné plenární zasedání ONV v Přerově, na němž rovněž vlivem pravicově zaměřených poslanců byla přijata rezoluce, vyjadřující nesouhlas se vstupem spojeneckých vojsk na naše území. Před polednem se konala další schůze představitelů města se sovětskými důstojníky. Jednání se změnilo v ideologické střetnutí. Marně se sovětsští důstojníci dožadovali obnovení ukazatelů cest a dopravních značek.

I v neděli 25. srpna 1968 zasedal MěstV KSČ, rada MěstNV a MěstV Národní fronty k výměně informací o situaci ve městě. V pondělí 26. srpna a v úterý 27. VIII. 1968 v době od 9,00 do 9,15 hodin zněly ve městě všechny sirény a zvony. Obyvatelé města očekávali zprávy o návratu naší delegace v čele s prezidentem L. Svobodou z jednání z Moskvy. Rada MěstNV prohlásila, že zrušila družbu s městem Oderanem v NDR.

V úterý 27. srpna 1968 zasedal MěstV KSČ a zabýval se situací po návratu našich představitelů v čele s prezidentem republiky z Moskvy. Veřejnost byla seznámena s projevem prezidenta republiky, v 10 hodin hovořili v městském rozhlase členové předsednictva MěstV KSČ. Občané Hranic odeslali prostřednictvím OV KSČ pozdrav prezidentu republiky a dopis ÚV KSČ. 27. srpna bylo také vydáno první číslo časopisu Přehled, který začalo vydávat informační středisko MěstNV a MěstNV, jež zahájilo činnost na radnici a shromažďovalo informace od občanů. Časopis přinášel zprávy a pokyny měst. národního výboru. Vyzýval k zachování klidu a pořádku ve městě, přinášel však také

neověřené pomluvy na Sovětskou armádu, protisovětská hesla a šířil nacionální nesnášenlivost.

V posledních srpnových dnech už rozruch pomíjel, život se vracel do normálních kolejí ve všech oblastech. I překotné nákupy se zmírnily. Přesto úbytek vkladů ve státní spořitelně koncem srpna a počátkem září 1968 dosáhl výše 3, 4 miliónů Kč.

Ve čtvrtek 29. září 1968 se přesunula skupina sovětských tanků od Teplic nad Bečvou na Struhlovsko k trati a v pátek 30. srpna odjely všechny sovětské tanky do Háje ke Stříteži nad Ludinou, kde byla umístěna sovětská vojenská jednotka.

V pátek 30. srpna 1968 už také bylo zahájeno promítání v kině Svět, provoz v kině Oko byl obnoven 3. září 1968.

V sobotu 31. srpna 1968 dopoledne na zasedání rady MěstNV byly vydány v souladu s prohlášením Národního shromáždění a vlády pokyny k normalizaci života ve městě:

a) byl uvolněn některý společenský a kulturní život, restauracím a kavárnám povolen provoz do 24 hodin,

b) 2. září zahájeno vyučování na všech školách a studenti škol 2. cyklu vyzváni k pomoci při sklizni okopanin,

c) obyvatelstvo ujistěno, že zásobování je pravidelné a bude se dále zlepšovat.

d) Veřejnost byla vyzvána, aby byla odstraněna všechna nevhodná hesla a nápisy a nahrazena hesly, podporujícími činnost Národního shromáždění, vlády a NF. Dále byla veřejnost vyzvána k zachování klidu a pořádku ve městě.

2. září byl zahájen nový školní rok individuálně v jednotlivých školách. 2.–3. září 1968 také zmizely urážlivé letáky z výkladních skříní a většina hanlivých hesel byla zabílena, v dalších dnech byly rovněž obnovovány silniční ukazatele a dopravní značky. Na žádost sovětských důstojníků uvolnil MěstNV dvě místnosti v přízemí radnice pro sovětské vojenské velitelství a vybavil je potřebným nábytkem.

Další opatření k normalizaci života ve městě přijalo plenární zasedání MěstNV, které se konalo 3. září 1968. Zejména bylo uloženo náčelníkovi Veřejné bezpečnosti, aby spolu s komisí ochrany veřejného pořádku MěstNV zajistil klid a pořádek zvýšením počtu pořádkových hlídek. Představitelé sovětské armády také nabízeli navázání kulturních a sportovních styků, uspořádání mítinků s mládeží a s pracujícími v závodech, byli ochotni rovněž k brigádnické pomoci.

6. a 12. září navštívili n. p. Sigma, 27. září se setkali se zástupci pracujících v HCV. Také mnozí občané a zvláště děti se zastavovali u rad-

nice a navazovali rozhovor se sovětskými vojáky, kteří zde měli službu. Naproti tomu zvláště ve večerních hodinách po opuštění restaurací někteří, hlavně svedení mladí lidé, zahajovali diskuse se sovětskými vojáky a chovali se k nim urážlivě. MěstNV proto od 11. září zakázal podávat po 21. hodině ve všech restauracích alkoholické nápoje a některým známým výtržníkům v Hranicích bylo poskytování alkoholu zapovězeno vůbec. Rovněž na školách byl dán žákům pokyn, aby ve večerních hodinách se nezdržovali na ulicích, podobná opatření byla provedena i v armádě. Koncem září MěstNV vypracoval plán styků se sovětskými vojáky, podle něhož mělo napřed dojít k setkání s radou MěstNV, pak s poslanci na plenárním zasedání MěstNV a v třetí etapě měli být zástupci Sovětské armády pozváni na schůze občanských výborů.

Od 19. října 1968 po čtyři dny pomáhalo 80 sovětských vojáků při sklizni cukrovky na polích státního statku u severního nádraží.

22. října 1968 na pozvání náměstka Josefa Čajky se konala beseda pracovníků lázní Teplíc nad Bečvou se sovětskými důstojníky v Teplících.

V pátek 25. října 1968 oznámil velitel sovětské vojenské jednotky v Hranicích pplk. M. D. Podzorov, že se přijde rozloučit.

Při loučení se shromážděnými funkcionáři a členy rady MěstNV prohlásil pplk. M. D. Podzorov, že přes počáteční nedorozumění musí hodnotit chování a jednání hranických funkcionářů kladně, že zachovali klid a rozvahu a zvládli politicky situaci. Na jeho žádost rada MěstNV vystavila 24. října 1968 toto zhodnocení pobytu vojsk Varšavské smlouvy v Hranicích:

„Po prvním setkání velitelství vojsk pplk. M. D. Podzorova s představiteli města se postupně vyjasňovaly vzájemné vztahy a vytvářely podmínky pro řešení oboustranných požadavků. V souvislosti s tím je nutno konstatovat, že po celou dobu pobytu vojsk ve městě nedošlo k nedorozumění, ba naopak při jednáních představitelů města se zástupci velení docházelo k vzájemnému porozumění a respektování. Zvláště je třeba vyzvednout jednání a postoj k situaci soudruha pplk. M. D. Podzorova, který svou velitelskou rozvážností a politickou vyspělostí přispěl k normalizaci života ve městě. Rovněž korektnost jednání důstojníků a vojáků s obyvateli města vedla k tomu, že nedošlo k rušivým jevům a pomohla k obnovení klidu a pořádku v našem městě.“

26. října 1968 opustili sověští vojáci místnosti na radnici, 27. října 1968 ráno přijela skupina sovětských tanků z polesí Háj od Stříteže

nad Ludinou na nádraží Hranice na Moravě, 28. října 1968 odpoledne odjela směrem na Ostravu. Další část této sovětské jednotky odjela 29. října 1968 odpoledne ze stanice Polom rovněž na Ostravu.“

* * *

Posledním předlistopadovým kronikářem byl od roku 1983 **Antonín Lang**, který se narodil 10. července 1928. Z rozhodnutí rady MěstNV z 9. března 1983 měl provést do kroniky zápisy již za rok 1981. K tomu ale nedošlo, Lang je autorem zápisů až z roku 1983. Do své smrti 25. března 1991 stačil provést zápisy až do roku 1989. Městská rada na svém zasedání 25. dubna 1991 uložila, aby si odbor ŠKZ a SZ vyžádal od paní Langové předání všech materiálů a podkladů vztahujících se k rokům 1989 a 1990.

Zároveň byl prováděním zápisů do kroniky pověřen **Emil Zábranský**. Narodil se 15. května 1920 v Horním Újezdě, po zavření vysokých škol Němci byl během 2. světové války totálně nasazen do Německa, odkud utekl v roce 1945. Po osvobození začal učit na různých školách s aprobací pro dějepis, jazyk český a zeměpis, později působil jako ředitel ZDŠ ve Všechovicích, od roku 1963 v Hranicích na ZŠ, třída 1. máje 15. Jako první v Československu tu zavedl vyučování s rozšířenou výukou cizích jazyků. Měl zásluhu na tom, že před budovou školy byla znovu postavena socha T. G. Masaryka. Po roce 1968 mu bylo znemožněno

pracovat ve školství, ani v Hranicích nemohl najít zaměstnání, proto pracoval v Olomouci a pak ve Zlíně ve Spotřebním družstvu Jednota. Od roku 1975 byl v invalidním důchodu. V roce 1990 byl plně rehabilitován a krátce působil jako pedagog na škole v Drahotuších. Zemřel náhle v lázních Luhačovicích 15. srpna 1992.

Zábranský provedl pouze zápis za rok 1990. Změnil uspořádání zápisů, protože v úvodu zaznamenal nejdůležitější rozhodnutí rady a pléna. Následovaly kapitoly Hospodářská situace, Školství a kultura, Kultura v Hranicích, Tělovýchova a sport, Zdravotnictví v Hranicích, Životní prostředí a ekologie, Společenské organizace a politický život, Klimatické podmínky. Na závěr byl uveden podrobný seznam nejdůležitějších událostí.

Na posledním zasedání městské rady v roce 1992 byl kronikářem jmenován **Alois Mariánek**. Narodil se 23. května 1931 v rolnické rodině hospodařící v Tvorovicích na Prostějovsku. Do Hranic se přijížděl v roce 1956 po skončení základní vojenské služby. Vyučoval na škole v Heřmanicích, v roce 1963 se stal ředitelem nově zřízeného Městského domu pionýrů a mládeže v Hranicích. V roce 1970 odešel pracovat do redakce Nového Přerovska, od roku 1982 působil ve funkci vedoucího redaktora až do 28. února 1990. Následujícího dne odešel do předčasného důchodu, z něž se na jeden rok (1992) vrátil do čela redakce novin Přerovsko, které byly zřízeny Okresním úřadem v Přerově. Alois Mariánek pořídil zápis do kroniky za roky 1991 a 1992, zápis za rok

•• Alois Mariánek.

1993 pořídil **Roman Macura**, za rok 1994 kronika nebyla vedena, léta 1995–2000 opět zaznamenal Alois Mariánek. Dne 20. května 2001 Alois Mariánek zemřel v Hranicích.

Alois Mariánek při zapisování upustil od pevné struktury tvořené určitými většími celky. V jeho podání po úvodu zaznamenávajícím zasedání rady a pléna následuje volný sled záznamů událostí, ke kterým během roku v Hranicích došlo. Orientaci usnadňuje podrobný heslovitý seznam na konci ročníku.

Po dva roky 2001–2002 nebyla kronika vedena. Na základě usnesení rady města ze 4. března 2003 byl dopsáním kroniky za tyto roky pověřen **Petr Vystrčil** a kronikářem byl jmenován **Milan Golda**.

Ve Státním okresním archivu v Přerově se nacházejí ve fondu Archiv města Hranice tyto kroniky:

Inv. č.	133	Pamětní kniha města Hranic založená v roce 1812 Františkem Ráblem (členem výboru představenského úřadu města Hranic) a vedená od r. 1818 Karlem Kobrem (členem výboru představenského úřadu města Hranic) do r. 1824
	134	Kniha pamětních zápisů města Hranic (založená sekretářem Žáčkem) 1852–1901
	135	Kronika města Hranic založená roku 1915 díl I 1912–1935 (Čeněk Kramoliš)
	136	Kronika města Hranic, II. díl 1935–1937 (Emil Cigánek)
	137	Kronika města Hranic, III. díl, 1938–1939 (Emil Cigánek)

Ve fondu Městský národní výbor Hranice jsou uloženy tyto kroniky:

Inv. č.	1	Městská kronika 1956–1958
	2	1959–1960
	3	1961–1962
	4	1963–1964
	5	1965–1966
	6	1967
	7	1968
	8	1969
	9	1977
	10	1978
	11	1979
	12	1980
	13	1983
	14	1984
	15	1985
	16	1986
	17	1987
	18	1988
	19	1989

Ve fondu Městský úřad Hranice jsou uloženy následující svazky kroniky: 1990–1993, 1995–2000.

NEZNÁMÉ SVĚDECTVÍ O 2. SVĚTOVÉ VÁLCE – ALFONS V. MUSIOL (20. 7. 1884–14. 1. 1966)

Hlavním autorem vzpomínek na dobu nacistické okupace a shromažďovatelem vyprávění hranických spoluobčanů na období přímého ohrožení existence českého národa pod názvem „Československo ve II. světové válce“ byl Alfons Václav Musiol.

Předkové profesora na Hospodářské škole v Hranicích pocházeli ze západní Moravy. Otec Karel Musiol (1844–1906) se narodil v Jemnici a byl synem obuvníka. Byl vyučeným kupcem, v mládí si zařídil obchod v Moravských Budějovicích a později zde zakoupil i dům na náměstí. V roce 1873 se oženil s Amálií Zachovou, dcerou řídícího učitele, varhaníka a majitele pozemků v Jaroměřicích. Matka Amálie Zachová (1851–1934) přinesla do rodinného života značný majetek, ale navíc i všestranný zájem o společenský a kulturní život, především o hudbu. Matčini předkové se jmenovali Míčoví a není vyloučeno, že pocházeli z rodu proslulého barokního skladatele a kapelníka, autora první české opery „O původu Jaroměřic“, Františka Míči (1694–1744). V Moravských Budějovicích se manželům narodilo pět dětí, z nichž dospělosti dosáhli tři. Na naléhání tchána Zacha však Karel Musiol opustil obchod a západní Moravu, zakoupil velkostatek v Pavelči, nedaleko tehdejšího správního střediska východní Haliče Stanislavova, dnes Ivano-Frankovska v Ukrajinské republice. V Pavelči se Karlovi a Amálii narodili další dva synové, z nichž starší byl právě Alfons.

Manželství rodičů ale nebylo šťastné. Pravděpodobnou příčinou častých konfliktů byla neschopnost otce efektivně pečovat o sňatkem získaný majetek. Asi v roce 1890 otec velkostatek prodal a i s rodinou se přestěhoval do Brna-Lužánek. V Králově Poli si vystavěl továrnu na výrobu emailového nádobí, v níž se vyučil i nejstarší bratr Alfonse Karel, později továrník a vynálezce, který celý život prožil v zahraničí, především v Belgii, Francii, Brazílii, Polsku a Španělsku.

Alfons v Brně navštěvoval nejprve měšťanskou školu a od primy reálné gymnázium. Maturoval 8. července 1903. Již při středoškolských studiích měl několik zálib, kterým zůstal věrný celý život. Především mi-

•• A. V. Musiol jako hospodářský asistent rolnické školy v Kutné Hoře, 1913. Rodinný archiv.

loval cestování. V době prázdnin podnikal relativně daleké cesty na bicyklu, případně vlakem a na bicyklu. Tak po septimě zajel na Slovensko, kde se mimo jiné seznámil s redaktorem brněnské sociálně demokratické „Rovnosti“ Vlastimilem Tusarem (1880–1924), pozdějším ministerským předsedou mladé ČSR. Tusar byl tehdy na letním bytě ve Svaté Sidonii (dnes Sidonie) u Vlárského průmysku. Po maturitě zase zajel k dědečkovi Zachovi, který se z Haliče nevrátil a po roztržce se zetěm zakoupil hospodářství o výměře 65 ha ve Wolosově poblíž Lvova. Vedle starého hospodáře (měl již tehdy přes 80 let) se o usedlost staraly zvláště jeho dcery a mladý Alfons se právě zde nadchl zemědělstvím.

Zdá se, že po otci Alfons zdědil další koníčky. Především nutkavý zájem o tehdejší módní vynálezy. Alfons byl nadšeným fotografem, radioamatérem, kinooperátorem. Měl rád hudbu a literaturu, hrál na několik hudebních nástrojů, hezky zpíval, ovládal těsnopis a měl vůli a nadání vyjádřit své dojmy písemně. Po návštěvách v Haliči začal publikovat

v „Moravských Rozhledech“ a v sociálně-demokratické revui „Rudé květy“. Psal především cestopisná zamyšlení o životě Rusínů. Také písmáctví ho potom provázelo po celý život, a když se v roce 1928 rozhodl sepsat rodinnou kroniku, zapojil do sepisování manželku, bratra i děti.

Po maturitě odešel spolu se starším bratrem Ladislavem (1880–1917) na studia do Prahy. Alfons si vybral práva, Ladislav filosofii. V hlavním městě českého království, prožívajícím právě bouřlivé období ekonomického a kulturního rozmachu v atmosféře multikulturního napětí a vzájemného ovlivňování české, německé a židovské komunity, se plně zapojil do společenského života. Stal se členem právnického spolku „Všehrd“, moravsko-slováckého klubu „Radhošť“ a pravidelně navštěvoval středeční slovácké večírky. Prominentními návštěvníky zde bývali populární intelektuálové, spisovatel a novinář dr. Herben – vydavatel „Času“ a blízký spolupracovník T. G. Masaryka, nebo sochař František Uprka. Práva studoval dva roky dobře, ale po návštěvě v Haliči u dědečka se rozhodl věnovat zemědělství. Pátý semestr ještě studoval na univerzitě národní hospodářství u známého ekonoma Albína Bráfa a soudní lékařství a psychiatrii. Všechny přednášky si pečlivě stenograficky zaznamenával. Jeho schopnost přesně zaznamenat přednášky a projevy mu pomáhala překonávat finanční studentské starosti, když i v továrnícké činnosti otec neuspěl. Již po 1. roce právnických studií byl Alfons pomocným stenografem na živnostnickém sjezdu v Brně.

Když však v roce 1906 otec skonal, stál Alfons před nesnadným rozhodnutím co nejrychleji ukončit studia, aby se stal finančně nezávislým. Rozhodl se přejít na Královskou hospodářskou akademii v Táboře, což bylo dvouleté pomaturitní studium pro přípravu zemědělských odborníků. Během studií konstruoval elektrickou umělou líheň kuřat. V praxi se příliš neosvědčila. Konstrukce však byla natolik novátorská, že byla vystavena na hospodářské výstavě v Brně, kde získala stříbrnou medaili zemědělské rady a byla patentována v Rakousko-Uhersku, Německu a dokonce i v USA. Pro další životní osudy Alfonse bylo rozhodující seznámení s úřednicí Betty Veselou z Prahy. Alfonsovi se její německé křestní jméno nelíbilo. Podle Ibsenovy slavné hry „Paní z námoří“ překřtil snoubenku na Elidu, přesvědčil ji, aby opustila kancelář a ve 22 letech odešla do roční hospodyňské školy v Stěžerech u Hradce Králové, aby se dokonale vycvičila pro vedení zemědělské usedlosti. Snoubenci měli svatbu 10. srpna 1909 v pražském katolickém kostele na Vinohradech a ihned po svatbě odjeli do Pozlovic poblíž Luhačovic, kde Alfons zakoupil menší pozemek, na kterém hodlal založit drůbeží farmu. Je charakteristické, co si novomanželé koupili z peněžních

darů svatebčanům: kuchyňskou poličku pro Elu a dalekohled pro Alfa. Drůbeží farma nesla hrdý název Alfa-Beta s. r. o. V názvu tedy ukrývala úřední křestní jména vlastníků firmy. Podnikatelé věřili, že luhačovické lázně zajistí spolehlivý trh pro vajíčka, což se však nepotvrdilo. Aby se v nelehké konkurenci udrželi, rozšířili Musiolovi sortiment firmy nejprve o výrobu přístrojů pro chov drůbeže – přístroje sestavoval věčný kutil Alfa, potom začali vyrábět také mýdlo a krém na boty. Všechno však bylo marné.

Aby mohl Alfa uživit rodinu, musel si najít zaměstnání s trvalým příjmem. Dne 1. ledna 1913 proto nastoupil jako úředník na školním statku rolnické školy v Kutné Hoře – manželka s dvěma malými syny (2 ½ a ½ roku) zůstávala přitom v Pozlovicích a krátce před začátkem 1. světové války, v únoru roku 1914, složil Alfons v Praze státní zkoušku učitelskou. Získal tím oprávnění vyučovat na hospodářských školách, připravujících rolníky na jejich povolání. Až do 1. listopadu 1914 však byl bez práce – a rodina tehdy prožívala velmi krušné období bídy, zhoršované navíc obavami, že bude muset i přes velmi špatný zrak odejít do války. Alfons se k tomuto období vrátil v rodinné kronice poznámkou: *„Láska manželská a rodinná držela nás pohromadě, i když ztroskotaly naše podniky.“*

Brzy přišly ještě horší časy. Dne 1. listopadu 1914 byl Alfons jmenován účetním na velkostatku svobodného pána Balthasara v Hrochově Týnci u Chrudimi. Znamenalo to znovu opustit rodinu, ale získat pravidelný příjem. V té době se však o něho již začínala zajímat armáda. Alfonsovi se pochopitelně do války za císaře pána a jeho rodinu nechtělo. Ostatně nebyl v rodině sám. Starší bratr Karel se celé čtyři roky 1. světové války skrýval v Belgii. V srpnu 1915 byl přesto silně krátkozraký Alfons povolán na vojenský výcvik nejprve do Znojma a potom do Vídně. V prvním kole souboje s erárem byl Alfons úspěšný, mocný generál si ho totiž vyžádal zpět k vedení hospodářství velkostatku. Dne 1. ledna 1916 byl ale definitivně povolán do armády. I tentokrát měl ale štěstí v neštěstí, slabozrakost ho uchránila před frontovým nasazením, službu konal v týlu ve Znojmě a Vídni.

Alfons nosil módní skřípec a s těmito polobrádly je spojena jedna roztomilá příhoda, dokumentující dřívější vzájemnost Čechů a Slováků.

Ještě jako gymnazista si Alfons vyjel na vlakový výlet na Slovensko. Když projížděl prosluněným údolím Váhu, vykláněl se z okna a přepotřebný cvikr mu odlétl. Na koupi nového neměl peníze. Zašel tedy v Ružomberku do ordinace MUDr. Vavro Šrobára (1867–1950), později

••• A. V. Musiol s manželkou Elidou a se synem v Kutné Hoře, 1913. Rodinný archiv.

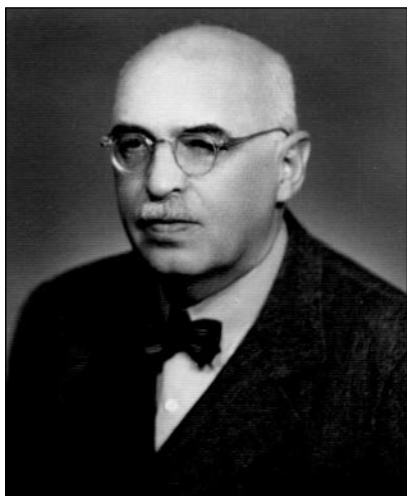
jediného slovenského zástupce v Národním výboru československém a mnohonásobného československého ministra. Ten zcela neznámému česky mluvícímu studentovi půjčil potřebných 10 korun.

Mezitím však válka pokračovala a Elida stále obtížněji sháněla potraviny k výživě synů. V dalekém Wolosově u dědečka Zachy bylo potravin hojnost, až do bolševických experimentů s kolchozy byla dnešní Ukrajina obilnicí Evropy. Dědeček poslal Elidě několik balíků, ty se však po cestě ztratily. 25. října 1918 sedla Elida na vlak a vypravila se do Haliče, chlapce ale nechala u babičky Musiolové. Do Wolosova dorazila relativně v pořádku, zpět však již byla cesta uzavřena. Konec války znamenal pro Halič vystupňování válečných dramát. Po rozpadu habsburské monarchie se toto území stalo předmětem válečného střetnutí bolševiků, Poláků a ukrajinských nacionalistů. Elida a s ní ostatní obyvatel-

lé Wolosova v podstatě až do vánoc 1918 nevěděli nic o tom, že skončila 1. světová válka a že v Praze byla vyhlášena samostatná Československá republika v čele s prezidentem T. G. Masarykem. Ve Wolosově samozřejmě nebyl zaveden elektrický proud a nechodily tam žádné noviny. Jediné spojení prostřednictvím železnice bylo přerušeno.

Četař Alfons Musiol vstoupil dobrovolně do vznikající Československé armády, nastoupil službu u divizního soudu v Brně, především ovšem hledal možnosti, jak využít uniformy k převozu manželky k rodině. Prvý pokus podnikl již v listopadu 1918. Dojel do Krakova, odtud se ale musel vrátit. Přes nové Polsko se v cestě pokračovat nedalo, železniční spojení bylo přerušeno válkou o haličskou kořist. Krátce před vánocemi 1918 se vypravil znovu, tentokrát jižní cestou, a byl úspěšnější. Zpáteční cestu absolvoval i s manželkou zcela zadarmo, Elida přijala funkci písárky vojenského transportu z Ukrajiny a přes Karpaty, Budapešť a Vídeň se manželé konečně vrátili domů. V dubnu 1919 Alfons demobilizoval a v mladém demokratickém státě se mu otevřely nové perspektivy. Nejdříve nastoupil jako účetní revizor u revolučního odboru ministerstva financí v Brně. Byl poslán na revizi firmy Baťa ve Zlíně, kde byl přijat a seznámil se se samotným šéfem Tomášem Baťou.

V létě 1919 se konečně stal kantorem. Navíc mohl uspokojit i dávnou touhu poznat blíže krásné Slovensko. Byl ustanoven do funkce odborného učitele na nově vzniklé hospodářské škole v Širokém u Oravského Podzámku. Když tato v podstatě zimní škola zahájila činnost, navštěvovalo ji pouze sedm žáků. Na jaře následného roku ho ministerstvo zemědělství pověřilo úkolem vyfotografovat objekty slovenských hospodářských škol. Alfa projížděl s fotoaparátem celé Slovensko. Zdokumentoval školy v Brezně, Rimavské Sobotě, Veličné, Košicích, Bratislavě, Banské Štiavnici, Komárně, Liptovském Hrádku, Sabinově. Doma však došlo k tragedii. Elidě se narodila mrtvá holčička a lékaři předpokládali, že příčinou byl vlhký a studený byt. Zdrčená Elida absolvovala léčení v lázních Sliač, Alfons hledal místo se zdravějším bydlením. Nadřízení mu nabídli funkci ředitele hospodářské školy v Sabinově, ale Alfons raději vybral nižší zařazení odborného učitele na hospodářské škole v Hranicích. Od 4. prosince 1920 se pro Alfonse a jeho rodinu stávají Hranice domovem. Odmítnutím ředitelské definitivy si však učitel Musiol, od roku 1927 profesor, znepřátelil nadřízené a již nikdy mu nebylo místo ředitele hospodářské školy nabídnuto. V rodinné kronice Alfons vysvětluje: *„Rozhodl jsem se pro Hranice, kde jsou školy a hlavně gymnázium. Slovensko jsem opustil jenom kvůli dětem. Výchova dětí v dobrém prostředí rozhodovala a kariéru jsem pověsil na hřebík.“*

Pro město Hranice to bylo šťastné rozhodnutí. Alfons Musiol se stal hybatelem novátorských metod v zemědělství a duší kulturně osvětové činnosti hospodářské školy.

V roce 1927 byl jednatelem Krajské výstavy Pobečví, která Hranice a zvláště úspěchy místních zemědělců zviditelnila v republice i v zahraničí. Byl průkopníkem motorové orby, založil pokusné pole hospodářské školy za sokolovnou, kde ověřoval nejnovější agrotechnické metody. Od roku 1932 jezdil po okrese s promítačkou Kinobox a promítal na vesnicích naučné filmy se zemědělskou problematikou. Hodně také publikoval. O jeho životní práci z roku 1936 „Soudní okres hranický“ bude ještě řeč. Publikační činnost A. V. Musiola však začala daleko dříve, již ve studentských letech. Od roku 1905 psal pravidelně do rubriky Studentský obzor „Moravských Rozhledů“. Jeho příspěvky vycházely pod značkami Al. O. Isum a SIOL. Přispíval také do „Moravské orlice“, kde se jeho cestopisné črty objevovaly ve sloupečku „Slovanský svět“. Pokud hranický rodák, ředitel olomoucké studijní knihovny dr. B. Vybíral vydával Prombergův kalendář, byl Musiol i jeho pravidelným přispěvatelem. Pod pseudonymem V. Palič psal cestopisné zážitky z četných poválečných výletů po Evropě (např. „Abstinenční črty ze Švédska a Dánska“) a „Drobečky ze zemědělství“. Jako V. Palič publikoval dokonce i v USA, v českém rolnickém časopisu „Hospodář“, vydávaném v Omaze. Za velkou louží se představil především jako básník-pacifista. Vyšla mu zde rozsáhlá skladba „Velký cíl“, ve které krátce před 2. světovou válkou snil utopický sen o věčném míru.

V Pozlovicích se pokoušel i o dramatickou tvorbu. V roce 1920 napsal v luhačovickém nářečí divadelní hru pro místní ochotníky. Celý život spolupracoval s odborným časopisem „Československý zemědělec“ a od roku 1928 se soustředil na sepisování rodinné kroniky pod názvem „Osudy našeho rodu“. V lednu 1944 konstatoval, že zápisy čítají 2 307 stran v dvanácti knihách, potom se rozsah ještě zvětšil, protože poměry po roce 1945 a zejména 1948 A. Musiolovi neumožnily svobodné vyjadřování názorů, a tak svá zklamání a často i zoufalství nad poměry v komunistickém „ráji“ svěřoval jen rodinné kronice.

Zbývá ještě dešifrovat místa hranického působení A. V. Musiola. Rodina nejprve bydlila v pronajatém bytě Němce Gabriela ve Hřbitovní ulici 10 a v říjnu 1923 využila výhodné hypotéky na výstavbu domu na Nábřeží B. Smetany č. 11. Zde A. V. Musiol s rodinou bydlel až do své smrti. V hospodářské škole v Hranicích učil do roku 1935, poslední roky před penzionováním v roce 1942 učil na stejné škole v Bzenci. Okolnosti tohoto přechodu čtenář najde ve vzpomínkách A. V. Musiola.

Když v dnešní době pročítáme vzpomínky A. V. Musiola, neubráníme se obdivu. Byl to člověk s neobyčejně bohatým životem, člověk vzdělaný, moudrý, čestný a charakterní. Právě takoví lidé byli páteří první Československé republiky, republiky spojené se jménem T. G. Masaryka. Státu, který chtěla velká většina Čechů a Moravanů v roce 1938 ubránit i s nasazením vlastního života.

* * *

Volba Alfonse Musiola (1884–1966) kronikářem města byla velmi správným a odůvodnitelným rozhodnutím. Alfons Musiol byl všestranně vzdělaný občan města a zkušený publicista. Pro dopsání kronikářských záznamů měl neobyčejně bohaté písemné podklady. Od roku 1928 až do roku 1943 psal spolu s příslušníky své rodiny rodinnou kroniku. Za 16 let promyšleného a systematického úsilí obsahovala tato práce dvanáct svazků a 2 300 stran, rodinnou korespondenci a početné fotografie. Od kritického roku 1938 si navíc, jako součást této rodinné kroniky, vedl osobité stenografické zápisy o průběhu 2. světové války.

Smysl této obtížné a za nacismu riskantní činnosti vysvětlil A. V. Musiol ve výtahu ze zápisu, osobně svázaném do knihy v září 1943 a nazvané „Osudy našeho rodu“:

„Tak málo známe o svých rodinných předcích, s nimiž jsme spoutáni tělem, duší, zdravím i svými vlastnostmi a vlohami. Pokusil jsem se zachytit osudy trojího pokolení, totiž svých rodičů, svých sourozenců

*a svých dospělých synů ... Dalo mi toto dílo mnoho práce, psal jsem je však s nadšením a chutí a doufám, že moji potomci budou si vážit těchto pamětí jako vzácné rodinné památky. Mohl jsem čas strávený tímto dílem věnovat jiné literární práci, jež by vyšla tiskem, případně vynesla i malý honorář, ale umínil jsem si věnovat se nejprve našemu rodu a vypsání jeho osudů...*¹

Pověření vést kroniku přijal A. V. Musiol po dlouhém váhání. Navíc si vyžádal dobrozdání MNV, že může oslovit libovolný počet osob a zástupců úřadů, závodů, škol a institucí města k vyličení válečných událostí. Neukončený přepis stenografických záznamů z poválečného období dokazuje, že autor, před válkou příznivec Košickým vládním programem rozpuštěné Republikánské strany, byl stále více znepokojen omezováním demokratických pravidel po porážce nacismu. Únor 1948 a následné nastolení otevřené komunistické totality chápal jako národní neštěstí. Zcela charakteristický je zápis z 23. února 1949. Nadšený píšmák, který se nebál otevřeně komentovat válečné události v době nacistické okupace a otevřeně v nich zastával protihitlerovské postoje, si zdrceně poznamenal: „*Není zde zapsáno dlouhou dobu nic. Nebylo času, ani chuti, ani srdnatosti.*“² A 18. dubna 1950 dodal: „*Žijeme stále v revoluční době. Není klidu ani v zemi, ani v úřadech, ani ve školách, ani v rodinách. Doba je pohnutá. V životě mezi lidmi zavládla jistá krutost. Dříve za II. světové války Češi se báli před Němci a mlčeli. Ale dnes se bojí Čech druhého Čecha, aby ho neudal. Neboť není svobody slova. A staří lidé nevěří novinám. Nelze se v nich dočíst, co je pravda a co je lež.*“³

Jak probíhal sběr tak zvaných „referátů“ od vytipovaných osob, nelze dnes již zjistit, není ani jasné, jestli A. V. Musiol přepracovával zmíněné dokumenty do podoby kronikářského záznamu. Na podzim roku 1949 byl však vyzván MNV Hranice, aby výsledek své práce předložil. Situace s podobou kroniky města byla projednávána podle zápisu ze schůzí celkem dvakrát. Nejprve 28. října 1949 a potom 4. listopadu 1949.

Zápis ze schůze rady MNV ze dne 28. října 1949 informuje: „*Předseda MNV [Matyáš] sdělil, že letopisecká komise uznala, že kronika navržená profesorem Musiolem naprosto nevyhovuje a že tento kroniku nemůže přepracovat a požaduje obnos 10.000 Kčs za vykonanou práci. Usneseno odvolati profesora Musiola z funkce kronikáře, ustanovit kronikářem Miloše Semeráda a požadovat od prof. Musiola vrácení všech dokumentů a sdělení, kterých se mu dostalo od veřejných úřadů a podniků. Pokud jde o odměnu – pověřen předseda MNV, aby se dohodl s profesorem Musiolem.*“

•• A. V. Musiol s manželkou, syny a sl. Zd. Skálovou roku 1936 na Tří krále. Rodinný archiv.

Dne 4. listopadu 1949 zápis pokračuje: „*Předseda MNV sdělil, že kronikář Musiol odmítl převzít 5.000 Kčs a žádá 8.000 Kčs, kterýž obnos bude vyžadovati soudní cestou... Po prodebatování záležitosti konstatováno, že kronika zpracovaná panem profesorem Musiolem neodpovídá skutečným historickým událostem a jeho práci nelze vůbec považovat za kroniku. Usneseno prof. Musiola z funkce kronikáře odvolat a jmenovat kronikářem města pro zpracování minulých let vrchního strážmistra ve výslužbě Semeráda a dohodnout s ním pevnou odměnu.*“⁴

Zejména druhý zápis stojí za krátké zamyšlení. Prvá část kritiky, podle které „*kronika zpracovaná panem Musiolem neodpovídá skutečným historickým událostem*“, je naprosto zřetelně ideologické povahy. Již od prvních dnů po osvobození republiky platil takový výklad tzv. Košického vládního programu, podle kterého ustanovení o přátelské orientaci na Sovětský svaz fakticky znamenalo potlačení jakéhokoli kritického názoru vůči vnitřním poměrům ve stalinském totalitním státě, jeho zahraniční politice i negativním projevům v jednání Rudé armády při osvobozování evropských zemí od nacismu. Přepis válečných

zápisů A. V. Musiola, které do připravované kroniky zařadil, stejně jako poznámky některých občanů v tak zvaných „referátech“ o jejich prožitcích z válečných let tyto kritické poznámky ovšem obsahovaly. Nekritizovatelnost SSSR byla kromě toho vztahována také na politiku KSČ, což konkrétně v Hranicích vzhledem k rozporuplné postavě předválečného okresního tajemníka a po roce 1945 prvního náměstka předsedy MNV Aloise Hlobila bylo neřešitelným problémem. Ostatně další vývoj událostí dokázal, že dokonce ani představitelé místní organizace KSČ, kteří v roce 1949 zbavili A. V. Musiola kronikářství, nedokázali překonat úskalí tehdejší politiky nejvyšších kruhů KSČ. Paradoxně o tom podává zprávu právě prof. Musiol v dosud nepublikovaných „Přepisech starých stenogramů“ z poválečných let.

V zápisu z 18. dubna 1950 napsal: „*V těchto dnech byla v Hranicích „čistka“ v komunistické straně. Bylo odvoláno asi 8 lidí z vedoucích míst v úřadech. Tak byl odvolán i předseda MNV Matyáš (přednosta poštovního úřadu).*“⁵ Bylo by jen spekulací hledat důvody tohoto odvolání v době, kdy se v KSČ na pokyn z Moskvy razila teze, že „*třídní nepřítel nyní proniká do komunistických stran*“. Konkrétně v Hranicích je však skutečně překvapivé, že ještě 28. října 1949, v době, kdy již KSČ vedla ideologický boj proti „*buržoaznímu charakteru 1. ČSR a prezidenta T. G. Masaryka*“, právě za předsednictví Valentina Matyáše, se MNV usnesl: „*1. 11. 1949 bude položen věnec k pomníku T. G. M. Zúčastní se všichni členové MNV.*“⁶ Potvrzuje to, jak obtížné bylo pro nižší funkcionáře vládnoucí strany, aby včas reagovali na rychle se měnící trendy nejvyšší stranické ideologické a politické orientace.

Přejdeme nyní k druhé části zdůvodnění, proč byl odmítnut materiál, shromážděný A. V. Musiolem, na jednání pléna MNV dne 4. listopadu 1949. Tvrdí se v něm, že „*jeho práci nelze vůbec považovat za kroniku*“.

Je možné, že tato část kritiky má racionální základ. V roce 1936 Alfons V. Musiol uspořádal a péčí Okresního hospodářského spolku hranického v Hranicích vydal nákladem 1 400 výtisků knihu o Hranicku pod názvem „*Soudní okres hranický*“. Práci vytiskla tiskárna „*Novina*“ v Přerově. Finanční zisk byl určen ve prospěch podpůrného Burešova fondu pro nemajetné žáky hospodářské školy v Hranicích.⁷ Celý rozsáhlý sborník byl věnován památce „*selského buditele Jaroslava Bureše, prvního ředitele hospodářské školy v Hranicích a zemského poslance*“.⁸ Přispělo do ní více než 100 autorů a její zpracování řídila komise, jejímž předsedou byl statkář a předseda Okresního hospodářského spolku v Hranicích Karel Riegl. Kniha měla finanční úspěch a podle poznámek

v rodinné kronice A. V. Musiola byla i kladně odborníky posouzena. A. V. Musiol s největší pravděpodobností chtěl podobnou metodu zpracování použít i v případě kronikářských záznamů o válečných letech. Naproti tomu tehdejší MNV v Hranicích patrně požadoval vypracování tradiční formy městské kroniky, navíc podřízené dobovým ideologickým klišé, kdy historické události byly posuzovány podle momentálních požadavků politiky SSSR, VKS(b) a KSČ.

Poznámky:

- 1/ Rodinná kronika A. V. Musiola, soukromý majetek, s. 3.
- 2/ A. V. Musiol, Přepisy starých stenogramů z poválečných let, soukromý majetek, s. 21.
- 3/ Tamtéž, s. 25.
- 4/ SOkA Přerov, MěstNV Hranice, inv. č. 1 (kniha zápisů rady 4. listopadu 1949).
- 5/ Přepisy starých stenogramů..., zápis z 18. 4. 1950.
- 6/ Tamtéž.
- 7/ Musiol, A. V.: Soudní okres hranický. Hranice 1936.
- 8/ Tamtéž.

* * *

Jak je vidno z dopisu prof. Musiola Městskému národnímu výboru v Hranicích z 14. listopadu 1949, podkladové rukopisy pro obecní kroniku města Hranic za válečné roky 1939–1945 obsahují tři základní části:

1. Fascikl spisu „A“ 43 příloh. Jde o svědectví osobností, vybraných kronikářem a popisujících dle stenografických záznamů jejich subjektivní zážitky z nacistického období.

2. Spis „B“ je výpis A. V. Musiola z „vlastní kroniky“, tedy ze soukromého deníku válečných let. Je uspořádán tematicky podle událostí a začíná konfliktem československého státu se sudetskými Němci a jeho zneužívání nacistickým Německem, přes mnichovskou tragédii a likvidaci československého státu. Podle dohody kronikáře se zástupci MNV Hranice nekončí ukončením 2. světové války v Evropě, který se shodou okolností kryje se dnem osvobození města Hranic od nacistické poroby (8. 5. 1945), ale překračuje válečné události do roku 1946. Dokumentuje

poválečné volby dne 26. května 1946, kdy se v ČSR, jako v jediném evropském státě, komunistická strana pomocí relativně svobodných voleb stala vládnoucí silou, dále okolnosti a průběh návštěvy prezidenta Dr. Edvarda Beneše v Hranicích dne 17. července 1946 a nakonec i dobové názory autora na Dvouletý hospodářský plán.

3. Fascikl „C“ doplňuje obě svědectví 30 dalšími tzv. Prameny obecní kroniky.

A

Dne 11. XI. 1949

Obecní kronika města Hranic.

Referáty zhotovené dle stenogramů. Z těchto jsou výtahy v rukopise, vedené jako DOPLŇKY.

- 1/ František Hradil, stolařský dělník, Pod Hůrkou č. 601
- 2/ Josef Žeravík, pokladník ČSD, člen MNV
- 3/ Anna Stehlíková, odborná učitelka, Teplická tř.
- 4/ Arnošt Hrbáč, major, Teplická tř.
- 5/ Fr. Voldán, šofér firmy Kopečný, kamenolomy
- 6/ Jan Škrdla, člen SNB
- 7/ J. Čoček, mistr obuvnický
- 8/ A. Pólová, manželka zahradníka, Teplická
- 9/ Stanislav Zbořil, krejčovský mistr, Lipnická
- 10/ K. Gazda, posluchač lesnické školy
- 11/ Evžen Sláma, kapitán zahraniční armády
- 12/ Ant. Vlodek, majitel domu, L. Vlodek, akademický malíř
- 13/ K. Helsner, majitel autodílny, Masarykova tř.
- 14/ J. Vavřík, správce Hospodářského družstva
- 15/ Jar. Tichák, ředitel školy, Vlasta Ticháková, posluchačka medicíny
- 16/ JUDr. Rudolf Šlachta, tajemník MNV
- 16 a/ Seznam ulic, jména
- 17/ Fr. Novotný, stavitel města Hranic
- 18/ Jiřina Pastrňáková, V Polomi, fojtství č. 1 (z toho není výtah)
- 19/ Michal Zeniuk, svrškař a 2. náměstek MNV. Odpovědi dle dotazníku. (Pozn. Zdá se mi, že mnohé tyto odpovědi se nedostaly do Doplnků. Nutno ještě prozkoumat. A. M.)
- 20/ J. Žeravík, pokladník ČSD
- 21/ Fr. Šrot, vrchní strážmistr

22/ Fr. Jorda, úředník MNV	
23/ Alfa Musiol, Přepis tajných stenogramů z válečné doby	
24/ J. Pírek, správce plynárny, dva dopisy	
25/ Fr. Vítek, štábní rotmistr: 70 měsíců v zahraniční armádě	
26/ Anna Zdráhalová, Vzpomínky z války	
27/ Úřad práce v Lipníku	3 s.
28 a/ Fr. Bláha, Věci zemědělské	2
28 b/ Dějiny plynárny, vodárny a lázní	3
29/ Internační tábor	1
30/ Hellerova továrna suken	3
31/ Kunzova továrna čerpadel	3
32/ Vápenka Skalka	2
33/ Cihelna Grodova	2
34/ Junák v Hranicích	1
35/ Německý referát (správa konfiskovaných domů)	1
36/ Okresní soud, Dr. Vaněk	2
37/ B. Pavlíček, dozorce vězňů u okresního soudu	3
38/ Ceník potravin roku 1937	1
39/ Stručné dějiny vojenské akademie 7. 5.–14. 5. 1945	6
40 a 41/ vyškrtnuto	
42/ Fotografie ředitele pošty J. Vojteckého	
43/ vyškrtnuto	

B

ČESKOSLOVENSKO VE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

(Svoje zážitky vypisuje z vlastní kroniky A. V. Musiol)

OBSAH:	stránka
Spor se sudetskými Němci	1
President Dr. Edvard BENEŠ se vzdává	2
Kroky dějin	4
Černý 14. březen 1939 a středa 15. březen 1939	5
Válka Německa s Polskem	11
 Rok 1940	 12
Evropská válka, nyní světová	16
Příměří na západě	17
Rok 1941	19
Rusko ve válce	23

Rok 1942	33
Dny hrůzy	34
Smutná směs	36
Rok 1943	39
Rok 1944	44
 Ruská ofensiva	 47
Den letecké hrůzy v Hranicích	48
Rok 1945	52
Den hrůzy v Hranicích: 11. 4. 1945	55
Výbuch za Černotínem	57
 Události letí, 28. 4. 1945	 58
Československý rozhlas PRAHA 415	61
Slavný den v Hranicích, 8. května 1945	65
Konec války v Japonsku	68
Den 28. října 1945	69
 Oslavy 5. 5. 1946	 71
Volby 26. 5. 1946	72
Příjezd presidenta Dr. Edvarda Beneše do Hranic	73
Dvouletý plán hospodářský	74

C

Ob. kronika Hranic – prameny obecní kroniky
Příspěvky jednotlivců, úřadů, spolků a korporací.

1C/ Br. Alois Schützer, mučedník, článek z novin

2C/ Úmrtí oznámení Anny Stehlíkové, odb. učitelky

152/ Florián Beneš, řed. reál. gymnasia, životní data

153/ Josef Vojtecký, poštovní úředník, životní data

254/ Dotazník o Hranicích, stručné údaje o době okupace

261/ Binko Josef, praporčík: Činnost kriminální policie za okupace

271/ Měšt. škola dívčí: Výtah ze školní kroniky

272/ Veřejná okr. nemocnice: referát

275/ Učňovská škola v Hranicích – referát o době okupace

277/ Obecná škola v Hranicích – výtah ze školní kroniky

342/ Fr. Sedláček: Čsl. církev na Hranicku

350/ B. Hajzner: Zpráva o německé činnosti za okupace (40 stran)
359/ Zemědělské oddělení ob. úřadu za okupace
373/ Běh celé samosprávy za okupace (Dr. Šlachta)
385/ Sbor nár. bezpečnosti, referát dle otázek
386/ Římsko-katolický farní úřad: data dle otázek
389/ J. Šnerch a Fr. Šrot (příslušníci SNB): referáty o době okupace
přílohy: Policejní věstník 1942 (Listiny z doby aféry s Heydrichem)
398/ Lázně Teplice během války

408/ Kino Olympia
409/ Občanská beseda JURIK
435/ Městská hudební škola B. Smetany
436/ Staniční úřad ČSD Hranice – město
437/ Železniční stanice Hranice – Severní nádraží
440/ Okresní národní výbor: referát dle otázek
444/ Účty obce Hranic za léta okupace
488/ C. Božek: Činnost zásobovacího úřadu v Hranicích
491/ Hospodářské družstvo v Hranicích za války
493/ Spořitelna v Hranicích: referát

515/ 20. výroční zpráva státního reálného gymnasia v Hranicích s přehledem 1939–47
516/ Památník 1939–1945 (Okr. jednotka čs. nár. odboje 1946)

Seznam zhotovil 14. 11. 1949 Alfa Musiol, obecní kronikář.

HRANICE ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY VE VYPRÁVĚNÍ SOUČASNÍKŮ

Štábní kapitán Arnošt Hrbáč

Zapsáno 15. 4. 1946, přepis dle stenogramu 18. 7. 1947

Události okolo 15. 3. 1939

Šel jsem do služby v časných hodinách ranních dne 15. 3. 1939 a setkal jsem se s doktorem Cinkem, vrchním komisařem z okresního úřadu. Řekl mi, abych byl na řeč velmi opatrný, neboť Hitler je náš nový pán. On to řekl ironicky, ale opatrnosti bylo potřeba.

Před osmou hodinou ranní předjelo vojenské auto před budovu divize, vystoupil z něho vyšší důstojník německé branné moci (Wehrmacht) a byl uveden k veliteli posádky, brigádnímu generálu Birulovi, aby s ním projednal předání posádky. Během celého dne byla prováděna postupně okupace všech vojenských budov. Mužstvu byla zaražena vycházka. Gázistům bylo povoleno nositi poboční zbraň. Toto předávání se táhlo dosti dlouho. Likvidace vojska trvala až do června 1939.

V červnu 1939 začaly jezdit první německé tanky.

V červenci 1939 byl zde již celý německý pěší pluk pod vedením plukovníka Rosuma. Nastalo pak soustřeďování vojska, ale nevěděli jsme, co za tím vězí. V srpnu po zrušení smlouvy německo-polské a po projevu polského ministra Becka vědělo se, že se blíží ke konfliktu německo-polskému.

Koncem srpna byla zařízena okolo Hranic protiletadlová opatření. Těšili jsme se, že válka začne a že jen z války může vzejít naše opětovné osvobození. A v té době začali přebíhat naši lidé do Polska, např. dr. Šrámek. Dne 1. září 1939 začala vojna s Polskem. Z Katovic mluvila již polská vysílačka, vysílala svoje vojenské šifrované rozkazy.

Likvidace důstojníků: Tito byli umístěni jednak u civilních úřadů, starší byli propuštěni na vlastní žádost do výslužby.

Místní Němci dělali špicly a naslouchali hovorům v hostincích a často pro neopatrné slovo byli mnozí Čechové sledováni a pak najednou zatčeny celé skupiny. Ve veřejných místnostech naši lidé byli často málo opatrní.

•• Příchod německých vojsk do Hranic a vítání německým obyvatelstvem 15. 3. 1939. Městské muzeum a galerie Hranice.

Snaha německých úřadů o získání nových německých příslušníků směřovala k tomu, aby každý Čech byl získán do jejich tábora, když měl snad nějakého německého předka. Blokleitři (vedoucí určité domovní čtvrti) na základě buď osobních znalostí lidí nebo na základě dokladů (v matrikách) pátrali po těch, kdo měli nějakého předka Němcem. Na takového člověka dělali pak nátlak, aby ho získali buď krásnými slovy nebo vyhrožováním – „všechno, co bylo německé, že musí přijít nazpátek“.

Sem do Hranic byla vyslána zvláštní komise v březnu 1942, Rassenkomision; měla úkolem ony lidi, kteří se nepřihlásili, ale o nichž se vědělo, že mají trochu německé krve, přinutiti zase, aby se stali Němci. Všechny takové rodiny byly volány. Většina žen se nedala zlákat.

Jaroslav Damek, vedoucí Úřadu ochrany práce v Hranicích

Zapsáno 4. 2. 1948, přepis dle stenogramu 16. 3. 1948

Ad 44) První transporty do Německa: V květnu 1939 byly dobrovolné náborové akce. Mohli se hlásit muži i ženy. Prováděly to náborové komise zřízené u oberlandrátu a později u hlavního úřadu práce. Pro náš kraj to byla Olomouc. Tam byli zmocněnci říšského úřadu práce z Německa.

Na obce se zasílaly plakáty o tom, že se najímá do práce do Německa. Rozdíl ve mzdě u nás a v Německu byl větší: zde byla mzda 2,60 K na hodinu (stavební dělník na stavbě drah) a v Německu to bylo v našich penězích 8 až 10 K.

Němci si přijeli k nám pro tyto najaté lidi a odvezli si je do Německa. Shromaždiště bylo v Přerově a v Olomouci. Tam dostali balíčky na cestu (čokoládu, bonbony a ovoce). Zkrátka tak lákali, aby je co nejlépe dostali do Německa.

Potřebovali hlavně stavební dělníky a dělníky do válečného průmyslu (kovodělníky). Později se prováděl nábor i v Hustopečích. Na začátku byly transporty 200 až 300 lidí. Z okresu to byly tisíce. Přesná čísla nelze určit.

Lidé jezdili na neurčito. Nebylo to vázáno, na jak dlouho odjíždějí. Komise rozdělovala transporty např. do Berlína a tam je přidělovali určitým firmám. Stravování v Německu bylo v lágrech, mzdy proplácely přímo firmy.

Poslání Úřadu práce a jak se v nich usadili Němci?

V březnu 1939 byla Zprostředkovatelna práce v Hranicích jako část obecní agendy. Tato kancelář zařazovala do práce a vydávala podpory v nezaměstnanosti (poukázky na mléko, na chleba a na jiné potraviny v hodnotě 10 až 20 Kč na týden). Mimo to dostávali lidé přímo mouku a tuky. S tím lístkem šel k obchodníkovi a dostal kávu nebo co potřeboval.

Němci dali těmto kancelářím pro zprostředkování práce název: úřady práce.

V roce 1940 byla zrušena zprostředkovatelna a přenesena do Lipníku jako pobočka Úřadu práce v Olomouci.

Úřad práce v Lipníku vedl jako správce Bedřich Faltýnek, který pracoval v tomto oboru na obci v Hranicích po zemřelém starém úředníku Kopeckém. V Lipníku na pobočce nebyl žádný Němec. Byla to pobočka Úřadu práce v Olomouci. Tam byl šéf a jednotliví úředníci Němci.

Ze začátku se vedlo všechno česky, pak česko-německy a nakonec jen německy. Stranám se psalo česky. Ale později i německy.

1942: Dne 4. května 1942 vyšlo vládní nařízení 154 o nucené práci na území německé říše a v protektorátě pro osoby slovanské národnosti. Úřad práce v Olomouci dostal nařízení získati určitý počet pracovních sil ze své oblasti na nucené práce do Říše. A provádělo se to takto: Náborové komise jezdily po závodech a tam určily, kolik určitý podnik anebo závod musí dodat mužů. Nebo se to dělalo přes hospodářské

skupiny a společenstva. Tato musela udělati seznam mistrů a jejich dělníků a nařízený počet dát úřadům práce pro totální nasazení. A určitý počet zaměstnanců musel býti odčerpán. Němci potřebovali hlavně kovodělníky pro válečnou výrobu.

Určení lidé museli býti doprovázeni do Přerova nebo Olomouce a tam byli předáni zástupcům Úřadu práce v Olomouci, kteří je doprovázeli do Německa. Nebo si pro ně do Olomouce přijeli zástupci úřadu práce z Německa.

Úřad práce v Lipníku vypracoval seznam odvedených. Z počátku vysílal Úřad práce v Olomouci svého lékaře německého a další úředníky a ti konali v pobočkách, např. v Lipníku, registraci odvedených. Při těchto odvozech ovšem někteří nepřišli pro nemoc, nebo se vzdáli, nebo si podali žádost (odvolání), že podporují matku atd. Tehdy začal odpor proti odvodům do Německa. Evidence pracujících a registrace začala v roce 1941 vydáním pracovních knížek, které vydávaly nemocenské pojišťovny.

Od každé knížky musel se udělati začleňovací štítek, do něhož se zapisal pracovní poměr, takže úřady práce věděly o každém dělníku, kde je zaměstnán. Tyto štítky tvořily pak kartotéky (dle skupin povolání a podle ročníků).

1943: V březnu 1943 byla registrace mužů (18–65 let) a žen (17–45 let). A byly to osobní listy, které se posílaly na obce, jež je musely sepsat a potvrdit. Toto nařízení se týkalo jen dělnictva a úředníků ve smluvním poměru.

Netýkalo se úředníků státních a veřejných, kteří byli v definitivním poměru pragmatikálním, dále samostatných živnostníků a obchodníků a zemědělců. Každý musel mít pracovní knížku.

Ve vlacích byly např. kontroly (německé orgány a kriminální policie), zda má každý pracovní knížku a zda má každý otevřený pracovní poměr (či zda je zaměstnán). Lidé se přidělovali do podniků válečně důležitých, do zemědělství. Vdané ženy, jež neměly dětí.

Lidé se nechali přidělit a měli zdánlivý pracovní poměr a skutečně třeba nedělali nic. Šikovní lidé vyklouzávali z této povinnosti. A nechluobili se tím nikomu. A úřady práce to nekontrolovaly. Úřad práce v Lipníku neprováděl žádné kontroly po hostincích nebo v obcích. Když nebylo udání, nic se nevyšetřovalo.

Udavačské dopisy začaly chodit na úřad práce až v roce 1942 denně. Dopisy byly velmi zajímavé a charakterizující tehdejší dobu, kdy mnozí lidé záviděli druhým.

•• Příchod německých vojsk do Hranic a vítání německým obyvatelstvem 15. 3. 1939. Městské muzeum a galerie Hranice.

1944: Ženy musely jít na špičkové zemědělské práce. Šly do vojenských nemocnic jako pomocný personál (v Teplicích lazaret, tábory Hitlerjugend). Toto nasazení nejvíce postihlo ženy vládních vojáků, kteří odjeli do Itálie.

Vládní komisař města Lipníku Weber měl zvláštní zájem na tom, aby tyto ženy byly nasazeny. Byla všeobecná nespokojenost u těch nasazených žen. Chodily k lékařským prohlídkám. Prohlídky prováděl v Lipníku Dr. Mück. (Dostal se do Vídně.) V Hranicích je prováděl Dr. Katzer.

Každý uvědomělý Čech na úřadě práce pomohl někomu. Kdyby na tomto úřadě byli Němci, tak by se vedlo hůře Čechům. Na úřad práce dary nenosili. Snad nosili dary lidem domů. Tj. vlastně již soukromá věc těch, kteří dostali tyto dary.

Česká inteligence byla poněkud chráněna před nasazením. Důstojníci přirozeně byli chráněni před nasazením v určitých případech. Udavačství bylo. Mnozí přišli udávat osobně, ale když byli vyzváni, aby se podepsali na udání svým jménem, tak couvli a odešli. (Vyžadají se dva doklady udavačských dopisů, ovšem beze jmen.)

Pomáhali lidem před nasazením do Německa bylo těžké. Neboť mnozí se chlubili tím, že nebyli nasazeni. Ten, komu jsme pomohli, byl pak na tom nejhůře.

Kdo měl výhodu, nesměl se tím pochlubit. Dalo se pomoci jen takovému člověku, za kterého se zaručil někdo takový, kdo byl úředníkovi úřadu práce osobně znám jako spolehlivý. To bylo důležité z toho důvodu, aby úředník úřadu práce se nedostal sám do nemilé situace v tom případě, kdyby se to rozhlásilo člověkem příliš mnohomluvným. A tak by se neprosperovalo vlastně nikomu.

Události v úřadu práce. Úřad práce převzal v květnu 1945 MNV v Lipníku. Dosadil tam ke hlídání spisů a majetku Národní stráž až do doby, než úřad práce bude znovu otevřen. Ten byl otevřen 14. 5. 1945 a pan Damek byl pověřen otevřít úřad a uvést ho do chodu a povolati bývalé české zaměstnance zpět do služby, pokud nenastoupili k armádě nebo jinam.

Hlas lidu byl: že pan Bedřich Faltýnek jako správce Úřadu práce v Lipníku posílal mnohé lidi do Německa víc, nežli měl za povinnost. Dále se mu vytýkalo, že nevyhovoval lidem, ačkoliv prý mohl.

On měl tuto agendu: porušení pracovní smlouvy u dělníků nasazených v Říši, pracovní morálku, utečence z Říše a jejich návrat do pracovního poměru. Mohl dát tuto agendu jinému úředníkovi, ale nechal si ji sám. Byla to práce velmi nevděčná, neboť získal si tím nenávist u mnoha lidí. Proto také dostával různé anonymní dopisy, v nichž se mu slibovalo mnohé, až bude převrat. A dostával mnohé výhružné dopisy, v nichž se mu slibovala pomsta, takže byl v duševní depresi zvláště ke konci války.

Po převratu se přirozeně skrýval a byl objeven v Jindřichově bezpečnostním referentem ONV Františkem Musialem. Ten ho přivezl do Lipníku na MNV. Tam byl za hodinu veden přes náměstí do internačního tábora. Při tom vedení do internačního tábora přes náměstí byl zajištěný Faltýnek tlučen, poplíván a zkrvaven. V táboře byl do ledna 1946. Deset dnů po revoluci byl zajištěn. V lednu 1946 byl propuštěn jako Čech a byl v soudním řízení na svobodě.

Soudní řízení Lidového soudu v Novém Jičíně bylo s ním v dubnu 1947. Byl uznán nevinným. Od doby internace dostával poloviční plat. Nyní je zaměstnán u Úřadu ochrany práce ve Zlíně.

Po květnové revoluci chodili na úřad ochrany práce lidé a ptali se, kdo je udal. A hledalo se ve spisech. Práce na tomto úřadě byla nepříjemná, poněvadž byly často výstupy s lidmi. Právní řád nebyl ještě zaveden.

V Lipníku se úřadovalo dále i po převratu od 14. května 1945. A v Hranicích byl zřízen Úřad ochrany práce hned po osvobození v zámku, pak u Schlesingra a pak ještě později v továrně Mundus.

Úřad ochrany práce v Lipníku přestal fungovat od konce ledna 1947. A nyní jest již v Hranicích pro oba soudní okresy. A vedoucím je zde pan Jaroslav Damek, který je v tomto oboru činný již od roku 1937. Úředníků je 15, v Lipníku bylo 7 úředníků.

Ladislav Vlodek, akademický malíř a sochař

Zapsáno 17. 9. 1946, přepis dle stenogramu 17. 8. 1947

Umělci během války nebyli příliš pronásledováni a nasazováni do práce. Hitler jako „malíř“ šetřil umělce, za to nasazoval vojáky, socialisty zavíral. Za okupace nepřišel žádný Němec ke mně, ani jsem neměl prohlídku, ani ode mne nekoupil žádný Němec nějaký obraz.

Když došlo k vrcholnému nasazení Čechů koncem roku 1944, dostal jsem z Lipníku z úřadu práce předvolání. Byl tam tehdy pan Smetivý. Tento pán neřekl nic a zapsal si mne. Za měsíc potom jsem dostal vyznání, že mám nastoupiti u firmy Kunzovy dne 1. listopadu 1944. To bylo tehdy totální (celkové) nasazení pro všechny umělce bez rozdílu. Před tím byli umělci šetřeni, až do té chvíle. Např. v Olomouci někteří umělci byli nasazeni již dříve, např. malíř Lenhart. To bylo jistě z osobní pomsty. Byli nasazeni jen organizovaní umělci podle seznamu, jež dal pořídit ministr Moravec. Tak zdejší malíř Buben nebyl nasazen, snad byl známý s přednostou úřadu práce Faltýnkem.

Byl jsem tam nasazen od 1. 11. 1944 do 15. 3. 1945. Tehdy přišel za mnou Milan Kabilka a řekl mi, abych s tím praštil. Zašel jsem za Smetivým a dodal mu nějaké kresbičky, a tam jsme to tak udělali. Za dary, kterými se úředníci dali vlastně podplatiti, mohli jsme zůstat doma. Úřad práce mne vypsál ze seznamu. Ovšem šel jsem k prohlídce k lékaři dr. Mückovi v Lipníku. A ten mne uznal jako nemocného, a tak jsem zůstal doma.

V továrně u Kunzů byl jsem v natěračské dílně u mistra Fr. Březiny. To byl můj známý, mladší o několik let nežli já. Velmi hodný člověk, kamarádsky hodný. Tázal jsem se, co budu dělat.

A jeho první slova byla: „*No tak, pane Vlodku, teď si sedněte a dívejte se.*“ Zatím jsem tam nedělal nic, ale za krátko mi tam nosili práci. Ovšem tajnou práci, tzv. černou práci. Tak tam dělali z plechu papoušky, psíky a dědky. Zaměstnanci tam kradli plech a z kradeného plechu dělali takové figurky. A já jsem měl je omalovati barvami.

Modelér Balhart nadělal k Vánocům desítky souprav ložnicovitých pro děti.

Posílali to do dílny k nastříkání a já jsem namaloval na to andělíčky. Když se to rozneslo, tak byl zájem o tyto ložničky dětské a já dostal titul andělíčkářka.

V dílně bylo veselo. Nebáli jsme se vespolek a vykládali jsme o průběhu války i o tom, co se mluvilo z Londýna. Mistr Březina mne upozorňoval, na koho si dát pozor. A ty nespolehlivé lidi mi jmenoval.

V našem oddělení se nedělalo pro válečnou výzbroj nic. Dělaly se jen hospodářské stroje. A co se dělalo, dělalo se špatně.

Ředitel Sedláček nadával a říkal, že je to čím dále horší, zvláště od té doby, co tu mají akademické malíře.

Z intelligence byli nasazeni v Kunzově továrně dr. A. Závodský, profesor Klvaňa (učí ještě), okresní soudce dr. Běhúnek (je tu) a odborný učitel Ferda Šádek.

František Faltýnek, nyní správce městské vodárny, a za okupace správce plynárny a vodárny v Hranicích, Dějiny plynárny v Hranicích za okupace 1945

Zapsáno 30. 11. 1948, přepis dle stenogramu 30. 11. 1948

V roce 1938 byl správcem plynárny Jindřich Pírek, který byl v roce 1939 asi 3 dny před svatým Václavem zatčen pro držení zbraní. S tímto zatčením souvisí zatčení dalších zaměstnanců plynárny. Byli to Vojtěch Mastil, Josef Perdula, dále Karel Břenek, strojník vodárny, se svou manželkou Růženou.

Po zatčení těchto osob byl ustanoven místo J. Pírka od úřadu německého vrchního rady (oberlandrátu) v Olomouci inženýr Rudolf Nowak z Brna. Tento po krátkém čase asi v roce 1940 byl poslán na vojnu pro svou neschopnost.

Vedení správy plynárny a vodárny se ujal Fr. Faltýnek a vedl oba podniky až do dne znárodnění plynárny koncem června 1947.

Pokud jsme měli zprávy o zatčených, byli tito vězněni v Breslau (Vratislav), kdež také skončili svůj život pod gilotinou německých okupantů, až na Růženu Břenkovou, která se vrátila po osvobození do Hranic.

Zatčení byli pro odboj a pro přechovávání zbraní, kterých chtěli použít proti okupantům.

Zbraně byly hlavně v noční době přenášeny z bývalé kasárny Střelce Jana Čapka a z vojenské akademie do čerpací stanice v parku, z této pak na půdu mezi stropy v bytu správce plynárny Pírka. Další část zbraní byla převážena na čerpací stanici Hromůvky a z této pak po zatčení Pír-

kově převážena v noci do Czeikovy cihelny u Severního nádraží, kdež byly tyto zbraně uskladněny v kotli pro parní stroj.

Po zatčení Pírkové byly tyto zbraně nalezeny gestapem mezi stro- pem kanceláře a půdy, zároveň pak byly nalezeny i zbraně v Czeikově cihelně.

Je velmi těžko dnes říci, kdo vyzradil tuto akci a dal podnět k zatčení Pírka a ostatních. Avšak v poválečné době našel se legionář-dobrovo- lec (jméno nutno doplnit snad od legionáře p. Schneidra), který v roce 1938/39 se představil jako člen Mafie a ježž osobně znal topič plynárny Jindřich Klust, s kterým jako dobrovolce-legionář sloužil v Rusku. Tím získal důvěry samotného Pírka a ostatních.

Bylo prokázáno v poválečné době při četnickém šetření, že dotýčný Josef Urbánek byl vlastně pracovníkem gestapa (německé tajné poli- cie).

Byl popraven za tyto činy v Moravské Ostravě.

Za správy inž. R. Nowaka byla plynárna města Hranic ve zuboženém stavu. Tento německý správce přivedl plynárnu do ještě horších pomě- rů ať finančních nebo technických. Chtěl rozmontovati určitá zařízení, aby se pak objevil jako důležitá a nepostradatelná osoba a nemusel pak jíti na vojnu.

Na toto jeho počínání byl upozorněn vládní komisař Karel Kettner a revizí podniku bylo zjištěno, že inž. Nowak je pro vedení podniku ne- schopný. Musel pak narukovat jako německý voják. Jeho paní bydlila po celou dobu okupace i s dítětem v bytě v plynárně.

Poněvadž technický stav plynárny datoval se od roku 1904 a poža- davky veřejnosti kladly na vedení podniku úkol provésti rekonstrukci plynárny, bylo přistoupeno v roce 1942 k její přestavbě.

Byla provedena nadstavba plynojemu z 1 250 m³ na 2 500 m³ záso- by svítiplynu. Spodek vrchního bubnu malého plynojemu byl opraven. Dále bylo postaveno kondenzační zařízení a sice 1 REUTER – chladič a postaveny 2 nové čističe plynu. Potom bylo přistoupeno ke stavbě nejmodernější pece toho času, a sice tříkomorové vertikální pece s au- tomatickým navážením uhlí.

Plnění jedné komory deseti metráky uhlí s vystávajícím časem osmi hodin, tj. za 8 hodin bylo toto množství nasypaného uhlí vyplynováno a zkoksováno. Maximální výkon této nové pece byl 2 500 m³ za 24 ho- din.

Postavením této pece měla plynárna nadbytek hodnotného svítiply- nu. Pro naprostý nedostatek pohonných hmot jako benzínu pro náklad- ní a osobní vozidla bylo doporučeno postavit tankovací stanici. V ní se

svítiplyn stlačoval na 350 atmosfér ve zvláštním zásobníku a z tohoto byly pak plněny láhve na vozidlech pod tlakem 200 atmosfér. Ku stlačení svítiplynu bylo použito dvou vysokotlakých kompresorů, jež byly vyrobeny ve Vítkovických železárnách. K pohonu těchto kompresorů bylo použito elektrického motoru o síle 70 koní.

Tankovací stanice byla v provozu od roku 1942 do roku 1946, kdy bylo již dosti benzínu, a proto upuštěno od tankování.

Ve válečné době byla vydlážděna příjezdová silnice od restaurace Halenčákovy do plynárny a vydlážděn rovněž celý dvůr městské plynárny. Rekonstrukce plynoměru a kondenzačních aparátů včetně nového odsávacího a regulátoru byly provedeny firmou Škodovy závody v Králové Hradci za dozoru inž. Černého.

Stavbu pece z materiálu dinasového a šamotového provedla firma Didierwerke z Berlína, avšak odborní pracovníci pocházeli z Horní Břízy u Příbrami, kde německá firma Didierwerke zajistila pro sebe bývalou firmu Západočeské a kaolinové závody, jež se u nás v první republice zabývaly stavbou pecí kremačních a plynárenských.

Stavba tankovací stanice přišla asi na 600 000 K, rekonstrukce plynárny stála asi jeden a půl milionu korun.

Poněvadž znárodněním energetického průmyslu přicházela v úvahu i hranická plynárna, musel správce podniku opustiti tuto plynárnu a zůstatí pak u města jako zodpovědný technický vedoucí vodárny.

Vedením plynárny byl pak pověřen oblastním ředitelstvím v Ostravě Jaroslav Toman, který pochází z Kroměříže, kde byl jako laborant zaměstnán v plynárně.

Za okupace nebyla rozšířena plynovodní síť, ani vyměněna, poněvadž plynárny dostávaly přidělovým systémem materiál jen pro nutné udržování.

Vodárna

Znárodněním energetiky byla nucena vodárna se odstěhovat z plynárny, a sice jak z kanceláří, tak i z dílen a skladů a byla nucena postavit si toto zařízení v parku v tzv. domě Bergrově, který je majetkem Místního národního výboru v Hranicích.

Tam se v roce 1948 započalo se stavbou dvou velkých studní nové čerpací stanice a vodojemu. Pro velkou vydatnost pramenů bude zásobeno mimo Hranic i město Drahotuše, obec Milenov, Klokočí a Velká.

Po zatčení strojníka čerpací stanice Karla Břenka (na Hromůvce) a později jeho paní Růženy Břenkové – byl ustanoven pomocný montér

plynárny Josef Myška a po tomto převzal tuto čerpací stanici Jorda, který ji obsluhoval až do příchodu Rudé armády

Němečtí okupanti postavili na nejvyšším bodě, kde stojí vodojem, pozorovatelnu a při ústupu tuto zapálili a vnikli i do čerpací stanice Hromůvky a bytu strojníkova a tam provedli toto:

Do hlavní studně vlili obsah sudu se 200 litry oleje, pod rezervní elektrický motor dali nálože a odpálili. Dále na plynovém motoru pozurázeli všechny jemné součástky, jako automatické mazání aj. Dále vnikli do bytu strojníkova, kde povalili všechny skříně na zem, rozstříleli sporák a otopná kamna, takže pohled na tuto čerpací stanici byl příšerný.

Pak zapálili pozorovatelnu, v noci z 6. na 7. května 1945, a opustili při dělostřelecké palbě území vodojemu a čerpací stanice.

Město Hranice bylo pak po několik dnů bez pitné vody, poněvadž němečtí okupanti vyhodili všechny mosty, ve kterých procházelo vodovodní potrubí, do vzduchu. Kromě toho byla hlavní čerpací stanice neschopna provozu. A také elektrický provoz nebyl možný, ježto elektrárny byly ustupující německou armádou poškozeny.

K vyčištění vodojemu, studní a celé čerpací stanice na Hromůvce byly okamžitě použity německé příslušnice a Němci, kteří zůstali v Hranicích. Město požádalo firmu A. Kunz o výpomoc při všech těchto natropených škodách a tak spolupráce byla čerpací stanice uvedena do chodu již za pět dnů a pak zásobování obyvatelstva vodou bylo již plynulé.

Čerpací stanice v parku byla však odstavena z provozu asi na dobu šesti měsíců, nežli byl postaven dřevěný provizorní most přes řeku Bečvu, most, do jehož chodníku bylo vloženo vodovodní potrubí.

Rozšíření vodovodní sítě v době okupace nebylo možno provádět pro naprostý nedostatek potřebného materiálu. Přídělovacím systémem dostává vodárna jen materiál pro nejnutnější údržbu.

Spotřeba vody v městě zvětšila se od roku 1938 do roku 1946 až o 130 procent, takže dosavadní prameny a sice u Hromůvky, prameny u Červeného kříže (u nynějšího vojenského cvičiště), u Skalky a prameny u Velké nedostačovaly krýti spotřebu. Muselo se tedy přikročit i v roce 1948 k rekonstrukci celého prameniště města Hranic.

Jako výhodný terén jak pro vydatnost, tak i kvalitu vody byla správcem Faltýnkem navržena zahrada po bývalém německém příslušníku Rilloví, kterou město okamžitě zajistilo pod národní správu. Započalo se pak se sondovacími pracemi, jež vyzněly jako velmi dobré.

Vzorky vody odebrané z této nové studně byly zaslány prosektuře zemské nemocnice v Olomouci a voda tato byla uznána tímto ústavem jak po stránce chemické, tak i bakteriologické jako úplně nezávadná.

•• Němečtí vojáci při osobní hygieně, duben 1939. Městské muzeum a galerie Hranice.

Vydatnost studně staré jest 16 l/s a nové studně na Rillově zahradě asi 21 l/s. A tak město Hranice bude zásobeno zdravou pitnou vodou na dlouhou dobu.

Projekt nového vodovodu celé skupiny, tj. Hranice a okolí, byl vypracován firmou Ant. Kunz v Hranicích, a sice projektantem firmy docentem dr. inž. Sukovitým, a byl předložen ministerstvu techniky ke schválení.

Personál plynárny: v plynárně byl správce, účetní Šrom, dvě pomocné kancelářské síly, dva lidé v tankovací stanici, 7 topičů, 4 pomocní dělníci a 2 montéři.

Vodárna: správce vodárny, účetní, inkasista, 1 montér, 3 pomocní dělníci.

Plynárna byla oceněna při znárodnění obnosem 8,5 mil. Kčs a vodárna města Hranic má cenu asi 8 mil. Kčs.

Obecní kronika Hranice

Pírek Jindřich, nar. 10. července 1905 v Hranicích, povolání: správce městské plynárny v Hranicích. Zatčen 26. října 1939 pro přechovávání zbraní (I. odboj). Vězněn v Olomouci, v koncentračním táboře Dütz, ve věznici ve Vratislavi. Ve Vratislavi byl souzen a 12. května 1943 odsouzen k smrti. Popraven 9. září 1943. Rodina má dva poslední dopisy, které psal svému synu před popravou z vězení.

Výňatek z dopisu ze dne 20. srpna 1943.

Drazí moji rodiče, sestřičko, synku můj Lubonko atd.

Tak, Lubonko, mám radost z Tebe, když slyším, že jsi poslušný a kladu Ti na srdce, chlapče můj zlatý, abys vždy byl hodným a neza-

rmucoval těch, kteří o Tebe s takovou láskou pečují. Poslouchej a buď rozumný. Tím jen sobě u nich všech větší lásky získáš a té si važ. Do nového školního roku přeji Ti mnoho zdaru a ať i na měšťance dobře prospíváš, abys mohl pak dál, jak sám toužíš.

Tak, můj zlatý Lubošku, vzpomínej na svého tatku, buď šťastným v životě a zůstávej u víře a až lépe budeš chápat, pročítej sobě Nový zákon a žalmy –, vydání Králického z roku 1613, zvláště žalmy. Tam se na mne rozpomeneš, neboť i já jsme našel v nich svého bolu nejvíce útěchy.

Proto, moji milí, nesmíte na mne tak pohlížet, neboť koho Bůh miluje, toho i trestá a švihá každého, kteréhož za syna přijímá.

Což utrpení moji zlaté Marunky (manželky, která v roce 1943, když manžel byl žalářován, zemřela – pozn. opisovatele dopisu) nebylo ono větší než moje? A těch ostatních našich věrných, dobrých kamarádů? A pravdu máš, k Bohu jsem se upnul, neboť tolik síly a všech dobrodiní, kterých se mi od něho dostává, bych na kolik takových papírů nevy-psal, a proto i Vás, všechny, moji drazí, poručím k Pánu Bohu, neboť on je naše všechno.

Zůstal jsem, bábinko, u evangelické církve a také mne každý týden navštěvuje evangelický farář p. Dr. Schnelz.

Jaký měla moje drahá Marunka pohřeb? A co s Luboškem? Přes-toupil? Pozdravte ode mne evangelického faráře (vikáře Nováka, pozn. opisovatele), on na mne vždy pamatoval.

Tak, moji nejdrazší, se s Vámi všemi, kteří mne máte tak rádi, loučím a líbám Vás a jsem v modlitbách s Vámi se všemi do poslední chvíle – s Tebou můj Lubošku, moje mamičko a tatičku, drahá sestřičko atd.

Breslau 9. září 1943.

Moje nejdrazší mamičko, tatičku, můj zlatý synku Lubošku, moje drahá sestřičko atd. a všichni moji milovaní, kteří jste mě měli rádi, přijměte můj poslední srdečný pozdrav, který Vám píši na kobce smrti, v poslední hodině svého života. Jsem v duchu s Vámi se všemi a líbám Vás všechny.

Jsme tři pohromadě: já, Pepík Cagaš a František Vinklar, stateční a odevzdaní do vůle Boží, který si nás zamiloval a volá nás k sobě. Umíráme tou nejkrásnější smrtí, což není dopřáno každému.

Odcházím za svojí drahou Marunkou, která na mne čeká. Však se mně zdálo, jak si mě v náručí odnáší a líbá mě při našem shledání, i Františka, bratříčka, jsem viděl a radoval se z našeho shledání.

Prosím i já Vás, neplačte, jak i já nepláči, neboť ti, kteří v Bohu a pravdě stětím umírají, znovu ožijí a blahoslavení a svatí, neboť budou kněží Boží a Kristovi a kralovati s ním budou v nebesích, a protož Vy všichni žijte vespolek a v lásce a víře v Pána Boha, buďte k sobě upřímní a milujte se vespolek! Život je krátký a krásný a Vás čeká lepší a krásnější život a věříme pevně, že není daleko.

Můj milovaný synáčku Lubonku, vzpomínej na svého tatku a nezapomínej na něj a na svoji mamičku modlitbičkou. Zůstáváš sám, ale máš ve svojí dobré tetě a strýčkovi druhé rodiče, kteří se Tě ujmuli s tou láskou, jako Tě měli rádi Tvoji rodiče. Buď poslušný, měj je rád tak, jak i oni Tebe mají rádi. Za svým vytyčeným cílem jdi houževnatě a neuchyluj se, buď pilný, zbožný a Pán Bůh Tě v životě neopustí a nezapomeneš na svého Tatka, který se bude na Tebe dívat, který Tě má rád a do poslední chvíle vzpomíná na Tebe, hladí a v duchu líbá Tvoji zlatou hlavičku.

Děkuji Vám všem, kteří jste mě tolik do poslední chvíle potěšovali, zvláště Tobě, milovaná sestřičko a bratře Ríško, který jsi mne pochopil a cit Tvůj byl tak vřelý ke mně. Drazí moji rodičové a všichni moji zlatí, buďte s Bohem, odcházím z tohoto světa za těmi, kteří touží smrtí jako my a za Velikými našimi učiteli a buditeli, se kterými se budeme společně dívat, jak to děláte a vedete, jakého přesvědčení a znali (?), proto doufám, že se za svoji minulost stydět nemusím, taktéž ani Vy.

Líbá Vás všechny vroucně

Jindra, tatka.

Hellerova továrna suken, nyní jménem KARNOLA

Zapsáno 21. 12. 1948, přepis dle stenogramu 5. 1. 1949

Přichází do továrny obecní kronikář, aby pohovořil s ředitelem p. Jakubkou o osudech továrny za okupace. Ale p. ředitel Josef Jakubka není již zde, je centrálním ředitelem v Krnově, již od března 1948. Jeho zástupce pak Karel Šmiták, provozní účetní, je zde od září 1945.

V říjnu 1938 byl majitelem továrny Štefan Heller ve věku 42 let. Firma zněla: S. (Salomon) Heller & Witwe u. Sohn (S. Heller, vdova a syn). Dělnictva bylo asi 240. Pracovalo se na jednu směnu.

Vedoucí oddělení neboli mistři byli vesměs Němci. To bylo za první republiky. Při odstupu Sudet začátkem října 1938 byli propuštěni někteří Němci. Tehdy bylo hnutí, aby Němci byli odstraněni a aby zůstali jen Češi. Ředitel Ilg, Němec, byl propuštěn a byl přijat jako ředitel Josef Jakubka.

V pozadí tohoto plánu, počestiti továrnu, byl majitel německý žid Št. Heller, který si chtěl zachrániti továrnu v nové české druhé republice. Toho chtěl docíliti propuštěním některých německých zaměstnanců.

Byl zde v továrně zaměstnán jistý Vysloužil, který navrhoval nové vzorky látek. Dělal Čecha a zdravil se českým Nazdar. Ale když přišli Němci v březnu 1939, tu hned prvého dne se objevil s německým odznakem (hákovým křížem) a přikazoval některým lidem, aby mluvili jen německy, pokud mluvíti uměli německy. Tento člověk odešel do Německa na vojnu, tam vykonal nějaký kurs a vrátil se sem jako inženýr Roeden.

Byl tu zaměstnán v továrně až do roku 1944, kdy musel nastoupiti na vojnu při celkové (totální) mobilizaci. A již se nevrátil. Toto je dokument doby, jak se z Čecha, který měl prý za matku Němku, stal Němec.

Po 15. březnu 1939 asi za 3 týdny se pokusil továrník Heller utéci na černo, odejel na veletrh do Prahy a více se nevrátil. Cenné věci z jeho bytu odvezli Němci neznámo kam, hlavně starožitnosti.

Pak zde nastoupil německý Treuhänder („věrná ruka“) Juratsch Karel, rodem z Potštátu, jehož otec byl obchodníkem s koňmi.

Proto také sám obchodoval koňmi. Odborníkem nebyl ani v textilu ani v obchodním podniku. O továrnu se staral technický ředitel Josef Jakubka a pan Juratsch řval na lidi a staral se o příslušníky NSDAP, NSKA (skupina motorizovaná), vývěsní tabule obou těchto korporací visely vedle vchodu do továrny.

Juratsch např. nutil Čecha Šindlera, aby přestoupil k německé národnosti, ale ten odmítl.

Dal také rozkaz vedoucím oddělení, aby každý získal ve svém oddělení nějaké lidi do německé strany. Mnozí povolili tomuto nátlaku i z toho důvodu, že dostali větší přiděl potravin, hlavně pro děti.

V továrně byl také jako barvířský mistr zaměstnán Karl Kettner a tento měl spory s Juratschem. Jakmile se stal K. Kettner vládním komisařem, chodil sem do továrny barviti vlnu až do té doby, až se zapracoval nový barvíř. Chodil sem ve své uniformě, v zelené uniformě SS se třemi SSS. (Spor mezi Kettnerem a Juratschem vznikl prý z toho důvodu, že oba se chtěli stát komisaři města Hranic.)

Juratsch jel na továrním voze značky Ford do Prostějova a tam prodal vůz a vrátil se poraněn zránlivě do Hranic vlakem. Předstíral, že porouchal vůz k nepotřebě. A pak zkonfiskoval někde auto Praga jako židovský majetek, jako konfiskát. Měl prý za sebou více podvodů, ale o tom se zde nevědělo více nic bližšího.

Nadřízený úřad německý zbavil Juratsche hodnosti.

Po něm převzal vedení továrny Ludvík Seus, říšský Němec, který v Německu přišel o továrnu a koupil továrnu Hellerovu, v létě nebo na jaře 1944, pak jel na vánoce 1944 a potom se již nevrátil. Jeho věci mu odvezli do Prahy a více se nevrátil.

Tento Němec Seus dostal snad tuto Hellerovu továrnu jako náhradu za svoji rozbitou továrnu v Německu. Tento říšský Němec Seus nerozuměl vůbec textilu. O poměry v továrně se nestaral. Dávaly se pokuty, ale peníze tyto zůstávaly zde a věnovaly se po převratu na nějaký fond pro přestárlé.

České dělnictvo, jež poslouchalo zahraniční rozhlas, bylo stále v nebezpečí udání při hovorech o válečné situaci. V dílnách byly vyhlášky o tom, že se nesmí mluvit o politice pod trestem. Zaměstnanci byli nuceni, aby jejich děti chodily do německé školy. To bylo zvláště tam, kde bylo smíšené manželství.

Jinak bylo vyhrožováno, že Němci vezmou děti a dají je do lágrů, kde byla německá mládež z Hitlerjugend. Nápis v továrně byly vesměs německé. Také korespondence a účetnictví bylo vesměs jen německé.

Výroba po 15. března 1939: do té doby dělaly se čistě vlněné látky, jež se dodávaly do celé střední Evropy a také na Blízký východ.

Po 15. březnu 39 byla zvětšena výroba vojenské látky pro říšskou brannou moc. Bylo to většinou z buničiny, do níž se přidávala vlna ze starých zásob, jež byly uloženy zde v Hranicích.

Byla zde zavedena také kontrola leteckých nádrží pro pohonnou látku pro letadla. Kontrola se dělala stlačeným vzduchem, zda nádrže neucházejí. Během války se kazil poměr součástí v látkách, to znamená, že ubývalo vlny a přidávalo se dřevěné buničiny.

Do zdejší továrny bylo nasazeno asi 60 Čechů. Byli zde nasazeni také herci od Beskydského divadla, i herečky. Prováděli normální práce v dílnách, lehčí, při nichž nebylo třeba zvláštní dovednosti.

Hygiena v továrně: koupelnu v továrním dvoře postavili Němci. Byla tam teplá i studená voda, vany i sprchy. Jednou týdně se mohli dělníci vykoupat, zdarma. Dále byla zde tovární kuželna, kterou Němci postavili hlavně pro sebe. Ale hrávali tam také Češi.

Německé vedení továrny vydláždilo dvůr a zavedlo po celé továrně vodovody, aby se dělníci mohli všude v dílnách umývat a také napítí vody. Dále upravili závodní kuchyni pro stravování všeho dělnictva v závodě. Za války byl zvláštní příděl jako pro závodní kuchyně.

Jeden čas bylo málo práce a tak dělníci lícili továrnu uvnitř v odděleních.

Platy byly dle úředních vyhlášek. Pracovní doba byla 48 hodin týdně po 5 dní (denně 9,5 hodiny až 10 hodin) a až do pátku do večera.

Když Říše potřebovala více zboží, tak se zavedla práce až 56 hodin. Některé práce se dělaly úkolem, jiné denně.

Ročník 1924: byl z továrny poslán do Německa, asi 20 osob. Chlapci i děvčata, ti přišli na různé práce.

Zdravotní stav: lékaři nesměli uznávat dělníky jako nemocné. Za okupace, dokud nebyla ruka pryč, muselo se dělat. Dělnictvo muselo konati různé služby ve ZPO (závodní protiletectká obrana). V továrně nebylo dobrých pořádných krytů. Teprve v roce 1944 vykopali kryt na zahrádě a tam se uložily důležité spisy v pokladně. Na konci roku 1944 vykopali si dělníci jámy v nedaleké továrně Mundus a kopali tam všichni, i úředníci. Byl to klikatý kryt 200 m dlouhý.

Za války nebyla továrna bombardována. Jen při výbuchu mostu v květnu 1945 utrpěla budova ležící u mostu. Dostala trhliny, byla tam rozbita okna a poškozena byla střecha od dlaždic, jež létaly od hlavního mostu přes řeku Bečvu.

Za okupace měli zaměstnanci svůj závodní výbor, který je zastupoval. To byl jako zbytek zařízení z první republiky.

Těsně před převratem byl zaveden výbor, který měl předsedu, pokladníka a jednatele. První předseda tohoto výboru byl 50letý Korytář, tkadlec, který zemřel roku 1947.

Hned po převratu bylo tu zorganizováno „revoluční odborové hnutí“ ROH, jehož členství bylo dobrovolné. Byl zvolen vedoucí výbor, jehož předsedou byl Karel Křístek, přadlácký mistr. Podnik po převratu dostal zmocněnce ONV a tím byl pan ředitel J. Jakubka.

Později byla zavedena „národní správa“ tříčlenná, od 7. listopadu 1945. Zástupcem dělnictva byla závodní rada, jež je účastna na vedení podniku, kontroluje vedení jeho a spolurozhoduje o všem s vedením podniku. Závodní rada koná týdně schůze, dříve v době zaměstnání, nyní po zaměstnání.

Továrna byla znárodněna podle dekretu ze dne 4. července 1948 s platností od 1. ledna 1948 a začleněna do národního podniku KAR-NOLA 09 se sídlem v Krnově. (Tam je soustředěno 14 závodů z východní Moravy a Slezska.)

Po převratu byla zde společná jídelna zlepšena a vybavena různými stroji, míchačkou, ledničkou i jinak. Stravují se tam zaměstnanci v poledne a kromě toho sem docházejí i jiní, i úředníci. Sedí tam dělník vedle úředníka. Oběd stojí pro místní zaměstnance 6 Kčs, pro rodinné příslušníky zde nezaměstnané 8 Kčs a pro cizí 10 Kčs.

•• Označení „židovský obchod“ na jednom z hranických výkladů. SOkA Přerov.

Stravují se zde úředníci z okresu, ze soudu a z úřadu práce, i ženatí. Personál kuchyně: 2 kuchařky, 2 pomocnice a vedoucí závodní kuchyně, který má na starosti také tovární zahradnictví.

Po převratu odešlo asi 18 německých úředníků a asi 20 německých dělníků.

Jména informátorů této reportáže:

Karel Krístek, přadlácký mistr, Tauber Josef, Král Leopold, stolař a předseda ROH, Svrček Frant., vedoucí tkalcovny, a Bohuš Doležel, tkadlec.

Továrna firmy Ant. Kunz, továrna čerpadel

Zapsáno 22. 12. 1948, přepis dle stenogramu 6. 1. 1949

Do závodu přichází obecní kronikář Alfa Musiol, prof. v. v., a žádá ředitele závodního pana Aloise Sedláčka o informace pro obecní kroniku.

Je k tomu účelu povolán předseda závodní rady Josef Osikovský, technický úředník. V kanceláři závodní rady pak jsou dále přítomni: Ant. Kajnar, úředník, předseda závodní organizace KSČ (Komunistické strany Československa), a Rudolf Holub, administrativní úředník.

Továrna byla založena roku 1883 hranickým živnostníkem Antonínem Kunzem.

V říjnu 1938 v době odstoupení pohraničního území zněla firma: Ant. Kunz, továrna na vodovody a pumpy, akc. spol. v Hranicích. Převážnou část akcií měla Moravská banka.

Vedoucím závodu byl ing. Vlad. Malík, prokuristou byl Alois Sedláček, který se stal po květnovém převratu 1945 vedoucím závodu.

Továrna vyráběla všechna hospodářská a průmyslová čerpadla, automatické vodárny a zařizovala obecní a městské vodovody.

Již od roku 1936 pracovalo se na výrobě zbrojní pro čsl. armádu, a sice výrobou granátových těles od 7,5 do 10 cm.

Tehdy v říjnu 1938 bylo asi 500 zaměstnanců. Z toho počtu bylo 8 Němců z Bělotína. Čerpadla byla pro tuzemskou potřebu, jen něco málo šlo do Polska. Vyráběly se též trkače (vodotěžné stroje), jež byly specialitou firmy Ant. Kunz a byly dodávány jednotlivě do celého světa.

Při útěku českých lidí z pohraničí nepřišel do této továrny nikdo.

Den 15. března 1939. Závod jako zbrojařský byl přebrán německou armádou, jež přebudovala zbrojní výrobu pro svoji potřebu. Civilní výroba byla částečně omezena ve prospěch rozšířené vojenské výroby. Výroba tato se dělala ve starých budovách, nové se nestavěly.

Stav zaměstnanců byl zvýšen na 1 100 se značným počtem Němců. Přišlo sem asi 100 Němců. Vedení závodu zůstalo v českých rukou, pouze byl vojenský a civilní dozor.

Za okupace stalo se několik případů sabotáže, jež byly trestány tresty na svobodě. Sabotáž spočívala v tomto: počet zmetků nadprůměrný a nedocílení předpokládaného výkonu, vzniklého svévolnými poruchami strojů.

České vedení závodu nepřipustilo nátlak Němců na české zaměstnance, aby snad posílali děti do německé školy anebo aby přistupovali k německé národnosti. Jestliže se staly takové případy, pak to byl tlak odjinud a nikoliv ze závodu.

Totální (celkové) nasazení, které počalo v roce 1942, se prakticky rozrůstalo do konce války. Byli sem do továrny nasazení lidé různých povolání asi v počtu 250 lidí. Byli přeškolení jako výpomocné síly při strojích. Přeškolení trvalo 4 neděle. Během okupace nestaly se žádné zvláštní příhody nebo neštěstí.

Teprve při ústupu Němců byl do závodu nasazen destrukční oddíl německé armády, který měl za úkol, aby při ústupu demoloval strojní zařízení, dále elektrickou síť a sklady materiálu.

To se však přičiněním mistrů a vedoucích závodu nepodařilo.

Vojáci destrukčního oddílu (destrukce: ničení nepřátelského majetku) byli starší záložníci z Rakouska, kteří se nechali za úplatek v jídle, pití a kouření ovlivnit, takže neprovedli příkazy jim udělené. Bylo to asi 15 vojáků, nad nimiž byl nějaký šikovatel.

Pracovní doba za okupace byla 11 hodin denně v administrativě a v provozu 2–3 směny po 8–9 hodinách. Průměr příjmů u dělníků a úředníků byl asi 2 000 K.

V době okupace byla zařízena závodní kuchyně pro stravování asi 400 lidí.

Tovární zaměstnanci byli zproštěni povinnosti jít do Německa. Byla to velká výhoda. Tato továrna byla vlastně zbrojní podnik.

Zdravotní stav: hodně lidí se hlásilo nemocných. V tom je značně podporovali zdejší lékaři. Bylo to ulevvání, jež se značně rozmohlo.

Někteří lidé zůstali týden až jeden měsíc doma, až ho zase zavolala továrna. Zdravotní stav zaměstnanců byl průměrně dobrý. Nebyla žádná epidemie.

Při ústupu Němců vyndali tito z obráběcích strojů vřetena, jež byla pečlivě uložena do beden. To prováděl destrukční oddíl. Němci odvezli je pak neznámo kam. Vřetena jsou vnitřek obráběcího stroje ve váze 50 až 150 kg. Pak byly přeřezány všechny řemeny a zakopány v tovární zahradě a neznámo kde.

Když se české osazenstvo vrátilo do závodu a shledalo, co se stalo, podnikli vedoucí ihned akci pro získání zpráv, kde jsou ukradené věci.

Již týden před ústupem německé armády vystěhovali se němečtí zaměstnanci směrem na západ a vzali svoje věci a naložili je na tovární 2 nákladní auta. Odjeli i s rodinami svými, při čemž vzali také tovární osobní auto.

Vřeteníky z obráběcích strojů byly pečlivě uloženy a odvezeny pro ten případ, kdyby fronta se vrátila, aby výroba mohla zase býti znovu zahájena.

Vedení závodu vytisklo oběžníky na všechny místní národní výbory v okolí, aby ohlásili do továrny, kdyby našly se hledané bedny se součástkami strojů.

Tato akce setkala se s úspěchem, neboť během dvou dnů bylo sem hlášeno, že ve sklepech reálného gymnázia v Lipníku jsou těžké bedny, jež nesly staré adresy firmy Kunz, a takto se vlastně vřeteníky našly.

Řemeny vykopali zajištění Němci z Hranic, kteří o jejich uložení věděli.

Závod byl bez proudu a přece bylo nutno zhotovit některé součástky, jež se při dopravě ztratily. Zaměstnanci si vypomohli tím, že k jednomu soustruhu, který byl po vrácení vřetene kompletní, přistavili naftový motor a touto improvizací mohli uvést stroje do provozu. A tímto soustruhem zhotovili součástky, jež scházely u druhých soustruhů.

Továrna zahájila výrobu tím, že převzala objednávky Rudé armády asi na 5 000 kramlí tesařských, jež tato potřebovala pro prozatímní přejezdy na trati Ostrava–Přerov.

Továrna měla svoje kryty, do nichž však zaměstnanci nikdy nešli vzdor přísnému rozkazu německých orgánů. Při leteckém poplachu lidé z továrny vybíhali volně do polí za továrnou.

V době ústupu Němců a nástupu Rudé armády stála továrna asi týden.

Škody utrpěné válečnými událostmi odhadovaly se asi na 3 mil. korun.

Postupně vraceli se všichni zaměstnanci do továrny mimo tzv. totálně nasazené. Asi za měsíc byla utvořena revoluční závodní rada. Ustanovena byla pak národní správa závodu a podnik se rozběhl v normálním rozsahu. Pracovalo se z materiálu, jehož byla zásoba. Vlastním přičiněním zaměstnanců získalo se několik vraků aut, jež byly nezbytné pro přísun materiálu v době, kdy železnice nejezdily ještě normálně.

V době okupace bylo několik případů, že zaměstnanci byli zatčeni gestapem a odvezeni. Životem to nikdo nezaplatil. Mezi nimi byl i nynější předseda závodní rady Josef Osikovský, který byl několik roků v koncentračním táboře z politických důvodů. Byl zavřen od roku 1942 až do osvobození. Byl zapojen v podzemním hnutí, jež bylo ve spojení s Ostravou.

Po převratu byla zdokonalena závodní kuchyně, dále byla zavedena trvalá služba v závodní lékařské ordinaci. Koncem roku 1946 bylo zřízeno lékařské zubní ambulatorium pro zaměstnance.

Dále byl koupen dřevěný barák, který byl zařízen jako internát pro zaměstnance ze vzdálenějších míst. Byl postaven blízko plynárny. Bydlí v něm asi 28 zaměstnanců, kteří sem přijíždějí na celý týden a vracejí se v sobotu k rodinám.

Odborná učňovská škola v závodě byla zařízena již během okupace tehdejším vedoucím závodu ing. Malíkem a po osvobození byla zařazena do normálních učňovských škol přesně dle ustanovení Ústavu lidské práce.

V této škole vyučují závodní odborníci – pumpaři a pak odborní učitelé z hranické základní odborné školy, kteří sem chodí vyučovat.

Po převratu byla postavena učebna a školní dílny byly upraveny z bývalých továrních dílen. V této škole je asi 50 učňů.

Informace tyto poskytl p. Rudolf Holub v době od 11. do 12.30 hod.

Pozn. Německý erár neplatil za výrobky, a tak továrna utrpěla válečnou škodu ve výši 17 mil. Kčs.

Alois Řezníček, správce vápenky Skalka

Zapsáno 13. 1. 1949, přepis na stroji Orga privat dne 17. 1. 1949

Firma zněla v roce 1938: Pachtovní ekonomní společnost v Lipníku, správa závodu Hranice.

V říjnu 1938 byl vedoucím Němec Otto Kunz, německý příslušník. Tehdy zde bylo zaměstnáno 40 lidí. Určitá korespondence a řízení vedly se jako již dříve v německém jazyku.

V říjnu 1938 se nestaly zde žádné změny. Podnik byl veden dále beze změny.

V březnu 1939 při záboru bylo ústřední vedení jen v jazyku německém. Ponecháno bylo jen vedení provozu a styk se zaměstnanci vesměs české národnosti v českém jazyku.

Po likvidaci židovského vedení a jeho židovských činovníků bylo nastoleno německé vedení, jehož představitelem byl známý německý velkostatkář a průmyslník von Proskowetz, moravský cukrovarník.

Nebylo zde však nátlaku, aby čeští dělníci posílali děti do německé školy. Stalo se však, že byl vedoucí provozu Alois Řezníček několikrát nepřímo nabádán k tomu, aby přestoupil k německé národnosti.

Roku 1939 byly výroba a provoz zvýšeny a dělnictvo bylo nuceno nařízeními hospodářské rady neboli tehdejší hospodářské skupiny zvýšiti výkon na hlavu. Pracovalo se 8–12 hodin denně po 6 dní v týdnu.

Jiní němečtí dělníci nebyli sem dosazeni. Od dřívějšíka byli zde 3 němečtí dělníci smíšeného manželství, kteří po záboru přešli k německé straně NSDAP a pak odešli ze závodu.

Za okupace nebylo zavedeno žádné sociální zařízení jako koupelna nebo závodní kuchyně.

Otto Kunz, ředitel vápenek zdejších, rodem ze Studénky, byl horlivým stoupencem německého nacismu již od roku 1934. Byl členem skupiny SS. Ve služebním poměru bylo viděti, že byl náladovým člo-

věkem a podléhal vlivu své ženy. Byl však velmi dobrým společníkem a vyhledával po mnoho let českou společnost. Narukoval v roce 1943. Sem se již nevrátil.

Vedením podniku byl pak pověřen jeho zástupce Alois Řezníček a jako dohlédací osobou po jeho odchodu byla paní Anna Kunzová, horlivá nacistka, jež neznala vůbec česky. Byla rodem z Potštátu. Jako žena narukovavšího ředitele byla přijata jako kancelářská pomocnice formálně a zdejším německým úřadem bylo její postavení v závodě podporováno, aby měla přehled o tom, co se děje v podniku.

Tento podnik byl jediný v té době, který zacházel s výbušninami. A kontrola se vztahovala k tomu, aby nikdo neukradl výbušniny v závodě. Ze závodu byl poslán jeden dělník do Říše a ten byl pak vrácen po reklamaci.

Závod nebyl bombardován. Škody při ústupu Němců byly značné. Destrukční oddíl německé armády zničil kancelář, část korespondence, němečtí vojáci ukradli koňské postroje, kočáry, bryčky aj. Škoda byla odhadnuta v roce 1945 na 200 000 Kčs.

Příčiněním správce Aloise Řezníčka ustoupila skupina vojáků destrukčního oddílu od úmyslu vyhodit vlečku dráhy a trať Hranice–Vsetín do vzduchu. Byly udělány výkopy a dány byly nálože, ale našimi lidmi byly zase zasypany.

Tato destrukční skupina upustila od vyhození nadjezdu mezi podnikem Skalka a cihelnou (na hlavní silnici), a sice proto, že členové této skupiny byli Rakušáci a Maďaři rakouského původu. Tito byli několik dnů ubytováni ve služebním bytě správce Řezníčka, kde požili větší množství lihovin a pak byla s nimi sjednána dohoda, takže upustili od vykonání destrukce. Tím byla zachráněna veliká milionová hodnota státu.

Nynější vedoucí závodu Alois Řezníček byl zapojen na odbojovou skupinu „Clay-Eva“ a na další skupinu „Pro vlast“. Později se spojil se skupinou „Partyzáni Jana Žižky“. Předkládá zároveň legitimaci datovanou ve Vsetíně 15. srpna 1945 o tom, že se účastnil aktivně odbojové činnosti proti německým okupantům.

Pan A. Řezníček je narozen 28. 9. 1912 v Olšovci u Hranic.

Má zároveň legitimaci skupiny Clay-Eva.

Zásoby traskavin byly důležité pro odbojovou činnost. Na nich a jejich dodávkách byly závislé různé odbojové skupiny. Těm správce Řezníček na autě dovážel traskaviny a dodával je pomocí jiných spolupracovníků tam, kde jich bylo potřeba k odbojové činnosti. Delší referát o této své činnosti slibuje dodatí pro městský hranický archiv.

Po převratu 1945 byla zřízena závodní rada, jejímž prvním předsedou byl Antonín Zela. Vedení závodu bylo ponecháno dosavadnímu správci.

V závodě byla jmenována národní správa 17. července 1945 ministerstvem výživy, ježto vápenky dodávaly vápenec pro všechny moravské cukrovary. Ústřední vedení této národní správy je v Olomouci.

Podnik byl znárodněn v roce 1946 a přičleněn jako koncernový podnik cukrovaru Velká Bystřice u Olomouce. V podniku po převratu byly provedeny změny: závodní koupelny, dělnické ohřívárny, a celá výroba byla zmechanizována a reorganizována.

V roce 1948 je zde 60 lidí z Hranic a okolí. Mimo to zaměstnává závod tzv. brigády civilních i vojenských zaměstnanců. Bývá jich průměrně a nepravděelně asi dvacet pracovních sil.

V letech 1937 až 1948 byly rozšířeny provozovny a tím také byla zvýšena výrobnost o 40 procent.

Závod dodává vápenec pro cukrovary, železárny, celulózky, odpadový štěrk pro dusíkárný a jiné chemické účely. Dále je tu výroba vápna pro účely stavební, průmyslové i hnojivé.

Projektuje se stavba budoucí cementárny, jež má býti nejmodernější v zemi moravsko-slezské.

Pozn.: Závod užívá při trhání skal a lámání kamene výbušnin a patřičných roznětek. Tento trhací materiál měla jen tato vápenka a evidenci jeho měl na starosti jedině správce A. Řezníček. Ježto byl zapojen do podzemního místa. Podotýká, že výbuch výbušnin, jak se udál v Lešné Lhotce, byl zaviněn neopatrností dotyčné skupiny odbojové. Neměla totiž patřičné roznětky, a tak si ji chtěla opatřit rozebráním ručního granátu. Ten však vybuchl a zabil 5 lidí a rozhodil celý dům. (To se stalo 18. dubna 1945, viz kniha: Clay-Eva, volá Londýn, s. 190, u obr. O. Smolky.)

Fr. Šafář, vedoucí parní cihelny Josefa Grody v Hranicích

Zapsáno 13. 1. 1949, přepsáno 17. 1. 1949

Tak zněla firma v roce 1938 v říjnu. Majitel firmy byl Němec rodem z Hlučína, který zakoupil tuto cihelnu v roce 1930 od firmy Vladimír Vilímek. Tento byl synem továrníka-mydlaře Vilímka v Lipníku.

Vedoucím podniku v říjnu 1938 byl František Šafář, rodem z Bouzova na severní Moravě.

V říjnu 1938 bylo zde zaměstnáno 45 lidí, v době sezóny. V zimě závod nepracuje. Jedna třetina dělnictva byli Němci z okolí.

Při útěku českého obyvatelstva z pohraničí v říjnu 1938 přišlo sem deset finančních strážníků s velitelem a byli ubytováni v kancelářské budově a jednak na kruhové peci, kam si dali slamníky. Byli tu asi 14 dnů.

Den 15. března 1939: Firma zůstala tatáž. Majitel, ač Němec, choval se slušně k personálu. Četníci, kteří konali zde pochůzky, nechtěli majitele za okupace ani za Němce uznávat. Snad byl to odrodilý nebo poněmčený šlonzák. Majitel firmy dojížděl sem jednou týdně.

Majitel cihelny měl více nemovitostí v Zábřehu nad Odrou, dále pronajatou cihelnu od Vítkovických železáren, a proto ústřední kancelář závodu byla vlastně v Ostravě.

Personál cihelny byl spokojen s majitelem, neboť ten byl slušný a spravedlivý člověk. A svému správci pan Josef Groda říkal, že může vésti korespondenci i česky, když mu dělá němčina potíže, a že mu také bude odpisováno česky.

Také nenasadil sem německého vedoucího, ačkoliv byl od Němce Otto Kunze z nedaleké vápenky k tomu nabádán, nýbrž ponechal si Čecha, jež znal jako dobrého úředníka. Před okupací byla v závodě jedna třetina Němců, byli z okolí. Za okupace byli všichni dělníci české národnosti. Němci sem již nechodili, ježto byli za hranicí protektorátu.

Pracovní doba za okupace: týdně 48 hodin. V době sezóny se to prodloužilo. Po sezóně bylo zase méně hodin. Za okupace si vydělali úkoláři asi 2 000 K měsíčně.

Závody byly přebudovány v letech 1930–1936 a vedle cihel obyčejných zavedena výroba také dutých cihel a krytiny. V době okupace nenastaly žádné technické změny. Byla zde jen vybudována koupelna se sprchami s teplou vodou.

Závod se snažil, aby nikdo z personálu nebyl poslán do Německa. Vedoucí závodu podnikal kroky u úřadu práce, ale přesto nebylo možno v některých případech zabránit tomu, aby osoby z ročníku 1924 nešly do Německa. Z ročníku 1924 šli tři mladíci, z nich Karel Duchoň zemřel tam na hnisavou angínu, byl převezen sem a zde pohřben.

Do zdejšího závodu nepadla za okupace žádná bomba. Jen okna byla vytlučena, když bylo bombardováno severní nádraží.

V továrně byli ubytováni němečtí vojáci začátkem května 1945. Destrukční oddíl tu nebyl. Jen nákladní auto odvezli němečtí vojáci, a když nemohli s ním nikam ujet v Nádražní třídě hranické, dali výbušnou nálož do motoru a tím zničili auto. To bylo poslední den jejich ústupu dne 7. 5. 1945.

Správce závodu našel auto a dal je odtáhnouti firmou Boráňovou do závodu nazpět. A tím bylo auto zachráněno.

Rusové, když projížděli okolo, chtěli si auto vzít, ale když viděli díru v motoru, řekli: to plocho jest (je to špatné).

Ruští vojáci byli také zábavní. Jednou přišli, vylomili vrata, jeden vylezl na komín továrny a pohyboval se po jeho horní obrubě a nebál se, že spadne. Jiný střílel v blízkém rybníce žáby ve vodě a byli při té svojí švandě veselí.

Škoda na autě byla oceněna na 65 000 K. Byla hlášena, ale nic se nedostalo.

V továrně se nepracovalo asi týden za převratu a fronty. Tehdy bylo zde asi 20 dělníků.

Po převratu byla utvořena závodní rada, koncem května 1945, a prvním předsedou byl Karel Vavřík, který byl zaměstnán v závodě po 3 roky.

Dne 7. 8. 1945 byla dosazena do podniku národní správa. Národním správcem byl jmenován dosavadní správce Fr. Šafář. Podnik byl potom dán do provozu po získání určitého počtu pracovních sil po menších opravách strojního zařízení dne 7. 7. 1945.

Začátkem roku 1947 byla zřízena v závodě závodní jídelna, kde si závodní personál snědl svoje jídlo přinesené z domu. Také byla pořízena kancelář pro závodní radu.

Počet dělnictva v létě 1945 byl doplněn na potřebný stav 60 lidí a zůstává stále nezměněn.

Při cihelně je závodní byt pro správce a další byt pro strojníka. Dělníci sem docházejí až ze vzdálenosti 10 km. Přespolní dělníci dojíždějí sem na kole. V zimě tito přespolní dělníci jsou zaměstnáni při opravách strojů a strojního zařízení. Všichni dělníci pracují zde i v zimě.

Závody udržují práci celoročně, aby neztratily dělnictvo. Přestávka ve výrobě cihel jest jen dva měsíce a potom se zase pracuje.

Majitel jiné cihelny u severního nádraží Czeike zastavil provoz ve své cihelně roku 1930, když Grodova cihelna začala vyrábět denně 18–20 tisíc cihel denně. Tím zvýšila Grodova cihelna svůj provoz ze šesti na dvacet tisíc denně.

A tehdy Czeike zastavil výrobu, ježto mu na tom nezáleželo. Byl svobodný a měl kromě toho velkou cihelnu v Kunvaldě u Nového Jičína s výkonem denně 40 000 cihel.

V Grodově cihelně je strojní výroba cihel, parní sušení zpáteční parou (ve stroji opotřebovanou). Je zde strojní rýpadlo hlíny. Zásoba hlíny je asi na 50 roků. Podnik je na ploše asi 8 hektarů.

Dne 1. ledna 1947 byl podnik začleněn do národního podniku Moravsko-slezské cihelny, národní podnik Brno, mezi prvními jedenácti závody tohoto národního podniku. Patří pak pod Ústředí čsl. keramických závodů v Praze.

Popis činnosti členů hranického Junáka v době okupace v letech 1939–1945

Okupace nenašla skauty nepřipravené; tito věděli, že skauting byl ve fašistických zemích, Německu a Itálii, přísně zakázán a již v roce 1933 vystoupil svaz italský a německý z mezinárodního ústředí. Na základě toho bylo upozorněno, že můžeme očekávat rozpuštění i československého Junáka, který se vždy vyznačoval svou vyspělou demokratickou a pokrokovou linií a tím by překážel zájmům okupantů. Junák nelenil a připravoval ihned nové spolehlivé lidi – vedoucí pro nově přetvořené jednotky, složené ze spolehlivých jednotlivců.

Rozpuštění Junáka a zákaz činnosti nedal na sebe dlouho čekat; v létě 1940 jsme naposled odjeli na tábory, které byly po týdnu táboření uzavřeny a hoši posláni domů, po příhodě, kde asi padesát kluků Hitlerjugend dráždilo jakési skauty a ti je řádně zmalovali, ovšem skauti zmizeli beze stopy. 26. října 1940 jsme dostali poslední tajnou zprávu ke schůzce 30. října, avšak 29. října ráno v 8 hodin odvezli bratra L. Linhartu, okresního zpravodaje, na gestapo, kde mu vhodili Frankův dekret o rozpuštění Junáka; zde pobyl celé dopoledne i odpoledne a mezi tím provedlo gestapo domovní prohlídky u všech činovníků a co se dalo, zabavili a odvezli. Pak následovaly výslechy všech vedoucích, hrozili všem, budou-li se scházet a snad tajně pracovat, že nás zavrou. Tenkrát prohlásil V. v. Wolmar, že jsme kapesní organizace, která však může natropiti mnoho zla, dostane-li zbraně. Pak začala v novinách mohutná kampaň proti našemu náčelníku MUDr. Zdenko Šteklvi, vrchnímu zdravotnímu radovi v Hranicích, pro jeho známý spis „Skaut malý zednář“, ve kterém správně předvídal blížící se nebezpečí a v němž nabádal skauty, aby byli ve střehu.

Tenkrát však již naši bratři úpěli v koncentracích – bratři Alex Jiříček, pluk. řed. Jar. Vík, J. Pírek, strm. Jan Čech, strm. Josef Pitucha a později br. Antonín Terk, Oldřich Ševčík.

Likvidace Junáka byla provedena, avšak chlapci skautovali dále, utvořili skupinu a vesele to šlo, vzorné schůzky, vycházky, dokonce i pochodová cvičení se zpěvem. Bývalí čelní činovníci Junáka byli vždy

jednou ročně předvedení na gestapo a zevrubně vyslýchání, co dělají skauti. Ve skupině, která po celou okupaci fungovala, byli bratři: Mir. Šimeček, Jos. Churavý, Edm. Kosňovský, Jos. Hanuška, Oto Mildner, Toňa Grosman a jiní.

Z činnosti našich skautů, jak se chovali za nacistické okupace, dlužno jmenovati: Čech, Pírek, Pitucha, Ruml Zd., Adámek Š., kteří padli v koncentračních táborech.

Br. plukovník A. Jiříček a Vláďa Slezák, kteří se léta ukrývali u dobrých lidí, štvání gestapem, dočkali se svobody. Pak případ br. Kopecského, který neohroženě přenášel výbušniny před zraky okupantů do auta, které tyto odváželo partyzánům. Dále strm. Wolf-Vlk a br. rotný Franta Pavlín, kteří jako první přeběhli v Itálii k partyzánům a pak se probili až do Francie a vrátili se s vítěznými vojsky.

Br. Bednařík, který padl jako partyzán v bojích u Žiliny.

Je mezi námi hodně těch, kteří pracovali a dodávali potřebné v odboji (spojky, obstarávání map, střeliva atd.). Vyznamenání i pochvalu odmítli s heslem „práce pro vlast se neplatí“ a v tom se zračí to junácké „nepotřebovati nikoho a býti prospěšný všem“.

V Hranicích 30. listopadu 1948

(podpis L. Linharta)

Junáckým válečným křížem 1939 byli vyznamenáni:

mrtví: In memoriam (na památku) Pírek, Pitucha, Čech, Ruml, Bednařík.

živí: MUDr. Zdenko Štekl, plk. A. Jiříček, řed. J. Vik, dr. maj. Dvorský, Šimeček, Wolf-Vlk, strm. F. Pavlín, V. Slezák, A. Terk.

Počet členů Junáka v letech 1939/1945 představoval číslo 45 ve stáří 18 až 25 let.

Klubovny v říjnu 1938 byly v zámku v přízemí, celkem 6 místností, z nichž jedna byl veliký sál. Tehdy bylo asi 250 členů. V těchto místnostech byly čítárny, klubovny chlapců a děvčat a společenský sál pro pořádání společných vystoupení a schůzí.

Z těchto místností se Junák vystěhoval koncem roku 1939 do pavilonu u staré nemocnice. Inventář klubovny byl spolku odebrán německým gestapem. Obrazy, vlajky a totemy byly tajně uskladněny ve skladišti musea v Židovské ulici.

V pavilonu u nemocnice byla jedna velká místnost a 2 malé. Nežli se tam Junák zařídil, byl v roce 1940 zrušen.

Po převratu 1945 byl Junák v měšťanské škole a v roce 1946 byly Junáku přiděleny místnosti v zámku, v bývalé konírně. Tam je vlhko a nezdruvo. Je tam 5 místností a schází se tam Junák podnes (v lednu 1949).

Stav Junáka je nyní asi 250 členů. Junák je ve Svazu české mládeže jako dětská organizace, tj. sdružuje mládež od 6 do 15 let.

JUDr. František Vaněk, přednosta okresního soudu

Zapsáno 19. 1. 1949, přepis dle stenogramu 29. 1. 1949

Poměry v říjnu 1938. Poněvadž Nový Jičín byl zabrán a tím tamější krajský soud byl zrušen a vystěhován, přišli sem úředníci a soudcové.

Krajský a okresní soud byl sem evakuován. Přišlo sem asi 50 úředníků. Ti se pak postupně přidělovali k jiným soudům.

Nynější přednosta Dr. Vaněk byl sem přidělen v listopadu 1938 od okresního soudu v Šumperku na místo vrchního soudního rady Dr. Sutorého, který byl dán do pense. Dr. Vaněk tu nastoupil v hodnosti správce okresního soudu.

15. březen 1939. Toho dne přišel ke zdejšímu soudu německý důstojník s naším čsl. důstojníkem a tázal se jen, zda máme tu v městě mnoho komunistů. Jinak se Němci nemíchali do ničeho. Němečtí vojáci nás nijak tehdy po zabrání neobtěžovali a nešli jsme se ani já, ani přednosta berní správy Dr. Kheil představiteli německému veliteli německé branné moci.

Neměli jsme s říšskými Němci ani úřední ani neúřední styky.

V srpnu 1939 žádali Němci (gestapo), abychom uvolnili část okresní věznice pro jejich vězně. Od té doby byla zdejší věznice někdy přeplněna politickými vězni.

Po odchodu hranického gestapa do Přerova nedávali sem svoje vězně více. Soudní podúředník Boh. Pavlíček měl službu ve věznici a podá bližší informace. Bydlí v zadním přístavku za věznicí.

Za okupace sem nepřišel k soudu žádný německý personál. Úřední styk s německými úřady byl jen německý. Také s úřady obecními i s okresními a četnictvem se úradovalo jen německy. Rovněž tak s ministerstvem vnitra.

S úřady německy vedenými jsme dopisovali jen německy.

Při telefonování museli jsme hlásiti se napřed německy a teprve, když jsme zjistili, že volá Čech nebo český úřad, pak se mluvilo česky.

Nebylo zde nátlaku, aby někdo přestoupil k německé národnosti.

Od zdejšího soudu byli nasazeni dva soudcové do Kunzovy továrny: okresní soudce Vlad. Běhúnek a soudce Dr. Lad. Dehne, dále úředník Ant. Valenta, kancelářský oficiál, byl nasazen do továrny ve Sv. Hypolitě (St. Pölten) a vrchní oficiant F. Ebner byl nasazen v Brně při stavbě nějakého tunelu.

Civilní agenda ohromně poklesla, neboť část lidí podléhala německému trestnímu soudnictví. Více nežli třetina personálu byla odsunuta. Zbylo tudíž málo práce u zdejšího soudu.

Soudní zřízenec Ant. Patík byl nasazen do Francie u opevňovacích prací na západním pobřeží, u ústí řeky Loiry.

Zdravotní stav personálu byl uspokojivý. Jen přednosta soudu trpěl se žaludkem a ztratil na váze 15 kg.

Úředník Ebner jistě také si zhoršil svou skrytou srdeční vadu při nasazení v Německu, a proto také zemřel předčasně. Ovšem také alkohol a silné kouření tu uspišily konec.

V roce 1944 zařizovalo se tu sídlo hlavního velitelství východní fronty. Zde v I. patře měly být kanceláře a telefonní ústředna pro všechny připojené objekty v hotelu Klíč a v několika školách. Před budovou byly tři sloupy, odkud se rozcházely jednotlivé kabely a vedení. A mělo sem přijít mnoho vojska. Toto telefonní zařízení bylo zde několik měsíců, ale potom to odmontovali. Německé vrchní velení upustilo od plánu umístiti zde dotyčné vyšší velitelství. Telefonní přístroje zde Němci ještě neměli. Byly přichystány jen dráty a vedení. První patro bylo trvale vyklizeno k tomu účelu.

Ke konci války, když se blížila fronta, bylo zde jakési etapové velitelství, které mělo spojení jen s poštou a s okresním dětským domovem vedle soudu. Při tomto velitelství bylo jen několik důstojníků a vojáků. A toto se vystěhovalo dva dny před tím, nežli sem dopadla puma, do hotelu Klíč.

Jakýsi československý letec hodil v poledne, když se neúřadovalo, ve čtvrt na dvě, pumu, když byly v celé budově jen dvě osoby. Tato puma byla vlastně určena onomu etapovému velitelství, byla velmi dobře mířena. Tehdy nebyl žádný poplach, ani nebyla hlášena výstraha.

Bylo to jediné letadlo, jež kroužilo a shodilo pumy u Mundusky (továrna firmy Mundus), u divize mezi dětským domovem a baráky a poslední puma padla před soudem.

Patří sem foto jedné úřadovny po dopadu pumy, dodá je úředník soudu, kancelářský oficiál Klvaňa.

Roku 1944 byla zde zřízena obcí záchranná stanice CPO ve všech sklepních oddílech na jižní straně, asi 5 oddílů.

Zmíněným bombardováním byla rozbita střecha, dále okenní rámy a okna. Hlášená škoda činila několik set tisíc korun.

Po osvobození byla zřízena závodní rada spolu s okresním soudem v Lipníku. Nejdříve byl zaměstnanec-důvěrník. Později od roku 1946 byla zřízena závodní rada. Mimo to je zde závodní organizace KSČ spolu s berní správou a berním úřadem.

Boh. Pavlíček, soudní podúředník okresního soudu, o okresní věznici v Hranicích za okupace

Zapsáno 21. 1. 1949, přepis dle stenogramu 4. 2. 1949

Při vyklizení pohraničí přišli sem úředníci Krajského soudu v Novém Jičíně a také uniformovaná stráž vězeňská, ale bez vězňů.

Začátkem října 1938 bylo ve zdejší věznici asi 10 až 15 vězňů a vyšetřovanců.

Dne 15. 3. 1939 nastěhovala se do soudní budovy ochranná říšsko-německá policie, Schutzpolizei, Schupo, a sice jeden velitel a 6 mužů.

Měli kancelář v soudní budově a strážnici v cele č. 15. Hned druhého dne přivedli do věznice dva hranické občany, jež měli v podezření, že jsou komunisty, a za několik dnů je propustili, když se jim nedokázalo nic.

Začali zde působiti v srpnu 1939 a dodali první vězně do oddělené věznice.

Německá ochranná policie byla zde asi měsíc. Později sem přivedli asi 8 chlapců z Přerova, asi 14- až 15letých za to, že stříleli z nějaké nevinné bouchačky někde za plotem. Za týden je pustili.

V srpnu se usídlilo německé gestapo v budově divize a tam vyslyšelo vězně a sem do věznice je zavírali.

Gestapo zde úřadovalo v Hranicích od 10. 8. 1939 až do 3. 9. 1941.

Celkem za tuto dobu bylo uvězněno v okresní věznici asi 420 lidí ze soudního okresu hranického a lipenského.

Do přijímací kanceláře okresní věznice přivedl civilní strážník gestapa (který měl v kapse příruční zbraň) zatčeného, předal ho tam s dodacím lístkem (rozkaz ku přijetí: Annamebefehl) a dostal za to potvrzení o předání vězně do věznice. Ve věznici přidali k tomuto lístku tiskopis o nařízené vazbě, kde dále bylo napsáno, kdy vazba začala a kdy skončila. Vazba skončila, když gestapo dodalo rozkaz ku propuštění (Entlassungsbefehl). Vězni gestapa byli zde týden nebo 14 dnů, někdy i déle.

•• Protitankové zátarasy v ulicích města začátkem roku 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

Byli zde zavřeni i hraničtí židé, když nakupovali něco ve městě v hodiny, kdy to měli zakázáno. Zdejší Němci je viděli, udali je a za to byli zde zavřeni 14 až 21 dní. Strava vězňů gestapa byla táž jako ostatních vězňů. Byla zde jedna kuchyně. Správa věznice musela provést odhlášku ze zásobování u těch, kteří byli ve vazbě déle než tři dny.

Strava: ráno černá káva s chlebem, v poledne polévka a příkrm, něco z mouky. Maso bylo dvakrát týdně, jen koňské. Večer polévka s chlebem. Stravné za jednoho vězně denně bylo 3,20 K. Později bylo o něco více.

V normální době (před válkou) bylo dovoleno, aby příbuzní nosili vězňům balíčky s potravou např. dvakrát týdně, asi v ceně 8 K. Nehledělo se na to tak přísně (koláče, buchty nebo kus pečeného masa).

Tak zvaným „německým“ vězňům naproti tomu nesměli příbuzní nositi do věznice nic. Byl přísný zákaz. – Kouřiti ve věznici se nesmělo. Ale dozorce věznice jim někdy dával kuřivo, když je dostal od příbuzných nebo peníze na ně.

Normální vězňové měli denně vycházku jednu až dvě hodiny po vycházkovém dvoře. Jeho zeď je 3,60 m vysoká, je to čtverec 20 × 20 m. „Němečtí“ vězňové nesměli vůbec přijíti do tohoto dvora, by se nemohli mezi sebou domlouvat.

V jedné malé cele byli 2 až 3. Některý vězeň byl sám v samovazbě. Občas, když bylo vězňů více, přijel autobus a odvezli jich 10 až 15 do Olomouce, do krajské nebo garnizónní věznice.

V celách jsou železné postele se slavníkem, podhlavník, 1 prostěradlo a deky. Z chodby se topilo. Kamínka jsou vestavěna dovnitř, aby vězeň nemohl k ohni. V každé cele je splachovací záchod.

Tak zvaní „němečtí“ vězni nechodili ani na vycházku, ani na nějakou práci. Měli dovoleno číst knihy z vězeňské knihovny. Noviny nesměli dostati ani Češi, ani „němečtí“ vězňové. V kuchyni směli pomáhati jen vězňové okresního soudu, a ne tedy vězňové gestapa.

Dopisy na vězně gestapa musely jíti přes censuru této německé policie.

Dozorce vězňů pan Pavlíček byl stále v nervovém napětí, když dodával večer po jídle vězňům různé balíčky, poněvadž takové jednání bylo přísně zakázáno. Bylo to také velké nebezpečí. Proto také byl vyšetřován, že dodával balíčky. Jednou byl na udání českého vězně vyslýchán tři hodiny, ale pak pro nedostatek důkazů byl zase propuštěn. Postavení dozorce vězňů gestapa bylo velmi nejisté, neboť sám byl jednou nohou v kriminále. Například dozorce vězňů na Vsetíně, Severa, byl také zavřen a tam zemřel.

Jednou byli všichni hraničtí židé, zavření ve zdejší věznici, voláni před gestapo a vyslýcháni, ale tam jim řekl velitel stanice Kotala, aby mlčeli a nepřiznali se. Tak židé nic nepřiznali o tom, že dozorce Pavlíček jim dával nějaké potraviny. Jinak by byl Pavlíček zatčen a odsouzen. Správa věznice nevěděla, za jaké činy jsou sem vězňové přiváděni. Ale vězňové to sami řekli dozorcům vězňů.

Dne 25. října 1941 bylo zatčeno a sem přivezeno 16 činovníků zdejšího Sokola. A dne 7. 11. byli odvezeni. Propuštěn byl z nich jedině Ant. Čajka. B. Hajzner a Zejda byli propuštěni až 6. 12. 1941. Zbýlých 13 bylo odvezeno do Olomouce. Z těch 16 lidí jeden, a sice Alois Hradil, učitel, se hlásil sám dobrovolně dne 26. 10., ač nemusel a mohl raději utéci. (Pozn.: zemřel 6. 4. 1942 v Osvětimi.)

Dále zde byli zavřeni příbuzní zahraničních vojáků, a sice v počtu 19 lidí. Mezi nimi byla rodina Kocfeldova, dále paní Olga Pavézková, matka dětí. Tato skupina byla zavřena 17. 9. 1942 až do 1. 10. 1942.

Zde ve věznici gestapáci nikoho nevyšetřovali, přišli pro vězně, odvedli ho do blízké budovy tzv. divize, kde měli svoje kanceláře, a tam ho vyslýchali. Nebo odvezli do domu Pavezkových, kde měli později svoje kanceláře. Při výslechu byli někteří vězňové bití. Bylo viděti, že vězňové mají modřiny a krevní podlitiny. Vězňové si na to stěžovali, ale tajně, aby to gestapáci neslyšeli.

Příbuzní mohli navštěvovati vězně, ale bylo třeba si vyžádati dovození u gestapa. Takový rozhovor pětiminutový se dal na chodbě za přítomnosti gestapáka, obyčejně o domácích věcech.

Na konci války, počátkem května 1945, přišlo do Hranic velitelství I. pancéřové armády (I. Panzerarmee), jež mělo asi také svůj polní soud. Bylo umístěno v hotelu Klíč a také u zdejšího soudu v I. patře.

Tehdy naše věznice neměla žádných vězňů. Němečtí vojáci přivedli sem 11 vězňů-vojáků, kteří již dříve byli odsouzeni k smrti. Čekali zde jen na potvrzení rozsudku. Tito vězňové byli zde hlídáni po tři dny. Jeden voják měl automat a hlídal na chodbě ve dne v noci.

Němečtí vojáci si svoje vězně sami stravovali a hlídali. Byli to samí mladí vojáci ve věku 20 až 24 let. Dozorce Pavlíček k nim nesměl.

V této skupině vojenských vězňů byl také jeden poručík.

Přijel sem starý pán ve vojenském stejnokroji, byl to vojenský soudce, starý dědeček plesnivý, bílé vlasy jako mléko, a s ním voják, poddůstojník, jako kat se samopalem. Toho dne ráno bylo sedm vojáků odvezeno jinam do Čech a ti čtyři zde zůstali. Dozorce Pavlíček otvíral této vojenské komisi příslušné cely. Ti tam vešli, soudce přečetl rozsudek, že budou zastřeleni. Rozsudek jim přečetl na chodbě.

Zavření vojáci měli s sebou všechny vojenské věci. Dostali lhůtu asi 20 minut, aby mohli napsat dopisy domů. Odsouzenci byli zase zavření. Za čtvrt hodiny přijel autem vojenský lékař. Komise šla zase do cely, kde vojáci odvedli svoje věci a dopisy.

Komise je odvedla na dvůr, kde se měla vykonati poprava. Ale bylo třeba odehnati děti a lidi ze dvora. Dozorce Pavlíček odešel do věznice a tam pozoroval z bočního okna celou popravu.

Jeden z vězňů si dal zavázati oči. To provedl přítomný lékař.

Postavili je dva kroky od sebe u venkovní zdi. Lékař připevnil každému na srdce bílý papírový čtverec jako terč. Soudce ještě jednou jim opakoval rozsudek a dal povel ke střílení. Kat ve vojenské uniformě s čepicí vystřílel 13 ran. Naráz po sobě vystřelil 4 rány na všechny. Všichni se svalili naráz na zemi. Potom lékař prohlížel popraveným vojákům oči. Dle posudku očí nechal je usmrtiti ještě dalšími ranami z pušky nebo revolveru. Pak odjeli všichni a nechali mrtvé tam ležeti asi hodinu.

Přijeli sem s povozem vlasovci (ruští zajatci armády generála Vlasova), naházeli mrtvolu na vůz, přikryli stanovým plátnem a odvezli neznámo kam.

Přirozeně, že tato scéna rozrušila dozorce vězňů Pavlíčka. Neboť kat dobíjel popravené na zemi ranami ze zadu. Některý dostal 2, jiný

4 rány. Ve zdi jsou dosud vidět stopy této popravky. Je vidět, jak rány nešly stejně vysoko, takže jistě katovi ruka klesala, když musel popravovat vlastně vojáky kamarády.

Bylo zde zavřeno také 9 anglických zajatců-vojáků v civilu. Utekli z tábora v Landsbergu. Šli ve skupinách po dvou až třech. Přivedl je sem četník s obecním strážníkem. Tito angličtí zajatci měli s sebou potraviny i kuřivo v původním balení. Měli také čokoládu, mýdlo a cigarety. Četník je přivedl v noci do věznice. Pro tyto anglické zajatce přijeli druhého dne němečtí četníci a odvezli je ihned do Olomouce.

Byli zde ve věznici také polští zajatci, dále ruští ke konci války.

Zajatci, kteří procházeli zdejší krajinou, uvázli zde v okresním městě v rukou četnictva českého. Prozradili se tím, že vypadali cize a nezvykle. V okolních dědinách je lidé pohostili a ukryli. Někteří šli dobře maskovaní jako dřevaři s pilou na rameni, ve dne spali někde a v noci putovali dle pokynů vesnického obyvatelstva.

Jednou se přišli podívat na anglické zajatce jacísi němečtí důstojníci. Angličané chladně seděli v cele, usmívali se. Jeden z nich povstal a řekl Němcům: London nix kaput. A pak si zase klidně sedl. (To značilo: Londýn není zničen, jak ho Němci chtěli vyhladit z povrchu země.)

PŘEVRAAT: Po převratu hned druhého dne začali sem lidé v civilu s odznakem Národní stráž voditi Němce z Hranic i z okresu. Dále fašisty, kolaboranty. Byli zde u soudu vyšetřováni. Až 70 lidí bylo zde ve věznici, ačkoliv jest jen pro třicet lidí. Na dvou postelích spalo až 6 lidí. Ve společné cele bylo až 15 Němců. Zvláště byly ženy a muži také.

Vazby tyto skončily až v květnu 1946. Později byl stav jen 30 až 35 lidí.

Z vězňů, kteří zde byli ve vazbě, byli popraveni tři: Schnölzer, německý četník z Hranic, Čech Lev z Luboměře, který udal asi 10 českých spoluobčanů z Luboměře a Spálova. (Z udaných měl některý z toho smrt.) A dále jistý Němec, hajný z Polomi, který střílel po uprchlících z Osvětimi, když tudy projížděli vlakem a z vlaku se rozeběhli do polí.

Stručné dějiny Vojenské akademie v Hranicích, dle informací získaných osobně v době od 7. do 14. května 1945

Přepsáno 28. 4. 1949

V ranních hodinách dne 15. března 1939 obsadila německá okupační vojska vojenskou akademii. Okupace trvala 6 roků, 1 měsíc a 22 dní.

Obětí okupace stalo se 260 důstojníků, cvičitelů a absolventů. Hlavně dlužno tu vzpomenouti brigádního generála Otakara Zahálky, který byl velitelem vojenské akademie od školního roku 1934/1935. Otakar Zahálka se narodil 30. 9. 1891, byl zatčen Němci 5. 5. 1942 a popraven 21. 6. 1942 v Kounicových kolejích v Brně.

Po celou dobu okupace věřili čeští lidé, že podle slov našeho Komenského vláda věcí našich vrátí se zase k nám po přejití vichřice Božího hněvu.

Když vypuklo na Slovensku povstání 29. srpna 1944, zapůsobilo to na mysl našeho lidu.

A opět přišel další náraz na ubohou českou duši, když 6. října 1944 překročil první československý armádní sbor v SSSR u Dukly naše čsl. hranice pod velením generála Ludvíka Svobody.

A 28. 10. 1944 byl Užhorod již svoboděn.

Tyto události působily na mysl našeho lidu i v Hranicích.

V partyzánském hnutí na okrese hranickém uplatnili se Jaroslav Václavík, nadporučík pěchoty, a Karel Žák, št. kap. a profesor vojenské akademie. Jsou tu různé odbojové složky, z nichž jedna je pod názvem „Hnutí za svobodu“, jehož předsedou je primář všeobecné nemocnice MUDr. Boh. Sanetřík. Jeho rukou procházejí odbojové nitky z Čech až na Slovensko a jeho zpravodajem je také major Dr. J. Dvorský.

Rušněji vyvinuly se další události na jaře 1945.

Dne 4. 4. 1945 byla osvobozena Bratislava Rudou armádou. A téhož dne byla jmenována nová vláda v Košicích prezidentem Dr. Edvardem Benešem a jejím předsedou je Zdeněk Fierlinger.

A 18. 4. 1945 byl jmenován gen. L. Svoboda, bývalý profesor vojenské akademie hranické, hlavním velitelem čsl. branné moci.

Dne 26. 4. bylo hlavní město Moravy – Brno – osvobozeno vojskem 2. ukrajinské fronty maršála Malinovského.

Koncem dubna slídí německé četnictvo po čsl. důstojnících, ale toto je upozorněno a varováno včas českou policií.

Dne 30. dubna 1945 padla Moravská Ostrava po náporu vojska 4. ukrajinské fronty generála Jeremenka.

Dne 1. 5. 1945 propuklo povstání v Přerově a zdá se, že události vyvrcholují.

Dne 2. května 1945 padl Berlín do rukou vítězných armád.

Dne 5. května začaly boje na barikádách v Praze. Hraniční občané slyší velmi dobře v rozhlasu zprávy o těchto dramatických chvílích, kdy večer a po celou noc volal pražský rozhlas o pomoc pro bombardovanou a bojující Prahu.

V neděli dne 6. 5. 1945 blíží se již Rudá armáda k hranickému okresu. Ve dnech 1. až 6. května ustupuje Hranicemi německá armáda. Po vozy jedou klusem a třemi proudy. Zrovna před vojenskou akademií je protitankový příkop a barikáda a tady se děje ústup poněkud volněji. Ústup německé armády byl dle posudku vojenských odborníků dost spořádaný.

Dne 7. května 1945 jsou tu německá vojska již poslední den. Toho dne se bojovalo v Praze již třetí den na barikádách. Revoluční česká národní rada vyzývala svobodným českým rozhlasem občany z okolí Prahy a partyzány v Brdských horách, aby šli pomoci Praze, jak to učinili i příslušníci ruské armády generála Vlasova, tzv. vlasovci.

Do Brna přijela delegace československé vlády, a sice generál Svoboda, ministr Nosek, Dr. J. Stránský, ministr Laušman a ministr msgre. Hála.

Tohoto dne 7. května jsou vojska maršála Malinovského na severovýchodě od Hranic a osvobodila v jejich okolí Spálov, Odry, Palačov, Lešnou a Černotín.

V Hranicích ustupující německá armáda ničí mosty, lidé se schovávají do krytů a sklepů, kam také uklízejí svoje cenné věci.

Hlavní nápor Rudé armády děje se směrem na Olomouc, proto Hranicemi jde ústup Němců bez bojů. Proto také Hranice utrpěly posledními boji velmi málo.

A tohoto dne v pondělí 7. května ujímá se velení vojenské akademie bývalý její profesor major Dr. J. Dvorský, který přednášel vojenským akademikům vojenskou psychologii a pedagogiku a za války učil na hranickém reálném gymnasiu.

Jako někdejší ředitel knihoven vojenské akademie mohl se postarati zavčas o zachránění a zajištění rozsáhlé knihovny, jakož i všeho ostatního majetku, který okupanti zanechali při kvapném ústupu.

Hned před příchodem Rudé armády byla utvořena z ochotných českých lidí Revoluční národní stráž vojenské akademie.

Uplatnili se tu důstojníci št. kap. Fr. Štába a št. kap. J. Štěpánek, rotmistři J. Černý a Boh. Čech, dále četníci V. Malínek, Fr. Ruský, Vl. Mildner a z kriminální policie asistent V. Vacula. Dále utvořilo tuto národní stráž vojenské akademie 11 zdejších občanů.

A tak lze děkovati této národní stráž, že nebylo drancováno v rozsáhlých 62 objektech vojenské akademie.

Rychle a s nadšením byly odstraněny všechny německé tabulky, takže ustupující německá armáda dívala se na budovy vojenské akademie jako na nějakou civilní školu a ne jako na vojenskou budovu. Toto od-

straňování orientačních tabulek na budovách vojenské akademie dalo se ještě za přítomnosti německých strážců blízké mohutné závěrové silniční barikády.

A když se ptali ustupující Němci po zásobách, slyšeli stále odpověď národní stráže, že „před chvílí odjeli poslední do Přerova“.

Neohrožení členové této stráže odnášeli munici do křoví v sadě vojenské akademie, dále suchary a zeleninové konzervy odnesli do strážnice a rovněž zajistili bohaté zásoby vojenského zátiší.

Dále byla zajištěna ústavní kaple vojenské akademie, zasvěcená patronce dělostřelců svatě Barboře a dále cizojazyčná část odborné vojenské knihovny, jež má asi 9 tisíc svazků.

Na místnost s těmito knihami napsal Dr. J. Dvorský varovné nápisy: POZOR MINY. Aby nepovolání nevnikli dovnitř.

Rovněž byla místnost s knihami zabezděna proti vloupání. A tak byla zachráněna před zničením nebo plněním vzácná knihovna milionové hodnoty.

Ve smyslu plánu a slibu daného gen. Zahálkovi uschoval Dr. Dvorský jako správce knihovny vojenského zátiší v červenci 1939 na dvou povozech v 74 kufrech vojenských akademiků tyto knihy do blízké rodinné školy. Tam jim poskytl bezpečný útulek tehdejší ředitel Petr Hykel. Tam byla knihovna ukryta před slídívy zraků okupační censury. Školník této školy neprozradil nic o úkrytu ani po svém zatčení (20. 8. 1940), ani před svojí popravou 9. 9. 1943 ve Vratislavi. Byl to uvědomělý Čech Josef Janiška.

V únoru 1941 byla vyklizena rodinná škola, aby se v ní umístila německá Hitlerova mládež (Hitlerjugend), a proto závčas byly knihy odvezeny do jiné skryše, a sice do reálného gymnasia. Tam ochotně převzali je do ochrany jak ředitel Florián Beneš, tak i další správcové tohoto ústavu, profesori J. Palouš a J. Preč.

O existenci této necensurované knihovny vojenské akademie vědělo více lidí, ale nikdo neprozradil ničeho. To svědčí o pevné soudržnosti armády, školy a mnoha jedinců.

Major Dr. J. Dvorský dostal za tuto záslužnou činnost při zachránění této vzácné knihovny pochvalné uznání I. stupně od ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobody.

Nejcennější část této knihovny, tj. literatura domácího a zahraničního odboje, byla vystavena na jaře 1946 na výstavě české knihy.

Všechny místnosti opuštěné vojenské akademie byly prosyceny pachem od piva a vína, jehož němečtí vojáci vypili mnoho v posledních dnech okupace. Na cvičišti vojenské akademie dohořívaly zbytky

doutnajícího vojenského archivu, který okupanti zapálili 6. května před svým odchodem.

Oba rotmistři-dělmistři Jan Černý a Boh. Čech prohlédli všechny budovy a zjistili bezpečnost. Při tom přestříhli mnoho drátů vedoucích do sklepení. Tak zabránili možnému vyhození budov do vzduchu.

Odpoledne toho dne konal strážní službu četn. strážmistr Fr. Ruský a mělo dojíti snad ke krvavé srážce s jedním ustupujícím oddílem, je-muž velel příliš horkokrevný německý hejtman. Při tom musela civilní stráž se vzdát a hlídkoval jen četník Ruský, jak bylo ve smyslu předpi-sů německé okupační armády.

Poslední hodiny německého ústupu probíhaly za velkého nervového napětí všech členů hlídky, jež pozorovala všechny vchody k akademii. Noc ze 7. na 8. květen byla velmi rušná a plná napětí.

Major Dr. J. Dvorský pozoroval z nedalekého svého bytu všechn ruch této noci na silnici vedoucí do Drahotuš.

Krátkce před 11. hodinou klusala od kasáren střelce Jana Čapka smě-rem na Drahotuše četa německé jízdy. Po půlnoci projelo tudy 20 ně-meckých tanků „tigrů“, jež byly posledním vojem ustupující německé armády.

A v tu dobu vyletěly také mosty v Hranicích a v okrese.

Všechny dopodrobna promyšlené úkoly další práce, jež čekala příští den na velení vojenské akademie, na její stráž i na ochotné hranické občany, všechny ty úkoly vířily hlavou starostlivého velitele majora Dr. Dvorského. Bylo nutno řídit se rozkazy košické vlády a zapojiti se do válečného úsilí Rudé a československé armády.

Den 8. květen, úterý, 1945 byl den radosti a slávy z příchodu Ru-dé armády do Hranic a do vojenské akademie. Uplynul toho dne zrovna rok od úmluvy mezi SSSR a ČSR o vztazích mezi sovětským vrchním ve-litelem a čs. správou po vstupu Rudé armády na území čsl. republiky.

Ač byla podepsána v Berlíně bezpodmínečná kapitulace a uveřejně-na v noci 9. 5., přece jen se ještě bojovalo v Praze dne 8. 5., ač toho dne měly býti zastaveny všechny bojové operace.

Ráno dne 8. května 1945 osvobodila Rudá armáda naše Hranice. U hotelu Černý orel uvítal Rudou armádu z balkonu radnice partyzán št. kapitán Karel Žák v civilním partyzánském šatě. Tento byl určen ve-litelem hranické posádky od okrskového velitele nadporučíka Jaroslava Václavíka, který býval okrskovým velitelem partyzánských skupin na Hranicku a Lipensku.

A toho dne 8. 5. ráno před půl šestou ubírá se major Dr. Dvorský v polním stejnokroji a v doprovodu dvou členů národní stráže k vojen-

ské akademii. A již sem přicházejí první pátrači a hlídky Rudé armády. Lidé je pozdravují a oni se ptají: „Kakda ušli germanci, i kuda?“ Za vodu k pití, mytí a vaření vždy pěkně poděkují rusky: „Spasibo, bolšoje spasibo.“

A před první branou vojenské akademie je postaven první strážný Fr. Radmil, syn Jos. Radmila, starého zaměstnance vojenské akademie. A velení nad celou stráží v ranních hodinách má legionář, št. rotmistr Fr. Doboš, který se dostavil v plném vojenském stejnokroji.

Dopoledne toho dne dostavili se další vojenští gázisté, jimž přidělil pak velící důstojník příslušné funkce.

O 1/2 sedmé ráno zastavila se před budovou akademie první větší bojová jednotka rudoarmějců (major Tišenko, Latyšev a Projektor) a byla uvítána s vojenskou poctou velícím důstojníkem.

A z této skupiny podaly dvě partyzánky svoji pochodovou vlajku s díky za bratrské uvítání do rukou majora Dr. Dvorského jako dar vojenské akademii na paměť slovanského bratrství, stmeleného krví a železem v této veliké vojně.

Darovaná vlajka byla pak vztyčena v prvním poschodí z balkonu úřadovny popraveného gen. Ot. Zahálky a po třech týdnech byla uložena v knihovně vojenské akademie.

Stráž toho dne měla celkem 17 mužů a stavěla 3 strážné. Přihlásili se také dobrovolníci do stráže, mezi nimi i kvintán reálného gymnasia R. Dostál, žák Dr. Dvorského.

Dopoledne přišli mnozí důstojníci podívat se na to, v jakém stavu je vojenské akademie. Přihlásilo se pak 9 rotmistřů, kteří tu dříve sloužili. Započalo se pak s čištěním akademie.

Místní národní výbor přidělil sem ženy a muže z pracovního interačního tábora. Do večera byly kuchyně a jídelny vojenských akademií vyčištěny. K tomu byly uklizeny ještě tři místnosti pro přechodné ubytování důstojníků Rudé armády.

Št. rotmistr Říman se přihlásil (byl dříve u vládního vojska) a ve volném čase cvičil civilní mužstvo stráže v základním vojenském výcviku a v zacházení s puškou. Postaral se také o to, aby se pokračovalo v pracích na poli a v zahradě vojenské akademie.

Práce bylo hodně: úklid místností, oprava vodovodu, zamalování německých nápisů a citátů z Hitlerovy knihy Mein Kampf (Můj boj).

Ústavní zahradnictví mělo na starosti 7,5 ha pozemků. Stalo se pak heslem: zajistit zeleninu pro vojenskou akademii pro zimní měsíce. Měli to na starosti rotmistři Richter a Říman.

Št. rotm Fr. Rotter dal pak do pořádku ústavní nemocnici.

•• Oslavy osvobození před radnicí na náměstí T. G. Masaryka 8. 5. 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

V poledních hodinách odesílá velící důstojník pozdravné telegramy prezidentu Dr. Edvardu Benešovi, předsedovi vlády Fierlingerovi, generálu Svobodovi a jiným.

Začíná se úřadovat: děkujeme se rodinné škole za uschování knihovny; hlásí se do Prahy, že knihovna je zajištěna, atd.

Dnem 8. 5. začíná také úřadovat doplňovací okresní velitelství. Po výkonu strážní služby sbírá mužstvo zanechané zbraně, střelivo a granáty, uklízí atd. Všichni konají svoje práce, ač nevojáci, ochotně a s chutí.

Elektrotechnik ústavu Josef Radmil se postaral, aby čerpací stanice a další místnosti vodou napájené daly se do pořádku a do chodu.

Toho dne (8. 5.) večer byl stav: 2 důstojníci, 9 rotmistrů, 2 poddůstojníci, 12 strážných, 4 koně a řada vozů.

A večer toho dne byl slyšeti v radiu zvláštní rozkaz maršála Stalina, adresovaný generálu Jeremenkovi o osvobození měst Olomouce, Rýmařova, Hranic a Přerova a zároveň jmenovány jednotky čsl. armádního sboru gen. Karla Klapálka aj.

Den 9. května, středa, 1945. V Berlíně byla ratifikována bezpodmínečná kapitulace německých branných sil. Ve Stalinově rozkazu je hlášeno dobytí Prahy maršálem Koněvem a Petrovem.

V Hranicích je z toho radost a nová chuť do práce. Masarykovo heslo: Nebát se a nekrášt, – je doplněno na heslo: Vše dát v duchu Zahálkové opět do pořádku.

Civilní zaměstnanci dostávají nové legitimace pro vstup do vojenské akademie. Dávají se do pořádku dílny, obuvnická, krejčovská a sedlářská. Z internačního tábora přišlo 40 mužů a 74 žen německé národnosti a pracují celé dopoledne. Postupně dávají se do pořádku všechny budovy. Voda a světlo funguje již po celé vojenské akademii bezvadně.

Toho dne je tu ubytováno 200 dělníků různé národnosti, kteří se vracejí domů z německých pracovních táborů. Byli také pohoštěni.

Toho dne končí válka v Evropě a tento den 9. květen byl prohlášen všemi spojeneckými státy svátkem vítězství.

Další dny jsou již trochu klidnější. Pokračuje se v započaté práci. Po výzvě v místním rozhlasu hlásí se další rotmistři i civilní bývalí zaměstnanci.

Dne **10. května** koná se první shromáždění rotmistřů a civilních zaměstnanců vojenské akademie, při němž vzpomínán 1. velící důstojník gen. Ot. Zahálka, který již v roce 1939 vydal rozkaz k opětovnému převzetí vojenské akademie ve chvíli rozhodné, a dále jeho pobočník št. kap. R. Řípa.

Ve Spolkovém domě koná se toho dne 1. shromáždění vojenských gázistů z celé posádky. Agilní rotmistr Říman odebírá na silnici koně, postroje a vozy lidem, kteří si je přivlastnili neprávem při rozvratu německé armády. Tak se zachraňuje cenný majetek patřící státu.

Pyrotechnicky prohlédl vojenskou akademii revoluční posádkový velitel št. kap. Karel Žák a byl přivítán majorem Dr. Dvorským.

Večer toho dne 10. května přišly opět transporty Ukrajinců, kteří se vracejí z Říše do vlasti. Byli nasyceni, ubytováni a poděleni kuřivem.

Toho dne jsou také povoláváni do služby všechny vojenské osoby v záloze ze stavu mužstva ročníků 1912 a mladších. Bylo také zřízeno posádkové velitelství v budově bývalého Spolkového domu, velitelem je št. kap. K. Žák a je stanoven celý jeho personál.

Toho dne je tu ubytována také skupina rudoarmějců. V městě je klid, jen na Záhoří a v Oderských horách se ještě stále střílí.

Pátek 11. května 1945. Strážní službu přebírá již posádkový strážní oddíl. Vyhláška nařizuje, aby se odvedly mimo lovecké zbraně všechny jiné do 13. 5. Dělá se další pořádek všude a ve všem. Jako stráž nastupují již vojáci místo civilistů, jimž pak velící důstojník děkuje a loučí se s nimi vojenským stiskem ruky. Nová stráž pak je uvítána a vzata do nové přísahy (1 velitel a 6 vojínů).

Nově byl jmenován na žádost ochuravělého majora Dr. Dvorského velitelem major pěchoty Fr. Neumann, který pak byl ve dnech 10. až 14. 5. postupně uváděn do všech potřebných funkcí. Toho dne má vojenská akademie již 6 vojinů a 57 civilních zaměstnanců.

Sobota 12. 5. 1945. Je již klidnější tempo prací. Vydává se 1. litografovaný rozkaz vojenské akademie. Poněvadž není dosti pracovních sil, vydává se vyhláška MNV o všeobecné pracovní povinnosti: muži od 16 do 50 let, ženy od 16 do 40 let. Vojenské osoby nosí ve službě na levém předloktí 8 cm širokou stuhu, bílá nahoře, modrá a pak dole červená.

Major J. Tichý je určen jako ubytovací důstojník, aby se staral o ubytování ruských jednotek, aby ruští vojáci nehledali byty v soukromí. Z německých vojenských zajatců byla utvořena pracovní rota v kasárnách Střelce Jana Čapka.

Velký oválový štít „Velitelství Vojenské akademie“ byl přivezen od kováře Fr. Opravila, kde byl pečlivě uschován po celou válku. Byl ihned upevněn u středního vchodu do hlavní II. budovy.

V poledne tu odpočívala ruská jednotka v síle válečného praporu v sadě před vojenskou akademií a dostala k vaření vodu a topivo. Po druhé hodině odpochovala jednotka směrem na Lipník.

Večer 12. 5. byla zde slavnostně uvítána a pak ubytována 1. čsl. jednotka ze Slovenska, jež byla na cestě do Prahy. Byla to baterie: 75 mužů, 4 děla, 4 povozy, 1 kuchyně a 24 koní. Velení měl por. J. Hadušovský.

Neděle 13. května 1945. Toho dne byl náš prezident Dr. Edvard Beneš slavnostně uvítán na Moravě. Je neděle, ale pracuje se, ježto je všude pilno. Jen ráno se věnuje bohoslužbě.

Pokračuje úklid v I. budově, kam se dávají zase železné postele.

Presentace povolaných gázistů a mužstva roč. 1912 a mladších začne 15. května ráno. Bylo dále nařízeno zajištění veškerého vojenského majetku bývalé německé armády pro tvořící se čsl. armádu.

Slovenská jednotka odjíždí o půl deváté ráno a loučí se pod balkonem vojenské akademie. Mluví major Dr. Dvorský za přítomnosti zástupce okresního úřadu p. Molčíka, děkuje por. Hadušovský, vojáci jsou obdarováni od našich krojovaných dívek květinami a cigaretami. Baterie odjíždí směrem k Drahotuším na Prahu. Fotočky této slavnosti na rozloučenou jsou dokladem čsl. bratrské vzájemnosti.

Toho dne projížděly tudy jednotky čsl. armády Svobodovy z východu směrem na Lipník.

Odpoledne přichází na prohlídku vojenské akademie okresní velitel nadpor. Jar. Václavík.

Pondělí 14. května 1945. Nalezena mramorová deska „V upomínku na vyřazení prvních důstojníků 3. 8. 1922“ a dána do původního stavu na mohylové skalce před ústavní nemocnicí vojenské akademie.

Večer dne 14. 5. 1945 skončil 1. velící důstojník major Dr. J. Dvorský svoji činnost ze zdravotních důvodů a odevzdal velení a vedení vojenské akademie do rukou majora pěchoty Fr. Neumanna.

Při tom bylo odcházejícím velitelem poděkováno všem, kteří v této pohnuté době pomáhali jednak ústně, ale i písemně. Nejlepší pochvalu dostal Adolf Gabriel, učitel, syn hranického knihkupce.

Dalším posádkovým rozkazem byl jmenován major Dr. Dvorský ředitelem obou knihoven vojenské akademie. Správcem zábavní knihovny byl jmenován št. rotm. Gustav Král. Dr. Dvorský byl nadále pověřen ochranou ústavní kaple sv. Barbory. Při zkoušení nalezených granátů byl náhodou poraněn Dr. Dvorský střepinou na levém předloktí a ošetřen lékařsky.

Za iniciativu v revoluci dostal major Dr. J. Dvorský pochvalné uznání, ježto svým včasným zákrokem zachránil mnoho cenného národního majetku.

Tak skončil revoluční týden vojenské akademie, který byl úvodem do další budovatelské práce pro zdar nové čs. armády.

Počasí v květnu přálo všem těmto pracím. Výstroj u vojenských gázistů byla vojenská, u civilní stráže civilní, případně polovojenská.

Kromě majora Dr. Dvorského nebyl nikdo jiný raněn. Nálada obyvatelstva byla revolučně nadšená, plná obětavosti.

Zajišťovací a strážní službou byl zachráněn milionový majetek rozsáhlé vojenské akademie, mající 62 stavebních objektů, a zvláště velké vojenské zátiší firmy Prilingerovy, jež bylo později rozděleno mezi vojenskou akademii a 15. pěší pluk.

Major Dr. Dvorský podal stručnou zprávu na 6 stranách o průběhu tohoto týdne a podal ji vojenským i civilním úřadům.

Okresní národní výbor v Hranicích

Okresní kriminální úřadovna

V Hranicích, dne 20. 6. 1946

Praporčík Binko Josef

Místní národní výbor v Hranicích

Předmět: **Činnost kriminální policie za doby okupace**

Odpověď k čís. jedn. 6791/I ze dne 8. června 1946.

Zrušením četnických pátracích stanic dnem 1. 10. 1942 byly ve všech okresních městech bývalého protektorátu zřízeny pobočky protektorátní kriminální policie. Jejich přímým představeným byl starosta neb vládní komisař města. Do Hranic byl zařazen prap. Josef Binko od četnické pátrací stanice Moravská Ostrava a šštrážm. Josef Klubal od četnické pátrací stanice Olomouc.

Kriminální pobočka byla v radniční budově v I. poschodí, v místnostech, kde je nyní účtárna. Místnosti byly vybaveny nábytkem po židech.

Vládní komisař Kettner se domníval, že pobočka bude obsazena Němci, a proto byl hrozně zklamán, když se mu shora jmenovaní dne 1. 10. 1942 představili. Přímou tehdy zuřil. Podnikl i kroky k obsazení kriminální pobočky Němci, ale nic neprosadil, ježto toto zařízení bylo v celém protektorátu. Dnem 1. 1. 1943 byl dosazen k pobočce kriminální asistent Václav Vacula od kriminálního oddělení Olomouc a dne 1. 11. 1943 šštrážm. Bohumil Kašpařík z četnické stanice Hranice. Všichni potom sloužili u uvedené pobočky až do konce války.

Za vlády Kettnera, pokud byl přímým představeným, bylo sloužení utrpením, ježto si osoboval velkou pravomoc nad kriminální pobočkou. V oné době docházelo kriminální pobočce mnoho anonymních udání od Čechů na Čechy (poslech zahraničního rozhlasu, černý obchod, zatajování zásob, porážky načerno apod.) Všechna pošta procházela rukama komisaře Kettnera, který nařizoval okamžité zakročení proti osobám udaným anonymem.

Jednalo-li se o osobu postiženou v Hranicích, byla tato osoba, než u ní bylo vyšetřováno, předem vyrozuměna. Jednalo-li se o osobu mimo Hranice (v některé obci v okrese), byl námi napsán ihned anonymní dopis dotyčné osobě s upozorněním, že je udán kriminální policii a že bude u ní vyšetřováno. Tato upozornění měla za následek negativní vyšetření všech anonymně udaných trestných činů. Pokud prap. Binko zachytil anonymní dopisy jako vedoucí úřadovny sám, dopisy si uschoval. Těchto dopisů měl uschovaných asi 45 kusů. V létě 1944 byla však ohrožena kriminální pobočka, ježto gestapo mělo určité podezření, že se nekoná úřední povinnost podle pokynů a příkazů. To vycítil prap. Binko, a proto veškerý závažný materiál, zejména uschované anonymní dopisy, spálil. Tím byl zničen materiál dokazující nesvědčitost a bezcitnost českých lidí, kteří anonymně udávali takové hnusné případy.

Komisař Kettner byl vždy podiven, jak jest to možné, že ani jedno udání není kladné a vždy že se nic nezjistilo.

Stalo se několik případů, že přišly některé osoby v domněni, že naše úřadovna jest obsazena Němci, a činily různá udání na české obyvatele.

Ony osoby byly vždy řádně odbyty a některé přímo z úřadovny vyhozeny. Bohužel nebyly činěny z opatrnosti žádné záznamy, takže nelze uvést jména denunciantů, když není písemného materiálu.

Pokud šlo o Němce, kteří činili nějaká oznámení, musel být každý takový případ vyšetřen, avšak v každém případě vyznělo vše naprázdno.

Z řad Němců byl největším udavačem štrážm. Schnelzer ze stanice Hranice, dále Gayer, správce kina Olympia, a také vedoucí zemědělského oddělení Němec Blaschke.

Vzdor všem těmto udáním nebyl nikdo z českých občanů udán ve smyslu udání. Jestliže se muselo něco udělat, vyšlo z toho krátké oznámení okresnímu úřadu.

Žádný český občan nebyl však udán neb předán do rukou gestapa. V tomto směru bývalá kriminální pobočka každý případ likvidovala tak, že z toho gestapo nemělo nic.

V létě 1944 uprchli z Hranic k partyzánům na Slovensko Alfred Šnajder a Alois Malík, oba synové železničních zřízenců z Hranic, jakož i Jaroslav Šorner, pekař z Hranic.

Alois Malík a Jaroslav Šorner vrátili se po 2 měsících domů nemocní a Šorner byl 3 měsíce tajně v nemocnici na léčení. Malík byl zdejší úřadovnou prohlášen za dobrodruha, obratně stylizovanými výpověďmi byl zachráněn před gestapem.

V prosinci 1944 uprchl za souhlasu prap. Binka Jaroslav Václavík, nadporučík, který byl vedoucím vojenské ilegální organizace domácího odboje. Nadpor. Václavík vedl potom odboj v Záhoří a prap. Binko byl s ním ve spojení.

Na jaře 1945 byla v Hranicích nedaleko bydliště prap. Binka shozena krátkovlnná přijímací stanice z letadla. Tuto ihned odevzdal prap. Binko partyzánskému vedení v Záhoří – nadp. Václavík.

Služební auto zdejší úřadovny bylo od ledna 1945 až do konce války propůjčováno k služebním jízdám vedoucích partyzánů a autem byly také dopravovány zbraně a trhaviny pro sabotážní účely.

Sabotážních činů bylo v Hranicích samých málo. Bylo celkem asi 8 menších vlakových srážek na severním nádraží. Byly to činy zřejmě sabotážní.

Za součinnosti vyšetřujícího železničního úředníka pana Kopečka byly tyto činy likvidovány jako obyčejné dopravní nehody.

Větší sabotážní činy byly na trati Hranice–Val. Meziříčí. Vykojení 2 vlaků a přeřezání telegrafních tyčí a přestřihání telefonních a telegrafních drátů, a to ve třech případech. V žádném případě nepodařilo se gestapu zjistit pachatele. Čin provedla skupina partyzánů ze Záhoří.

Pokud jde o náladu obyvatelstva, tato se jevila podle událostí na světových bojištích. Po bitvě u Stalingradu byla však nálada obyvatelstva až do konce války výborná a každý věděl, že s Německem to jde z kopce.

Nikdo z Čechů nevěřil ve vítězství Německa.

Zahraniční rozhlas poslouchal se hromadně a všude, kdo jen mohl, kdypý občan byl o událostech jak na bojištích, tak o politice v zahraničí dopodrobna informován.

Pokud jde o zásobování, dlužno se o tom rovněž zmíniti.

Rolníci v Hranicích i celém okrese zabíjeli prasata načerno pravidelně. V Hranicích chodil rolníkům zabíjeti rolník Augustin Haša od Kostelíčka. Řezník Hubert Petr z Opatovic zabíjel hromadně načerno a možno říci, že černé zabíječky šly do set. Větší část masa z těchto zabíjaček rozprodal za úřední cenu potřebným lidem a on vůbec podporoval kde koho.

O tom všem zdejší úřadovna věděla. V žádném případě se nezasáhlo a tato činnost se podporovala naší pasivní činností.

Zdejší úřadovna stíhala jen činy podle obecného trestního zákona (krádeže, podvody apod.), v žádném však případě, jak již uvedeno, nebyl nikdo oznámen neb předán gestapu.

Z osob uprchlých z práce z Německa bylo mnoho zachráněno, přičemž nám napomáhal MUDr. Štekl, který proti předpisům neoprávněně osoby, které jsme mu tam vodili, uznával nemocnými. Ovšem u všech nedalo se takto postupovati a v nevyhnutelných případech museli někteří do pracovního tábora u Moravské Ostravy. Většina ale těchto osob šla do pracovního tábora dobrovolně, aby nemuseli do Německa.

Osoby zde jmenované mohou potvrditi činnost příslušníků kriminální pobočky, kteří byli uvědomělými vlastenci.

Vedením pověřen: (podpis – Binko)

Fr. Sedláček, Drahotuše

Československá církev na Hranicku za okupace 1938–1945

Mnichovským diktátem zvětšil se počet obyvatelstva na Hranicku o uprchlíky z pohraničí a ze Slovenska. Náboženská obec z tohoto stěhování národa získala na 150 nových příslušníků.

V této chmurné době, která mnohým se zdála beznadějnou, snažili jsme se posílit víru v dějinnou Boží spravedlnost, která sice dopouští, že pravda na čas potlačena bývá, ale zaručuje jí konečné vítězství. Volali jsme po svornosti. Různice mezi církvemi úplně přestaly.

Po 15. březnu 1939 viděli jsme úkol církve v udržování odporu proti okupantskému režimu a v posilování vzdornosti proti přisluhovačství. Témata kázání byla obrněna citáty z Písma, ale věřící dobře chápali, kam směřují. Němci ovšem znali vliv církví a pomocí svých příslušovačů kontrolovali všechny projevy podezřelých duchovních. Ohlášena pouť na Sv. Kopeček, která se měla konati za účasti všech církví, byla asi příčinou, že tolik duchovních z Olomoucka bylo pojato do zatýkácí akce z 1. 9. 1939. Také pisatel těchto vzpomínek byl odvezen. Za jeho nepřítomnosti náboženskou obec spravoval Emil Čelustka až do 1. července 1941, kdy farář po tříměsíční dovolené z útrap koncentračního tábora se mohl zase ujati duchovní správy.

Události se překotně řítily. Válka se Sovětským svazem, nová a nová zatýkání a popravy bez konce. Také naše náboženská obec splatila krvavou daň. Během německé okupace byli popraveni z Drahotuš: Melanie Erlová, štktpt. Rudolf Řípa; z Hranic: Adolf Juřínek, Augustin Mañas. V koncentračních táborech a na práci v říši zahynuli z Drahotuš: Miloš Melkus, Miloš Přerovský, Josefa Řeháková; z Hranic: Jan Adamec, Lev Grill. Do koncentračních táborů odvečeno 17 našich příslušníků.

Církev československá byla solí v očích německým vládcům. K. H. Frank ji nazýval „demokraticko-benešovskou sebrankou“, von Giesse, vedoucí církevního oddělení říšského protektora, ji označil jako „husitskou bandu, které říše nemůže věřiti“. Také naši Němci se podle toho k nám chovali. Německé úřady zakázaly používání školních místností k bohoslužbám. Když jsme žádali o pronájem zabavených sokoloven v Hranicích a ve Střítěži, vůbec nám neodpověděli. V Hranicích se nás šlechetně ujala českobratrská evangelická církev a propůjčila nám svůj sbor, ve Střítěži s touže vzácnou ochotou byli jsme přijati do hasičského domu.

Donutili nás sejmouti ze sboru v Drahotuších pamětní desku s prstí z legionářských bojišť, jakož i pamětní desku se jmény spisovatelů jednoty bratrské, rodáků drahotušských z doby předbělohorské. Vzali nám zvon nesoucí jméno T. G. Masaryka, ale věrnost k jeho odkazu vzítí nedokázali. Prst i pamětní desky bratří pečlivě ukryli a zachránili tak před zneuctěním.

Podvázali nám organizační činnost tím, že osvědčeným pracovníkům z řad vojenských gážistů zakázali převzítí jakékoliv funkce v radě starších. Raději jsme radu starších ani nesvolávali. Za to jsme tím větší péči věnovali mládeži škole odrostlé. Vzdaovali jsme ji před morem Moravcova kuratoria. Pracovní schůze měly ráz čistě náboženský. Ale vedle náboženského programu jsme nezapomínali připojiti témata ná-

rodně uvědomovací. Večery měly pěknou úroveň zásluhou abiturientů gymnasia i spoluprací milého hosta z řad dospělých, znalce dějin i literatury.

Zatím blížila se ruská fronta. Cítili jsme, že je nutno připravit mládež na činnou účast v osvobozovacím boji. Uspořádali jsme počátkem února 1945 kurs pro ošetřování raněných, pod vedením odborníka vojenské zdravotní služby. K bojům sice nedošlo, ale znalosti mládeže se výborně uplatnily po 9. květnu, kdy následkem vyhození železničního mostu Drahotušemi procházely desetitisíce zbědovaných politických vězňů i válečných zajatců, které bylo nutno ošetřiti i stravovati.

Mnoho našich příslušníků bylo zapojeno do hnutí odboje. Byli veliteli skupin odbojové roty v Drahotuších. Jiný byl vedoucím partyzánské skupiny, jiný ukrýval a živil 20 ruských válečných zajatců, jiný přechovával 2 anglické letce. Jestliže jich neuvádíme jmény, tedy proto, že schází časový odstup pro ocenění jejich práce. Někteří z nich jsou kritizováni pro některá opatření, ale třeba uvážit poměry po 9. květnu. Nebylo instrukcí od nadřízených úřadů, a proto byli odkázáni na vlastní iniciativu. Ve spolupráci s ostatními lidmi dobré vůle zasloužili se rychlým postavením náhradního mostu o nerušený postup ruské armády, takže Němci se nemohli zastavit k boji, který našim obcím mohl se státi osudným. Jsme jim zavázáni díky za udržení pořádku, i všem ostatním, kdož plnili nenáročně národní povinnost.

Československá církev na Hranicku v letech 1938–1945, v letech těžké zkoušky věrnosti a národní spolehlivosti, obstála čestně.

Referát pana Dr. Šlachty

Běh celé samosprávy v jednotlivých letech okupace

Dne 14. března 1939 asi v 10 hodin večer roznesla se zpráva v Hranicích, že německá armáda obsazuje Ostravu. Že se skutečně něco mimořádného dělo, bylo patrné také z toho, že veškeré vojenské osoby československé armády byly asi v tuto hodinu odvolány do kasáren.

Za pochmurného jitra dne 15. 3. 1939 již v časných hodinách ranních německé autokolony a tanky projížděly městem. Auta byla obsazena vojskem a na autech byly kulomety, připravené k výstřelu. Okupační jednotky říšské branné moci byly na náměstí vítány zdejšími německými příslušníky a ve městě byly postupně vyvěšovány prapory s hákovým křížem. Jest samozřejmé, že tyto události měly v první řadě odezvu na radnici.

Od časných hodin ranních byla městská rada se starostou Čajkou shromážděna v kanceláři pana starosty a očekávala příchod velitele okupujících jednotek. Asi v 8 hodin ráno dostavil se do této kanceláře velitel okupujících říšsko-německých branných sil divisní generál a byl uvítán krátkým proslovem panem starostou Čajkou, proneseným německy. Pan starosta tento projev četl. V projevu ujistil pan starosta divisního generála, že v našem městě byl vždy klid a že nikdy nebylo vůči Němcům postupováno jinak, než vůči příslušníkům československé národnosti. Na to radnice byla obsazena vojskem, které zde i nocovalo. Vojenským velitelem Hranic byl jmenován plk. Rosum. Úřednictvo bylo přestěhováno do tří kanceláří, a sice do úřadoven nynější městské účtárny, kancelář čís. 10.

Několik dní po okupaci pan starosta Čajka rezignoval na úřad starosty města a okresní úřad pověřil tehdejšího I. náměstka Konečného vedením správy města. Tento již také řídil a předsedal první schůzi městské rady po okupaci, konané dne 27. března 1939.

Dne 6. dubna 1939 došlo k volbě starosty, náměstků a doplnění členů městské rady. Starostou města zvolen dosavadní I. náměstek Emil Konečný (32 pro, 4 lístky prázdné), I. náměstkem Rajmund Geyer (26 pro, 8 prázdných, 1 pro Čajku a 1 pro Leopolda Skřídlo), II. náměstkem zvolen František Šorner (28 pro, 2 prázdné, 5 pro Čajku, 1 pro Körbra). Na uprázdněné místo člena městské rady zvolen František Čajka.

Koncem roku 1940, po odchodu pana starosty Konečného a po úmrtí II. náměstka Františka Šornera, došlo ke změně v tom smyslu, že II. náměstkem ustanoven František Körber a členem rady Otto Kunz. Správu řídil I. náměstek Geyer. K volbě starosty nedošlo.

Z výše uvedeného jest patrné, že v letech 1939–1940 samosprávné sbory, tj. městská rada a městské zastupitelstvo, vykonávaly plně své úkoly, vyhrazené jim zákonem.

Zemský úřad v Brně rozhodnutím ze dne 8. února 1941 čís. 3379/II-2 rozpustil na základě § 107 Moravského obecního zřízení městské zastupitelstvo v Hranicích. Okresní úřad v Hranicích výnosem ze dne 19. února 1941 čís. 864/1/II jmenoval na základě § 107, odst. 2, Moravského obecního zřízení vládním komisařem města Hranic Karla Kettnera, vedoucího barvírny u fy Heller. Uvedení Karla Kettnera v úřad vládního komisaře města Hranic konalo se v pondělí dne 24. února 1941 v 11 hod. dopoledne v zasedací síni městské radnice za přítomnosti německých představitelů, úřednictva a členů bývalé městské rady. Uvedení komisaře v úřad dělo se způsobem a v duchu německé strohosti a vojáckosti.

•• Návštěva německých komisařů v budově synagogy, kam byly umístěny muzejní sbírky, 26. 1. 1944. Městské muzeum a galerie Hranice.

Při aktu promluvil krajský vedoucí německé strany, místní vedoucí německé strany Schestag, vrchní rada von Molsen, za úředníky Dr. Šlachta a komisaře uvedl v úřad okresní hetman pan Brázda. Nově jmenovaný komisař v krátkém proslovu poděkoval. Vedoucí německé strany, jakož i vrchní rada byli oblečeni ve slavnostních uniformách strany. Uvedení komisaře v úřad byli také přítomní vedoucí německé strany v Hranicích. Úřednictvo stálo při aktu v pozadí.

Stavební úřad – seznam ulic v Hranicích

Před rokem 1938:

1. Alešova tř.
2. Bezručova ul.
3. Bělotínská ul.
4. Ul. Bož. Němcové
5. Čaputova ul.
6. Ul. S. J. Čapka
7. Čechova ul.
8. Dobrovského ul.
9. Ul. u Dvora

Po roce 1938:

- Alešova tř.
- Bezručova ul.
- Bělotínská ul.
- Ul. Bož. Němcové
- Čaputova ulice
- Ul. R. Kocha
- Čechova ul.
- Dobrovského ul.
- ul. U Dvora

Nynější označení:

- Alešova tř.
- Bezručova ulice
- Zborovská třída
- Ul. Boženy Němcové
- Čaputova ulice
- Ul. Střelce Jana Čapka
- Čechova ulice
- Dobrovského ulice
- Ulice u Dvora

10. Stromoř. A. Dvořáka
 11. Farní ul.
 12. Fochova tř.
 13. Fuskova promenáda
 14. Fügnerova ul.
 15. Galašova ul.
 16. Hálkova ul.
 17. Havlíčkova ul.
 18. Hluzovský kopec
 19. Hřbitovní ul.
 20. Hvězdoslavova ul.
 21. Jiráskova ul.
 22. Jungmannova ul.
 23. Jurikova ul.
 24. Kollárova ul.
 25. Komenského ulice
 26. Kramolišova ul.
 27. Ul. Na Kopečku

28. Kramářovo nám.
 29. Kropáčova ul.
 30. Křižkovského ul.
 31. Masarykova tř.
 32. Mlýnský příkop
 33. Malý Drahotuch
 34. Mojžírova ulice
 35. Mostní ulice
 36. Motošín
 37. Ul. Na Farářství
 38. Nám. Svobody
 39. Na Hrázi
 40. Na Náspech
 41. Na Přisadech
 42. Nám. Kr. J. z Poděbr.

43. Nám. Kr. Alex.
 Sjednotitele
 44. Nerudova ul.
 45. Nádražní ulice
 46. Palackého tř.
 47. Pernštýnská ulice
 48. Pivovarské schody
 49. Pod Bílým Kamenem
 50. Pod Hůrkou

Stromoř. A. Dvořáka
 Farní ul.
 Tř. Horst Weesela
 Fuskova promenáda
 Ul. u Tělocvičny
 Galašova ul.
 Hálkova ul.
 Havlíčkova ul.
 Hluzovský kopec
 Hřbitovní ul.
 Hvězdoslavova ul.
 Jiráskova ul.
 Jungmannova ul.
 Jurikova ul.
 Kollárova ul.
 Komenského ul.
 Kramolišova ul.
 zrušena

Nám. S. A. oddílů
 Kropáčova ul.
 Křižkovského ul.
 Lipenská tř.
 Mlýnský příkop
 Malý Drahotuch
 Mojžírova ulice
 Mostní ulice
 Dolní nám.
 Ul. Na Farářství
 Žerotínovo nám.
 Na Hrázi
 Na Náspech
 Na Přisadech
 Nám. Kr. J. z Poděbrad

Nám. Viktoria
 Nerudova ul.
 Nádražní ulice
 zrušena
 Pernštýnská ulice
 Pivovarské schody
 Pod Bílým Kamenem
 Pod Hůrkou

Stromořadí A. Dvořáka
 Ul. Msgr. Dr. J. Šrámka
 Tř. Zdenka Fierlingera
 Fuskova promenáda
 Fügnerova ulice
 Galašova ulice
 Hálkova ulice
 Havlíčkova ulice
 Hluzovský kopec
 Hřbitovní ulice
 Hvězdoslavova ulice
 Ul. Klementa Gottwalda
 Jungmannova ulice
 Jurikova ulice
 Ul. Jana Kollára
 Ul. J. A. Komenského
 Kramolišova ulice
 zrušena a připojena
 k Zborovské tř.
 Revoluční náměstí
 Kropáčova ulice
 Ul. Pavla Křižkovského
 Třída T. G. Masaryka
 Mlýnský příkop
 Malý Drahotuch
 Mojžírova ulice
 Mostní ulice
 Motošín
 Ulice Na Farářství
 Náměstí Rudé armády
 Na Hrázi
 Na Náspech
 Na Přisadech
 Nám. Krále Jiřího
 z Poděbrad
 Náměstí Generála
 Jeremenko
 Nerudova ulice
 Nádražní ulice
 Zborovská třída
 Pernštýnská ulice
 Pivovarské schody
 Pod Bílým Kamenem
 Pod Hůrkou

51. Pod Kobylankou
52. Pod Křivým
53. Potoční ulice
54. Pražákovo nám.
55. Podštátská ul.
56. Purgešova ul.
57. Rašínova ul.
58. Radnická ul.
59. Riegrova ul.
60. Rezkova ul.
61. Resslerova ul.
62. Sady čsl. Legií
63. Sklený Kopec
64. Skalní ul.
65. Smetanovo nábř.

66. Svatoplukova ul.
67. Světlíkova ul.
68. Šromotovo nám.
69. Štefánikova ul.
70. Švehlova ul.
71. Teplická tř.
72. Trávnícká ul.
73. Třebízského ulice
74. Tesaříkova ulice
75. Tovačovského ul.
76. Tyršova ul.
77. U Kostelíčka
78. Ul. 28. října
79. U Nemocnice
80. U hlav. nádraží
81. U Viaduktu
82. U Skalky
83. U Teplic
84. Wurmova ul.
85. Vrchlického ulice
86. Wilsonova tř.

87. Zborovská ul.
88. Zbrašovská ulice
89. Žáčkova ul.
90. Žerotínovo nám.
91. Židovská ulice
92. Žižkova ulice

Pod Kobylankou
Pod Křivým
Potoční ulice
Horní náměstí
Podštátská ul.
Purgešova ul.
Schubertova ul.
Radnická ulice
Riegrova ul.
Rezkova ulice
Resslerova ul.
Schillerovy sady
Sklený Kopec
Skalní ul.
Smetanovo nábř.

Svatoplukova ul.
Světlíkova ul.
Nám. R. Heydricha
Mozartova ul.
Zámecká ul.
Teplická třída
Trávnícká ul.
Třebízského ul.
Tesaříkova ulice
Tovačovského ulice
Zahradní ul.
U Kostelíčka
Ul. 15. března
U Nemocnice
U hlav. nádraží
U Viaduktu
U Skalky
U Teplic
Ul. Miloše Wurma
Vrchlického ulice
Nádražní třída

Kudlichova ul.
Zbrašovská ul.
Žáčkova ul.
Nám. A. Hitlera
Ul. Leoše Janáčka
Žižkova ulice

Pod Kobylankou
Pod Křivým
Potoční ulice
Náměstí 8. května
Podštátská ulice
Purgešova ulice
Rašínova ulice
Radnická ulice
Riegrova ulice
Rezkova ulice
Resslerova ulice
Sady Legií
Sklený Kopec
Skalní ulice
Nábřeží Bedřicha
Smetany
Svatoplukova ulice
Světlíkova ulice
Šromotovo náměstí
Ul. Gen. M. R. Štefánika
Ul. Aloise Jirásky
Třída Dr. Ed. Beneše
Trávnícká ulice
Třebízského ulice
Tesaříkova ulice
Tovačovského ulice
Tyršova ulice
U Kostelíčka
Ul. 28. října
Ulice Partyzánů
U hlav. nádraží
U Viaduktu
U Skalky
U Teplic
Ulice Miloše Wurma
Vrchlického ulice
Třída Generalissima
Josefa Stalina
Palackého ulice
Třída Gen. Svobody
Žáčkova ulice
Náměstí Svobody
Ul. Leoše Janáčka
Ulice Jana Žižky
z Trocnova

93. Ul. El. Krásnohorské	Ul. E. Krásnohorské	Ulice El. Krásnohorské
94. nebyla pojmenována	Polní chodník	Polní ulice
95. Ul. plk. Švece	Hindenburgova ul.	Ul. plk. Švece
96. Za Lokálkou	Za Lokálkou	Ul. za Lokálkou
97. Za Plynárnou	Ul. za Plynárnou	Ul. za Plynárnou
98. nebylo pojmenováno	Rybniční nám.	Rybniční náměstí

Věc: **Publikace „Hranický okres v době poroby“ – příspěvky**

Hranice, 27. března 1947

Okresní radě osvětové v Hranicích

K Vašemu přípisu čj. 354/47 ze dne 19. února 1947 předkládám podle jednotlivých bodů zprávu o zážitcích a válečných událostech z doby nesvobody v městě Hranicích.

K bodu 112:

Události v Hranicích po atentátu na Heydricha.

Měsíc květen 1942 v době nesvobody přinesl českému obyvatelstvu těžké ztráty na svobodě a životech, jelikož dne 27. května 1942 byl na SS Gruppenführera Reinharda Heydricha, zastupujícího protektora pro Čechy a Moravu, spáchán v Praze atentát, při kterém byl Heydrich těžce zraněn a tomuto zranění za několik dnů podlehl.

První úřední oznámení o tomto atentátu vyhlásilo rádio a mělo velkou odezvu v řadách obyvatelstva města Hranice, jak u českého, tak i u německého. České obyvatelstvo přijalo tuto zprávu s pocity radostnými, avšak na druhé straně také s určitými obavami do budoucnosti. Německé obyvatelstvo bylo touto zprávou zneklidněno a netajilo se nikterak, že české obyvatelstvo bude za tento úklad potrestáno. Z popudu říšských úředních míst následovaly okamžitě vyhlášky a přísná policejní opatření všech osob české národnosti, počínaje 15. rokem věku u ohlašovacího úřadu. V tomto nařízení bylo stanoveno, že každá osoba, která není policejně přihlášená, má býti při zadržení ihned zastřelena. Trestu smrti podléhala i osoba, která takovéto osobě poskytovala přístřeší a osobu nehlášenou přechovávala.

V městě Hranicích byla provedena kontrola všech osob české národnosti, které se přihlášily v době od 29. do 30. května 1942 za účelem předložení občanských legitimací. Osoby, které se nemohly prokázat občanskou legitimací, byly zajištěny až do rozhodnutí gestapa. Celkem bylo v této době zajištěno 7 osob národnosti české, které byly pak z příkazu gestapa po přezkoušení totožnosti z vazby propuštěny. V městě

Hranicích, případně v našem okrese, stanné právo vyhlášeno nebylo. Jelikož pachatelé atentátu zanechali na místě činu nějaké předměty, které souvisely s atentátem, byly tyto německou tajnou policií zajištěny, ofotografovány a fotografie pak rozeslány po všech městech a obcích v protektorátu na bezpečnostní úřady s příkazem, že každý přednosta domácnosti, kterému byly dány k nahlédnutí, musel sdělit, zda neví, koho byly majetkem, neb u koho byly v držení. Vyobrazené předměty byly předloženy 8 896 osobám v Hranicích a celá tato akce byla provedená od 10. do 19. června 1942 a zůstala samozřejmě bezvýsledná. Z našich občanů nebyl přísným nařízením o atentátu nikdo potrestán. Represálie, které byly po atentátu ku škodě českých občanů okupanty prováděny, velmi bolestně působily na české obyvatelstvo v našem městě, zvláště když byly vyhlašovány veřejně místním rozhlasem. Skoro denně byly popravovány desítky osob české národnosti německými popravčími četami.

K bodu 138:

Organizace protiletecké obrany v Hranicích.

Protiletecká obrana byla v našem městě zřízena již v době zvýšeného ohrožení za prvé republiky a jako taková zůstala i v době války až na určité změny ve vedoucích osobnostech a zlepšení technického vybavení a vybudování ochranných zařízení. Město Hranice bylo rozděleno na 37 okrskových svépomocných družstev, čtyřčlenných, která svým ochranným zařízením mohla samostatně zachraňovati v případě požárů neb zřícení domů ohrožený objekt. Jedno čtyřčlenné družstvo mělo toto vybavení: 4 ocelové přilby, 4 protiplynové masky, 1 ruční stříkačku PO, 2 plechové džbery, 1 požární hák, 2 lopaty, 1 konopné lano a 1 plácačku na dušení plamenů. Mimo toho byl každý majitel většího domu povinen utvořit domovní protipožární družstvo, které bylo vybaveno ochranným náradím, tak jako družstva bloková. V těchto domovních družstvech byly zúčastněné i dospělé ženy, z nichž jedna byla určená jako samaritánka. Nestačil-li počet k utvoření jednoho takového družstva pro jeden dům, bylo sestaveno družstvo z obyvatelů několika domů. Průmyslové podniky si musely utvořit samostatnou závodní protileteckou ochranu z většího počtu svých zaměstnanců a lepšího technického vybavení z peněžních prostředků závodu (hasičské motorové stříkačky, různé pěnové hasící přístroje, žebře apod.). Školy a veřejné úřady musely utvořit samostatnou rozšířenou protileteckou ochranu z řad zaměstnanců.

Protiletectká ochrana se skládala z níže uvedených složek: služby pořádkové a bezpečnostní, protipožární a asanační, kterou tvořil místní sbor dobrovolných hasičů, který podléhal přímo veliteli protiletectké ochrany; samaritní, pozorovatelské, technické a odklízovací, veterinářské a jiné. Každá taková složka měla svého velitele, který byl členem štábu PO a podléhal přímo rozkazům místního velitele PO, kterým přes dobu okupace byl vládní komisař města Hranic Karel Kettner, německý příslušník. Velitelé jednotlivých složek byli školeni ve zvláštních učilištích PO v Olomouci a v Brně a tito pak školili podřízené složky. Nebezpečí náletů bylo vyhlašováno sirénami (elektrickými) umístěnými na věži radnice a u firmy Antonín Kunz, továrna na vodovody a pumpy v Nádražní ulici, jakož i místním rozhlasem, který byl zapojen na elektrickou sirénu umístěnou na věži radnice. Město Hranice, které mělo v době války asi 12 000 obyvatel, mělo zřízeno 6 veřejných protiletectkých krytů ve středu města, které sloužily jako úkryty v době ohrožení náletu pro chodce. Dále byly vybudovány 3 protiletectké ochranné zákopy, a to v barácích v Purgešově ulici a v ulici Hvězdoslavově. Podle nařízení musel býti každý dům opatřen dostatečným množstvím písku, který byl určen k hašení zápalných svržených bomb, a vybaven džbery na vodu, které byly stále po celou dobu války naplněné vodou a připraveny k prvnímu zásahu na hašení. Dále musel býti každý dům opatřen ruční stříkačkou PO, lopatou, krompáčem, provazem, hákem, žebříkem, petrolejovou lampou, plácačkou a kromě tohoto, ve kterém domě to bylo možné, musel býti zřízen pro obyvatele domů protiletectký úkryt. Z půdy musely být odstraněny veškeré snadno hořlavé předměty a různé nepotřebné věci musely být z půdy odstraněny, aby tak byl snadný přístup k případným ohniskům požárů.

K bodu 141:

Pokud se týká udavačství v našem městě, bylo takových případů málo, a které se vyskytly, byly tyto vyšetřovány po osvobození SNB VS v Hranicích. Bližší podrobnosti by mohla udati tato stanice.

K bodu 168:

Letecké útoky na Hranice, oběti.

Podle našich úředních záznamů o přeletu spojeneckých letadel jako první přeletěl přes naše město dne 20. srpna 1942 mezi 22.15–2.15 hod. nezjištěný počet jednotlivých spojeneckých letadel.

Jako první velké svazy letadel spojeneckých přeletěly nad městem Hranicemi dne 7. 7. 1944 mezi 10–13.45 hod. v počtu asi 450 až 500 velkých bombardovacích a stíhacích letadel v několika vlnách za sebou. Tento první masový přelet budil u českého obyvatelstva velkou radost, údiv a překvapení a přelet tento byl s velkým zájmem pozorován. Spojenecká letadla neprováděla nad naším městem žádnou bojovou činnost. Od tohoto dne následovaly hromadné přelety spojeneckých letadel nad naším městem skoro každý den. Jako první činnost spojeneckých letadel bylo shazování propagačních letáků v německém textu pro účely demoralizace německé armády, a to dne 13. 9. 1944 dopoledne.

Dne 13. 10. 1944 (pátek) byla provedena první bojová činnost spojeneckých letadel nad naším městem. V 10.10 hod. byl v našem městě vyhlášen sirénami letecký poplach. V době 10.45 hod. přeletělo nad městem ve velké výšce v několika vlnách 244 bombardovacích spojeneckých letadel ve směru severovýchodním. Asi ve 12.16 hod. přiletělo neočekávaně od východu 11 bombardovacích a 3 stíhací spojenecká letadla, která svrhla v úseku obecního lesa „Šafranice“ přes obě hlavní železniční tratě v blízkosti objektů Czeikovy cihelny celkem 68 částečně středních a částečně lehkých třaskavých bomb. Další bomby v počtu asi 30 byly shozeny na katastrálním území obce Velké do polí. Všechny bomby byly shozeny na tato místa tzv. systémem kobercovým, tj. hustě vedle sebe. Hlavním cílem mělo být Severní nádraží, a nebo Czeikova cihelna, kde t. č. bylo ubytováno německé vojsko a kterážto budova sloužila také za vojenské skladiště. Bombardováním tímto bylo přerušeno úplně železniční spojení hlavní tratě Hranice–Ostrava a Hranice–Val. Meziříčí asi po dobu 4 hodin, zničena administrativní budova Czeikovy cihelny, několik dřevěných baráků postavených v cihelně, poškozena budova dělostřeleckých kasáren, kde bylo ubytováno německé vojsko. Tlakem vzduchu a střepinami byla v širokém okruhu rozbita veškerá okna v domech. Ztráty na lidských životech: při tomto náletu bylo usmrceno 6 civilních osob české národnosti a 4 příslušníci německé armády. Těžce zraněné byly 4 civilní osoby české národnosti a 8 německých vojáků. Lehce zraněno bylo 7 německých vojáků.

Z českých civilních osob byly usmrceny následující osoby:

Příkryl Augustýn, instalatér, nar. 28. 8. 1902 v Hranicích, bytem Hranice, Na Farářství čís. 6, ženat, příslušník PO, člen odklízovací složky,

Holaj Karel, zedník, nar. 17. 5. 1899 v Hranicích, bytem Hranice, Pod Křivým čís. 13, ženat, příslušník PO, člen složky odklízovací,

Kouřil Jaromír, školák, nar. 4. 11. 1933 v Hranicích, bytem Hranice, Severní nádraží čís. 555,

•• Pohřeb obětí z řad německých vojáků na hranickém hřbitově po náletu 13. 10. 1944. Městské muzeum a galerie Hranice.

Václavek Zdeněk, školák, nar. 22. 8. 1931 v Hranicích, bytem Hranice, Severní nádraží čís. 623,

Válek Ladislav, školák, nar. 1. 8. 1929 v Přerově, bytem Hranice, Severní nádraží čís. 555,

Krejčí Jaroslav, školák, nar. 17. 12. 1932 v Hranicích, bytem Hranice, Severní nádraží čís. 632, který po těžkém zranění zemřel v okresní nemocnici v Hranicích. Po tomto náletu byly nasazeny veškeré pomocné složky PO k odstranění způsobených škod a k záchraně postižených osob.

Jako zázrakem unikl při tomto náletu těžkému zranění, případně smrti štrážm. Bruno Pešl, člen NSB MV v Hranicích, který byl před bombardováním tohoto úseku jako velitel hlídky vyslán za účelem zajišťování shozených letáků. Štrážm. Pešl v kritické době, kdy slyšel hukot shazovaných bomb, rychle se ukryl v administrativní budově Czeikovy cihelny, která obdržela plný zásah jedné bomby, při čemž polovina domu se zřítila. Část domu, ve které se nacházel ukrytý štrážm. Pešl, se nezřítila, takže Pešl kromě velkého úleku nepřišel k žádnému úrazu. Oběti tohoto leteckého náletu byly hromadně i s příslušníky německé armády pohřbeny za velké účasti místního obyvatelstva do jednotlivých hrobů na vojenském hřbitově v Hranicích dne 17. 10. 1944.

Když obyvatelé města spatřili následky bombardování na vlastní oči a viděli, jakou zkázu bombardování působí jak na životech, tak i hmotných škodách, žili v obavě a strachu z dalších přeletů spojeneckých letadel, která nad naším městem přelétávala.

Po této první bojové činnosti spojeneckých letadel ukrývalo se již vždy při všech náletech civilní obyvatelstvo jak v krytech, tak vyhledávalo záchranu před bombardováním mimo město, v polích.

Hned příštího dne, tj. 14. 10. 1944 dopoledne, přeletělo nad městem asi 330 spojeneckých bombardovacích letounů. Část těchto letadel se oddělila (10 dvoutrupových hloubkových letounů) a podnikla útok na jedoucí vlaky nacházející se na trati Hranice–Přerov, které ostřelovala palubními zbraněmi. Tímto způsobem vyřadila z provozu 2 vlaky (jeden osobní a jeden nákladní), které se nacházely na trati mezi Hranicemi a Drahotušemi.

Dne 20. 2. 1945 asi v 7.30 hod. přeletěla nad městem 2 výzvědná letadla, která shodila na polní cestě vedoucí od Čaputového dvora ku Skalce dvě asi 50 kg třaskavé bomby (tříštivé), které však mimo rozbití několika oken v domě čís. 1 140 nezpůsobily žádné jiné škody.

Dne 24. 3. 1945 mezi 19–19.20 hod. přeletělo nad městem několik jednotlivých ruských letounů, které shodily v úseku Hvězdoslavovy ulice 3 velké padákové osvětlovací bomby. Dvě se vznítily a dopadly na pole, třetí, která se nevznítily, spadla do dvora domku čp. 713 do žumpy. Škoda způsobena žádná nebyla.

Dne 25. 3. 1945 asi o 19.05 hod. přeletěla nad městem skupina 4 letadel ruského typu, která učinila hloubkový nálet v úseku Vrchlického ulice, při čemž svrhla 3 trhavé bomby, prostřední velikosti. Dvě bomby dopadly do zahrady domu čp. 721 (majitel Karel Brodík), třetí bomba spadla na pole par. čís. 626. Bomby, které spadly do zahrady Karla Brodíkova, poškodily výbuchem značně obytnou budovu, jakož i sousední budovu čp. 706, jejímž majitelem jest Josef Žeravík, a střepinami byly poškozeny krytiny na okolních budovách. Ztráty na lidských životech nevznikly.

Dne 26. 3. 1945 v době od 19. do 20. hod. přeletěla severní část města skupina pravděpodobně ruských letounů, která ostřelovala palubními zbraněmi Severní nádraží a nynější Fierlingerovou třídu (gážístické domy). Mimo rozbití několika okenních tabulí a poškození omítky nebyly způsobeny žádné větší hmotné škody.

Dne 11. 4. 1945 v 13.25 hod. přeletěla nad městem dvě spojenecká letadla, která z velké výše svrhla celkem 9 středních třaskavých bomb na prostranství mezi budovou nynější vojenské akademie až k budově okr.

soudu v Purgešově ulici v Hranicích. Jedna bomba z těchto nevybuchla. Jelikož se jednalo o přelet jen jednotlivých letadel, která nebyla hlášena hláskou službou, nebyl vyhlášen v té době poplach, takže obyvatelstvo nebylo před tímto náletem varováno a neukrylo se, čímž vznikly ztráty na lidských životech nahodilých chodců. Věcné škody byly způsobené na budově okresní péče o mládež (dětský domov), budově okresního soudu, na československé modlitebně v bývalých vojenských barácích, v nichž bylo ubytováno civilní obyvatelstvo, a na budově nynějšího velitelství vojenské akademie. V uvedených budovách byla rozbita veškerá okna, rámy, dveře, krytina, jakož i část bytového a kancelářského zařízení, a to jednak tlakem vzduchu a střepinami granátů. Dále bylo poškozeno dálkové elektrické vedení a vedení telefonní.

Při tomto náletu byly usmrčeny 3 civilní osoby české národnosti, dva příslušníci vojenské branné moci a 10 civilních osob národnosti české bylo lehce zraněno. Usmrčení byli:

Ferdinand Čech, obecní zaměstnanec (dělník), nar. 8. 8. 1906 v Hranicích, bytem Hranice, Přísady, ženat, bezdětný,

Anna Grossmanová, rozená Černotíková, v domácnosti, nar. 22. března 1908 v Jasence, okr. Vsetín, bytem Hranice, Rezkova ul. čís. 1, matka 7 dětí, vdaná,

Veronika Grohová, rozená Potašníková, nar. 2. 2. 1888 v Ubreš, okr. Sobranec, Slovensko, vdaná, v domácnosti, bytem Hranice, Purgešova ul. (Baráky).

Přesnější záznamy o náletech na Zlín a Brno se u nás nenacházejí.

K bodu 187:

Uschované zbraně, udávání a tresty (1944).

Dne 1. 9. 1939 byl zatčen gestapem Hubert Pavezka, instalátér v Hranicích, pro ukrývání střelných zbraní, které byly jednak ukryté a zakopané v bývalé Czeikově cihelně a na čerpací stanici městské vodárny u Hromůvky. V souvislosti s tímto ukrýváním střelných zbraní byly pak zatčeny následující osoby, které se této akce buď přímo zúčastnily, nebo o této akci věděly:

1) Pavezka Hubert, instalátér, nar. 24. 10. 1886, bytem v Hranicích, který byl lidovým soudem ve Vratislavi odsouzen k smrti a 19. února 1943 ve Vratislavi popraven,

2) Břenek Karel, nar. 9. 5. 1904, strojník v městské vodárně, bytem v Hranicích, zatčen 10. 8. 1940, který zemřel umučením dne 14. 6. 1942 ve věznici na Mírově,

•• Mrtví němečtí vojáci 7. 5. 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

3) Břenková Růžena, nar. 19. 6. 1907, manželka Karla Břenka, strojníka v měst. vodárně, zatčena dne 19. 12. 1941, odsouzená lidovým soudem ve Vratislavi k 8 letům káznice (po osvobození se vrátila zpět do Hranic s podlomeným zdravím),

4) Cagaš Josef, nar. 28. 4. 1909, úředník, bytem v Hranicích, zatčen dne 20. 8. 1940, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a dne 8. 9. 1943 popraven,

5) Juřínek Miloslav, nar. 17. 12. 1921, zaměstnán u ČSD, bytem v Hranicích, byl ve vyšetřovací vazbě od 19. 8. 1941 do 30. 7. 1942, kdy byl pro nedostatek důkazů propuštěn,

6) Juřínek Adolf, nar. 18. 9. 1888, topič, bytem v Hranicích, zatčen dne 19. 8. 1941, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a dne 19. 2. 1943 popraven,

7) Maňas Augustýn, nar. 2. 6. 1906, zaměstnanec ČSD, bytem v Hranicích, zatčen dne 10. 8. 1940, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a dne 9. 9. 1943 popraven,

8) Mastil Vojtěch, nar. 27. 5. 1901, montér v měst. plynárně, bytem v Hranicích, zatčen, 20. 8. 1940, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a dne 9. 9. 1943 popraven,

9) Malušek Josef, nar. 21. 8. 1897, školník, bytem v Hranicích, zatčen dne 6. 10. 1939, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k 8 letům káznice, zemřel umučen dne 26. 9. 1943 ve věznici v Briegu v Rakousku,

10) Pírek Jindřich, nar. 10. 7. 1905, plynmistr, bytem v Hranicích, zatčen dne 26. 9. 1939, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a popraven dne 9. 9. 1943 ve Vratislavi,

11) Perdula Josef, nar. 10. 2. 1901, dělník v měst. plynárně, zatčen 27. 9. 1939, odsouzen lidovým soudem ve Vratislavi k smrti a popraven dne 19. 2. 1943 ve Vratislavi.

Jako udavač byl zjištěn Josef Urbánek z Moravské Ostravy, který byl konfidentem gestapa a který byl dne 22. 3. 1947 popraven ve věznici krajského soudu v Mor. Ostravě.

Podle záznamu nacházejícího se u zdejšího velitelství SNB bylo za dobu okupace zatčeno gestapem v Hranicích celkem 179 osob z důvodů politických, pro ilegální činnost a tzv. Sokolskou akci. Z tohoto počtu se vrátilo zpět z věznic a z koncentračních táborů 120 osob, ve věznici zemřely 4 osoby, v koncentračním táboře zemřelo 18 osob a popraveno bylo 15 osob.

K bodu 223:

1945 Maďaři v Hranicích.

Počátkem roku 1945 byly v Hranicích ubytovány jednotky maďarského vojska v kasárnách Střelce Jana Čapka. Větší část tohoto vojska byla však ubytována v okolních přilehlých vesnicích. Tyto jednotky trpěly nedostatečných zásobováním a v důsledku toho mnoho příslušníků vyměňovalo s civilním obyvatelstvem různé šatstvo, cigarety a jiné věci, které byly zřejmě uloupeny při tažení na východě, za různé požitaviny. Nějaký mimořádný zvláštní případ o násilnostech maďarských jednotek vůči civilnímu obyvatelstvu nebyl znám.

K bodu 231:

1945 Odjezd hranických Němců.

Koncem měsíce dubna a začátkem měsíce května 1945, kdy se ruské jednotky již kvapem blížily k městu Hranicím, snažili se němečtí civilní příslušníci města Hranic všemi dosažitelnými dopravními prostředky Hranice opustiti a uchýliti se na západ z obavy před Rudou armádou (RA). Za tím účelem byly z příkazu tehdejšího okr. hejtmana

Dr. Jeschkeho zabaveny veškeré provozu schopné osobní, nákladní auta a autobusy, které pod pohrůžkou i zastřelením byli čeští majitelé povinni dát i s řidiči k tomuto účelu k dispozici. Tohoto odsunu se zúčastnili většinou majetní němečtí příslušníci nebo příslušníci, kteří byli aktivně a politicky činní a kteří s sebou mohli vzít ve spěchu jen nejnutnější a nejcennější věci. Němečtí příslušníci měli panický strach z příchodu Rudé armády, a proto se snažili dostat se do zajetí okupačních armád západních velmocí. Pouze malá část dostihla Čech, neboť válečné události se přibližovaly tak rychle, že Rudá armáda rychlým postupem jak na Moravě, tak i v Čechách znemožnila těmto německým uprchlíkům jakýkoliv další postup k západu.

Čeští majitelé motorových vozidel se všemožným způsobem bránili vydanému rozkazu, aby Němce z Hranic odváželi, vyhověti. Úmyslně poškozovali svá vozidla, aby byla tato provozu nezpůsobitá, avšak okř. hejtman za pomoci německých odborníků, automechaniků, nechal tato vozidla přezkoumati a z moci úřední (opravy, po případě zabavení automobilových obručí od jiných vozidel) musela být vozidla dána do provozu. Řidiči, kteří Němce odváželi, byli často v nebezpečí života, jednak ze strany německých výkonných orgánů, když se zdráhali pokračovat v jízdě v místech přes území, kde již zuřily boje a kde často byli vystavováni nebezpečí hloubkových letců, kteří veškerá vozidla na silnici palubními zbraněmi ostřelovali. Přesný počet německých rodin, které byly podobným způsobem evakuovány, není možno zjistiti, jelikož o této evakuaci není žádných úředních záznamů. Po osvobození byla však větší část německých příslušníků buďto v doprovodu úředních orgánů dodána do Hranic, aneb se dobrovolně vrátila, kde byli pak internováni v internačních střediscích pro Němce. V posledních dnech války projížděl Hranicemi velký počet německých příslušníků z tzv. sudetského území, kteří částečně dobrovolně nebo z příkazu německých úřadů byli své vesnice a města nuceni opustiti a své nejnutnější svršky odváželi buď koňskými a kravskými potahy nebo na ručních vozících. Na tvářích těchto uprchlíků bylo pozorovati strádání, panický strach a prožitou hrůzu posledních válečných dnů.

K bodu 233:

1945 Partyzáni.

K nějakým mimořádným incidentům v té době v Hranicích nedošlo a taktéž nebyl nikdo partyzány zastřelen. Na civilním obyvatelstvu nebyly prováděny z příkazu německé armády nebo německých úřadů žádné represálie.

•• Mrtví němečtí vojáci 7. 5. 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

K bodu 240:

1945 Ústup německé armády a příchod Rudé armády.

O rozkladu německé armády a zániku Třetí říše se civilní obyvatelstvo města Hranic přesvědčilo z vlastního pozorování v té době, kdy přes Hranice v posledních dnech před příchodem RA dnem i nocí projížděly a procházely zdecimované a dezorganizované jednotky německých armád, jakož i jejich spojenců, které bez řádného vedení, samy na svou pěst z ohrožených pásem utíkaly směrem k západu. V té době prošlo a projelo Hranicemi tisíce kusů hovězího dobytka, koní, různých povozů, válečných dopravních prostředků a materiálu, takže silnice byly v pravém slova smyslu ucpány a jakýkoliv provoz civilních povozů byl úplně znemožněn. V té době bylo viděti v tvářích civilního obyvatelstva radostné uspokojení nad hroučící se německou armádou, když viděli chaos a bezradnost německých vojsk. Tenkrát skutečně a neomylně se občanstvo přesvědčilo, že konec války se neodvratně blíží a že přijde již den, kdy opět budeme volní a svobodní. Dle vysílaných zpráv rozhlasem, že vůdce německého národa Adolf Hitler skončil zbabělým

způsobem svou životní dráhu, kterou krvavou cestou získal, přijalo české obyvatelstvo v Hranicích s nesmírným nadšením. Zajišťovací bojové jednotky německých armád, které poslední den před příchodem RA se zdržovaly v Hranicích, vnikaly do domů, kde kradly dopravní prostředky, hlavně jízdní kola, aby se rychle mohly dostat z bojového pásma, směrem k západu. Kolik jízdních kol a jiných dopravních prostředků bylo takto civilnímu obyvatelstvu odcizeno, není známo.

S velkými obavami sledovalo civilní české obyvatelstvo poslední přípravy, které prováděly jednotky německých armád v Hranicích, o nichž se proslýchlo, že město Hranice má být hájeno a že v okolí budou sváděny bitvy. Za tím účelem byly mezi Hranicemi a obcí Běloutínem vykopány zákopy a vybudováno palebné postavení pro dělostřelectvo, na všech výpadových silnicích města byly postavené zábrany (barikády), které byly postavené ze silných kmenů, kamení a jiného materiálu a které měly sloužit k zabránění vjezdu válečných motorových prostředků do města a brzditi takto postup RA.

Veškerých těchto prací se muselo civilní obyvatelstvo pod pohrůzkou zatčení gestapem zúčastniti. Dále byly veškeré i ty nejmenší mosty vedoucí přes řeku Bečvu a potoky Veličku a Ludinu podminovány za účelem jejich zničení. Taktéž byly vykonány přípravy k podminování železničního viaduktu, avšak výbušné látky nebyly do jednotlivých otvorů vloženy. Všechny tyto podminované mosty byly po vložení traskavých náloží stráženy německým vojskem, které bylo ozbrojeno ručními granáty, lehkými kulomety a samopaly, aby tímto opatřením bylo znemožněno porušení elektrického vedení, které vedlo k náložím, civilním obyvatelstvem.

Dne 6. května 1945 počali příslušníci německé armády ničit na obou nádražích veškeré výhybky, semaforey, telefonní vedení a jiné technické zařízení potřebné k provozu na tratích. Dne 7. 5. 1945 byly vyhozeny dva mosty vedoucí přes potok Ludinu v Čaputově ulici a dva mosty vedoucí přes potok Veličku v Čechově ulici. V poledních hodinách byl za silné detonace vyhozen železobetonový most přes řeku Bečvu, který byl chloubou hranického okresu. Tento most byl vystaven v roce 1905. V nočních hodinách byl pak vyhozen most u reálného gymnázia a částečně poškozen most u továrny Heller v Masarykově ulici. Vyhození mostu ve Svatoplukově ulici (hotel Litovel) bylo zabráněno přetržením drátů. Následkem výbuchu a tlakem vzduchu byly veškeré budovy poblíže vyhozených mostů značně poškozeny. Obyvatelstvo bylo zničením těchto mostů značně rozhořčeno, jelikož vědělo, že příchod RA nemůže již být těmito opatřeními zastaven a že se jednalo ze strany Němců

jen o bezohledné ničení důležitých komunikačních objektů, aby město Hranice utrpělo co nejvíce hospodářských škod.

Dne 7. května 1945 v dopoledních hodinách se přiblížily jednotky RA směrem od Valašského Meziříčí do obvodu obce Černotín, Hluzov, Opatovice, odkud ve večerních hodinách asi po 22. hod. ostřelovaly dělostřeleckou palbou ustupující jednotky německé armády, které ustupovaly přes Hranice směrem k Lipníku.

Několik dělostřeleckých střel dopadlo přímo do vnitřního města, a sice do Teplické třídy na silnici, Komenského ulice, Na Náspech a do Farní ulice. Dopadenými střelami nebyl z civilního obyvatelstva nikdo usmrcen ani zraněn. Na domech byly způsobeny výbuchy těchto střel menší hmotné škody.

V bývalé Teplické třídě (nyní Tř. Dr. Edvarda Beneše) před domem čp. 512, kam dopadla jedna dělostřelecká střela, bylo touto usmrceno 22 německých vojáků a ve Farní ulici byli zraněni 3 němečtí vojáci, které ustupující jednotka vzala s sebou.

Vyhození železničních viaduktů nebylo německou armádou provedeno.

Obyvatelstvo ze zpráv, které byly rozšiřované německými příslušníky, že se bude o město bojovati, činilo si přípravy k ubytování ve sklepech domů a zřízených krytech, nebo se uchýlilo do odlehlých budov roztroušených po obou pasekách. Poslední dva dny a noci se zdržovala větší část obyvatelstva v těchto úkrytech. Výzvy německých úřadů, aby se i české obyvatelstvo dobrovolně před příchodem RA vystěhovalo, nebylo vůbec uposlechnuto.

V noci ze 7. na 8. května 1945 asi o 24. hod., kdy poslední německé jednotky po vyhození mostu u Hellerovy továrny opustily Hranice, panoval v městě naprostý klid a mimo policejních hlídek města Hranic, které byly jednak jako pozorovatelé na radniční věži a přilehlých ulicích, nebylo skoro žádných chodců v ulicích města viděti. Obyvatelstvo se ukrývalo buď ve sklepech domů, neb v krytech a jen jednotlivci opatrně vykukovali z různých krytů a průjezdů domů, kde očekávali další události.

V ranních hodinách dne 8. května 1945 asi o 4.30 hod. za svítání vnikly do města první jednotlivé předzvědné hlídky příslušníků RA, a to směrem po státní silnici od Běloutína a polních cestách od obce Velké.

Tyto předzvědné hlídky byly vyzbrojené ručními granáty a samopaly a opatrně postupovaly do středu města, kde došlo k radostnému a nadšenému uvítání českým obyvatelstvem, které jednotlivé vojiny radostně objímalo a poskytovalo všem občerstvení.

•• Příchod Rudé armády 8. 5. 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

Na radniční a kostelní věži byly ještě před příchodem RA vyvěšeny bílé prapory a bylo vyzváněno kostelními zvony jako vyjádření radosti z osvobození města. Ihned po objevení se prvních hlídek RA se veškeré obyvatelstvo radostně zúčastnilo prací při odstraňování barikád, které byly v jednotlivých ulicích města postaveny, a při stavbě nouzových mostů, které byly vyhozeny, aby tak další jednotky RA mohly nerušeně a co nejrychleji postupovati za ustupující německou armádou. Při těchto odstraňovacích pracích byl nešťastnou náhodou těžce zraněn záludně ukrytou minou pod kmeny stromu, kterou tam vložili Němci, Josef Potyka, fotograf z Hranic, kterému explozí byla utržena noha. V krátké době po příchodu předních hlídek RA přijížděly další jednotky dělostřelectva a motorizované jednotky RA, které bez zastávky a oddechu pronásledovaly ustupující německou armádu. Ženisté RA postavili ještě v dopoledních hodinách pontonový most přes řeku Bečvu v blízkosti vyhozeného mostu, aby tak umožnili dalším jednotkám RA, které se nacházely na protějším břehu, přechod přes řeku. Při projíždění těchto jednotek RA bylo již veškeré obyvatelstvo v ulicích města, které bylo vyzdobené prapory československými a sovětskými a které osvoboditelskou armádu s jásotem a provoláváním různých hesel co nejsrdečněji

vítalo. Na náměstí před radnicí vyhrávala hudba kapelníka Rud. Klívara a na radničním balkonu byly shromážděny dívky v národních krojích.

Dne 8. 5. 1945 byli pak všichni němečtí příslušníci v Hranicích zajištěni a dodáni do internačních táborů, které se nacházely ve škole na Motošíně a v hospodářské škole. Význačnější političtí němečtí činitelé, kteří v Hranicích zůstali, byli dáni do věznice Okresního soudu v Hranicích. Někteří němečtí příslušníci spáchali z obavy před odvetnými opatřeními sebevraždy.

Styky mezi příslušníky RA a obyvatelstvem byly přátelské a upřímné.

Vypracováno za částečného použití z úředních záznamů a vlastního pozorování.

Prap. Josef Šnerch
Šstrážm. Frant. Šrot
Příslušníci SNB MV Hranice

Naše lázně Teplice n/B během války 1938–1945

Pro knihu „Hranický okres 1938–1945 v době druhé války světové“

Píše: J. Dietl, inspektor lázní Teplice n/B

Ano, i na nás se dostalo, a snad na jako jedny z prvních. Přišli v podobě menšího člověka v hnědé uniformě SA a ve známém nepromokavém černém plášti a s mnoho zlatem na čepici. Jeden z oněch, kteří nám 15. 3. 1939 slibovali tolik blahobytu. Ano – brzy jsme ten blahobyť poznali a jak rádi bychom jim jej vrátili za naši starou bídu.

Ten, který spěchal z nádraží do Teplic a který přijel z Düsseldorfu, byl předvojem a ubytovatelem těch malinkých, ale zcela zralých nacistů, kteří se přijeli k nám zotaviti.

V úterý, dne 12. 11. 1940, jich přijelo 150 z Berlína. Pohled na ně nebyl právě z příjemných. Ověšeni všelijakými kabelami na dlouhých řemenech, v bídném oblečení a obutí se hrnuli po dlouhé cestě do prostorů, kde si naši hosté léčili srdce a nervy. 8. 12. 1940 přijíždějí za nimi učitelé v počtu asi 20 osob a 15 děvčat, dozorkyň, kteří se ubytovali v lázeňské budově. Den na to, 9. prosince 1940 v časných hodinách ranních, v mrazu a větru vystupuje na teplickém nádraží další skupina 750 dětí z Německa, většinou z Berlína, za patronace 40 průvodců. Jsou ubytováni také v lázních a část již v okolních vilkách. Používají vesměs cizího zařízení, a to všechno, co jim padlo do rukou. Teprve později zaopatřili si dřevěná patrová lůžka se slamníky. Z leháren udělali učebny

a tak zde žijí ve spokojenosti až do 15. 3. 1942. Dne 16. 3. vyměňují si místo s raněnými vojáky. Když Rudá armáda zatlačila německou frontu až ke Krakovu, vystěhoval se dne 26. ledna 1945 tzv. záložní lázeňský lazaret do Jihlavy a naložil při stěhování vše, co se mu z lázeňského zařízení hodilo i pro Jihlavu, hlavně odvezli veškeré zařízení lékařské, vyšetřovací pomůcky, 2 rentgenologické přístroje, diathermie, velké elektrokardiografy, laboratorní zařízení i se dvěma zeissovými mikroskopy, z nichž zbytky byly nalezeny na železniční trati u Havlíčkova Brodu. Odtáhli rovněž velkou lékařskou knihovnu.

26. ledna 1945 nastěhoval se do Teplic n/B polní lazaret a tak, jak fronta ustupovala, snad po týdenních intervalech, se tyto polní lazarety vyměňovaly. Operační síně zařídili v místnostech vodoléčeb v lázeňské budově a v sanatoriu na Zbrašově. Obvazovny byly v lehárnách. Místo na pokojích již nestačilo, a tak zařídili jako nemocniční pokoje také velkou a malou jídelnu a klubovnu, kde stály postele těsně vedle sebe, aby se jich tam vešlo pokud možno nejvíce. Ranění byli sem dováženi přímo z fronty ze vzdálenosti až 150 km, ze slovenských hor. Mnoho z těch sem dopravených odpočívá na hranickém hřbitově.

Ze 6. 5. na 7. 5. 1945 je v lázních velmi rušno. Trvá to až do časných hodin ranních. Poslední polní lazaret utíká do vnitrozemí. Berou s sebou všechno, co mohou naložit, ať vlastní nebo cizí, tu se rozdílů nečiní. Při rozednění vyniká teprve způsobená spoušť zanechaná po spěšném útěku. Hromady rozcuchané slámy promísené s obvazy a náboji, součástkami výstroje a výzbroje vojáků. Roztrhané péřové polštáře, příkrývky a převrácené židle smějí se ti ve tvář.

Mezi 6. a 7. hodinou ranní vybuchují skladiště nábojů a min na starých příjezdech do obce Opatovic, v lese za Zbrašovem a dokončují zkázu v Teplicích n/B. V sanatoriu na Zbrašově je nadzdvížena celá střecha. Vytrhány dveře a okenní rámy a po zemi se kupí hromady skla z rozbitých oken. Málo které zůstalo celé. Tak je tomu i v lázních dole na Bečvě. Utíkali. Přes den 7. 5. 1945 pozorujeme z nejvyššího patra sanatoria k Černotínu, kde došlo k menšímu dělostřeleckému souboji, jak na křižovatce u hostince p. Kociána vybuchují granáty menšího kalibru, když tam chvíli před tím vystoupili rudoarmějci z tanku. Rusové odpovídají také několika ranami a zasahují východní stráň v Teplicích n/B těsně nad vchodem do jeskyní, dvě exploze byly u kapličky sv. Peregrína, z nichž jedna přímo ve střechě kaple. Několik zásahů přijímá zahrada kolem sanatoria. Německé baterie stály v pozici u hajného Ant. Mikšíka až do večera. V přitímní ustoupily a po nábřeží v Teplicích n/B se také již objevují jednotlivci německé armády zcela zmožení, mokří a nemluvíci.

Obyvatelé Teplic n/B byli již po několik dní schováni ve Zbrašovských jeskyních a poslední noc před osvobozením ze 7. 5. na 8. 5. jich tam bylo asi celé sto. Dne 8. 5. 1945 asi o půl deváté, když vystoupila mlha nad Bečvou, spatřili jsme prvního rudoarmějce státi na mostě v Teplicích, jak svým zrakem hladí mrštná tílka ryb v Bečvě.

Železniční stanice Hranice-severní nádraží

Sdělení pro obecní kroniku o důležitých událostech dopravy ve stanici Hranice

10. října 1938 při obsazení tzv. pátého pásma byla železniční trať na Ostravu přefáta v km 214.3.

Rok 1938 byl počátkem osudných událostí. V říjnu 1938 bylo ve stanici Hranice hodně železničních zaměstnanců evakuovaných ze zabraného území Sudet a Těšínska, kteří byli pak z Hranic přidělováni do různých stanic v obvodu ředitelství Olomouc.

Další obrat ve vývoji nastal 15. března 1939, kdy z rozkazu bývalého vůdce německé říše Adolfa Hitlera byly Čechy a Morava zapojeny do velkoněmecké říše jako protektorát Čechy a Morava. Již dne 15. března ráno začalo německé vojsko obsazovati Čechy a Moravu a také do železničních stanic byli dosazováni němečtí úředníci, aby prováděli dozor na výkon služby našich železničářů. Na stanici Hranice dozírali t. č. inspektor Ferenc, bývalý dopravní úředník z Hranic, který v říjnu 1938 přešel dobrovolně k Němcům, a dále inspektor Hurka, bývalý dopravní úředník z Bohumína. V příštích dnech nastalo drancování kasáren a vojenské akademie a němečtí vojáci dováželi na nádraží nejen vojenský materiál, ale i zařízení světnic. Toto vše bylo nakládáno do železničních vozů a odváženo do Německa. Po odvezení této tzv. válečné kořisti odešel ze stanice Hranice také německý dozor.

Stanice Hranice se stala celní stanicí mezi bývalým protektorátem a Sudetami a zřízen protektorátní celní úřad. Ve stanici německé osobní vlaky končily a začínaly. Dále byla v Hranicích umístěna německá pohraniční stráž, která prováděla v úseku Hranice–Polom pasovou a celní prohlídku. Mimoto zdržovala se ve stanici německá policie, tzv. gestapo, která vyšetřovala dopravní závady, jichž bylo hodně. Bylo to nejen vykojení, ale také srážky vlaků, poškozování brzdových hadic, písek v ložiskách apod.

V polovici měsíce července v roce 1939 byly ve stanici dohotoveny podchody a krytá nástupiště. Přestavba staré staniční budovy byla od-

ložena na dobu pozdější. Jen dopravní a telegrafní kancelář byla vystavena z bezpečnostních dopravních důvodů.

Počet vlaků značně stoupl, a to průjezdnými německými vlaky z Německa a do Německa přes Bohumín, Břeclav. Největší počet vlaků byl dne 5. října 1939, a to 206 vlaků za 24 hodin.

Od 14. září do 1. října 1939 došlo k zredukování osobní dopravy, a to z důvodů přepravy německých transportů. Koncem roku stoupla přeprava uhlí do Itálie, Maďarska a na Slovensko, dále stoupla přeprava benzinu, obilí, dřeva z Rumunska, Maďarska a Slovenska. Nastává nedostatek vozů, doprava z Ostravy na Slovensko byla směřována přes Horní Lideč, čímž stanice Hranice byla značně zatížena.

Dne 20. prosince 1939 ve 23,50 hod. vzňaly se ve stanici dvě cisterny s benzinem. Byl to sabotážní čin železničních zaměstnanců. Příčina nebyla německými vyšetřujícími orgány zjištěna. Při požáru byl popálen posunovač Šatánek František. Oheň ohrožoval nejen střechy nástupišť, ale i staniční budovu. Německé vojsko a hasiči oheň zlokalizovali. Stav zaměstnanců v roce 1939 byl 172, z toho byli tři zaměstnanci německé národnosti, a to přednosta stanice inspektor Kundschovský, posunovač Petz Antonín a zapisovač vozů Pospíšil. Ostatní zaměstnanci byli národnosti české.

Počátkem ledna 1940 nastaly třeskuté mrazy až minus 25 °C. Doprava vázla. Dne 19. 1. 1940 byla silná sněhová vánice, za níž veškerá doprava uvázla. Mrazy a vánice trvaly až do polovice února. Ve stanici nastal nedostatek vody pro stroje, což mělo velký vliv na nepravidelnost dopravy. Německé úřady obnovily ve stanici Hranice dozor.

Dopravních závad přibývalo. Každá závada byla vyšetřována nejen zástupci řsd Olomouc za přítomnosti zástupce říšskoněmeckých drah, ale i německou kriminální policií. Došlo také k zatýkání a uvěznění. Byli uvězněni: pomocný zaměstnanec Svoboda Jan, Štánek Julius, Kika Adolf, Fojtík Ervín, Novák František, Janík Jan, Drlík Alois, Heger František, Fiala Josef a sml. dělnice Koláčková Jarmila.

Odesláno bylo mnoho českých železničních zaměstnanců na práci do různých stanic Německa. První ucelené transporty železničních zaměstnanců odjely na práci do Lipska 7. a 14. 4. 1942. Přes všechny nástrahy a pronásledování ze strany Němců drželi železniční zaměstnanci v Hranicích soudržnost a nikdo na spoluzaměstnance ničeho neprozradil. Stal se případ, že německý důstojník v dopravní kanceláři vynucoval si křikem další přepravu, a byl proto výpravčím vlaků Ladislavem Mačákem z kanceláře vykázán. Tímto se cítil důstojník uražen, povolal německého důstojníka prostřednictvím německé pohraniční stráže, vý-

•• Rudá armáda ve městě po osvobození v květnu 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

pravčí vlaků byl odveden ze služby do kanceláře pohraniční stráže a tam s ním sepsán protokol. Na zákrok zástupce ředitelství přednosty st. drah v Olomouci, že byl výpravčí vlaků odveden německými důstojníky přímo ze služby, aniž by byla za něho náhrada, a že tím je ohrožen provoz na dráze, byl výpravčí vlaků Mačák na telefonický rozkaz gestapa v Přerově propuštěn. Byl však v lednu 1945 předvolán k německému soudu v Brně, kde pro urážku německého důstojníka byl odsouzen k pokutě 2 000 K. Provedení rozsudku však následkem rychlého spádu vojenských událostí nebylo uskutečněno a výpravčí Mačák pokutu nezaplatil.

Okamžitě po osvobození Rudou armádou bylo samozřejmým úkolem všech zaměstnanců dát se do práce a roztočiti znovu kola, která se následkem válečných událostí úplně zastavila. Nejprve byla zjištěna sjízdnost tratí průzkumnými jízdami strojních vlaků. Dne 8. 5. 1945 zjištěno:

- a) trať do Drahotuš je neporušena, v trati Drahotuše–Lipník n/B je vyhozen viadukt a trať v tomto úseku nesjízdná,
- b) trať až po Hranice-město byla sjízdná, v Hranicích byly výměny a zabezpečovací zařízení značně poškozeny,
- c) trať do Polomě byla nejvíce postižena, jen do Polomě byly vyhozeny 4 menší mosty.

Rovněž dorozumívací prostředky nebyly žádné. Vedení byla přetřhána, telegrafní sloupky podřezány.

První vlaková doprava zahájena ještě 8. 5. 1945 v 16.45 hod. kyvadlovou dopravou osob Hranice–Drahotuše a zpět.

Nasazeny byly všechny síly k opravám a obnově poškozených objektů. Již 12. 5. 1945 zahájen jednokolejný provoz v trati Hranice–Val. Meziříčí. Další značný krok dopředu byl učiněn 25. 5. 1945 zahájením pravidelné přepravy osobní po celé trati Bohumín–Přerov, a to dvěma dvojicemi osobních vlaků s přestupováním u Prosenic–R a u Slavíče. V úseku Hranice–Polom byl provoz jednokolejný. Frekvence osob byla přímo strašná. Vraceli se dělníci nasazení v říši, vězňové z koncentračních táborů – Češi, Poláci i Rusové.

Všechny obnovovací práce a rovněž veškerá služba byla prováděna pod ruským dozorem, jenž započal již dne 12. 5. 1945 a trval do 31. 8. 1945, kdy veškerá dopravní služba byla předána do našich rukou. Spolupráce s ruskými železničáři byla velmi dobrá.

Doprava stále stoupá, stále se usměrňuje, obnovovací práce pokračují velmi rychle, takže ředitelství již dne 15. 8. 1945 vydává první jízdní řád. Jezdí se již dvoukolejně z Lipníka n/B až Svinova-V, jen úsek Lipník n/B–Prosenice a Ostrava–Svinov-V není ještě v pořádku. Trať Hranice–Val. Meziříčí je již celá dvoukolejná a přímé vlaky jezdí až do Púchova n/V.

Na podzim 1945 dochází však již k nedostatku vozů, strojů a k dočasnému nedostatku uhlí. Je třeba následkem toho sáhnouti k redukcí osobních vlaků. Jízdní řád vydaný dne 15. 8. 1945 se stále zlepšuje, doplňuje a 3. 12. 1945 vydává ředitelství nový jízdní řád, dle něhož bylo na naší trati 74 pravidelných vlaků.

Železniční stanice Hranice-město

Příspěvek ke kronice

Doprava a význačné události na nádraží Hranice-město. Okupace v letech 1939–1945.

Personální věci.

V poměrech personálních proběhla okupace celkem klidně. Všichni zaměstnanci byli Češi, uvědomělí, takže nebylo udavačů nebo donašečů. Ze stanice nebylo žádného zatčení. Němci potřebovali dráhy a zaměstnance, a proto snad jejich bdělost byla menší. Stav zaměstnanců byl původně 14. Ale během posledních tří let okupace se zvýšil až na 22 lidí.

Mnoho lidí bylo v zácviu, v pravém slova smyslu schováno před nasazením v Německu. Za výhybkáře byl po dvě léta přidělen medik, který za 2 měsíce po okupaci byl promován na lékaře. Byly též zaměstnány tři ženy, které tak unikly nasazení v Německu. Tyto personální přesuny byly možné jen proto, že byla soudržnost a na vedoucích místech ředitelství mnoho dobrých Čechů. Tato činnost lidí se odrážela v činnosti, kterou popisujeme zvlášť jako provozní poměry za okupace.

Provozní poměry (dopravní) za okupace.

První tři léta okupace probíhala takřka klidně. Doprava pro německou armádu po trati Hranice–Valašské Meziříčí–Púchov n. V. byla jen ve směru Slovensko, event. jižní hranice Polska. Nebyla velká a zvlášť nezatežovala trať a zaměstnance mimořádnými výkony. Situace se obrátila až v letech 1944 a 1945, kdy německá armáda ustupovala z Ukrajiny, Polska a pak i území republiky.

V těchto dvou posledních letech zřídili Němci sklad střeliva a munice v lesích mezi Hranicemi a Helfštýnem. Vykládací stanicí se stala stanice Hranice-město a Teplice-lázně, které byly dopravně podřízeny stanici Hranice-město. Denně docházely až dva vlaky, až po 50 vagónech munice. Ve vozech byl i velmi nebezpečný materiál jako miny, nášlapové talířové miny a projektily až 50 kg těžké. Toto všechno se vykládalo na rampě stanice. Obsluhu vykládky nejprve prováděli „spojenci“ Italové, později Maďaři. Vedení ovšem měli němečtí důstojníci, kteří z počátku častovali lidi nadávkami a kopanci. Celé volné prostranství bylo stále obloženo pyramidami německé a nakradené munice z ostatních států. I staré munice československé bylo dostatek. Munice se vozila do lesů a zase přivázela podle objednávky na stanici. Jak se blížila fronta, vznikl chaos v distribuci i vedení. Mnohdy přišly vozy s chlebem místo s granáty a odešly vozy prázdné místo ložené. To se dělo velmi často zásluhou železničního personálu.

Později se přišlo na to, že vykládka se může stěžovat při leteckých poplaších. Pro tento případ se objednával stroj a vozy s municí se vytáhly pod les a hodinu nebo dvě se při poplachu nedělalo nic. Konalo se to také z toho důvodu, že kdyby byla stanice letecky napadena a zasažena munice ve vozech, vzala by za své celá jižní část města. Na tom ovšem Němcům nezáleželo a zodpovědnost ležela jen na vedení stanice.

Katastrofální dopravní krize byla v zimě 1944/45, kdy ubohé zbytky německých „osídlenců“ prchaly z Polska přes Slovensko a mrzly v nákladních vozech i umíraly mrazem. Tu již hukot děl doléhal ze

Slovenska a z Ostravska až do střední Moravy. Za posledními vlaky ze Slovenska a transporty uloupených lokomotiv postupovaly čtyři, hlavně maďarských ženistů, tak zvaných „Sprengkommando“, a ničily trať. Od Horní Lidče vyhazovaly tyto čtyři most za mostem a ničily koleje. Současně ničily také drahé zabezpečovací zařízení ve stanicích.

Německá situace dopravní byla ztěžována akcemi partyzánů, kteří působili i v našem okruhu. Zákrut trati pod skalami u Černotína se jim k tomu výborně hodil. V těchto místech byly vyhozeny tři vlaky do povětří minami na elektrický zápal. Porucha trati ale nikdy netrvala dlouho a místo bylo brzy opraveno. Trosky vozů se prostě odhodily vedle trati, kde ještě skoro dva roky byly památníkem partyzánské činnosti.

Krise vyvrcholila v březnu a květnu roku 1945. Trati a silnice byly plny kolon ustupující německé armády.

Nastoupili hloubkoví letci svoji „zkázonosnou“ práci. Civilní doprava pomalu ustávala. Střílelo se všude a „kotláři“, jak se hloubkovým americkým letcům říkalo, vyřadili spoustu lokomotiv z provozu.

Asi týden před 5. květnem byli čeští železničáři ve stanici propuštěni a nastoupili na jejich místa němečtí vojenští železničáři, hlavně Rakušané. Bylo štěstím, že na zdejší stanici byli Rakušané. Jejich vedoucím byl feldwebel Tůma, sudetský Němec.

Poněvadž věděli, že konec jest neodvratný, a byli částečně zpracováni našimi zaměstnanci, chovali se celkem slušně a nesnažili se nic zničit.

Ale maďarské „Sprengkommando“ nezhálo a po zničení hustopečských výhybek a zařízení došlo také do Hranic-města, a sice poslední neděli před osvobozením. Zničilo výhybky i drahé anglické výhybky na obou stranách stanice. Taktéž semaforey byly vyhozeny do povětří. Rakouští Němci ve stanici zabránili zničení zabezpečovacího přístroje a budovy staniční.

Hned po odchodu Němců v neděli ráno přednosta stanice odmontoval telefony a telegrafy za pomoci inženýra Smolky a uschoval pro každý případ do sklepa před dalšími událostmi.

Na kolejích staničních zůstalo asi třicet vozů, které nebyly již odvezeny. Cisternu s lihem si rozebralo obyvatelstvo poslední neděli. Taktéž několik vozů s uhlím. Některé vozy s cennějším materiálem byly Němci zapáleny a shořely úplně.

Dne 5. a 6. května 1945 bylo město v přímé palbě dělostřelecké. Na štěstí německá děla přestřelovala město směrem na Špičky. Rusové, kteří již byli na dostřel, neodpovídali a tím se mnoho zachránilo. Na stanici nepadl přímo ani jeden granát.

Dne 8. května město bylo osvobozeno a tím i obě nádraží. Zaměstnanci byli svoláni do služby a ujali se ihned práce za vedení traťmistra a počali opravovat předně výhybky, které byly nesjízdné. Asi do tří dnů dojel z Valašského Meziříčí první osobní vlak do Hranic-města. Nebylo strojů ani vozů, neboť vše bylo dříve odtazeno a rozstrkáno na zničených tratích celé Moravy a Čech. Postupně čekala stanici práce, která ještě se v historii její nevyskytla a snad již ani nemůže vyskytnouti.

Po rozpadu Německa uvolnily se statisíce zavlečených lidí a spěchaly do svých domovů do celé Evropy. Z Čech doprava končila v Drahotuších, neboť most mezi Slavičem a Drahotušemi byl vyhozen. Taktéž všechny mosty na trati Hranice–Ostrava. Tisíce lidí, kteří cestovali do Slezska, Slovenska, na Ukrajinu a do Ruska, vystupovaly v polích před Drahotušemi a šly pěšky na stanici Hranice-město. Zde přijížděly soupravy z různých druhů vozů a odvážely tyto do Val. Meziříčí. Odtud zase do Rožnova. V Rožnově tyto nekonečné proudy lidí vystupovaly a šly pěšky do Frenštátu a odtud dále vlakem na Ostravu přes Frýdek nebo na slovenské hranice a pěšky až do Čadce a dále na východ, pokud kousky tratí dovolovaly přepravu.

Trať mezi Valašským Meziříčím a Frenštátem byla zatarasena. Most na Púchov vyhozen.

Naproti městskému nádraží v lesnické škole byla zřízena stravovna a ošetrovna Československého červeného kříže, kde sestry zdarma a obětavě krmily tisíce nešťastníků utíkajících z poraženého Německa. V tomto díle jest čestné místo vyhrazeno staničnímu personálu, který vykonal mnoho práce, která není nikde zaznamenána, jen v srdcích tisíců repatriantů.

Tímto aktem lidskosti skončila okupace na jaře 1945, kdy se vše počalo vracet do svých kolejí a i doprava vlaková ve zdejší stanici.

Přednosta stanice

Pan Jan Škrdla, člen SNB na městské strážnici v Hranicích

Zapsáno 5. 5. 1946, přepis stenogramu 12. 8. 1947

Ve dnech zrovna před rokem byli jsme jako členové městské policie na ochozu radniční věže a pozorovali jsme celkové pohyby vojsk vojenským dalekohledem

Bylo viděti ústup Němců, který šel nepřetržitě 3 dny a 3 noci. Dne 6. a 7. května byl hlavní ústup. Ústup šel po silnici od Běloutína. Tam byla silnice zastavena až po Jelení kopec.

•• Zajetí němečtí vojáci v květnu 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

Pak šly proudy vozidel od Potštátu, od Strítěže a od Teplic. Mezi vozidly byla stáda dobytka. Na vozech byla zabitá prasata. To jsme dobře viděli shora.

V neděli 6. 5. začali Němci vyhazovat koleje. Městské nádraží, hradlo pod Hůrkou, koleje zpřerážené, semafore strženy. Zároveň vyhozen most u černotínských vápenek.

Němci zanechali vozy cisternové s lihem. Některý vagón s lihem nebo benzinem vyhořel. Lidé hromadně si rozebírali líh z vagónů a roznášeli domů. Byli mezi nimi Češi i Němci.

Dověděli jsme se, že lidé si rozebrali vojenské skladiště u severního skladiště (staré mundúry, boty a jiné).

Pozorovali jsme, jak Němci v neděli zaujali dělostřelecké pozice na Jelením kopci, kde byla celnice-protektorátní hranice a také rozestavena děla na polích mezi divizí a tratí.

Dále bylo dělostřelectvo v Drahotuších a směrem k Rybářům. A dále v lesích. Odtud stříleli směrem na Černotín.

V pondělí 7. 5. večer byl již viděn první ruský tank u Kostelíčka, vlevo od Hluzova, který se pak vrátil. Toho dne večer přijely dva německé tanky a stály na náměstí před obchodem Hubálkovým směrem k radnici. K 10. hodině dopadly první ruské granáty na město. Dle dopadlých granátů možno souditi, že se střílelo jednak od Skaličky, jednak od Bělotína.

Při této večerní střelbě byli zraněni němečtí vojáci a sice 22 počtem na Teplické třídě u zahradníka Póla, ve Farní ulici 3 vojáci. Tyto si vzali němečtí vojáci s sebou.

V pondělí bylo vyhazování všech mostů v Hranicích. V pondělí dopoledne bylo vyhlášeno, že všechnu moc přejímá kapitán Žák. Všechna bezpečnostní a veřejná služba byla soustředěna ve třech místnostech dole v radnici.

Ještě za Němců byly připraveny prapory jak bílý, tak i jiné prapory pro blízký převrat.

Obchodnice Miková dodala stužky a starala se o ušití praporů. V noci se ještě rozebíraly barikády. V 5 hodin ráno se vystrčil bílý prapor a ostatní vlajky po zjištění, že německé vojsko není na blízku.

Josef Závodný v Hranicích, v dílně stolařské na Pivovarských schodech

Zapsáno 8. 12. 1948

Internační tábor byl zřízen 8. května 1945. Alois Hlobil, první, a Vladimír Bouda, druhý náměstek předsedy MNV v Hranicích, zařídili tento tábor a svěřili dohled Fr. Béglovi. Bylo to na Motošíně, ve škole původně německé. (Fr. Bégl byl v koncentračním táboře celých 5 let za to, že nosil rudou hvězdu v době, kdy Rusko udělalo přátelský pakt s Německem. Bylo to ve spojení se zatčením Ant. Čížka a Miliana.) (Čížek za 6 týdnů po odsouzení podlehl, celkem tam byl $\frac{3}{4}$ roku.)

Bégl vedl tábor do 1. října 1946 pod dozorem MNV. Jeho zástupcem byl Josef Závodný. Bylo pak tam 36 strážných. Z počátku vydržovala obec personál internačního tábora. Později z pracovního výdělků Němců se vydržoval tábor.

Peníze, jež vydělali Němci za práci, se odváděly do pokladny MNV. V táboře bylo 400 až 700 Němců. Počet kolísal. Někteří byli propuštěni. Někdo se choval loajálně, nebo byl smíšeného manželství. Byli tam také vlajkaři, fašisté, tito byli tam drženi jako kolaboranti, čili spolupracující s Němci.

Společný tábor byl rozdělen na 3 oddělení:

- 1/ na Motošíně, muži a ženy, bez dětí, a ne přestárlí
- 2/ matky a děti v hospodářské škole
- 3/ v Purgešově ulici č. 8 (v barácích) byli přestárlí Němci obého pohlaví, u nichž nebylo nebezpečí útěku. V tomto táboře starých bylo jich asi 40 lidí.

V č. 1 na Motošíně bylo 400 až 700 lidí. Všude si vařili Němci sami pod českým dohledem. Ze začátku se vařilo ze zásob, jež si Němci přinesli s sebou z domu. To bylo krátkou dobu. Později se vařilo z normálního přídělů. Z počátku se nedostávalo maso, ale později bylo i maso.

Němci musí ráno nastupovat a cvičit dle nařízení náměstků.

Staly se také nepřístojnosti v táboře.

Josef Závodný byl ustanoven 1. října 1946 jako správce tábora a podléhal okresnímu národnímu výboru jakož i zemskému národnímu výboru. Koncem listopadu 1946 byl rozdělen internační tábor na pracovní středisko, které zůstávalo v Hranicích, a internační tábor byl přeložen do Lipniku. A v něm byli Němci z Hranicka, kteří byli v různých formacích SS, SA a měli se podrobit řízení u lidového soudu v Novém Jičíně. Než přišli k lidovému soudu v Novém Jičíně, byli dáni do věznice u okresního soudu v Hranicích, odkud je SNB odvedl k lidovému soudu.

Pozn. vložit do dřívějšího textu: Počátkem července 1945 měli v internačním táboře dohled četníci, kteří vyšetřovali a spisovali protokoly. Bylo těchto četníků stále 6 a velitel četnické stanice, aby v táboře byl pořádek. Četnictvo bylo nasazeno do internačního tábora, aby to bylo ve formě zákona. Práce Němců: 80 až 120 osob do Teplic na uklizovací práce, tam chodili 4 měsíce. Most přes Bečvu, 36 Němců po celou dobu stavby. Odvoz kořistného německého majetku od firmy Sommr na náměstí. Tam chodilo 40 až 50 Němců denně přes rok. Vozilo se toto zboží ze skladiště u severního nádraží. Chodili na různé práce v zemědělství. Odklízování trosk vyhozených mostů.

Němci, kteří byli dříve ve formacích SS, SA chodili pod dozorem strážných do lomů na Skalce. Za práci u ruské armády nedostával internační tábor nic, u ostatních zaměstnavatelů přišlo z počátku ženě 15, muži 20 Kčs denně za 1 pracovní sílu. Pak přišlo zvýšení ženě 30, muži 40 Kčs. Po zřízení pracovního střediska byly platy určeny za hodinu: ženě 8,40, muži 9,60 až 11 Kčs.

Pracovní středisko v Hranicích bylo zrušeno 11. září 1946.

Němci byli pak propuštěni z tábora na volnou nohu až do odsunu.

Michal Zeniuk, druhý náměstek MNV Hranice, o úkolech tzv. německého referátu

Zapsáno 25. 1. 1949, přepis dle stenogramu 6. 2. 1949

Po příchodu fronty do Hranic bylo učiněno rozhodnutí o převzetí německého majetku do správy obce. Stalo se toto opatření 9. 5. 1945.

•• Zatčení hraničtí Němci po osvobození v květnu 1945. Městské muzeum a galerie Hranice.

Veškerý německý majetek byl zajištěn. Byly pořízeny soupisy v jednotlivých domech, týkající se bytového zařízení. Němci byli odvedeni do sběrného tábora, který byl zařízen nouzově na Motošíně, v bývalé německé škole.

Vedoucím tohoto tábora byl tehdejší referent a II. náměstek předsedy místního národního výboru Vladimír Bouda.

Později ve všech německých domech byli dosazováni národní správcové.

Všechny movitý majetek (prádlo, šatstvo a nábytek) byl převzat do skladu MNV a přidělen různým jednotlivým uchazečům a později rozprodán těmto uchazečům komisí Fondu národní obnovy, který byl zřízen k tomu účelu.

Počet německých činžovních domů a rodinných domků činí 121. V těchto domech jsou jmenováni národní správcové místním národním výborem. Tito správcové museli složit slib podle dekretu prezidenta republiky č. 5/45. Těmito národními správci byli v některých domech dřívější nájemníci zahraničního odboje. Z hrubého výnosu domu měli 2 % odměny. Museli vykonávat všechny práce jako dřívější majitel, tj. aby dům byl v obyvatelném stavu a aby bylo včas zapláceno vše nutné jako požární pojistky, daně a různé předepsané poplatky.

Obec zažádala o přiděl 36 domů u Fondu národní obnovy. Tato žádost není ještě vyřízena. Obec potřebuje tyto domy za účelem rozšíření komunikací a regulace města.

Z těchto domů jest jeden těsně vedle radnice (dříve Justův) a použilo se ho ku rozšíření radnice, pro další úřadovny a dále bývalý zámek pro umístění okresního národního výboru. Pro pozdější dobu je zámek určen pro zřízení městského muzea a jiných kulturních podniků.

U MNV bylo nutno zříditi zvláštní oddělení, jež spravovalo německý majetek a staralo se o něj až do konečné likvidace.

O různé činžovní domy z německého majetku z uvedeného počtu žádaly též různé veřejné korporace jako bývalé politické strany KSČ (komunistická strana), národně sociální strana, sociálně demokratická strana, lidová strana, Sokol, Okresní jednota živnostenských společností, církev československá, Jednotný svaz českých zemědělců, lesnická škola, dřevařsko-pilařská škola, katolická Charita.

Poštovní úřad dostane nějaké domy pro byty, velitelství Sboru národní bezpečnosti nějaký dům pro úřadovny (hotel Moravia).

Zdejší továrny byly znárodněny a přičleněny národním podnikům.

Pozemky a stavební místa byla rozdělena různým uchazečům do používání až do konečné likvidace německého majetku.

Všichni Němci kromě smíšených manželství byli soustředěni ve sběrném táboře, který byl zařízen nouzově v bývalé cihelně firmy Czeike a po transportech odesláni do Říše. To se dělo v roce 1946.

Tato cihelna Czeikova byla později přidělena podniku firmy Kunz, aby tam tato znárodněná továrna mohla vybudovati další oddělení pro výrobu čerpadel.

Němci ze smíšeného manželství zůstali neodsunuti. Některým bylo vráceno československé občanství. Nezletilým dětem vesměs. Přestárlí Němci, přes 70 let, za něž se některá česká rodina zavázala, že bude se o ně starati do jejich smrti, – ti byli také ponecháni v obci.

Od 12. 10. 1945 je referentem německého majetku II. náměstek M. Zeniuk. Po 1. srpnu 1945 byli všichni obyvatelé vyzváni, aby vyplnili v tiskopisech, co si vzali z německého movitého majetku. Referent V. Bouda, který podepsal onu „Výzvu“, byl za několik dní potom vzat sám do vyšetřování.

LITERATURA:

- Bauše, Iwo: *Životem prostě – dílem bohatě*. In: 25 let odborné školy pro ženská povolání Ch. G. Masarykové v Hranicích. Hranice 1927, s. 9–12.
- Bednář, Václav: *Druhá světová válka posuzovaná z Hranic*. Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2001, s. 140–150.
- Beneš, František: *Slabikář obecního kronikářství*. Blatná 1949.
- Bláhová, Marie: *Historická paměť v pramenech raně přemyslovských Čech*. In: Dějiny ve věku nejistot. Praha 2003, s. 53–69.
- Černý, Václav: *Kronikář*. Praha 1936.
- Čornej, Petr: *Tajemství českých kronik*. Praha 1987.
- Dýmal, Leopold: *Josef Hrdina, učitel češtiny na olomouckém lyceu*. Časopis Vlastivědného musea v Olomouci, 1948, s. 55–67.
- H.: *K 65. narozeninám ředitele Emila Cigánka*. Přehled, 1. 1. 1938, s. 1.
- Holinková, Jiřina: *Za profesorem Ludvíkem Novotným*. Přehled, 24. 1. 1992, s. 6.
- Horáková, Eva: *Panu Ludvíku Novotnému k sedmdesátce*. Přehled, 3. 5. 1991, s. 7.
- Hýbl, František: *J. H. A. Gallaš – hranický osvětenec*. Studia Comeniana et historica, 1987, č. 33, s. 87–105.
- Hykel, Petr: *Zakladatel školy spisovatel Čeněk Kramoliš*. In: Výroční zpráva odb. školy pro ženská povolání v Hranicích za šk. r. 1931/1932. Hranice 1932, s. 10–11.
- Indra, Bohumír: *Radní písaři města Hranic v letech 1550–1650*. Záhorská kronika (ZK), 1936/1937, s. 95–96.
- Týž: *Zikmundkova zpráva o hranické exekuci r. 1627*. ZK, 1940/1941, s. 32.
- Týž: *Označení ulic v Hranicích r. 1825*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic n. B (ZMHLT), 1973, říjen, s. 7–8.
- Týž: *Zapomenutý hranický literát Jan Karel Rýpar (1817–1856)*. ZMHLT, 1977, únor, s. 5–8.
- Týž: *Bartoloměj Vrána a jeho Okres hranický z r. 1877*. ZMHLT, 1977, březen, s. 9–11.

Týž: *Poslední léta života Josefa Hrdiny v Hranicích*. ZMHLT, 1977, duben, s. 5–8.

Týž: *Kronikářské zápisky Antonína Dvořáka (1786–1850)*. ZMHLT, 1977, červen, s. 14–18, červenec–srpen, s. 9–14.

Týž: *Pamětní kniha Františka Rábla z let 1812–1826*. ZMHLT, 1977, září, s. 13–16.

Týž: *Topografický popis města Hranic Ignáce Böhma z r. 1834*. ZMHLT, 1977, říjen, s. 10–14.

Týž: *Pamětní záznamy městského tajemníka Josefa Žáčka z let 1824–1869*. ZMHLT, 1977, listopad, s. 11–14.

Týž: *Pamětní záznamy Žáčkovy poznámkové knihy z let 1869–1901*. ZMHLT, 1977, prosinec, s. 9–14.

Týž: *Popis města Hranic v roce 1844*. ZMHLT, 1981, leden, s. 5–8.

Týž: *Rukopisy Peregrina Pešla z počátku 19. století*. ZMHLT, 1981, březen, s. 7–10.

Týž: *Životní jubileum prof. Ludvíka Novotného*. ZMHLT, 1981, červen, s. 16.

Týž: *Gallašův popis města Hranic z roku 1811*. ZMHLT, 1983, únor, s. 4–7.

Týž: *Gallašův popis okolí města Hranic na poč. 19. století*. ZMHLT, 1983, březen, s. 8–10.

Týž: *Nejstarší pohledy na Hranice, Lipník nad Bečvou a jiná města severní a střední Moravy*. Vlastivědné listy, 1993, s. 34–38.

Týž: *Město a panství Hranice za třicetileté války*. Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 1996, s. 17–80.

Týž: *Biografický slovník k dějinám města Hranic*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 1998, s. 31–77.

Týž: *Historická topografie města Hranic*. Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2000, s. 160–196.

Janošková, Jarmila: *Nejstarší kronika města Hranic*. Vlastivědný věstník moravský, 1951, s. 115–117.

Jašková, Marie: *Kronika města Hranic*. Kulturní kalendář města Hranic (KKMH), červenec 1966, s. 5.

Kazimour, Josef: *Návod k vedení pamětních knih*. 4. vyd. Praha 1933.

Kopecký, Jaroslav: *Hranická osobnost s velkým „O“ – prof. Ludvík Novotný*. Hranický týden, 11. 5. 2001, s. 6.

Kouba, Jaromír: *Na pomoc začínajícím kronikářům*. Praha 1996.

Koudelák, Josef: *Očima písmáků. I. díl*. Brno 1940.

Malík, Ivo: *Celoživotní zájem o historii PhDr. Bohumíra Indry*. Hranický týden, 14. 3. 2003, s. 6.

- Markus, Antonín: *Pamětní kniha obecní*. Praha 1922.
- Müller, Karel: *75 let PhDr. Bohumíra Indry*. Časopis Slezského muzea, 1987, s. 277–285.
- Novotný, Ludvík: *První historiograf moravských lázní*. KKMH, 1966, červen, s. 7–8.
- Týž: *Vzpomínáme hranického historika*. KKMH, 1966, červenec, s. 6–7.
- Týž: *Vzpomínáme ředitele Emila Cigánka*. ZMHLT, 1971, leden, s. 8–9.
- Týž: *Hranice v díle Čeňka Kramoliše*. ZMHLT, 1972, prosinec, s. 11–14.
- Týž: *Vzpomínáme dr. Vladimíra Bartovského*. ZMHLT, 1974, červen–červenec, s. 6–7.
- Týž: *Zasloužilý vlastenec a včelař Scholz*. ZMHLT, 1975, červenec–srpen, s. 3–4.
- Týž: *Památce učitele Vojtěcha Bartovského*. ZMHLT, 1976, duben, s. 10–12.
- Týž: *Životní jubileum dr. Bohumíra Indry*. ZMHLT, 1977, říjen, s. 9–10.
- Týž: *Učitel Vojtěch Bartovský*. Přehled, 29. 3. 1991, s. 5.
- Týž: *Ředitel gymnázia Emil Cigánek*. Přehled, 24. 5. 1991, s. 4–5.
- Týž: *JUDr. Vladimír Bartovský, právník*. Přehled, 14. 6. 1991, s. 3.
- Oslava Kramolišovy sedmdesátky v Hranicích a Rožnově*. Přehled, 16. 12. 1932, s. 1.
- Pavera, Libor – Všeticka, František: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc 2003.
- Pitronová, Marta: *O JUDr. Vladimíru Bartovském*. Přehled, 6. 9. 1991, s. 7.
- Pospíšil, Ivo: *Labyrint kroniky*. Brno 1986.
- První ředitel českého reál. gymnasia v Hranicích šedesátníkem*. Přehled, 1. 1. 1933, s. 2.
- Příručka pro kronikáře*. Praha 1956.
- Pubal, Václav: *Kroniky a kronikáři*. 2. vyd. Praha 1976.
- Rýpar, Jan: *Náčrt dějin hranicko-lipenského kraje*. Přehled, květen–září 1932.
- Sborník literárních úvah a vzpomínek k 75. narozeninám Čeňka Kramoliše*. Usp. Petr Hykel. Brno, Moravský legionář 1937.
- Slavík, Bedřich: *Čeňk Kramoliš. Literárně historická studie*. Olomouc, Promberger 1936. 112 s.
- Slovník literární teorie*. Praha 1977.
- Štěrbová, Jarmila: *K životnímu jubileu PhDr. Bohumíra Indry*. Vlastivědné listy, 1987, s. 44.
- Štěrbová, Jarmila: *PhDr. Bohumír Indra osmdesátníkem*. Vlastivědné listy, 1993, s. 41.

Turek, Adolf: *K životopisu Br. Václava Preyse*. ZK, 1938/1939, s. 102–106.

Vybíral, Bohuš: *Čeněk Kramoliš sedmdesátníkem*. Přehled, 8. 12. 1932, s. 1.

Zachová, Irena: *Moravští historiografové v Mitrovského sbírce rukopisů v Archivu města Brna*. Brno v minulosti a dnes. XV. Brno 2000, s. 171–189.

Zapletal, Florián: *Kašpar Dobřický, městský písař v Hranicích*. ZK, 1937/1938, s. 64.

Zesnul Ludvík Novotný. Přerovsko, 31. 1. 1992, příl. Hranický týden, s. 2.

Životní jubileum PhDr. Bohumíra Indry. ZMHLT, 1982, říjen, s. 10.

Václav Bednář
Bohumír Indra
Jiří Lapáček

KRONIKÁŘI MĚSTA HRANIC

Vydalo Město Hranice
Pernštejnské náměstí 1
CZ – 753 37 Hranice
www.mesto-hranice.cz

Vydání: první
Hranice 2004
Náklad: 500 výtisků
Písmo: Georgia

Realizace: Grapp CZ, s. r. o.
Jiráskova 116
CZ – 753 01 Hranice
www.grapp.cz

